

Annemarie Schimmel

1922 yılında Almanya'da doğdu. 16 yaşında Arapça öğrendi, 17'sinde ilk doktorasını aldı. 50'li yıllarda Türkiye'de bulunan Schimmel, Ankara Üniversitesi'nde beş yıl dinler tarihi okuttu. Daha sonraları 1992'de emekliye ayrılincaya kadar Harvard Üniversitesi'nde Hint-İslam kültürü profesörü olarak 25 yıl görev yaptı. İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Latince ve Yunanca gibi batı dilleri yanında Türkçe, Arapça, Farsça ve Urduca gibi doğu dillerine de vakıftır. Türkçe'de *Tasavvufun Boyutları*, *Dinler Tarihine Giriş*, adlı kitapları bulunan Schimmel, İktal'in *Cavidname*'sini de dilimize kazandırmıştır.

ANNEMARIE SCHIMMEL SAYILARIN ESRARI

Türkçesi:
Mehmed Temelli

VERKA YAYINLARI

VERKA YAYINLARI

Şekerhoca cad. 7/1 BURSA

Tel : 224 26 33

KİTABIN ORJİNAL ADI :

Franz Karl Endres

Annemarie Schimmel

Das Mysterium der Zahl

1984

Annemarie Schimmel

The Mystery of Numbers

1993

DİZGİ -İÇ DÜZEN : VERKA

BASKI - CİLT : Bayrak Matbaacılık

İstanbul 1997

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	7
Önsöz.....	9

GİRİŞ

Sayılar ve Sayı Sistemleri.....	13
Pisagorcuların Mirası.....	21
İrfan ve Kabala.....	25
İslam Tasavvufu.....	27
Ortaçağ ve Barok Sayı Sembolizmi.....	28
Hurafeler.....	34
Sayı Oyunları ve Sihirli Kareler.....	36

KÜÇÜK SAYI SÖZLÜĞÜ

BİR Asli Varlığın Sayısı.....	47
İKİ Kutupsallık ve Bölünme.....	52
ÜÇ Kuşatıcı Sentez.....	63
DÖRT Maddi Düzenin Sayısı.....	91
BES Hayatın ve Sevginin Sayısı.....	110
ALTI Yaratılmış Alemin Mükemmel Sayısı.....	126
YEDİ Bilgeliğin Sütunları.....	131
SEKİZ Uğurlu Sayı.....	159
DOKUZ Büyültülmüş Kutsal Üç.....	166
ON Tamlik ve Mükemmellik.....	182
ONBİR Sessiz Sayı.....	199
ONİKİ Kapalı Daire.....	202
ONÜÇ Uğurlu ya da Uğursuz.....	213

ONDÖRT Yardımcıların Sayısı.....	218
ONBEŞ Küçük Bir Kameri Sayı.....	221
ONALTI Bütünlüğün Sembolü.....	224
ONYEDİ Fetih Sayısı.....	227
ONSEKİZ Çifte Dokuz.....	230
ONDOKUZ Ay Çevriminin Sayısı.....	232
YİRMİ Saymanın Eski Bir Sınırı.....	233
YİRMİBİR Mükemmellik.....	237
YİRMİİKİ İbrani Alfabeti.....	238
YİRMİDÖRTten OTUZDOKUZa.....	242
KIRK Hazırlık ve Tamlık	251
KIRKİKİ'den ALTMİŞALTI'ya	259
YETMİŞ ve YETMİŞİKİ Bolluk.....	267
ONBİNe Kadar.....	274
BİBLİYOGRAFYA.....	282

SUNUŞ

İnsanların ilgisini çeken konulardan birisi de sayıların gizemli dünyasıdır. Sayılar, insan tabiatının ürünlerinin her birinde kendini gösterir. Matematikten sembolizme, aritmetikten okkült bilimlerdeki kullanımına kadar geniş bir yelpaze sergiler.

Kadim insanın zihninde sayılar birer nicelik olmaktan çok birer niteliktiler. Bugünün insanı gibi dünyayı niceliksel değerlere indirgemeyen bu insanlar, alemi bir bütünlük olarak değerlendirip sayılara bu bütünün içinde bir yer biçiyorlardı. Bu yüzden belki matematikte ileri geçtiler, ama alemi tanımada, ifade etmede ve onunla uyum içinde yaşamada bugünden daha ileri idiler.

⟨ Sayıların gizemli kullanımı başlıca iki kısma ayrılır: a. sayılardan daha doğrusu sayılardan oluşan tarihler, çeşitli birimlerden ve isimlerin sayısal değerlerinden yararlanarak geleceği bilme işleminde, b. sayıları çeşitli şekiller (sihirli kareler, vefkler) veya terkipler halinde bir araya getirerek olaylara, kişilere veya eşyaya tesir etmek ve onların istenilen şekilde olmalarını sağlama işleminde. Bu iki kısımda doğrudan büyüye girmez, ancak aşırı uçları büyüye dahildir. ⟩

Sayıların bu alanlarda kullanımı belli bir dünya görüşünü peşinen kabul eder. Bu da sayılarla dış alemin irtibatlı olması meselesidir. Bu konuda bilinen ilk fikirler pisagor'la başlar. Ondan bugüne eser kalmamasına rağmen geliştirdiği bakış açısıyla kurduğu okul ve muakkipleri onun fikirlerini yaşattılar ve dünyanın çeşitli yerlerinde mistik ve okkült faaliyetlere etki ettiler.

İslam dünyasında sayıların gizemli kullanımı Cabir ibn Hayyan (ö. 815) ile başlar. Daha sonraları batıl İsmaili mezhebi ve özellikle İhvanu's-Safa Pisagorcu telakkileri gerçek olarak kabul ettiler ve sayılara felsefelerinde önemli bir yer verdiler. Bu tür fikirler sapık guruplarca benimsendi, fakat pratik uygulamaları daha geniş bir makes buldu. Gazali (ö. 1111) sayılara ve harflere çeşitli batını

manalar yükleyerek bundan dini ve şeri hükümler çıkaran Batıniye'yi "bu derece sapıklık ancak bulanıklıktan ve akıl noksanlığından kaynaklanır" diyerek eleştirirken¹ vefiklerden (sihirli kareler) medet uman filozofları da böyle garip şeylere inandıkları için aşağılar². Ancak İbn Arabi (ö. 1240) ile birlikte bu tarzdaki fikirler sünni dünyada alenen bir sistem olarak ortaya kondu. O, harflerle varlıklar arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu ifade etti, harflerin sayılara dönüştürülebilir olmasıyla (ebced) da sayılar onun sisteminde özel bir mevki kazandı. İbn Arabi'nin tesiriyle de bu fikirler günümüze kadar canlı kaldı.

Sayıların bu gizemli kullanımlarından bahseden bilim olan nümeroloji İslam dünyasına ve Batıya iki koldan girdi : birincisi Pisagor'un fikirlerinin aktarıldığı felsefeyle diğeri ise Yahudi mistisizmi ile. Bu kitapta bu iki dünyadan da örnekler sergilenmekte ve bunun yanında da diğer sahalardan bir çok malzeme sunulmaktadır. Bu sahalardan biri de folklördür. Kitap bu özellikleriyle dinler tarihi ve edebiyat gibi alanlar için de bir kaynak niteliğindedir.

Tercüme sırasında ihtiyaç görülen yerlere dipnotlar konulmuştur. Dipnotların tümü bize ait olduğundan ayrıca bir rumuz ile belirtilmemiştir. Metindeki köşeli parantezler de tarafımızdan açıklayıcı olarak eklenmiştir. Bunun yanında Kitabı Mukaddes'ten yapılan alıntılarda sadece bölüm adlarıyla iktifa edildi (Tekvin, İşaya gibi) ayrıca Kitabı Mukaddes ibaresi konulmadı.

Son olarak kitabın basımında yardımlarını esirgemeyen bütün dostlara teşekkür ederim.

M. T.

ÖNSÖZ

Yayıncı Ulf Diederichs, nümeroloji ve sayı sembolizmi üzerine bir kitap yayınlamaya karar verdiğinde ilk olarak bu sahada Almanya'da çıkmış çok sayıda yayından birinin yeni baskısını veya İngilizce yazılmış kapsamlı bir kitabın tercümesini yayınlamayı düşündü. Ansiklopedilere sayılar hakkında bazı makalelerle katkıda bulunduğundan, benden bu seçimde ona yardım etmemi istedi. Elimizde mevcut olan malzemeyi dikkatlice taradıktan sonra maksadımıza en uygun olarak Franz Carl Endres'in *Das Mysterium der Zahl* adlı eserini buldum. Takdir edileceği üzere bana çok ilginç görünen kendi saham İslami incelemelerden de bazı örnekler eklemeyi planladım. Bununla birlikte bu eklemeler üzerinde çalışırken Endres'in bu kitabının 1951'de çıkan son baskısından bu yana geçen yıllarda çıkmış, sayılar hakkında daha kapsamlı, oldukça önemli çok miktarda kitaplar ve makaleler keşfettim.

Aralarında V. C. Hopper'in klasik çalışması ve Heinz Meyer'in ilginç incelemelerinin bulunduğu modern yayınların pek çoğu sayıların ortaçağa ait temelli anlatımları ile ilgilidir. *Zahlwort und Ziffer* tarihi, Karl Menger tarafından kapsamlı bir çalışma halinde sunuldu, bu kitap *Number Words and Number Symbols* (1969) adıyla İngilizceye çevrildi ve Willi Hartner da çok geniş ve büyüleyici bir makalesini dünyadaki farklı sayı sistemlerine ayırdı. Dahası F. C. Endres tarafından ortaya konulan teoriler, din bilimindeki bir çok teoriler gibi modası geçmiş veya yakın zamandaki bilgi birikimi tarafından az çok değiştirilmiştir.

¹ Gazali, *Batıniliğin İcyüzü*, s. 41. T.D.V. yay. Ank. 1993

² Gazali, *el-Munkız mine'd-Dalal*, s. 83. M.E.B. yay.

Bütün bu şartları göz önüne alarak kitaba tamamıyla yeni bir biçim vermeye karar verdik. Bu biçim verme orjinal metnin yapısına dayandırıldı ve onun bazı malzemeleri kullanıldı, fakat mümkün olduğunca çok yeni bilgileri kaynaştırma sürecinde bağımsız bir eser vücuda geldi.

Söylemeye gerek yok, böyle bir çalışmada tamlığa yeltenmek imkansızdır ve her okuyucu kendi ilgi ve uzmanlık alanına göre bir sayı veya onun kullanımı ya da büyüklü karakteri hakkında muhtemelen ayrıntılar ekleyebilecektir. Umarız bibliyografya, özel konularda ilgisi olanlara, bunları daha ileri götürmek için yardım edecektir.

Nümeroloji ve sayı büyüğü sahası bin yıllar boyunca insanlığı cezbetmiştir. Güneş ve ay, insan hayatını ölçmeye yarayan büyük tabiat kitabının bu işaretleri daima insanlara sayıların çok özel şeyler olduğu hissini vermiştir. Sayılar sadece mekan ve zamanı soyut formüller içinde sınırlandırma ve belirleme yapmazlar, ayrıca yıldızlar ve diğer tabii fenomenler arasındaki ilişkinin esrarlı bir sisteminin de parçalarıdır. Daha önceki nesiller genellikle bu fenomenlerin sırasıyla ruhlar, ilahlar ve şeytanlarla ilişkili olduklarını veya onları temsil ettiklerini düşünürlerdi. Bir sayıyı, içinde bulunan gücü bilmek, ölümlülere ilgili ruhların yardımını elde etmek, büyücülük yapmak veya bazı formülleri belirli sayılarda tekrar ederek duaları daha verimli kılmak için bu gücü kullanma imkanı verdi. Sayıların gizli anlamının bilgisi hem folklörde hem de yüksek edebiyatta dile getirilir; feleklerin ahengini açığa vurmak için düşünülen müzikte tespit edildiği gibi ortaçağ mimarisinde de bu keşfedilebilir.

(Bu kitap esas olarak antikite medeniyetleri ve Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın dini gelenekleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte mümkün olduğunca Hint ve Çin geleneklerini dahil etmeye ve Mayalara bir göz atmaya gayret ettik. Böyle hayrete şayan astronomi sistemleri geliştiren Kolomb öncesi Amerika yerlilerinin sayı sembolizmini ayrıntılarıyla açıklamak veya Amerikalı yerlilerin

medeniyetlerindeki ya da Afrika kabileleri arasındaki sayıların konumu üzerine yazmak cazip bir vazife olabilirdi.)

Sayı sembolizmi son derece renklidir ve dahası sayıların yorumlanmasında farklı kültürler arasında hayret verici benzerlikler keşfedilebilir. Umarız okuyucu sonunda altılar ve yedilerde kalmayacak ve sayı sembolizminin ve sayı büyüğünün geliştirdiği çerçeve hakkında bir şeyler öğrenmiş olacaktır. En azından trafik ışıklarının neden üç safhası olduğunu, neden bazı insanların araba plakaları için özel "uğurlu" sayılar seçtiklerini (genellikle yedi ve yedinin katları) ve neden o kadar çok insanın *Triskaidekaphobia*'nın (yani "onüç korkusu") ürkütücü adından rahatsızlık duymaya katlandıklarını anlama gücüne sahip olacak veya umarız buna yaklaşacaktır.

Kendi uzmanlık sahaları ve yetiştikleri geleneklerden mütalaalarıyla bütün katkıda bulunanlara teşekkür ederiz. Metni düzelten Miriam Rosen'a hususi teşekkürlerimi sunarım.

Bonn,
Almanya

Annemarie Schimmel.

GİRİŞ

SAYILAR VE SAYI SİSTEMLERİ

Matematiksel ruh, insanoğlunun yaşadığı veya önceki hayatın maddi izlerinin var olduğu her yerde kendini açığa vuran asli bir insani özelliktir.

Sayılar ve sayı sistemleri hakkındaki temel çalışmasında Willi Hartner böyle yazıyordu. Bu iddiasını desteklemek için taş devri sanatçılarını örnek gösterir; onlar, ileri sürdüğüne göre saymıyor ve matematiksel ilişkiler hakkında da bir şey bilmiyorlardı, fakat bundan öte yalnızca matematiksel içgüdülerine güveniyorlardı. Sonra soyutlanan ve geometrik şekillerde bağlanan işte bu içgüdüdür. Zamanın akışıyla bu, sayılar kavramının gelişmesine yardım etti ve sonra sayılar kendilerine yardım ettiler, öyle ki sonunda zamanda ve mekanda bulunmanın pek çok tezahürleri soyut sayılar vasıtasıyla düzene sokulabildi. Diğer güzel bir kitapta Karl Menninger'in gösterdiği gibi bu düzenleme süreci bütün mümkün ifadeleri içine alan bir çokluğa ulaştı, öyle bir çokluk ki her şeyi miras aldığımız ondalık sistem ve Arap rakamlarının çerçevesinde görmeye alışmış bizim gibi insanları hayrette bırakması muhtemeldir. Hatta Anglo-Sakson ağırlık ve ölçü birimleri sistemini bile Alman veya Fransız geleneğinden gelen biri için kavramak kolay değildir.

Sayı sistemleri farklı ritimlere göre inşa edilir. Kişi bilgisayara esas teşkil eden ikili sistemi (bunun esasları

1697 gibi erken bir tarihte Leibniz tarafından geliştirildi) anlamaya çalıştığında bunu tecrübe eder. Ve ondalık sistem en yaygın olarak görülse bile diğer sistemlerin de eşit şekilde önemli oldukları kabul edilmelidir. Bunların arasında kadim Babil'deki sekizli sistem özel olarak zikredilmeyi hak eder: orada ilk birim olan 10'dan sonra ikincisi, daha yüksek birimi 60 oluşturur. Bu bölümlene günümüzün saniye, dakika ve saatlerinde, aynı şekilde dairenin derecelerinde devam etmektedir.

⟨ Bir çok durumda hesaplama sistemleri ve rakamlar basitçe 5 veya 10 parmaktan çıkar: Roma rakamları mesela parmak işaretlerinde ortaya çıktıkları şekilleriyle bize anlatılırlar. Başka bir sayma yolu da baş parmağı hariç tutarak 4'e kadar çıkar ve gerçekten bir çok medeniyette yeni sayma bölümü 4'ten sonra başlar. Daha sonra 10 parmak, yirmili sistemi teşkil etmek üzere ayak parmaklarıyla bir araya getirildi ve böyle bir sistemin Keltler, Basklar ve Avrupa'nın kuzey ve batısındaki diğer halklar tarafından bulunduğu hususunda kuvvetli bir ihtimal vardır. Bugün bile Fransızca'da 80, *quatrevingts* yani 40 x 20 diye adlandırılır. İngilizce *score* (çetele, yirmi) kelimesi de aynı şekilde kadim bir yirmili sistemi bize hatırlatır ⟩

⟨ Asli parmak sayıları ile parmak hesabı tekniği birbirine karıştırılmamalıdır, vaktiyle bu teknik o kadar geliştirilmişti ki değişik parmak konfigürasyonları kullanılarak 100'e kadar hesaplama yapılabiliyordu. Birler ve onlar sol elin parmaklarıyla oluşturulurdu, yüzler ise sağ el ile. Ortaçağ Kitabı Mukaddes müfessirleri, özellikle Venerable Bede, bu hesaplama yolundan bahsettiler, bu onlar için özel bir manaya sahipti: sağ elin baş parmak ve işaret parmağı mesela 100'ü gösteren bir daire şeklinde kapatılırdı ve sanki kapalı ebediliğin bir sembolü olurdu. Avrupalı tacirler bu sistemi Ortaçağ'ın sonlarına kadar kullandılar ve Orta Doğu tacirleri bunu akıl almaz bir çabuklukla hala kullanırlar ⟩ Ayrıca doğuda özellikle Çin'de abaküs kullanılır, bu en karmaşık işlemleri neredeyse yıldırım hızında

yapmak için çubuklar boyunca kayan küçük boncuklardan oluşan bir hesap makinesidir. *Calculus* teriminin de *calcule*, "çakıl taşı" kelimesinden (çakıl taşlarıyla hesaplama yapmaya bir gönderme olarak) türetilmiş olduğu da unutulmamalıdır.

Sayılar için her medeniyetin kendi işaretleri vardır. İnsanın aklına İnkalar'ın düğümlü *quipus*'u veya üzerine borçların farklı türlerde kesiklerle oyulduğu çetele (Almanca *kerbholz*) gelebilir. Birinin bazı günahlar işlemesi veya gayri meşru eylemler yapması anlamında Almanca *Etwas auf dem Kerbholz haben* (birinin çetelesinde bir şeyi olmak) deyimini bu sonraki hesaplama tarzını yansıtır. Fenikeliler ve genç dönem Romalılar nispeten ilkel sayı şekilleri kullanırken kadim Mısır'da sayılar resimliydi. Daha karmaşık matematiksel işlemler yapmak için daha pratik başka sistemler bulundu, aynı zamanda sayıları da temsil eden alfabenin harflerinde olduğu gibi. Bu metot ilk dönem Yunanca'da bulunur ve İbranca ve Arapça'da hala mevcuttur. Bu sonraki durumda Arap alfabesi *ebced* denen Sami dizisini takip eder ve her harf iki yönlü manaya sahip olduğundan isimler, anlamlı kelimeler ve sayılar arasındaki ilişkiler kolaylıkla geliştirilebilir (yüzyıllar boyunca Kaba-la'da yapılageldiği gibi). Vahiyler Kitabı'ndaki 666 sayısı bir model olaydır: çok sayıda yorumcu kendi zamanlarında "Canavar"ı temsil eder gibi görünen bazı kişilerin isimlerini bu sayıda bulmuşlardır. İslami gelenekte zarif *kronogramlar* üretme sanatı [*ebced* usulüyle tarih düşürme] oldukça gelişmişti, son dönemlerde bir kitabın ismi, tamamlanma tarihini kaydetmek için kullanılabilirdi: mesela Farsça *Bağ u Bahar* kitabının isminin sayısal değeri (2+1+1000+6+2+5+1+200) onun 1217 hicri yılında (miladi 1802/3) telif edildiğini gösterir. Aynı şekilde bir şahsın ölüm tarihi uygun bir kelime veya cümle kullanılarak verilebilirdi ve bu sanat doğu İslam ülkelerinde özel maharetle uygulanmıştır.

(Willi Hartner, Çin sayı sistemini, büyü ve mistisizmde çok yaygın olan bu türden harfrakamların üstünde görür, fakat ona göre fazlasıyla soyut olan Sümer ve Babil sayı sistemleri daha da ileridedir. Aslında kadim Mezopotamya ilk zamanlardan beri matematik ve astronominin geliştiği yerdir ve bugün kullandığımız kadarıyla bazı sayıların anlamlarının bir çoğunu (mesela 7'nin kutsallığı, 60'ın önemi) Mezopotamyalılara borçluyuz. Fakat Hartner'a göre rakamlar konusunda en büyük gelişme Maya sisteminde bulunur, onların astronomik hesaplamaları muazzam sayıları içerir ve şaşırtıcı niteliktedir. Gerçekten onların Venüs gezegeninin güneşin çevresindeki 65 kavuşumsal devri üzerine kurulu çok eski takvimleri, diğer takvim sistemlerinden daha kesindir.)

Arap rakamlarına gelince, bunların Hint kaynağı şu husustan kolaylıkla anlaşılır; bu sayılar, sağdan sola doğru yazılan Arap yazısında kullanılırken bile soldan sağa yazılırlar. İslâm'ın zuhurundan hemen sonra Araplar tarafından benimsenen Hint sistemi, çok karmaşık matematiksel işlemlere imkan veren sıfırı da içerir. Hintli kaynaklar onu *şunya* "boşluk" olarak adlandırırlar, yani sayıların arasındaki aralıkları dolduran ve böylece bir sayının konumunu birler, onlar vs. basamaklara göre ayıran bir boşluk. Hintli kaynaklar bu ifadeyi M.S. altıncı yüzyıl gibi erken bir tarihte kullanırlar; Orta Doğu'da dokuz Hint sayısı ilk olarak 662 tarihli Süryanca bir kitapta bulunur. Batıdan çok önce bu uygulamalar hakkında bir şeyler bilen Arap alimleri matematiksel eserler telif etmek için bunları kullanıyorlardı. Muhammed İbn Musa el-Harizmi'nin *Hisab el-Cebr vel-Mukabele* (Karşılama ve Eşitlik Kitabı) adlı kitabı 800 yılından hemen sonra yazıldı ve Lâtinciye Chester'li Robert tarafından 1143 sıralarında çevrildi. Arap rakamları hakkındaki en erken giriş olan bu kitap sadece "cebir" (*el-cebr*, İngilizce *algebra*) kavramını değil yazarı el-Harizmi'nin adının yanlış okunmasından başka bir şey

olmayan *algoritma* terimini de batıya kazandırdı. Bununla birlikte Arap sayıları Avrupa'da oldukça yavaş bir şekilde

Solda: Mayaların sıfır işareti boş bir istiridye, *xok* dur. *Xok* kelimesi asıl olarak herhangi bir eğik dairesel nesne manasına ve daha kesin olarak da nesneyi ve onun vasfını tanımlamak için kullanılan "oyuk" manasına gelir. Mayaların akıllıca bir buluşu da sıfırı bir sayının konumunun değerini ifade etmek için kullanmaktır. *Sağda:* 20 sayısının işareti.

alındı ve kabul gördü. Arap sayılarını tanıtmak ve onların sonsuz imkanlarını açıklamak için çaba harcayanlar, Pisa'lı becerikli bilgin Leonardo Fibonacci (ö.1250) ve Sacrobosco'lu John oldu. Menninger'in dediğine göre 1240 sıralarında bir Fransız Fransisken Papazı olan Alexander de Villa Dei, yeni matematiksel keşiflerden öyle heyecanlandı ki Algor adında Hintli bir kral tarafından icat edildiğini zannettiği bu yeni hesaplama yolu hakkında 244 beyitlik bir şiir yazdı: *Carmen de Algorismo*.

Önceki sayısal işlemlerde bilinmeyen sıfır, tam adının tarihinden açık hale geleceği gibi bir çok karışıklığa sebep oldu. Arapça adı olan *sıfır*'dan *cifra*, *chiffre* ve bir yandan Almanca *ziffer* ve öte yandan İngilizce *zero* türetildi. Bizatihi bir anlam ifade etmeyen fakat ondan önce ve sonra gelen sayılara uygun aşamalar sağlayan sıfır, onbeşinci yüzyıl gibi geç bir tarihte *umbre et encombre* yani "karanlık ve engelleyici" olarak kabul edildi ve Almanca ismi *Null* ise *nulla figura*, "gerçek" bir rakam olmadığı fikrinden çıktı. Fakat sıfır, Hindistan ve oradan da İslam dünyası ve son olarak da Avrupa ile sınırlı değildi. Mayalar ve

muhtemelen onlardan önce Olmekler sıfırı Hintli keşfinden daha önce biliyorlardı. Mayaların yirmili sisteminde sıfır

Maya sayılarının bu sözde baş biçimleri, tanrıların baş profilleriyle 1'den 19'a ve sıfıra kadar sayıları temsil eden oyma şekilleridir. 1'den 13'e kadar tanrılar farklıdır, 14'ten 19'a kadar şekiller çene üzerine konan bir kemik (bir ölüm sıfatı) farkıyla 4'ten 9'a kadarki rakamların aynı gösterir. 5 ile 15'i ve 8 ile 18'i karşılaştırın. Sıfırın baş biçimi ise çene üzerine konan bir eldir.

19 sayısını takip eder. Bu sistemi kaydetmek için Mayalar ya nokta-çizgi bileşimlerini ya da baş biçimindeki oyma şekilleri kullandılar.

Tıpkı sayıların ve sayı sistemlerinin bütün dünyada aynı ya da benzer dahi olmaması gibi bütün medeniyetlerin sayma ve hesaplama da aynı yolu kullandıklarını da var saymamalıyız. Sayı sembolizmi hakkındaki kitabının girişinde F. C. Endres, bu yüzyılın başında bazı uzak Türk köylerinde nasıl bir matematiksel deneme yaptığını anlatır: "Bu sırada bir çocuktan yere koymuş olduğum bir kaç elmayı saymasını istedim. Parmaklarından yardım almayı denedi, ama 5'ten öteye gidemedi. 5 ile 10 arasında sık sık hatalar yaptı ve ben onun önüne 10'dan fazla elma koyduğumda ve bunları saymasını söylediğimde basitçe birçok elma olduğunu söyledi, fakat belirli bir sayı veremedi." Aynı yazar bir dereye çakıl taşları attığında çocuğun saymadaki dizisi 3 veya 4'ten öteye asla gitmedi: mekanda görülen bir şeyi sayarken en azından parmaklarını kullanabilir ve neyin sayıldığını görebilirdi, ama zamandaki bir şeyi saymak çok daha karmaşıktır, ancak bir fiilin ne kadar tekrarlandığı ya kesin olarak ya da benzer bir yolla hatırlan-

malıdır. Seslerin, bağırmanın veya ritmik verimlerin iki veya üç katlı tekrarlanmasının genellikle tanındığı görülür, fakat diğer grup ve diziler -en azından bize göre- saymak için oldukça zor görünürler. İnsan bunu, Ermeni veya daha fazla olarak Hint müziğinin karmaşık ritimli örneklerini izlemeye çalışırken tecrübe edebilir; çok geçmeden izi kaybedilir ve doğru olarak saymaya güç yetirilemez. Ve sonra, bizim anladığımız anlamda neredeyse hiç "sayamayan" bazı Afrika kabileleri için de durum böyledir, ancak bize esrarengiz görünen bir tarzda çok miktarda nesneleri bile tanıyabilirler, öyle ki büyük bir sürüde sadece bir tek hayvan kaybolursa bunu hemen bilirler.

Bazı kültürlerde sayısal kelimeler sayılan nesnelerle irtibatlandırılır ve 6 uzun parça için kullanılan ifade 6 sığır veya 6 bitki için kullanılan tamamen farklı olabilir. Böyle sınıflandırmalar daha yaygındır. Papua Yeni Gine'de bu tür sayı gruplarının ayrımı 20'ye kadar çıkar, bunlardan her biri de sayılan nesnelerle alakalıdır. Bizim geleneğimizde bu tür saymanın izleri bulunabilir: dokunmuş malzemeler *yard'a* göre (Almanca *elle*) ölçülür, yükseklik *feet'e* göre, suyun derinliği *fathom'a* (kulaç, Almanca *Fadon*) göre, gemilerin hızı *knot'a* (deniz mili, *Knoten*) göre. Sayı-kelimeler genellikle farklı hayvan türlerinde yaygındır: köpek sürüsü (*pak*, Almanca *Meute*), at sürüsü (İng. *String*, Alm. *Koppel*), koyun sürüsü (İng. *flok*, Alm. *Herde*) ve keklik dizisi (*Kette*) gibi. Bu tür kavramlar avcılarının tabirinde hala çok canlıdır, öyle ki J. Lipton'un hoş kitabı *Tarla Kuşlarının Coşkusu'n*u (1977) insan anlayabilir. Bazı eve ait parçaları veya yiyecek malzemelerini ölçmede bu tür Almanca ifadeler bulunabilir, yumurtalar için bir *Shock* (üç puan) bir *Stiege* (puan) ve *Mandel* (onbeş) gibi. Ordu da bölükler, taburlar v.d. şeklinde ayrılır, bütün kelimeler gerçek bir sayısal değer taşırlar. Ve Almanlar 2 *Stück Vieh*, iki "parça" sığır veya İngilizler bir "bağ keklik" dediklerinde İranlıları anımsatırlar. Onlar farklı türde hayvanları belirtmek için kullanılan fakat ter-

cüme edilemeyen sayma kelimeleri bütününe sahiptirler, mesela *yek zincir fil*, bir filler zincirini değil, sadece bir fili ifade eder.

Bu ifadelerin hiç biri mistik bir manaya sahip değildir veya büyü ile ilgisi yoktur, zaten ilk medeniyetlerde sayılar sanki etraflarında manyetik bir güç alanına sahip- lermiş gibi bir gerçeklik olarak hissedilirlerdi: Levi- Bruhl'un ifade ettiği gibi onlar "işleyebilirler" veya kadim Hindistan'da iddia edildiği gibi sayı "Brahma-tabiatlı"dır, (Tanrıya benzer manasında). Gerçekten kadim Hindistan'ın bazı metinlerinde sayılara dua edilir: "Bir'e seslen, 2'ye seslen100'e seslen". Sayıların özel karakteri hakkında böyle hisler nesilden nesile geçmiştir ve hatta bizim belir- gin şekilde oldukça akli başında ve mistik olmayan 10 par- mağa ayın 4 evresine ve yılın 12 ayına indirgenebilen sayı sistemimizde bile bazı gizemli gizli renkler daima mu- hafaza edilmiştir. Böylece sayılar, onları büyüsel işlemlere ve tabiatıyla astrolojik kehanetlere uygun hale getiren özel, gizli güçlerle vasıflandırılırlar. Hatta "yüksek" dinler bile bazı sayıların dini önemini ve mistik karakterini sadece Ortaçağ'da değil bugüne kadar da tanımıştır. Büyüde ic- racılar olayları kendi menfaatlerine ve başkalarının zararına etkilemek için bazı formüllerden yardım aldıkları du- rumlarda sayıların doğru kullanımı çok geniş bir rol oynar, çünkü her sayı kendi güç alanında ve kozmik bağlantıla- rında ortaya çıkar ve böylece tekrarların ve büyüsel for- müllerin, arındırmanın ve etrafında dolanmanın doğru sa- yıda yapılması yanında uygun sayının kullanımı da büyü- sel eylemin başarısı için kesin sonuca ulaşmada göz önün- de bulundurulur.

PİSAGORCULARIN MİRASI

Bizim kültürel küremizde (yani Yahudi, Hristiyan ve İslami küre) sayılara ve onların özel kullanımlarına karşı ilgi esas olarak Pisagorcular tarafından atılan temellere dayanır. Sisam adasında M.Ö. altıncı yüzyılda doğan Pisagor M. Ö. 532 yılında zorba kral Polikrates'ten kaçarak güney İtalya'daki Kroton'a göç etti. Kadim doğunun ma- tematiksel bilgisinden bir şeyler öğrenmiş olabileceği do- ğuda, bilhassa Mısır'da bir süre yaşamış olabilir.

Her okul çocuğu dik üçgen hakkındaki Pisagor te- oremini öğrenir. Buna göre hipotenüsün karesi iki kısa ke- narın karelerinin toplamına eşittir. Fakat matematiksel bil- gimizin en önemli kısmı olan bu formül gibi üstadın diğer fikirleri ve tilmizleri de dini, edebi ve hatta büyüsel çalış- maları etkilemiştir. Pisagor'un düşüncesindeki en önemli nokta düzen fikridir: müzikal düzen, matematiksel düzen, kainatın düzeni ve nihayet ahlaki ve sosyal düzen. Müzikal ölçeğin fasıllarının titreşen tellerin izafi uzunluklarına uy- gun düştüğünü keşfettiğini söyledi, buları $1/2$, $2/3$ ve $3/4$ oranları ile ifade etti. Böylece ilk dört tamsayı kurulmuş oldu ve Pisagorcular bunların önemini vurgulamaktan asla vazgeçemediler.

Müzikal ahenk, tellerin oranlarının ölçülmesi ile matematiksel formüller şeklinde ifade edilebildiği gibi her şeyin özü de sayılarla ifade edilebilir gibi göründü. Gök- yüzünde düzenli hareketlerin gözlenmesi, feleklerin mü- kemmel şekilde düzenlenmiş ahengi kavramına götürdü. Alemin evrimi, sayıların evrimiyle paralel gitti: birlik, boşluk ve sınırdan vücuda geldi (Bir'den sayı ortaya çıktı ve sayıdan bütün gökler ve bütün evren meydana geldi. Bell'in Pisagorcular için yazdığı gibi; "kainat matematikle eşbiçimlidir" ve "evrendeki her şey ortak tam sayılarla öl- çülebilir". Onun sisteminde irrasyonel sayılara yer yoktu,

böylece dikdörtgenin kenar ve köşegenleri arasındaki oranın tam sayılarla açıklanamayacağını keşfi, Hipposus'un yazdığına göre Pisagorcu dünya görüşünü tuzla buz etti. Beşinci katı cismin yani onbiryüzlübeşgen'in (üç boyutlu bir beşgen, dodecahedron) keşfinin onları daha da sarstığı söylenir.)

Belki de Pisagor'un en etkili tilmizi Filolaos'tu. M. Ö. 475 civarında faaldi ve görünüşe göre daha sonraki sayı mistisizminde canlı kalan, sayıların manasına dair bir çok fikri o geliştirmişti.

{Pisagorcular genellikle tek ve çift sayılar arasındaki farkla büyülenmişlerdi. Basit uyumlar (1/2, 3/4) arasındaki oranın bu ilginin kaynağı olabileceği hususunda tahminler yürütülmüştür. Pisagorcular evrendeki her şeyi iki kategoriye ayırma noktasına kadar gittiler: sağ tarafa bağlı olan sayılar, sınırlı, eril, sakın, doğru olan ile ışık ve iyilikle ve geometride kare ile irtibatlıdır, buna mukabil çift sayılar sonsuzun, sınırsızın (sonsuz şekilde bölünebilir olarak) çeşitlinin, sol tarafın, dişilin, hareketlinin, eğrinin, karanlığın, kötünün ve geometride dikdörtgenin sahasına dahil dirler.}

{ Tek ve çift sayılar vasıtasıyla açıklanan bir ile çok arasındaki bu zıtlık daha sonraları genellikle mistisizmde bir hedef olarak bölünmemiş mutlak birlik şeklinde vurgulanır. Tek sayılar bu yüzden halk inancında, hatta tanrıbilimsel akıl yürütmelerde bile önemli bir rol oynamıştır. Eflatun için bütün çift sayılar kötülük alametiydi. Hopper doğru bir şekilde şöyle ifade eder: "Dişi sayılar sanki yeterli şekilde hor görülmemişlermiş gibi sonsuzluk damgası da görünüşe göre çizgi benzetmesiyle onlara vurulur." Virgil şöyle iddia eder: "*Numera deus impare gaudet*" (Tanrı tek sayılardan hoşlanır). Aynı fikir İslami gelenekte de sürdürülür, şöyle denir: "Şüphesiz Allah tektir (*vitr* yani "Bir") ve teki sever". Shakespeare de şöyle ifade eder, "Tek sayılarda tanrısallık vardır" (*The Merry Wives of Windsor*, v.i. 2)

Pisagor, sayıların düzeni ile sesin frekansı arasındaki ilişkileri keşfetti. Yukarıda çanlar, su dolu bardaklar, teller ve farklı büyüklükteki borularla deney yaparken görülmektedir. Onun karşısında İbrani mukabili Jubal (sol baştaki resim) enstrüman yaparken gösterilmiştir. F. Gaffurio'nun *Theoria Musica* (Milano, 1492)'sından tahta baskı resimler.

Tek sayılardan hoşlanma meyli ayin fiillerinin, duaların, büyüsel sözcüklerin ve benzerlerinin tek sayılarda tekrarlanması adetine yol açmıştır. Büyü 3 veya 7 kez yapılır ve bir dua veya "amin"le biten cümleler üç kere tekrarlanır. İlk zamanlarda hekimler ve tıp adamları hastalarına hapları tek sayılarda verirlerdi. Büyüsel düğümler de tek sayılarda bağlanırdı. Talmud, tek sayıların kullanımı ve çift sayılardan kaçınmak hakkında çok miktarda örnek verir ve İslami gelenekte Peygamber Muhammed'in orucunu tek sayılı günlerde açtığı ifade edilir. Cadılık veya kara büyü icra edilirken tek sayıda kişi hazır bulunmalıdır ve bugün bile en azından Avrupa'da tek sayıda çiçek içeren buketler (bir düzine göndermek hariç) gönderilmesi adettir.

Pisagorcuların matematiğe kazandırdığı diğer kavramlar arasında mükemmel sayı kavramı da vardır. Bileşenleri toplandığında sayı kendiliğinden ortaya çıkar. Bunlardan ilki 6'dır (1+2+3), sonraki 28'dir (1+2+3+4+7+14). Sonuncusu 1973'te olmak üzere bugüne kadar böyle 23 mükemmel sayı keşfedilmiştir. Bugünlerde Hugo von Hofmannsthal'ın hikayesi 672. *Gecenin Hikayesi*'nin gizemli başlığını açıklamak için bir teşebbüs dahi yapılmıştır. 672 çifte mükemmel sayıdır, fakat fazla abartılı gibi görünmektedir.

Pisagorcular daha çok, sayıları geometrik şekillerle irtibatlandırdılar: 3, 6, 10, 15, üçgensel sayılar; 1, 4, 9, 16, 25, karesel sayılar (yani 1^2 , 2^2 , 3^2 , 4^2 , 5^2). Nokta 1'e, çizgi 2'ye, mekan 3'e (çünkü önce üçgende görünür) ve cisim 4'e (4 mekan tarafından çevrildiğinden) aittir. Pisagorcu sistemde en mükemmel sayı 10'dur, çünkü ilk dört tam sayının toplamıdır (1+2+3+4) ve bir eşkenar üçgen tarafından temsil edilebilir. Böylece çokluk 10'da yine teklik haline geldi. Bu sebepten Pisagorcular kozmik düzende kendi sistemleri içine yerleştirmek için 10 göksel cisim keşfetmeye gayret ettiler ve onuncunun yokluğunda ise onu icad ettiler. Aristo (M.Ö. 384-322), *Metafizik*'inin ilk kitabında Pisagorcu sayı gizemciliği hakkında az buçuk eleştiri-

risel olarak bir şeyler yazar, tamamen matematiğe batmış olarak onların, sayı ilkelerini var olan her şeyin ilkesi olarak var saydıklarını ifade eder:

Matematikte olduğu gibi sayılar, tabiatıyla ilk nesnedir, Pisagorcular sayılarda var olan ve olacak şeylerin bir çok benzerliklerini teşhis etmeyi düşündüler, ateş, hava, toprak ve su unsurları gibi; onlar ayrıca müzik notalarının sayılarla ilişkilerini ve niteliklerini buldular ve böylece herşeyin, tabiatın bütünündeki ilk nesne olarak kabul edilen sayılara göre şekillendirilmiş olarak görünmesi gibi sayıların unsurlarını da var olan her şeyin unsurları olarak değerlendirdiler ve göğün bütün çatısının ahenk ve sayı olduğuna inandılar. Sayıların tezahürlerinden birinin de adalet olduğu, bir diğerinin ise ruh veya akıl olduğu farzedildi; tezahürlerin diğer biçimleri zaman ve fırsattı ve böylece hiç bir şekilde var olmamış her şey. Bir yandan sayılarla ahenkler arasındaki, bir yandan da göğün nitelik ve parçaları ile bütün alem arasındaki uygunlukları topladılar ve karşılaştırdılar ve atlanmış bir şey varsa suni bir yapıştırıcı sistemdeki her yerde ilişkiler sağlamak için yardım etti. Mesela, 10 sayısının onlara en mükemmel şey ve bunun yanında bütün sayılar alanını kucaklar gibi görünmesinin bir sonucu olarak yıldız türünden gökte dolanan 10 cisim de bulunmalıydı. Fakat görünen sadece 9 cisim varken onlar özel bir onuncu cisim icad ettiler; görünmez bir karşı- dünya.

Aristo tarafından adalete işaret etmek üzere seçilen sayı 4'tür, çünkü eş etkenlerin ürünüdür, yani ilk kare sayıdır. Pisagorcu düşünürler için bu tür eşitlikler, keşfetmeye çalıştıkları ahenk ve güzelliğin objektif ölçülerinin doğruluğunu gösterdi.

İRFAN VE KABALA

Hayatın ölçülerinin ve her şeyi kucaklayan ahengin süregelen araştırmasıyla birlikte Eflatun bile -Pisagorcuları bir dereceye kadar eleştirir olmakla beraber- sayıların ta-

biatın gizemlerini çözmek için bazı anahtarlar içerdiğini kabul etmişti. Pisagorcu ve Eflatuncu fikirler Yenieflatunculuğa ve gnostik sistemlere nakloldu ve aşağıdaki şekilde kısaca özetlenebilecek bir sayı mistisizmine yol açtı:

1. Sayılar, onlar tarafından düzenlenen şeylerin vasıflarını etkiler.
2. Böylece sayı, Tanrı ile yaratılan alem arasında bir aracı haline gelir.
3. Bu şunu gerektirir; kişi sayılarla işlemler icra ettiğinde bu işlemler, kullanılan sayılarla bağlantılı şeyler üzerinde de iş görür.

Bu şekilde her sayı, özel bir karakter, kendi gizemli vasfını ve özel bir metafiziksel mana geliştirir.

Kurduğu Yenieflatuncu sistemi, üç İbrahimi dindeki (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) mistik akımları derinden etkileyen Plotin şöyle der: "Sayılar, onlar tarafından tanımlanan objelerden önce var olurlar. Duyu objelerinin farklılığı adeta sayı mefhumunun ruhunu hatırlatır." Bu düşünce çizgisinde devam ederek İskenderiyeli Filo, Eski Ahid ve Pisagorcu gelenekteki fikirleri kaynaştırdı ve böylece ağırlıklı olarak sayı mistisizmi tarafından belirlenen Ortaçağ Kitabı Mukaddes yorumları için esas oluşturdu. Bununla birlikte ortaçağ dünyasında Pisagorcu geleneğin en önemli gelişimi Yahudi Kabala'sıdır. Kabala yüksek derecede karışık bir sayı mistisizmi üzerine kuruludur, buna göre asli Bir kendini 10 *sefirot*'a (*sefer*, sayı kelimesinden) böler. *Sefirot* lar gizemli bir şekilde birbirleriyle bağlantılıdır ve onlar arasında köprü vazifesi gören İbrani alfabesinin 22 harfiyle beraber iş görürler. En üstteki *sefirah*, *keter* (Taç) dır, onun dışında *hokhmah* (hikmet) ve *binah* (akıl) dallara ayrılır. Dördüncü *sefirah*, *hesed* (Aşk) veya *gedullah* (Azamet) diye adlandırılabilir. Beşincisi *gevurah* (Adalet) dır, altıncısı *tiferet* (Güzellik) ve yedincisi *netsah* (Zafer). Bunlara *hod* (İhtişam) sekizinci

olarak, *yesod* (Temel) dokuzuncu olarak ve son olarak ta *malkhut* (Hükümdarlık veya Gerçeklik) eklenir. Bu son *sefirah* bu dünya sürgününde yaşayan *shekhnah* ile de bir tutulabilir. Belkide en iyi şekilde *logoi* veya asli fikirler olarak adlandırılabilir bu 10 *sefirot*'un dışında ilk ilahi zuhur alemi *atsilut* gelir. Üç alem daha vardır ki onlar da 10 *sefirot*'la bağlıdır: yaratılış ve semavi felekler alemi *beriah*, ruhlar ve melekler gibi semavi saha ile bağlantılı yaratıkların temsilleri alemi *yetsirah* ve son olarak da madde alemi *asiyah*.

İbrani harfleri sayı olarak da iş gördüklerinden *sefirot*'un şekli ve onun türemeleri alemin farklı kısımları arasında büyüleyici ilişkilere yol açar. Sayı mistisizmi, Gershom Scholem tarafından ustaca tasvir edilen Kabalistik hermenotiğin geniş sahasının her yanına nüfuz etmiştir.

İSLAM TASAVVUFU

(Basra'da, miladi onuncu yüzyılda ansiklopedik risalelerini telif eden çekirdek İsmaili grup İhvanu's-Safa (Saflik Kardeşleri) Yenieflatuncu ve Pisagorcu fikirleri geniş ölçüde ilk kullananlar olarak görülürler. Onlara göre Pisagor Harranlı bir bilgeydi ve Enoch yani Hermes Trismegistos, Harran'daki Sabiilere gönderilen peygamberdi ve onun özellikle sayı mistisizminde usta olduğuna inanıyorlardı. İhvanu's-Safa'ya göre nümeroloji, her şeye temel teşkileden birlik ilkesini anlamak için bir yoldu.) Tabiatın üstünde olan, ancak diğer bütün bilimlerin kökü olan bir bilim. Böylece Tanrı-alem veya Saf Varlık-varoluş ilişkisi, 1 ile diğer sayıların ilişkisiyle özdeşleştirilir. Bununla birlikte İhvanu's-Safa, Kabalanınkiyle karşılaştırılabilir bir karmaşık nümeroloji sistemi geliştirememişir. Müzikte ve benzer şekilde kainat sisteminde görünen kadarıyla sayıla-

rın öneminin oldukça farkındaydılar. 7 ve 12 sayıları hususene önemli bir rol oynarlar. Gezenlerin sayısı olan 7, ilk eksiksiz sayıdır, ancak 3+4, 2+5 ve 1+6 toplamlarıyla elde edilebilir, yani bir zarın karşıt yüzlerindeki sayıların toplamı. Bu arada dokuz, feleklerin sayısı olarak önemlidir. Zodyakın sayısı 12, hem 3x4 hem de 5+7'nin bileşimidir. Son olarak 28 sayısı, hepsinin en mükemmelidir: güneş menzillerinin sayısına tekabül eder ve böylelikle Arap alfabesinin harflerinin sayısıyla uygun düşerek İslam'la özellikle bağlantılı olur. Harflerle sayılar arasındaki birbirine dönüştürme imkanı, mistik düşünceli müslümanlar arasında Kur'an yorumları, gelecekte haber verme ve yaygın olarak da şiir (özellikle ebcedle tarih düşürme usulünün zekice kullanımında) sahasında oldukça karmaşık işlemlere yol açmıştır.)

ORTAÇAĞ VE BAROK SAYI SEMBOLİZMİ

(Ortaçağ Hristiyanlığı, gnostik tarikatlar arasında nakledile gelen aynı geleneği paylaştı. Seville'li İsidore'nin miladi 600 civarında yazdığı gibi; "Tolle numerum omnibus rebus et omnia pereunt" (Bütün nesnelerden sayılarını alın ve hepsi çürüyecektir). Astrolojik fikirlerle kaynaştırılan sayı sembolizmi ortaçağ düşüncesinin her yanına nüfuz etti ve Kilise onu bol bol kullandı. Heinz Meyer'in dikkat çektiği gibi. Kitabı Mukaddes her şeyin ölçü ve sayı ve uzunlukla düzenlendiğini söylemez mi? (Hikmet 11: 12). Evrendeki hiç bir şey düzensiz olamaz ve böylece Augustine'in inandığı gibi sayılar insan ruhu tarafından tanınan ilahi hikmetin dünyaya sunulan şeklidir. Sayılara dayanan

temsili ifadelerle Kitabı Mukaddes'in yorumlanması en azından ondokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiştir.

Sözde bilim aritmo loji, bir tür belli tam sayıların güçleri ve erdemleri felsefesi olarak çağımızın ilk yüzyıllarında gelişti. Matematiksel eserlerin arasında Gerasa'lı Nicomachus'un (miladi 100 civarı) Boethis tarafından meşhur edilen eseri *Introductio arithmetica* (Aritmetiğe Giriş) Ortaçağ boyunca büyük etki gösterdi. Bu faydalı girişten başka yazar bir de sayıların teolojisini yazdı ki maalesef sadece parçalar halinde günümüze kadar gelmiştir. Diğer bir ortaçağ metni Firmicus Maternus'un (yaklaşık 346) özellikle astrolojiye ayrılan *Mathesis*'idir. Daha da büyük etkisi olan beşinci yüzyılda yaşayan Kartacalı Martianus Capella'dır. *De nuptiis philologiae et Mercurii* (Filolojinin Merkür ile Evliliği) adlı eserinde 7 temel bilimi ve büyük ölçüde Nicomachus'a dayanan sekizinci kitap "Arithmetika" yı (ilk on tam sayının Yunan tanrılarıyla nasıl bağlantılı olduğunu gösterir), gelin ve onu çevreleyen 7 nedime ile sembolize etti. Jupiter'e tekabül eden 1 (birim) ile başlayan Capella, Juno'nun* 2 sayısından (dişi, ayırım ve tekrar birleşme sayısı) iki yüzölçü tanrı Janus'un** sayısı 10'a kadar devam eder. Ortaçağ sayı mistisizmi hakkında diğer değişmez kitaplar arasında Hrabanus Maurus'un *De Numero* (Sayı Hakkında) ve Seville'li Isidore'nin *Liber numerorum qui in sanctis scripturis occurrent*'i (Kutsal Kitaplarda Görülen Sayılar Kitabı) vardı.

Ortaçağ bilginleri sayıların son derece önemli ve etkili olduğuna o kadar inanmışlardı ki yazılarını sayıların anlamlı bileşimleri düzenlemeye çalışıyorlardı. Augustine'in *Tanrı'nın Şehri* bu eğilime en iyi örnektir. İbrani al

*Juno, Roma mitolojisinde Jupiterin karısı, tanrıların, tanrıçaların ve evliliğin kraliçesi.

**Janus, Roma mitolojisinde giriş kapılarının koruyucusu, başlangıçlar ve sonların tanrısı. Birisi başının önünde diğeri arkasında olmak üzere iki yüzü vardı.

Dante'nin *İlahi Komedyası*'ndaki (1311-1321) *Purgatorio*'nun (Araf) otuzüç kıtası ve *Paradiso*'dan (cennet) otuzüç kıta. 1864 tarihli Milano nüshasından iki minyatür. *İlahi Komedyası* üç bölümden oluşur, her bölümde 33 kıta vardır, buna ilaveten bir giriş kıtası da 100 mükemmel sayısını tamamlamaya yarar.

fabesinin 22 harfine tekabül eden 22 bölüm, Kanun'un on türlü "...yapmayacaksın" şeklinde bir ifadesi olan 2 kere 5 olumsuzlamaya ve hem 12 havariyle hem de 4 İncilde tebliğ edilen Teslis ($4 \times 3 = 12$) ile uygun düşen 3 kere 4 olumlu öğretime ayrılır. Daha da zarifi Teslisin 3'üne dayanan Dante'nin *İlahi Komedyası*'ndaki ayrıntılı sayı sembolizmidir.

Benzer bir anlamlı ayırım ortaçağ İslami ilahiyat eserlerinde de görülür, Gazzali'nin 40 bölümden oluşan *İhyau Ulumi'd-Din'i* (Dini İlimlerin Canlandırılması) bunların en iyi örneğidir. Kırk hazırlık sayısıdır ve bu eserde okuyucuya Şeriat ve mistik aşkın fiilleri bölümlerinden ölüm anında Rabb ile buluşmaya ayrılan son bölüme kadar rehberlik etmek için kullanılır. Merkezdeki yirminci bölümün İslam'ın merkezi şahsiyeti Peygamber Muhammed'e ayrılmış olması önemli görünmektedir.

Hıristiyan dünyasındaki Gazzali'nin çağdaşı, St. Victor'lu Hugo ve onun çevresiydi. Sayı mistisizmi yardımıyla Kutsal Kitabın anlaşılabilceği farklı vasıtalarla

bahseden Hugo sayıların önemini teşhis etmede 9 farklı yol olduğunu iddia etti. İlk yol vaziyetin düzeniyle teşhis edilir: mesela 1, Birlik ile bağıantılıdır ve her şeyin ilkesi, ilk sayıdır. Bundan sonra terkiplerine bakılabilir: mesela 2, bölünebilir ve geçici olana işaret eder. Başka bir mana, yayma vasıtasıyla keşfedilebilir; ancak 7, 6'yı izler yani çalışmaktan sonra istirahat. Sayılar tabiatlarına göre de bir manaya sahip olabilir: böylece 10'un bir boyutu vardır ve doğru inanca işaret eder, bununla birlikte 100 genişlemesine uzar ve böylece merhametin bolidiğine işaret eder ve 100 uzunlamasına yükselir ve bu yüzden de umudun yüksekliliğinin bir ifadesi olarak kabul edilir. Sayıların kullandıkları ondalık sistemle bağlantılarına da bakılabilir, bu sistemde 10 mükemmellik demektir. Bir sayıdaki özel bir manayı bulmanın diğer bir yolu da çarpmadır: 12 evrenseldir, çünkü maddi 4 ile manevi 3'ün ürünüdür. Aynı şekilde parçalarının sayısı da değerlendirmeye alınabilir: iyi bilindiği gibi 6 mükemmel sayıdır, çünkü integral bileşenlerin toplamıdır. Bir sayıyı elde etmek için birimlerine bakmak da mümkündür: 3 sayısı, üç birimden oluşan Teslise işaret eder ve son olarak da 7'nin neden bazı şartlar altında 77'ye büyüdüğünü anlamak için abartma kullanılabılır.

Açıkçası bu tür teknikler neredeyse her muhtemel yorumu mubah kıldı. Aynı şekilde belli bir sayının ondalık sistemdeki konumu kullanılabilir: böylece 11, 10'dan sonra gelen olumlu bir güç olarak kabul edilebilir, fakat daha yaygın olarak bu; 10'un kapalı sisteminden dışarı çıkan olumsuz bir sayı olarak görülür.

Burada iddialarını takip ettiğimiz Meyer, ikna edici bir şekilde göstermiştir ki neredeyse Kitabı Mukaddes'te sayıları belirlenen bütün nesneler sembollere aktarılmıştır, öyle ki ayinlerde kullanılmalarıyla özel bir değer kazanırlar. Kilise yılı ve ayinsel hizmetler büyük ölçüde, simgesel olarak yorumlanan böyle sayıların kullanımlarıyla şekillenir. Hatta Mezmurların sıra sayıları bile nümerolojik kural-

lara göre açıklanır, sonra da tefsirlerde kullanılırdı. Bununla birlikte başka bir faaliyet sahası da ortaçağ kutsal mimarisidir, bunun nümerolojik temelleri mimarların ve duvar ustalarının şantiyelerinde takdire şayan matematiksel ve teknik bir bilgiyle beraber nakledilegildi.

Geçen yıllarda nümerolojik kurallara göre ortaçağ edebi eserlerinin inşası hakkında oldukça sık olarak bazen zıt sonuçlara götüren incelemeler yapılmıştır. Meyer'in kitabı bana bu labirent boyunca en iyi rehber gibi görünmektedir.

Denebilir ki sayı mistisizminin Avrupa Ortaçağı ve Renaissance'ında çok önemli bir rol oynadığı kesindir. Bu Giorgio'nun *Harmonia Mundi'si* (1525) ile başlayan (bu kitapta nümeroloji, onun vasıtasıyla diğer alimane bilim dallarının birleştirilebileceği bir tür üst-bilim olarak kullanılır) onaltıncı ve onyedinci yüzyılda bu konuda ortaya çıkan alimane eserlerden bellidir. Hemen hemen bir yüzyıl sonra Petrus Bungus, önemli bir ansiklopedi telif etti, *De numerorum mysteriis* (Gizemli Sayılar Hakkında, 1583, ikinci baskısı 1618), bunda nümeroloji bilgisi olmadan neden sadece 4 tane unsur ve sadece 7 gezegen olduğunu anlamamın tamamen imkansız olduğunu iddia etti. Yakın zamanda Ulrich Ernst tarafından çok faydalı bir giriş yazı olarak neşredilen Bungus'un kitabı, klasik, ortaçağ Avrupa ve hatta Arap düşünür ve astronomlarından da iktibaslarla zenginleşmiş olarak sayıların kullanımı hakkında harika bir inceleme sunar. Bungus'un sayı mistisizminin "başı ve önderi" olarak değerlendirdiği Eflatun, bu eserde "Atinalaşmış Musa" olarak ortaya çıkar, çünkü bütün Mısır'ın yani kadim doğunun nümerolojik hikmetinin Yunanistan'a ulaşmadan önce Musa'ya bildirildiğine inanılırdı. Almanya'da Agrippa von Nettesheim'in *De occulta philosophia* (1533) adlı kitabı gerçekten özlü bir nümeroloji kitabıydı. Bir yüzyıl sonra Athanasius Kircher *Arithmologia, sive de abditis numerorum mysteria* adlı kitabını telif etti, bu kitap en geniş kapsamlı nümeroloji tasviri olarak değerlendiril-

lebilir, 1665'te Roma'da basılmış ve bütün Avrupa'da meşhur olmuştur.

Nümerolojik kuralların kullanımı Ortaçağla bitmedi, mesela Gülhaçlar kendi nümerolojilerini geliştirdiler ve sayı mistisizmi onların yazılarına güçlü bir şekilde sinmiştir. Renaissance yazarları aynı ilkeyi kullanırlar. Milton'un *Doctrina christiana'sı* (Hıristiyan Doktrini) anmak yeter; ilk cildi çarmıha gerildiği esnada İsa'nın yaşına tekabül eden 33 bölüme ayrılmıştır, ikinci cilt ise On Emir ve Kutsal Ruhun 7 hediyesini ima eden 17 bölümden oluşur. Böylece zorlanmadan 50 kesirsiz sayısına ulaşılır. Aynı şekilde Pico della Mirandola'nın *Heptaphis'i* her biri 7 bölümlü 7 kitapta, yaradılışın 7 gününün 7 yorumunu sunar. John Donne "*Bir Vedalaşma: Yasak Matem*" adlı şiirinde kendini "başladığı yerde biten" bir pergelle karşılaştırırken, şiirin dairenin 360 derecesine tekabül eden 36 satırdan oluşması da bu imajın güzelliğini artırır.

Bu tür ifadeler, ilmi oyunlar olarak adlandırılabilir, fakat şu da unutulmamalıdır ki matematiksel olarak düzenlenmiş bir aleme, *harmonia mundi'ye* olan inanç Kepler gibi yetenekli bir astronoma bile keşiflerinin bir kısmını yapmasında rehberlik etmiştir, çünkü o, Hartner'in dediği gibi insanoğlu, dünya ve kainat arasında bir ahengin (sayılar tarafından hükmedilen bir ahenk) varolduğu sarılmaz inancına sahipti.

Pisagorcun sayı mistisizminin köklerinden biri olan bu *harmonia mundi'nin* müzikal ahenk şeklinde de ifade edilmesi doğaldır. En azından üçüncü yüzyıldan ileriye doğru ortaçağ müzik teorisi *musica coelestis'i* (göksel müzik) biliyordu ve altıncı yüzyılda, gerçekten Pisagorcun bir üslupta Cossiodorus şöyle yazdı: *Musica est disciplina quae de numeris loquitur*, müzik sayılardan bahseden bir bilimdir. Böylece ortaçağ ve daha da açık sözlü olarak Renaissance bestekarları kutsal ve gizemli sayılara, onları enstruman tekniğinde, kullanılacak seslerin sayısında ve continuo'da kullanmak için döndüler. İster bir triad şek-

linde ister 3 sesli bir koroda olsun 3 sayısı genellikle Teslis'le irtibatlı olarak görülür, bu arada 7 sayısı da 7 ses şeklinde Bakire Meryem'in onuruna bestelerde sıkça kullanıldı. Onyedinci yüzyılda ve onsekizinci yüzyılın ilk zamanlarında yaygın olan, sayıların bu şekilde temsili kullanımı özellikle J. S. Bach ile umumi hale geldi. Onun son dönem eserleri "büyük ölçüde müziksel matematik" olarak adlandırılmıştır, çünkü anlamlı sayılardan sınırlarına kadar yararlanmak için farklı ihtimalleri sonuna kadar kullanmıştır. B. Minor Mass'da *Credo*'nun yedi türlü kullanımı buna iyi bir örnektir.

Alman klasikçiliğinde ve romantikçiliğinde bile sayıların daha derin manalarının bilgisi görünüşe bakılırsa iyi oturtulmuştu. Goethe'nin bu ya da şu sayının gizemine olan sayısız imaları bir delil olarak zikredilebilir. İlk dönemlerine ait tamamlanmamış şiiri *Die Geheimnisse* (Gizemler), Gülhaçların sayı sembolizmini yansıtır. Schiller de özellikle draması *Wallerstein*'da olmak üzere sayıların geleneksel manalarını kullanmıştır ve Novalis de "tabiatla ve aynı zamanda tarihte harika bir sayı mistisizminin işlediğine" inandırılmıştı.

HURAFELER

Sayıların düzeni hakkındaki kadim inanç, Kepler olayında olduğu gibi bilimsel keşiflere yol açabilir, fakat daha da sık rastlanıran büyüsel kullanımlara yol açmasıdır ve sayı mistisizminin gücüne olan böyle bir inanç bugüne kadar süregelmiştir. Gerçekten avami seviyede bu inanç artıyormuş gibi görünmektedir. 1984'ün ilkbaharında posta kutuma ulaşan bir Amerikan kitap kataloğu ve dergileri, nümeroloji, sayıların titreşimleri, birinin uğurlu sayısını bulma ve benzeri konulara tahsis edilmiş yayınlar

sunmaktaydı. Bu işlemler, klasik antikite devrinden beri değişmemiş veya cazibesini kaybetmemiş gibi görünüyor. Bell'in kitabı *Numerology* belki de bu tür hurafe oyunların en sert kınanmasını sunmaktadır, bunlara karşı Franz Karl Endres de daima açık sözlüdür. Kullanılacak çok şey vardır ve her hangi bir ismin veya tarihin ustalıklı kullanımı sonuç için umutlu olmaya sevk edebilir. Tarihlerin rakamlarını ve isimlerin sayılarını içine alan işlemler genellikle en şaşırtıcı sonuçlar ortaya koymaya müsaittir. İnsan sonuçlarının bu bağlantısının "tamamen bilimsel" bir yoldan başarılmış olduğunu da düşünebilir. Bu şekilde I. Dünya Savaşı sonunda Alman bilgin Oskar Fischer *Auferstehungshoffnung in Zahlen* (Sayılarda Diriliş Umudu) adlı kitabında, Eski Ahiddeki sayıların bazı kombinasyonlarını istatistik vasıtasıyla yorumlamaya ve sonra da İsrail'in ve ilk Hristiyanlığın tarihi için geniş kapsamlı neticeler çıkarmaya çalıştı. Ayrıca E. G. McClain'ın büyüleyici kitapları vardır. Bu yazar nümerolojik ilkeler vasıtasıyla mistik kozmik dağı yeniden kurmaya ve onun Mekke'deki Kabe ile ilişkisini tesis etmeye çalıştı ve kitabının her yana yayılan nümerolojik yönünden ayrı olarak İslam'ın bazı yönleri üzerine ilginç tespitlerde bulundu. Dindar bir müslümanın bilgisayar yardımıyla Kur'an'ın tamamen 19 sayısı üzerine kurulduğunu ispatlama teşebbüsünü de hatırlayabiliriz.

Hatta, tarihsel ve efsanevi verileri nümerolojik ilkelere göre düzenlemeye yönelik bu tür iyi niyetli fakat çok anlamlı olmayan teşebbüsler, sayıların ahengine karşı tabii hazzı ve bazı insanların bazı sayı burçlarının hayatlarında kendilerini tekrar tekrar yineledikleri hususundaki doğuştan gelen hissi bozamaz. Fakat bu, hem geleniğin hem de psikolojinin önemli rol oynadığı bir sınır bölgesidir. 3'ün baş rol oynadığı sayısal ritimlerin, günlük hareketlerimizin ve dilin hangi yönlerini biçimlendirdiğinin ancak yetersiz şekilde farkındayız. Sadece örneği verilebilecek bu tür üçe ait ritimler trafik ışıklarındaki üç safha veya bir doğum günü partisinde şarkının üçlü tekrarı gibi günlük hayatı-

mızın bu tür önemsiz yönlerinde de ortaya çıkar. Bazı yazılar edebi bir eserdeki havayı nakletmek için tekrar tekrar kullanılmıştır ve sık sık kelimeler ve ifadeler farkında olmadan şairlere ve hatta bilginlere kadar gelmiş olabilir. Söyleyişlerini üçlü adımlarla veya dördümlü bir ritmik yapıda sürdürürlerken, beyitlerinin muhtevalarına göre ayrı ve zinli edebi sanatlar kullanır veya Goethe gibi bir *Trilogire der Leidenschaft* (Tutku Üçlemesi) yazar veya Farsça söyleyen dünyada destansı eserlerini bir *hamse* veya beşli şeklinde düzenlerken böyle davranırlardı. Aynı şey "altın oran"a mümkün olduğunca yakın olmaya çalışan sanatçılar için de geçerlidir. Görünen o ki sonraki dönem yorumcu ve tefsircilerini, edebi veya sanatsal bir eserde, yazarı bunun hiç de farkında olmayabileceği halde kasten yapılmış sayı mistisizmini görmeye sevk eden bazı bilinçaltı yapıları vardır.

Ve modern biyoloji, kromozomlardaki cinsiyet ayırıcı şeklin erkekler için xy modeline, fakat kadınlar için xx modeline (yani bir çift sayı) sahip olduğunu ispatlamışken Pisagorcuları, 2'yi ve diğer çift sayıları dişil olarak değerlendirdikleri için ayıplamalı mıyız?

SAYI OYUNLARI VE SİHİRLİ KARELER

Sayı oyunlarının miktarının neredeyse sonu yoktur ve bir çoğu çok eğlendiricidir, fakat büyük çoğunluğu sırf aritmetiktir ve asla mistik veya büyüsel kullanıma uygulanmaz. Bu oyunlardan bir çoğu sadece Arap rakamlarının kullanılmasıyla güzelliklerini gözler önüne serebilir. Bu tür oyunlarda 9'un çok özel bir yeri vardır. Mesela ilk olarak, matematikçiler 9'un bütün katlarının rakamlarının toplamı

mının 9'u verdiğini keşfettiler: $4 \times 9 = 36$ rakamlarının toplamı 9'dur, $7 \times 9 = 63$ rakamlarının toplamı yine 9'dur ve bu böyle devam eder. Benzer şekilde 5 ve 6 kuvvetleri alındığında daima 5 veya 6 ile biten toplamalar çıkar: $5^2=25$ (son rakam 5), $5^3=125$ vs.. Bunlar sözde dairesel sayılardır. Bazı sayıların katları alınarak küçük sayı ağaçları oluşturulabilir ve burada da 9'un özel bir yeri vardır:

$$\begin{aligned} 1 \times 9 + 2 &= 11 \\ 12 \times 9 + 3 &= 111 \\ 123 \times 9 + 4 &= 1111 \\ 1234 \times 9 + 5 &= 11111 \\ 12345 \times 9 + 6 &= 111111 \\ 123456 \times 9 + 7 &= 1111111 \\ 1234567 \times 9 + 8 &= 11111111 \\ 12345678 \times 9 + 9 &= 111111111 \\ 123456789 \times 9 + 10 &= 1111111111 \end{aligned}$$

Bundan daha da ilginç bir ağaç $1 \times 8 + 1 = 9$ ile başlar ve ilk sayı ağacındaki gibi müteakip sayılar aynı şekilde devam eder, şöyle bir son satırla da sona erer:

$$123456789 \times 8 + 9 = 987654321$$

Ve 142,857 sayısı 2, 3, 4 veya 6 ile çarpıldığında, farklı bir dizide olmasına rağmen daima aynı rakamlardan oluşan bir sonuç alınması şaşırtıcı değil midir?

(Sayı oyunları Ortaçağa kadar gider ve Renaissance boyunca daha fazla gelişmiştir, fakat öyle görünüyor ki bu son bir kaç on yılda daha da popüler hale gelmiştir. 1927 ve 1970 arasında, paradokslar ve alfamatikler (sayıların yerine kullanılan harfler) dahil sayı oyunlarının bütün türleri hakkında 300'den fazla yeni yayın basıldı ve bugün sadece uzmanların dergilerinde değil bir çok gazetenin Pazar ilavelerinde bile bulunabilir.)

☞ Fibonacci serileri olarak bilinen önemli bir sayısal dizinin keşfedilmesine de bir ortaçağ sayı oyunu sebep oldu. Diğer şeylerin yanında, Arap rakamlarının Avrupalı bilginler arasında kabul edilmesinin sorumlusu olan Pisa'lı meşhur matematikçi Leonardo Fibonacci (yaklaşık 1170-1250), bir çift tavşanın, her ay iki yavru tavşan doğururlarsa ve bu yavru tavşanlar hayatlarının ikinci ayından itibaren sırayla her ay bir çift yavru tavşan doğururlarsa v.b. sayısal olarak ne kadar artacaklarını merak etti.☞

Ay	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12 ...
Çift	1	1	2	3	5	8	13	21	34	55	89	144 ...

Sonuçta çıkan serilerde 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144... her sayı önceki iki sayının toplamıdır. Bu tabiatta köknar kozalakları ve bazı çiçeklerin taç yaprakları gibi, phylotaxis diye adlandırılan sayısız biçimde ortaya çıkar. Bu dizinin baş modeli notilus kabuğundaki bölme-lerin tertibidir.

Büyülü kareler sayı oyunlarının diğer bir önemli sınıfıdır. İlk büyülü karenin keşfi bir anekdotta şöyle kaydedilir: Kadim Çin'de adil ve bilge bir kral M.Ö. 2205 ve 2198 arasında hüküm sürmüştü. Bu kral büyük bilgeliği ve merakı ile tanınan İmparator Yu idi. Kungfutse, İmparatorun bir keresinde Sarı Nehir üzerinde suları durdurmak için bir bent yapımıyla uğraşmakta olduğunu anlatır. Nehrin kenarında düşünceye dalmış otururken Hi adında ilahi bir kaplumbağa ona göründü. Kaplumbağanın sırtında, modern rakamlara çevrilmiş aşağıdaki şekle benzeyen sayısal işaretlerden oluşan bir desen vardı:

4	9	2
3	5	7
8	1	6

Karenin kadim Çin'de oldukça saygı gösterilen 5 sayısı etrafında toplandığı hemen fark edilir. Bütün yatay ve düşey satırlar, çapraz hatlarda olduğu gibi 15 toplamını verir. Çift sayılar köşelere tek sayılar ise onların arasına yerleştirilmiştir.

Bu kare İslami gelenekte çok yaygındır, çünkü bunun Hz. Adem'e vahyedilen 9 harfi, yani Arap alfabesinin eski Sami sırada ilk 9 harfi (bugün harfler sayılar olarak kabul edildiğinde kullanılan harfler) içerdiğine inanılır. Köşelerdeki çift sayılara gelince, bunlar sayısal değerlerine göre *buduh* olarak okunular ve bu kelime bazen, genellikle binaları korumak için duvarların üzerinde ya da boyuna asılan veya pazuya bağlanan muskaların üzerinde ortaya çıkan bir ruhun adı olarak yorumlanır.

Merkezdeki 5'in etrafındaki sayılar farklı sıralarda dizilebilirdi ve bu dönüşümlerin her birinin 4 unsurdan birine bağlı olduğu düşünülürdü. Böylece orjinal kare su ile bağlantılı olan ateş karesidir ve karenin şekli toprakla bağlantılıdır. Kareler bu özelliklerine göre büyüde kullanılırlar.

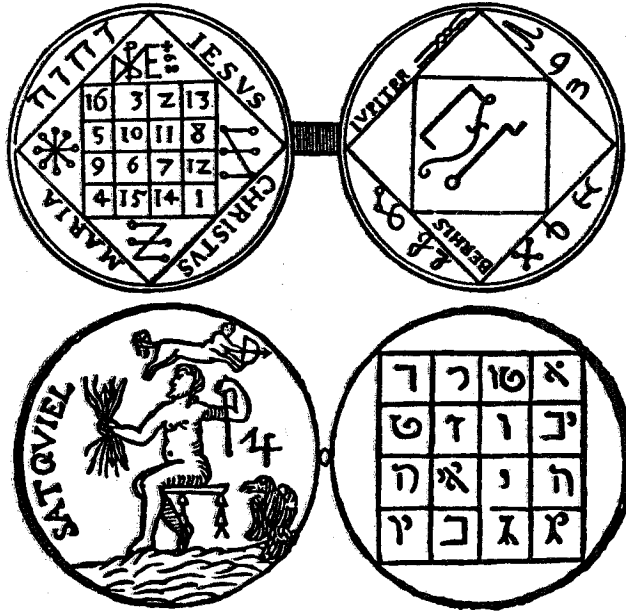
6	1	8
7	5	3
2	9	4

Ateş Karesi

2	7	6
9	5	1
4	3	8

Toprak Karesi

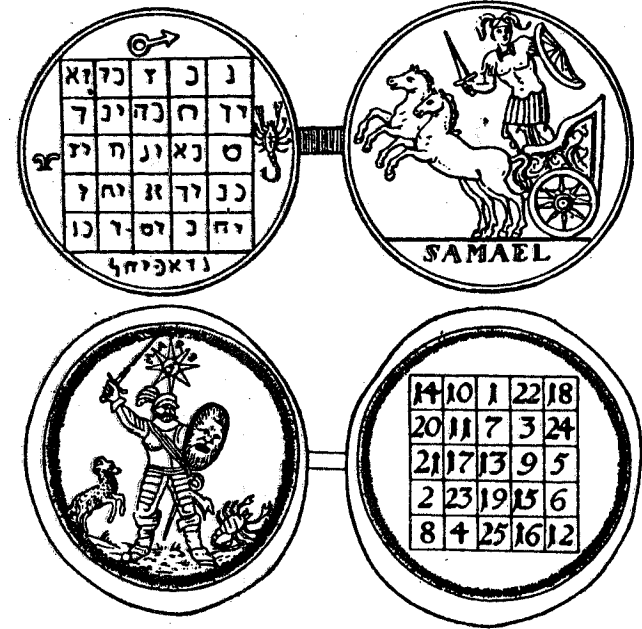
Mükemmel-kare bölmelerinde ilk düzenin her aritmetik dizisiyle böyle kareler (16, 25, 36, 49, v.s. gibi bölmeli) üretilebilir. Bu kareler her biri belirli muhtevalarıyla farklı gezegenlere de tahsis edilebilirler. 9 küçük karedeki 45 toplamıyla orijinal sayı Satürn ile bağlantılıdır ve burda 45'in Satürn'ün Arapça ismi *zuhal*'in sayısal değeri ($7+8+30=45$) olduğu hatırlanmalıdır. Jüpiterin karesi 16 bölmeden ibarettir; Mars karesi 25; Güneş karesi 36; Venüs karesi 49; Merkkür karesi 64; Ay karesi 81'den daha az

Jupiter tılsımları. Jupiter karesi hepsinin toplamı 136 edecek şekilde toplamı 34 olan 4 satırdan oluşur. Eğer bu desen Jupiter gezegeni hükmettiği süre içinde gümüş bir tablet üzerine oyulursa bunun sağlık, barış ve ahenk getireceği zannedilir.

olmayan bölmelerden oluşur.

İslami gelenekte çok yaygın olan bu karelerin Batıya nisbeten geç tarihte, muhtemelen onbeşinci yüzyılda ulaştığı görülür. Bunların kullanımının en ünlü örneklerinden biri Dürer'in oyma baskısı *Melencolia I* (Kara sevdâ) adlı eserindeki desendir. Meleklerin veya kanatlı cinlerin arkasında ve çok sayıda sembolik aletlerin ortasında 36 bölmeden oluşan (yani gerçek bir Jupiter karesi) bir kare görülür. En alt satırda merkezdeki sayılar, beraber okunduklarında metal oymanın yapıldığı tarih 1514'ü verir. Ayrıca karenin bütün yatay, dikey ve çapraz satırlarında Jupiter'in

Mars tılsımları. Levha, merkezde 13 sayısı olmak üzere, 5 satırdan ibarettir, her satırın toplamı 65, hepsinin toplamı 325'tir. Mars gezegeni hükmeder durumdayken demir bir levha ya veya kılıca oyulursa, bu muskanın davalarda başarı ve sahibinin düşmanlarına karşı zafer getireceği zannedilir.

sayısı olan 34 toplamı vardır, 34 ayrıca büyük karenin köşelerindeki sayıların (16+13+4+1) ve merkezdeki küçük karenin köşelerinin (10+11+6+7) toplamıdır ve geri kalan sayılar da 68 (=2x34) sonucunu verir.

Araplar büyütlü karelere büyük güç atfederler. Bazı kareler doğum yapmakta olan bir kadına gösterilir ve sonra doğumu kolaylaştırmak için rahminin üzerine konurdu. Bunlar, çoğunlukla Türk ve Hint bölgelerinde olmak üzere cengaverlerin gömleklerine işlenmiş veya çizilmiş olarak

da görülebilir. (Böyle bir gömlek etki etmesi için 40 masum bakire tarafından yapılmalıydı.) Kareler Allah'ın isimlerinden ya da Kur'an'daki surelerin başlarındaki gizemli harflerden (özellikle 19. surenin başı olan *kaf*, *he*, *ya*, *ayn*, *sad*, sayısal değerleri 20, 5, 10, 70 ve 90) de oluşturulabilirdi. Bazı durumlarda bu tür teşebbüslerin sonuçları, yatay ve düşey satırların toplamı eşit olmadığından tam bir büyüsel kare olmaz, fakat ilahi bir isimden oldukça sık mükemmel bir kare kurulabilir. Bu şekilde, *Metin* ismi, sakat çocukları korumak ve yardım etmek için kullanıldı. Bunun karesi, *m* (40), *t* (400), *y* (10) ve *n* (50) sayılarından oluşan şu şekildeki gibidir:

50	10	400	40
40	50	10	400
400	40	50	10
10	400	40	50

Hafız ilahi ismi, her satırın toplamı 998 edecek şekilde, *h* (8), *f* (80), *y* (10), *z* (900) harflerinin düzensiz bir karesi şeklinde kurulabilir.

900	10	80	8
7	81	9	901
12	902	6	78
79	5	903	11

Çok sayıda ortaçağ Arap otoritesi bu tür karelerin yapımını tarif eder ve izlenecek kuralları bir bir sayar. Batını bilginin en kapsamlı olduğu kadar en meşhur özeti el-Buni'nin onüçüncü yüzyıla ait olan *Şemsu'l-Maarif* (Bilgi Güneşi)'idir. Kabalistik harfler ve sayı mistisizmi gibi kareler de sık sık gelecekte haber verme için kullanılırdı. Bir ismin, tarihin veya yerin sayısal değeriyle başlayarak, ondan rakamlarının toplamı çıkarılır sonra 7 gibi önemli bir sayıyla çarpılırdı veya ondan diğer bazı sayılar çıkarılırdı, bir evliliğin muhtemelen mutlu olup olmayacağı, ölümcül bir hastanın kurtulup kurtulmayacağı veya bir yolcunun evine sağ salım varıp varamayacağı anlaşılabildi.

Harfleri ve sayıları yorumlama sanatı gematria, II. Sargon (M.Ö. 723-705) zamanından kalan Babil kitabelelerinden bilinir. Aynı sayısal değerdeki kelimeleri veya harfleri birleştirerek, kelimelerle permutasyonlar yaparak ya da bir kelimenin veya ismin her harfinden yeni kelimeler uydurarak sonsuz çoklukta kullanılabilirdi. Arap ve İranlı yazarlar, *şeria*(*t*), *şii*r ve *arş* kelimelerinin türetilmediği *ayn*, *şin* ve *ra* kök harfleriyle oynamaktan hoşlanırlardı. Bu tür oyunlar erken dönem antikitede de biliniyordu, SahteCallisthenes'in yazdığı *The Alexander Romance*, buna iyi bir örnektir. Bunlar Yahudi geleneği için de değerliydi, Rabbi Eliezer miladın ilk yüzyılında gematrianın, bir metni yorumlamanın 32 yolundan yirmidokuzuncusu olduğunu ilan etti, böylece bu sanata Yahudi ruhaniyetinde resmi bir mevki kazandırdı. Gematria Tasavvuf'ta da önemli bir rol oynar. Hatta modern batıda bile gematrik oyunlar bir kaç kabalistik kafalı insanla hiç bir şekilde sınırlandırılmaz. Gerçekten *Bonaparte* = 82 = *Bourbon* eşitliği en bilinenidir, gematria yoluyla tarihsel ifadeler birbirine bağlanır ve Franz Dornseiff'ın bilgi verici değerli eserinde ifade ettiği gibi "doğru bir şekilde ne kadar sık iş gördüğü hususu ise gülünçtür". Böylece diğerlerinin arasında Goethe, Schiller ve Shakespeare bu tarzda yorumlanır.

Bu tür harf ve sayı büyüünün başka bir uygulaması da rüyaların yorumudur. Bir Arap hikayesi bize, bir kadının rüyasında bir kedinin (*sinnevr*) başını kocasının karnına koymuş bir şeyler koparıırken gördüğünü anlatır. Yorumcu birisinin kocasından 316 dirhem çalmış olduğunu doğru bir şekilde söyler, çünkü 316, *sinnevr* kelimesinin sayısal değeridir. Sayı mistisizminin ve büyüülü karelerin bu tür kullanımı büyük ölçüde bu güne kadar gelmiştir, öyle ki kişi Erich Bischoff'un *Mystic und Magie der Zahlen*'i (Sayıların Mistisizmi ve Büyüsü) gibi okuyucuya meşhur insanlar için doğum karelerinin nasıl hazırlanacağını öğreten bir kitabı anlayabilir. Gerçekten büyüsel maksatlar için en çok kullanılan ya da kötüye kullanılan matematiksel oyun dalı budur. İslami doğudaki bu tür tekniklerin geleneksel ifadeleri hakkında kapsamlı literatür yanında böyle büyüsel sayıların modern kullanımına dair artan bir literatür de bugün yayınlanmaktadır.

Bununla birlikte sayılarla oynamaktan doğan zevkle de ilgimiz vardır, mesela daha çok ve az anlamlı maksatlar için 10 tam sayının akıcı bir şekilde kullanıldığı halk şarkılarında veya çocuk manilerinde bulunan bir zevk. Bu durum, azalan sayıları 10 kardeş hakkındaki şu küçük Yahudi şarkısı gibi teker teker sayan maniler için de geçerlidir.

Biz şarap satan on kardeşiz ,
Birimiz öldü kaldık dokuz ...

Bunun *Zehn kleine Negerlein* (10 küçük zenci) hakkındaki bir Alman mukabili de vardır ve Noel'in 12. günü hakkındaki bir İngiliz manisini kim hatırlamaz:

gerçek aşkım bana gösterdi, zıplayan 12 lord, dans eden 11 kadın, gayda çalan 10 gaydacı, davul çalan 9 davulcu, süt sağan 8 hizmetçi, yüzen 7 kuğu, yatan 6 kaz, 5 altın yüzük, 4 şakıyan kuş, 3 Fransız tavuk, 2 kumru ve 1 güvercin bir armut ağacında !

Böyle dizeler genellikle bilmecelerde ve masallarda kullanılır, fakat yüksek edebiyatta da bulunabilir; aşağıdaki Farisi beyit bu sanatın Fars dünyasındaki sayısız örneklerinden sadece biridir:

Dokuz felek ve sekiz cennet ve yedi yıldızdan ve altı yönden on arkadaş şu mektubu yazmışlar: Beş duyunun ve dört unsurun ve üç ruhun arasında Tanrı iki alemde senin gibi tek bir put yaratmamıştır.

(Kavramlar için "Küçük Sayı Sözlüğü" bölümüne bakınız)

Kitaplar genellikle bölümlerinin yükselen ve alçalan uzunluklarda düzenlenirler: Budist *Angutara nikaya*, Budanın kelimelerini alçalan uzunluklarda sunar, bununla birlikte Kur'an sureleri kısa bir sure olan "Fatiha" (Açılış) ile başlayan ve korunma için okunan iki sure ile (*muav-vezeteyn*) biten azalan bir uzunluğa göre düzenlenmiş sayılabilir. Bir İngiliz halk şarkısında olduğu gibi dini muhtevalar, profan olanlarla değiştirilir, "çimenlik sazları büyüttü - 0 ..." burada 12 havari, 10 emir ve 4 İncil yazarı ile gökteki 7 yıldız, 6 mağrur yolcu v.d. kaynaştırılır, bununla birlikte sonuç hakikate işaret eder:

Bir, birdir ve hep tek başınadır,
Ve ebediyen öyle olacaktır.

Böyle bir sayı dizisinde bütün temel dini bilgiyi içine alan en iyi örnek muhtemelen Yahudilerin Hamursuz bayramı Haggada'sında [Çıkış bölümünden bir rivayet] ezbere okunan bir parçadır, şöyle başlar:

Biri kim bilir? İsrail'e dedim, ben bilirim biri: bir Ebedidir, göğün ve yerin üstündedir .

İkiyi kim bilir ? İsrail'e dedim , ben bilirim ikiyi : ahidin iki levhası vardır, fakat bir Ebedidir, göğün ve yerin üstündedir .

Ve şu ifadeyle sonuçlanır:

Onüçü kim bilir? İsrail'e dedim, ben bilirim onüçü: onüç ilahi sıfat vardır, oniki kabile, onbir yıldız , on emir , doğumdan önce dokuz ay , sünnetten önce sekiz gün , bir haftada yedi gün, Mişna'da altı kitap , Kanun'un beş kitabı, dört anne , üç büyük peygamber, ahidin iki levhası vardır, fakat bir Ebedidir, o göğün ve yerin üstündedir .

KÜÇÜK SAYI SÖZLÜĞÜ

ASLİ VARLIĞIN SAYISI

◆◆ 1 ◆◆

Bir her sayıya nüfuz etmiştir. Bütün sayıların ortak olan ölçüsüdür. Kendinde birleşmiş şekilde bütün sayıları içerir, fakat çokluğu kabul etmez. Bir, daima aynı ve değiştirilmezdir, kendisiyle çarpıldığında sonuç olarak kendini vermesi bundandır. Parçası olmadığı halde bölünebilir. Bununla birlikte bölünmeyle parçalara değil daha çok yeni birimlere ayrılır. Bu birimlerden hiç biri bütün haldeki birimden daha büyük veya daha küçük değildir ve onun her küçük parçası onun bütünlüğünde yine odur.

(Ortaçağ Alman mistiği Nettesheim'lı Agrippa tarafından 1500 civarında yazılan, mistik Bir'in niteliklerinin bu tasviri matematiksel açıdan doğru olarak değerlendirilemez, ama bu 1'in dini gelenekteki önemini göstermede işe yarar.)

Geometrik olarak noktayla temsil edilen Bir, Pisagorcular ve onların etkisindeki düşünürler tarafından gerçek bir sayı olarak kabul edilmezdi, çünkü bir sayı Eucled'in ifade ettiği gibi birimlerin kaynaştırılmış toplamıdır. 1537'de Kobel şöyle yazmıştı: "Buradan şunu anlarsın ki 1 sayı değildir, fakat bir üretici (veya "ana") dir, diğer bütün sayıların başlangıcı ve temelidir." Ancak 1 sayıların ilk türeticisi ve tek sayı olmakla birlikte hem erkek hem de dişi olarak değerlendirilir, bununla beraber erkek ilkesine bir

dereceye kadar daha yakındır. Bir , ters sonuç verir: $3+1=4$, $4+1=5$

Bir, asli Bir'in, bir ikincisiz tanrının, iki kutba ayrılmamış varoluşun sembolü oldu. O, ilişkiyi, tamlığı ve birliği içine alır ve bizatihi bulunur, fakat bütün yaratılmış mahlukatın arkasında durur. Bununla birlikte gerçek birlik tasavvur edilemez, çünkü bir şahıs onun hakkında düşünür düşünmez bir ikilik ortaya çıkar: gözlemci ve gözlenen. Kutupsallık tanımada esastır: sıfatlarla nitelendirilen her şey ancak kutupsallıktan ötürü tanınabilir. Büyük ve küçük, yüksek ve alçak, ekşi ve tatlı, bütün bu nitelikler düzenleyici bir sisteme izafetendir. Bununla beraber tanrı kutupsallığın ötesindedir: mutlak varlıktır, her hangi bir düzenleyici sistemle ilgisi yoktur. Bu sebepten mistikler, tezahürlerin ötesinde nihai birliğe, *deus revelatus*'un [ifşa olan Tanrı] ötesinde *deus absconditus*'a [gizlenen Tanrı] yaklaşmaya çalışmışlardır ve olumsuzlamaları kullanarak Upanişadlardaki gibi *neti neti* (değil değil)'den veya Kabadaki gibi *Ein sof* (kelimesi kelimesine "sonu olmayan")'dan bahsetmişlerdir ki sonra kendini tezahürlerin alçalan tabakalarında ifşa eder. İslam'da bu sorun ciddi müminler için bu şekilde kendini ortaya koyar: bir insan gerçekten en büyük günah olan *şirk*'i işlemeyen yani Bir'e bir şeyi ortak etmeden inancın dışı vurumu olan "Allah'tan başka tanrı yoktur" kelimelerini söyleyebilir mi? En radikal sufiler fikirlerini, arayıcının Tanrı'da tamamen yok olmasından sonra ancak, Tanrı'nın Kendisi, Kendi ağzından Kendi birliğini ifade eder, şeklinde dile getirmişlerdir.

Bu tür mistik düşünceler, asli, her şeye nüfuz eden ilkenin, bir ikincisiz Bir olduğunu iddia eden kadim Hint geleneğinde iyi bilinirdi. Benzer kelimeler son dönem antikitesinin en etkin Yeniefatuncu düşünürü olan Plotin (ö. 270) tarafından da kullanılır. Onun fikirleri Yahudi, Hristiyan ve Müslüman geleneklerinde mistisizmin gelişimi için bir temel teşkil etti. Ona göre Bir Tanrı bütün biçimlerin ötesindedir, çünkü biçimler daima çokluğu ifade eder. Bir-

liklerin çokluğu olan her çokluk gibi bu da birliği öngörür ve Tanrı her şeyin kökü ve öngörümü olduğu için O ayrıca mutlak Birliktir.

Kadim Çin dini, Bütünü, Mükemmeli, bütün kutupsallıkların ötesindeki Mutlak'ı temsil eden 1 hakkında benzer fikirler dile getirmiştir.

Bir, tanrının en ideal sembolüdür, çünkü tanrı manadır ve böyle olduğundan çokluk içinde görünmeye mecbur olan maddi niteliklerle ilgisi yoktur. Bu şekilde, 1'in zıddı yoktur ve görünüşte tanıya zıt düşen olumsuz ilke bile sonunda iptal edilir veya Birlik'le bütünleşir. 1 olarak Tanrı da kendi varlığında tek olan Bir kadar Mutlak Bir'dir.

Upanişadların Hintli düşünürleri sırf görünüş olarak, eylem yolları olarak, Bir'den önceki aldatıcı hayaller olarak veya esas birliği örten renkli oyunlar olarak kabul edilen çoklu tezahürlerin arkasındaki birliği aramaktaydılar. Bir Hintli bilgenin tarif ettiği gibi "Çok, şairler nasıl sadece bir olan Bir'i adlandıırırlarsa öyledir. Bir, ateştir o kadar çok şekli alevlendiren. Bir, güneştir aleme ışınlar saçan." Alman şair-oryantalist Rückert, bu tür fikirleri öğretici şiiri *Die Weisheit des Brahmanen*'in (Brahmanın Bilgeliği) son satırında Kur'an'ın 112.suresindeki (Allah'ın birliğinin en kısa ifadesi olan sure) bir ifadeyi sahiplenerek dile getirir.

1'den çıkan sayılar zinciri kadar gerçek,

Tek bir tohumdan yetişip büyüyen yapraklı ağaç çelengi

kadar gerçek ,

O'nun Bir ve tek olduğunu tanıyacağın kadar gerçek,

O, O'ndan her şey çıkmış ve O'na hiç bir şey denk değil ne de O'nun gibi ebedidir.

Upanişadlardaki klasik şekli *aham brahmasmi* (Ben Brahma'yım) ile ifade edildiği gibi çoklu tezahürlerin ardında saklı duran birliğe ulaşmak ve Bir ile özdeşliği elde etmek mistisizmin daima hedefi olmuştur. Bununla birlikte bu kapsayıcı mistik monoteizm yanında başka bir tür

"peygamberi" veya inhisarcı diye adlandırılan monoteizm de mevcuttur. Bu Yahudilik'te ve İslam'da en açık şekilde görülen dini bir biçimdir (çok katı monoteistler Hristiyanlığı, Teslis doktrininin dolayı gerçek monoteizm olarak mütalaa etmezler). Monoteizmin bu türü muhtemelen henoteizmden gelişmiştir. Henoteizm, diğer tanrılardan daha üstün olan ve inananlarının ibadetlerini diğerlerinden çok ona yaptıkları özel bir tanrıya tapmaktır. Bununla beraber Kitabı Mukaddes'teki Yahveh, peygamberlerine onun (Bir'in) tek Tanrı, başkasına ibadeti asla hoş görmeyen kışkanç bir Tanrı olduğunu öğretir. Benzer şekilde İslam'da inancın dışı vurumu "Allah'tan başka ilah yoktur" ifadesini gerektirir ve buradaki "ilah", insanlığı bir yaratıcı, sürdürücü ve hakime mutlak teslimiyetten (*İslâm*) saptıran herhangi bir şey olarak yorumlanabilir. Elbette hem Yahudilik hem de İslam daha mistik, daha kapsayıcı türde dindarlık geliştirdiler, bu bir yandan Kabala'da bir yandan da Sufi gelenekte (özellikle İbn Arabî okulunda) incelenebilir, her ikisi de Yeniefatuncu temayüller gösterir. Bu noktada "Allah'tan başka ilah yoktur" ciddi ve kesin ifadesi, "Allah'tan başka mevcut yoktur" ifadesiyle anlatılabilir ve Tanrı'nın yaratıcı kelimesi ile yoktan yaratılma, Bir'den sudurlar şeklinde gizemli bir doktrin olarak yorumlanır.

Peygamberi monoteizm Sami halklarıyla sınırlı değildir. M.Ö. ondördüncü yüzyılda Mısır kralı IV. Amenhotep, güneşin merkezi tanrı olduğu monoteistik bir din ilan etti. Bununla birlikte *urmonotheism*'in [*monoteizmin ilk türü*] diğer bütün din biçimlerine öncelik ettiği fikri, başlıca savunucusu Pater Wilhelm Schmidt'in bu hususu ispat için topladığı çok fazla malzemeye rağmen tutunamadı.

Hristiyanlık, sert monoteist dinler Yahudilik ve İslam tarafından şüpheyle bakıldığı halde aslında Bir'e büyük önem atfeder. Paul'un *Efesoslulara Mektup* (4:5)'unu okumak yeterlidir: "Bir rabb, bir inanç, bir vaftiz, herkesin babası olan bir Tanrı." Ve Venerable Bede'nin iddia ettiği

gibi Kudüs'teki bir mabed bütün inananların ebedi evine işaret eder.

Alman Protestan mistik Valentin Weigel, 1'in gizemini tanrılık sayısı olarak güzel bir deyişte dile getirir: "Bir bütün sayıların 2, 3, 5, 10, 100, 1000 bir sonucu ve kavramıdır. Bu yüzden 1'in *complicite* -beraber sarılmış- bütün sayılar olduğunu ve 2, 3, 5, 10, 100, 1000'in açılımından başka bir şey olmadığını söyleyebilirsin. Tanrı'yı ilk sayıya benzeteceğim ve diğer yaratıkları da diğer sayılara, çünkü Tanrı birdir... ve çünkü yaratık bizatihi iki katlıdır veya iki yönü vardır, biri kendine biri Tanrı'ya." Ve onyedinci yüzyıl Katolik mistiği Angelus Silesius şöyle şarkı söyler:

Her sayıdaki birlik gibi
böylece bir olan Tanrı, her yerde ve her şeydedir .

Müslüman mistikler için, Allah isminin ilk harfi olduğu kadar Arap alfabesinin de ilk harfi olan *elif* harfi için 1 sayısal değeri, her edebiyat seviyesinde cinaslara ve kinayelere harika bir imkan sağlar. Bizatihi bütün hikmeti ve bilgiyi içerdiğinden alfabenin ilk harfini ve onun sayısal değerini bilmek yeterli midir? Bir Allah'ı tanıma noktasına gelen şahıs için daha fazla bir şeye ihtiyaç yoktur.

KUTUPSALLIK VE BÖLÜNME

İki, şüphedir, ayrılmadır, uyumsuzluktur ,
çekişmedir, erdişidir.
İki, daldaki ikiz meyvedir, hem tatlıdır hem
acıdır .

Rückert, bu zekice kelime oyununu, 2 sayısının çok sayıda olumsuz vasıflarını ima etmek için *Brahmanın Bilgeliği* adlı öğretici destanında kullanır. Dini geleneklerde 2, ayrılma, mutlak ilahi birlikten ayrı düşme demektir ve bu yüzden bu sayı yaratılış alemiyle bağlantılıdır: Valentin Weigel'in onaltıncı yüzyılda söylediği gibi, "mahluk biza-tihi iki yönlüdür".

Hayatın her yönünde kişi, iki ayrılmaların, çiftlerin ve ikili yapıların merkezi konumunu gözlemler. Bununla birlikte, bunların tamamıyla olumsuz bir uyumsuzlığa işaret etmesi gerekmez. Çünkü görüşmenin, kendinden başka birine hitap etmenin tam olabilirliği, Ben ve Sen arasında bir gerilim içerir, öldürücü olabileceği kadar verimli olabilen bir gerilim. 2'nin geometrik ifadesi olan çizgi, birleştirenken ayırır.

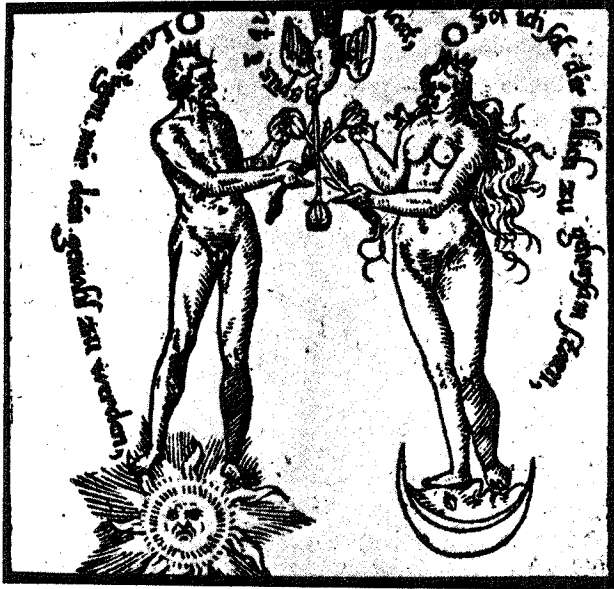
Bir çok dil tesniye gramatik formuna sahiptir, bu 1828 gibi erken bir tarihte Alman düşünür Wilhelm von Humboldt'un yazdığı bir makalenin konusuydu. Ben ile daha büyük bir grup arasındaki değil iki fert arasındaki ilişkiyi tarif eden bu tesniye, antikitede de bulunur ve kalıntıları hala bazı Alman lehçelerinde bilhassa bazı West-

phalia ve Bavyera-Avusturya bölgelerinde mevcuttur. Bazı Slav dillerinde olduğu gibi burada da özellikle şahıs zamirlerinde görülür. Farklı bir dil geleneğindeki (Sami geleneği) Arapça tesniye formlarını tamamen muhafaza etmiştir, bunun yanında modern İbranca, Eski Ahid boyunca görülmesine rağmen bunları terk etmiştir.

Ben ve Sen arasındaki bu karşılaşma, tabiatıyla bir zıtlık içerir ve böyle bir zıtlık insani Ben, mutlak tek ilahi Sen ile karşılaştığında daha da aşık hale gelir. Çünkü yukarıda gördüğümüz gibi ilahi Bir'e gerçekten zıt bir şeyi düşünmek imkansızdır. Böylece 2, tezatin ve antitezin ve mantıksal olarak da ilahi olmayanın sayısı olur. Uyumsuzluk ürettiğinden büyüde nadiren kullanılır.

Bu değerlendirmeleri okuyunca kişi $1+1=2$ matematiksel eşitliğini düşünmemelidir, çünkü batını ve mistik bakış açısından sadece Bir tekrarlanabilir veya iki kere var olabilir. Bir tanrı artı başka bir tanrı 2 tanrı yapar, o zaman bu artık tek ebedi Bir idealiyle uyumsuz. Bu sebepten dini ve büyüsel düşüncede 2 daima ilahi olanlardan çok iki izafi birimin karşılaşmasının sembolü olmuştur. 2 sayısının dini hususiyetlerinin güzel bir tarifini yine Nettesheim'lı Agrippa vermiştir: o " 'başka biri' diye adlandırılan insanın sayısıdır" ve daha küçük alemin sayısıdır, ayrıca cinsiyetin ve kötünün sayısıdır. Çünkü bütün ortaçağ Kitabı Mukaddes tefsirlerinin Tekvin'deki yaratılış hikayesinde vurguladığı gibi "ve o iyiydi" ibaresine ikinci günde ihtiyaç oluyor. Böylece "korkunç cüce cinlerin" ve "yolcuları rahatsız eden muzip ruhların" 2'nin hükümranlılığı altında olduğuna inanıldı. İskandinav dillerinde "ikinci" kelimesinin *andra* (başkası) olması gerçeği Agrippa'nın Tanrıya karşı "başka biri" olarak ölümlülere yerleştiren ibaresine tam uyur.

İki ancak yaratılışla vucuda geldi, çünkü onun ifade ettiği kutupsallık olmadan maddi alem var olmayacaktı. Elektrik akımının pozitif ve negatif kutba ihtiyacı olması ve canlı hayatının nefes alma ve nefes verme ve kalp kasıl-

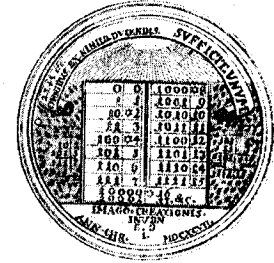
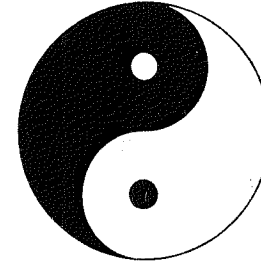

Adem ve Havva veya güneş ve ay işaretlerinde erkek ve dişi ilkenin ayrılması. Onsekizinci yüzyıldan bir tahta kalıp resim .

ması ve gevşemesiyle kalp atışı vasıtasıyla sürmesi gibi 2 de mahlukat alemindeki bütün tezahürler ile bağlantılıdır. Bütün eseri kutupsallığın gizeminin farkında olduğunu gösteren Goethe tamamıyla İslami imgeleri kullanarak şöyle yazar:

Nefes alışta iki türlü ihsan vardır ...
Tanrı'ya şükret seni sıktığında
Ve aynı şekilde seni bıraktığında .

Bu deyiş İslam dünyasında Sufilerin tecrübe ettikleri ve daima yeni kalan imgelerde ifade ettikleri birbiri ardına

Solda : Yin ve Yang . Çin'de dişi (karanlık) ve erkek (aydınlık) tabii güçler .Her ikisi de aslı Bir (*Tai chi*)den çıkmıştır . Bu kutuplaşmış güçlerin birliği 5 "değişken gücü" veya unsuru üretilir ki bunlardan da "10.000 şey" vucuda gelir . *Sağda* : İkili sayı dizisinin , Leibniz tarafından keşfedilen şekliyle ikili sistemin temsili. Yadigar bir madalya için hazırlanan bir taslağın ters tarafı , Leibniz tarafından 2 Ocak 1697 tarihli Braunschweig'li Prens Rudolf August'a mektubunda şöyle tarif edilir : "Üstüne aydınlık ve karanlığı veya insani temsile göre suyun üzerinde Tanrı'nın ruhunu tasvir ettim ... Ve bu , ışığıyla Tanrı'nın ruhu, kadiri mutlak Bir'e aitken boş uçurum ve karanlık تنها da sifıra ve hiçe ait olacak şekilde oldukça uygundur" .

gelen *kabā* ("sıkma", "kasvet") ve *bast* ("ferahlık", "genişleme") adımlarını işler. Tıpkı tamamlayıcı his umut olmaktan idrak edilemeyen korku gibi sıkma ve gevşeme zaruri olarak birbirine bağlıdır. Bir Tanrı bilinmek için, Rudolf Otto'nun *mysterium tremendum* [haşyet veren sır] ve *mysterium fascinans* [büyüleyici sır] dediği şeyde kendini izhar etti. Fakat bu İslami gelenekte yüzyıllarca önce bilinmekteydi, çünkü müslümanlar Allah'ın kendisini güzelliği ve merhameti, (*cemal*) ve haşmeti ve hiddeti, (*celal*) vasıtasıyla izhar ettiğine inanırlar (bunların her ikisi de bütün zıtların bir araya geldiği O'nun sırrına erilmez biricik mükemmelliğine işaret eder).

Kabalacı mistikler gibi İslam Sufileri de hem İbranî hem de Arapça sayısal değeri iki olan alfabenin ikinci harfi *ba*'de yaratılmış aleme bir ima bulunduğunu keşfettiler.

tabı Mukaddes'in *b'reshit*, ("Başlangıçta ...") şeklinde başlaması gibi Kur'an'ın ilk kelimesi de *Bismillah* ("Allah'ın adıyla")dır, böylece her iki durumda da kutsal kitapların ilk harfi, yaratılışın harfi olan *b*dir.

Yaratılış vasıtasıyla ortaya çıkan ikiliğin güzel bir sembolü Farsça yazan mistik şair Celaleddin Rumi tarafından bulunmuştur, o Allah'ın yaratıcı kelimesi *kün* (Arapça yazılışı *KN*)'ü 2 iplikten burulmuş bir ipe benzetir (İngilizce buna *twine*, Almanca *zwirn* denir, her iki kelime de "iki" kökünden türetilir). Bu burulmuş iplik yaratılışın bütün tezahürlerinde ortaya çıkar, fakat sadece çokluğa inanan cahili aldattır, bilge görünen zıtların arkasında birlik aleminin saklı olduğunu bilir.

Hayatın istinad ettiği temel kutupsallığı göstermenin belki de en zekice yolu Çin dininin *yin* ve *yang*'ında bulunur, bunlarla aktif ve pasif, dişi ve erkek, baba ve ana, ateş ve su, gündüz ve gece ve var olan her tamamlayıcı ilişki ifade edilir. Bu ilişkiler son derece incedir ve hem kozmik hem de insani ilişkilerde ortaya çıkar. Böylece en yüksek semavi varlık ve en yüksek hükümdar *yang* ilkesinde görülürken ay, su ve kraliçe *yin* ilkesine bağlıdır. Yin ve Yang her yerde vardır ve ayrılmazdır, çünkü bir ötekini soyutlamak mümkün değildir: "kadın"ı anmak "adam" fikrini de istemeden içerir, tıpkı "sağlık"ın, "hastalık"ın varlığını öngörmesi gibi. (Bu örnekler Çinli değil müslüman mistik Rumi'nin eserinden alınmıştır, fakat yin-yang ilişkisini mükemmel berraklıkta ifade eder.) Çin düşüncesinin diğer bir bölgesinde, *I Ching*'in kehanetlerinde kullanılan 2 tür küçük çubuk, psikolojik kavramlara (ve bilgisayarın icadından çok önce ikili sisteme) dayanan oldukça gelişmiş bir gelecekte haber verme sanatına deliller taşır.

Kötülük gerçeğinin güçlü tesiri altında bazı dini gelenekler ikici bir dünya görüşü geliştirdiler. En iyi bilinen ve halen mevcut olan örnek, aydınlığın ve iyiliğin tanrısı Ahura Mazda ve karanlık ve kötü unsur Ehrimen zıtlaşan çiftiyle kadim İran dini Zerdüştcülüktür. Zerdüştcüler için

alemdaki her şey bu iki gücün birine bağlıdır. Bununla birlikte kötü ilke maddi olan her şeyle irtibatlandırılırken iyi olanın münhasıran manî olan her şeyle bağlanması bu yüzden de ruhun bu dünya ve bu bedenin kötü, maddi hapishanelerinden kurtulmaya çalışması sadece sonraki dönem irfan sistemleri özellikle de Manihaizm ile birlikte olmuştur.

2 sayısı, varlığın asli birliğinin bozulmasını ifade ettiği ve yaratılışın nihai kaynağından yabancılaşmasına işaret ettiği kadar mistik yönelimli dinler de onun olumsuz yönlerini vurgular. Öte yandan "Peygamberi" dinler, Bir ile çok arasında yaratılan ve yaratıcı arasındaki tam gerilimin olumlu bir değerini keşfettiler, çünkü onların hedefi (bir yağmur damlasının okyanusta kendisini kaybetmesi gibi) ilahi Bir ile mahluğun nihai birliğinden ziyade yaratıcı diyalog, duada Ben ve Sen arasındaki ilişkinin farkındalığıdır. Bu tam ayırım ve onun emelde ve bitmeyen arayıştaki ifadesi, ebedi Bir ile zaman içinde yaratılmış bir arasındaki ayırımın üstesinden gelinemeyeceği bilgisinden hareketle doğuda ve aynı şekilde batıda bir çok şaire ilham vermiştir. Mesela Alman şair Rudolf Alexander Schroeder (ö. 1962) şöyle söyler:

Sana yakın olmak istemem o kadar,
Sana olan arzum kesilecek kadar...

Benzer şekilde müslüman düşünürler arasında Schroeder'in evvel çağdaşı Muhammed İkbal (ö. 1938), arzunun önemini daima yeni kalan imgelerle ifade eder, o bunu mistik birliğin ebedi sükunetinden farklı olarak (ki bunu tehlikeli ve semeresiz bulur) insanlığın gerçek yaratıcı kıvılcımı olarak görür. Bununla birlikte tam yaratılış eylemiyle ayrılmış olan şeyle yeniden birleşme arzusu pek çok dine nüfuz etmiştir. Bu şekilde Goethe sevdiğine seslenerek şöyle ümit eder: "İkinci bir kelime "Ol" ikinci bir

kere bizi ayırmayacak" (Und ein zweites wort "Es werde!" / Trenn uns nicht zum zweitenmal)

Bir çok kültürde cinsel birleşme, erkek ve dişinin bu kutupsal zıtlığın üstesinden gelmesinin bir vasıtası olarak yorumlanır. Böylece Hinduların ve Budistlerin tantrik geleneğinde cinsi pratikler yoluyla mutlak birliğin tecrübesine ulaşmaya çalışır. Tanrının bile şakti'sine, dişil gücüne ihtiyaç duyduğu Hinduizm'de ve Upanişadlar gibi en derin ve genellikle oldukça soyut mistikofilozofik metinlerde bile unio mystica'nın [mistik birlik] tecrübesi, erkekle kadının aşk birleşmesine benzetilir: "kişi seven bir kadın tarafından kucaklandığında artık bilir, içte olan nedir, dışta olan nedir", böylece mutlak birlik tarafından kucaklanan mistik artık tanrı ile mahluk arasında bir ikilik tanımaz. Yahudi geleneğinde Kabalacılar aynı şekilde *hieros gamos*'tan [kutsal evlilik], ilahi birlikteki doğurucu ve alıcı kuvvet çiftlerinde sembolize edilmiş olarak erkek ve dişi güçlerin kutsal birliğinden bahsederler. Bu dokuzuncu *sefira* Yesod ile onuncu *sefira* Şekine'nin birleşiminde kısmen aşıkardır.

Bir çok dini gelenekte ilk insanın çift cinsiyetli (*androgynous*, Almancası *Zwitter*, "zwei-iki" kökünden) olarak tasavvur edilmesi bu yüzden şaşırtıcı değildir. Bu şekilde yarısı erkek yarısı dişi şeklinde tanrıları temsil eden bütün bir Hindu heykeller grubu da vardır. Tacitus'a göre kadim Teutonik dinde ile "erkek" insan Manno'nun babası olarak kabul edilen *Twisto* adında eski çağlar ait çift cinsiyetli bir varlık vardı. Daha yüksek mükemmelliğin bir yansıması olarak görülen böyle bir duruma İskenderiyeli Clement'in zikrettiği İsa'ya atfedilen bir sözde bile ima edilir: "sonra Salome İsa'ya sordu: 'Senin krallığın ne zaman gelecek?' Ve efendi dedi: 'İki bir olduğunda, erkek dişi olduğunda ve hiç dişi kalmadığında' ". Diğer bir ifadeyle Tanrının krallığı bir kere ikiliğin üstesinden gelindiğinde dönecek. Çünkü Tevrat'ın ve sonraki dönem Kabalanın kabul ettiği gibi ikilik ortaya çıktı çünkü insan bilgi ağa-

cından yedi ve böylece cinsiyetin olduğu kadar iyi ile kötünün ve hayatla ölümün farkına vardı. "Ve böylece kendini tehlikeye atmış oldu" der *Zohar*, Kabalanın merkezi metni, "çünkü bilgi ağcından çıkan her şey kendinde ikiliği taşır".

Hristiyan kilisesi de birlikten, ilk iyiden bir sapma olarak görülen 2 sayısı hakkında olumsuz yorumlar yapmıştır. Her türden 2 pis hayvanın gemiye alınması Kitabı Mukaddes'te yazmaz mı? Dahası 2 sapıklarla ilgili bir kavramdır, onlar Büyük Gregory'nin ifadesiyle *duplex cor* yani iki kalplidirler ve bu yüzden İncili bütün kalpleriyle takip etmezler.

Tanrının eli Kanunun iki levhasını Sina dağında Musa'ya uzatır. 1450'de yazılmış bayramlar için bir Yahudi dua kitabı Parma Mahzor'dan bir minyatür.

Yerlileri arasında ikiz ebeveynleri bazı tabulara uymak zorundadır, çünkü ikizlerin suya, yağmura ve rüzgara hükmettiklerine ve dileklerinin tabiat üstü güçler tarafından yerine getirildiğine inanılır. Bazı Bantu kabileleri arasında ikizlerin yağmur getirdiği kabul edilir.

2'nin özel rolü linguistik formlardan da bellidir: tesniyenin kullanılmasının yanında 2 grubu genellikle *iki* (İng. *twins*, Almanca *zwillinge*) ile başlayan özel terimlerle ayrılır. İki öküze bir koşaltı (İng. *yoke*) ve iki güvercine bir *brace* denir; bir çift ayakkabıdan bir çift (*couple*) şeyden ve müzikte de *duo* ve *duet*'ten bahsedilir. Almanca *zweifel* (şüphe, İng. *doupt*) kelimesi "iki" kökünü içerir, Latince *du-bius* ve türevleri- (*doupt* dahil) gibi Latince *di* ve *dis* kökünden sayısız bileşikler (*dispute*, *discord*, *disagreement* gibi) 2'nin ayırıcı niteliğine işaret eder.

İkilik ve olumlu anlamda kutupsallık, hayatın idamesi için zorunlu olduğu halde nümerologların dünya görüşünde 2 daha çok olumsuz taraftadır (uyuşmazlık ve ayırım tarafı) ve bu parçalanmış alemin üstesinden gelmek için başka bir güç gereklidir. Böylece kutupsal sadelik için başka bir güç gereklidir. Böylece kutupsal sadelik (*Einfalt*)'ten şüphe (*Zweifel*) yoluyla Teslise geçilir.

KUŞATICI SENTEZ

Üç tahmin hakkınız var: neden bir atasözü "iyi şeyler üç kere olur" der ve neden psikologlar 3'ün, 2'nin bölerek sebep olduğu zararı tamir ettiğini düşünürler? Sebep Ludwig Paneth'in ifade ettiği gibi, üçlü yeni bir bütünleşmeye, kendinden önceki ikiliği geçersiz kılmayan fakat daha çok onu alt eden bir bütünleşmeye götürür, tıpkı erkek ve dişi ebeveynleri birleştiren, bağlayıcı bir unsur olan bir çocuk gibi.

Üç, 2'nin sebep olduğu zıtlığın ötesinde durur, "gülen üçüncü kişi" ifadesinde bu hala görülebilir ve bir Alman manisi şöyle iddia eder; "İki kişi bir yumurta için kavga ederken üçüncüsü onu alır." (Wenn sich ihrer zwei streiten um ein Ei, steckt's der dritte bei.)

3'ün gizemli karakteri şiirde sık k dile getirilmiştir, bunun önemli bir örneği onaltıncı yüzyılda Fransız düşünürü Du Bartes'in *Sepmaine*'dir. Joshua Sylvester'in 1578'deki İngilizce tercümesinde 3, şu şekilde tasvir edilir.

Teklerin en yaşlısı, Tanrının sayısı layıkı vechile...
Cennetin en sevgili sayısı, onun kapalı merkezi
her iki ucundan uzar müsavi surette,
İlki, bir başlangıca ortaya ve sona sahip olan.

Gerçekten 3, bu yönlerin hepsine sahiptir ve bu yüzden de oldukça makbuldür. İlk "gerçek" sayı olarak da görülebilir ve bir geometrik şekil meydana getiren ilk sayıdır:

3 nokta üçgeni kuşattığı için duyularımızla algılayabildiğimiz ilk düz şekildir.

İkinci Dünya Savaşından sonra Marburg'ta bir teolog olan Wolfgang Philipp, *Trinität ist unser Sein* (Teslis Varlığımızdır) adlı bilimsel bir inceleme telif etti, bu eserde (görünüşe bakılırsa yaratılmış her şeyde fitri olan) nesneleri üçlü gruplara ayırma temayülüne işaret etti. Gerçekten 1923'te Ernst Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen* (Sembolik Biçimler Felsefesi) adlı kitabında şöyle yazmıştı: "kendinden ortaya çıkan ve böylece başka bir şey olan ve bir ikincinin üçüncü bir safhada tekrar onunla birleşik hale geldiği birlik problemi, bütün insan ırkının manevi mirasına aittir." Bu , spekülâtif dinler tarihinde saf aklileştirilmiş bir ifade olarak görünse de birde-üç olan (triune) bir tanrı fikrinin yaygınlığı bunun insan zihninde derinlere kök salmış temellere sahip olması gerektiğini bize gösterir. Ortaçağ gibi erken bir tarihte Albertus Magnus da 3'ün her nesnede bulunduğunu ve tabii fenomenlerin üçlemesine delalet ettiğini iddia eder.

Wolfgang Philipp için her varlık üç kutuplu *Ergriffenheit* (duygu)'dan ibarettir, bu dalgalar, radyasyon ve yoğunlaşma ile yayılır ve varoluşsal olarak üç kutuplu olduğumuzdan dolayı uygun düşen üçlülerde kendimizi rahat hissettiğimizi düşünür. Bu yüzden üç nesne iyi nesnedir ve kendi aktif, orta ve pasif ilkelerimizi bunlarda tatmin edilmiş ve desteklenmiş buluruz.

1903'te Alman bilgin R. Müller, 3'ün hikayelerde, şiirde ve güzel sanatlardaki önemini açıklamaya çalıştı ve üçlü grupların öneminin tabiatın gözlemlenmesinden ileri geldiğini öne sürdü. İnsanoğlu vaktiyle suyu, havayı ve yeri gördü, 3 alemin var olduğu fikrini geliştirdi (Alman geleneğinde Midgard, Asgard ve Niflheim denir), üç hal teşhis etti (yani katı, sıvı ve gaz), 3 yaratılmış nesne grubu buldu (madenler, bitkiler ve hayvanlar) ve bitkilerde kökü, sapı ve çiçeği ve meyvede kabuğu, eti ve çekirdeği keşfetti. Güneş, sabah, öğlenin ortası ve akşam farklı yön ve

biçimde algılandı. Aslında gördüğümüz ve yaşadığımız dünya 3 boyutlu olduğundan bütün tecrübelerimiz mekanın (uzunluk, yükseklik, genişlik) ve zamanın (geçmiş, şimdi, gelecek) koordinatları içinde yer aldı. Bütün hayatımız olmak, imek ve yok olmak şeklinde daha soyut terimlerle ifade edilebilen başlangıç orta ve sonun üç türlü yönü altında ortaya çıkar: mükemmel bir bütün, tez, antitez ve sentez şeklinde oluşturulabilir. Ayrıca üç asli renk vardır; kırmızı, sarı ve mavi, diğer bütün renkler bunlardan karıştırılabilir.

Çok eski zamanlardan beri düşünürler Bir'in çokluk-taki açılımını özellikle 3'e göre açıklamaya çalışmışlardır. Lao-tzu şöyle der: "Tao birliği üretir, birlik ikiliği üretir, ikilik üçlüğü üretir ve üçlü bütün nesneleri üretir." Aynı şekilde Pisagorcular nitelendirilemez birliğin alemi yaratmak için iki zıt güce bölündüğünü ve sonra da hayatı meydana getirmek için üçtebirliğe (triunity) bölündüğünü var sayarlar. 3'ü Teslis'te bütünleşmiş gören Dante için 3 aşk ilkesini yeni biresimli gücü ifşa etti. Dinler tarihinde 3'ün bu rolü, sayısız teslisçi grubun ve üç kafalı ilahların oluşmasına ve uydurulmasına yol açtı. M.Ö. üçüncü bin yıl gibi erken bir tarihte göğe, havaya ve yere tekabül eden Sümer tanrıları Anu, Enlil ve Ea vardır, bunun yanında kadim Babil, Sin (ay), Şamaş (güneş) ve İstar (Venüs) as-tral üçlüsüne (kutsal 7 sayısına ulaşmak için 4 gezegensel tanrının da bu en büyük üçlüye eklenmesiyle) ibadet ederdi. Yunan tanrıçası Hekate de 3 farklı görünüş altında ortaya çıkar: gökte Seleme veya Luna (ay), yerde Diana ve yerin altındaki ölümler diyarında Hekate.

Benzer bir tarzda Hristiyan geleneğinde Bakire Mer-yem için söylenen ilahiler ona münavebeli olarak anne, Bakire ve kraliçe diye hitap ederler. *Rgveda*'da tam telaffuz edilmese de tanrı üçlülere kadim Hindistan'da da bilinirler, burada Agni, Soma ve Gandharva gibi çok sayıda üçlü tanrı grubu vardır. Güneşin üç görünüşü, bunları sembo-lize eden Vişnu'nun 3 adımı kadar önemlidir. $3 \times 11 = 33$

Hristiyanlığın en önemli doktrinel zaafı Arian itizalinin de doğruladığı gibi uluhiyetin ikiciliği idi. Oğul bir çözüme doğru ilk adımdır, fakat üçüncü bir şahsın Kutsal Ruh'un eklenmesi Birliğin su götürmez açıklığını temin etti... Baba ile Oğulun bir olması felsefi olduğu kadar sayısal zeminlerde de tartışmalıydı. Fakat Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, Üç olmalarına binaen tartışmasız şekilde Bir'diler.

Loyola'lı St. Ignatius'un ne zaman 3'lü gruplar veya üç katlı bir şey görse, bu ona teslisi hatırlattığından göz yaşı döktüğü söylenir. Bu üçte-birliğin gizemi Dante tarafından *İlahi Komedi*'nin yapısında sembolize edilir, burada 3 kısımlı edebi biçim (*ternize*), teslisçi idealleri ifade etmenin mükemmel bir aracı olarak hizmet eder.

Tavşanlar, daima gören, duyan ve uyanık olan üçte-birliğin sembolleri. Kulakları bir üçgen teşkil eder. Bu tavşanlar Paderborn katedralinde bir pencerede bulunurlar. Dürer'in tablosu *Üç Tavşanlı Kutsal Aile* benzer şekilde Teslise işaret eder: bir tavşan koşmakta olan üçüncüye işaret ederek patilerini diğerinin sırtına koyar (yani Tanrı'nın Oğlu insanlık alemine doğru döner.)

Bir dört yapraklı şekil (quatrefoil)'de Teslis. Yaklaşık 1220 tarihli bir İngiliz Lothian Kitabı Mukaddesinde resimli isim sayfasından bir parça. Baba Tanrı, İsa'nın özelliklerine sahiptir; Oğul Tanrı onun dizinden yetişip büyür, onların iki kafasının arasındaki kumru Kutsal Ruh'u sembolize eder.

Buna karşın Hristiyan Teslisini şekilsel olarak temsil etmek neredeyse imkansızdır. Ortaçağdaki teşebbüsler Mecklenburg'da [Almanya] Plau'daki Teslis kabartması gibi zorluklar arz eder ve Papa VIII. Urban'ın Hildesheim [Almanya]'daki katedralin döşemesindeki mozaikte bir temsili sapıkça olarak kabul etmesi iyi anlaşılabilir: manevi üçte-birlik cismani biçimlerde ifade edilemez.

Üstün tanrılardan daha da fazlası yaygın olarak 3'lü gruplarda görülen aşağı tanrılardır. Mesela Yunanistan'daki Moiralar ve Cermen geleneğindeki Nornlar, hayat ipliğini eğirip keserek oluşturma, varlığa ve yok oluşa hükmeden Kader'in dışı güçleridirler.

3 sayısı beşeri ilişkilerde de önemlidir, bu *triumvirate* denen üç kişinin yönetiminde ve 3 öğrencinin sınıfta hazır olmasını ve karar vermek için 3 kişi şart koşan eski akademi vecizesi *tres faciunt collegium*'da da görülebilir.

Felsefe ve psikolojide 3 sınıflandırma sayısı olarak hizmet eder; zaman, mekan ve bunları birbirine bağlayan nedensellik. Eflatun'dan beri ideal olanın, iyi, doğru ve güzelin bileşimi olduğu kabul edilmiştir. Bunun yanında Augustine, olmak, teşhis etmek ve istemek kategorilerini kurmuştur. Hintli *Çandogya Upaniṣad* da aynı şekilde duymak, anlamak ve bilgi gibi bir çok üçlü gruplar zikreder ve daha sonraki Upaniṣadlarda bir ilahi varlığın tamliğini ifade eden üç temel değer *sat*, *çit* ve *ananda* (varlık, düşünme ve mutluluk) şeklindedir.

Zohar'ın doktrinine göre alem 3'ten yaratılmıştır yani İbrahim, İshak ve Yakub Peygamberlerde tezahür eden bilgelik, akıl ve idrakten. Kabalacı için on *sefirot*'un en üstteki üçlüsü idrakın kuvvetlerini temsil eder; ortadaki üçlü manevi hayatın asli güçlerini, aşağıdaki üçlü ise canlılığın asli gücünü temsil eder. Manihaizm 3 yol bilir ve Grail Tapınağının 3 kapısı vardır, bunlar doğru inanç, iffet ve tevazudur.)

Manevi faaliyetler de genellikle üçlüler halinde sınıflandırılır; bu şekilde Hegel varlığın üç halini *Ansichsein*, *Dasein* ve *Fürsichsein* şeklinde yazar. Manevi faaliyetler düşünme, isteme ve hissetme şeklinde ayrılır ve bedendeki biyolojik süreçler de üçler şeklinde görülür. Ortaçağ simyasının insanların içinde iş gören 3 maddeden bahsetmesi gibi, modern kimya da maddeleri asitler, bazlar ve tuzlar şeklinde sınıflandırır. Benzer şekilde fizik de kütle, güç ve hız arasında üç kısımlı ilişkiler üzerinde durur. Ruh, nefs

ve beden şeklindeki ayırım hem batı hem de İslam kültürüne Helenizmden kalmıştır, tasavvuf da Kur'an'dan hareketle nefis 3 dereceye göre sınıflandırır: kötülüğü emreden nefis (Yusuf, 53), kendini suçlayan nefis (el-Kıyame, 2) ve huzur içindeki (mutmain) nefis (el-Fecr, 27). Hint felsefi düşüncesinde Samkhya okuluna göre madde 3 niteliğe (*triguna*) sahiptir; tamas, rajas ve sattva (karanlık, hareketli, var)

Hayatın 3 yönü hakkında en hoş geleneklerden biri de İslam filozofu el-Farabi (ö. 950)'nin hikayesinin Rückert tarafından yazılan şiirsel versiyonunda anlatılmıştır: el-Farabi müzik teorisyenidir ve udunda 3 değişik nağme çalmış olduğu söylenir; ilk nağmesiyle dinleyicileri güldürür, ikincisiyle onları ağlatır ve üçüncüsüyle de hepsini uyutur.)

Üçlüler, İslâm'ın mutlak monoteizminde bile kendi tarzlarında bulunur. İnancın izharının Şii biçimi ("Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun elçisidir, Ali Allah'ın velisidir."), Allah'ın, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin şiirde ve süsleme sanatlarında sayılamayacak kadar kadar çok anılmasına yol açmıştır. Bazı aşırı Şia grupları Hz. Muhammed, Hz. Ali ve İranlı Selman el-Farisi'yi bile başka bir üçlü olarak bir araya getirirler. Çoğunlukla Kürdistan'da yerleşik olan Ehl-i Hakk mezhebinde 3, kozmolojik mitlerde geniş olarak kullanılır. İslâm'ın büyük geleneğinde, *islâm* ve *imân* Kur'anî ayırımı *ihsan* (iyiyi yapma) da eklenerek genişletilir ve böylece dinin üç kısımlı yönü açık hale gelir. Şeri kategoriler de üç katlıdır: *haram*, *helal* ve *müşebbih* (şüpheli). Fanilerin yollarını *şeriat*, *tarikât* ve *hakikat* olarak ayıran Sufiler, *via purgativa* [arınma yolu], *via contemplativa* [tefekür yolu] ve *via illuminativa*'dan [aydınlanma yolu] bahseden Hristiyan meslektaşlarıyla karşılaştırılabilir. Ayrıca Sufiler, zikreden kişi (*zakir*) ve zikir edilenin (*mezkur*) sonunda *zikr* (anma) eyleminde bir araya geleceğini bilirler, tıpkı seven ve sevilenin arada köprü olan sevgi kavramında birleşmeleri gibi. Sufilerin

3 Kutsal Kız. Zencefilli kek kalıbı, Münih. Bu tür imgeler Kelt ana tanrıçalarına olduğu kadar, azize bakirelere karşı avami Hristiyan saygısına kadar gerilere dayanır. Böylece İrlandalı 3 Brigid tarikatı, o kadar güçlüydü ki Hristiyanlığın ona müsamaha etmesi gerekti ve yavaşça 3 Brigid 1 Azize Brigid'e dönüştü, o bugün İrlandalı kadınların baş azizesidir.

"3 din bir'dir." *Solda* : Çinli din kurucuları ve öğreticileri: Konfüçyus, Şakyamuni Buda ve Lao-tzu. Bir taş oyma. *Sağda* : Hristiyan, Yahudi ve Müslüman bir inanç ikrarında birdirler. Jacob Emden'in Hashimmush'undan.

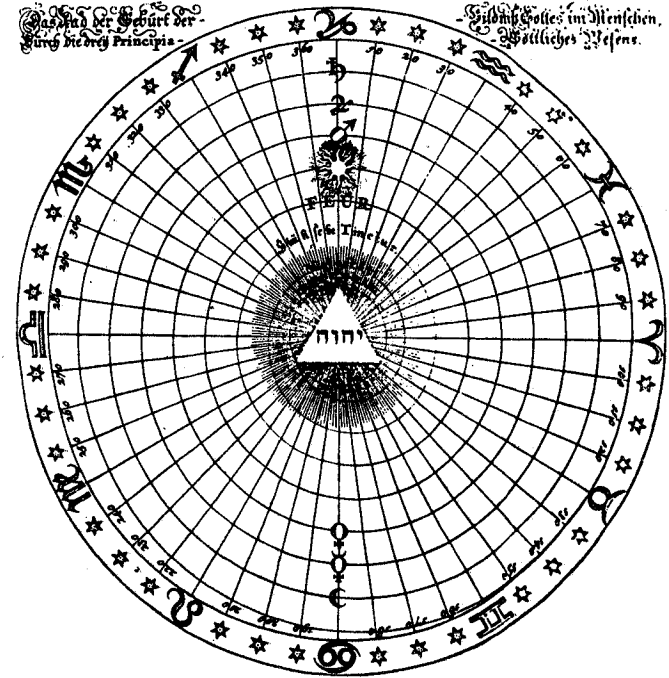
deyişleri genellikle 3 kısıma ayrılır, tıpkı dinleyicilerin geleneksel olarak 3 gruba ayrılmaları gibi; umum halk, seçkinler, seçkinlerin seçkinleri, bunlardan her birinin, hakikati farklı şekilde anladığı söylenir.

Budizm'de bilgeliğin ve derslerin kelimelerinin üç türlü sınıflandırılması, kurtuluşun 3 kaynağı (Buda, *dharma* (kanunun doğru yolu) ve *sangha* (topluluk)) kadar Buda'nın "3 bedeni" veya *trikaya* ve öğretinin "3 sepeti" veya *Tripitaka* gibi şekillerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üç farklı dünya görüşü veya aın genellikle bir üçlü şeklinde gruplandırılır. Bu durum, Konfüçyusçuluk, Taoculuk ve Budizm ile Çin için ve Hristiyanlar, Yahudiler ve putperestlerden bahsedildiğinde ise ortaçağ Avrupası için de geçerlidir. Protestanlar, Katolikler ve Yahudilerden bahsetmek hala yaygındır, bu bir Protestan papazı, bir Katolik rahibi ve bir rabbi'nin rol aldığı sayısız modern fıkra da yansıtılan bir sınıflandırmadır.

Bir çok gelenekte 3, "çok" manasında (yani ikilikten öte) değerlendirilirdi. Böylece Aristo 3'ün, "bütün" teriminin işaret ettiği ilk sayı olduğunu belirtir. 3 birikimseldir ve sonluluğa delalet eder: üç kere yapılmış olan şey kanun haline gelir. Hartner'a göre kadim Mısır'da bazı yönlerden kesin sayının üst sınırındır ve aynı zamanda belirsiz çokluğun bir ifadesidir; dahası Mısır'da çokluk işareti 3 çizgidir. Bu bakış açısından 3, *terfelix* (üç kere mutlu) ve *trismegistos* (üç kere en büyük)'deki gibi bir üstünlük derecesi manasına gelebilir ve bir kelimenin üç katlı tekrarı aynı şekilde üstünlük derecesi olarak kullanılır. Üç çatal ve üç katlı yıldırım antikite tanrıları için büyüklük sıfatıydı. Bir mükemmellik ve tamamlama sayısı olarak 3, kadim Yunanistan ve Roma'nın kurban etme ayinlerinde de rol oynardı. Özel durumlarda bir tanrıya bir domuz, bir koyun ve bir boğa veya bir domuz, bir teke ve bir koç gibi 3 hayvan sunulurdu. Aynı mefhum Eski Ahid'de Tanrı, İbrahim'den 3 hayvan, her biri 3 yaşında bir sığır, bir keçi ve bir koç istediğinde de görülür.

Konuyu genişletirsek, kapsamlı 3, basit bir yuvarlak rakama dönüşebilir: Hz. Yunus balinanın karnında 3 gün geçirdi, Mısır'ın üzerini kaplayan karanlık 3 gün sürdü, ateşli fıırında 3 adam vardır ve St. Paul ihtidasının ardından 3 gün boyunca vecdinin sonuçlarını hissetti. Aynı şekilde Kitabı Mukaddes ve diğer gerek seçkin gerekse avami olan edebi kaynaklar boyunca rastlanan 3'lü gruplar mistik olmaktan ziyade yuvarlak rakamlar olarak iş görürler, bunlar ister Hz. Adem'in veya Hz. Nuh'un 3 oğlu, 3 en iyi şövalye, 3 en güçlü dev veya 3 en iyi aşık olsun aynıdır.

Eduard Norden, *Agnostos Theos* adlı kitabında oldukça doğru bir şekilde şuna işaret eder: "kutsal 3'ün mistik gücü... dini düşüncenin formüsel diline kadar uzanmıştır." Sufi deyişlerinden bazı örnekler hala görmekteyiz, fakat özellikle Yuhanna'nın İncil'inde İsa'nın üç kısımlı ifadeleri

Jacob Boehme'nin, "İnsanın Üç Yönlü Hayatı Hakkında Yahut İlahi Varlığın Üç İlkesinin Tasviri" (yazılışı 1618-1619). *Alle göttliche Schriften*'in (Bütün İlahi Yazılar), 1730-1731; tam edisyonundan büyük katlanmış bir kağıt tabakası.

de vardır. Diriliş* üçüncü günde yer alır ve dirilen Mesih tilmizlerine 3 kere görünür. Beyt'el-Lahm'de çocuğa ibadet etmek için gelen 3 mecusi bulunması ve St. Paul'un mektuplarının ve Vahyin, -Philipp'in yazdığı gibi- yuvarlanan üçlülerle dolu olması tesadüf değildir.

* Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra dirilmesi.

Aynı şekilde dini binalar da genellikle 3 kısımdır. Bu Yahudi mabedi için de geçerlidir, onun biçimi daha sonraları Hristiyan mimarlar tarafından devr alınmıştır. Uzun nef, çapraz sahn ve yarım kubbe daha sonra Teslis'in gizmine işaret eder şekilde yorumlanır. Altar da sık sık üç kanatlı bir tablo (triptych) ile süslenir, bu genellikle İsa'nın hayatından 3 sahneyi temsil eder. Mimari süslemelerde, özellikle Gotik katedrallerde Triskelion [üç bacaklı /kollu bir şekil] sıklıkla kullanılır.

Ortaçağ Hristiyan tefsirlerinin, Teslisin merkezi rolünü ifade edecek şekilde yorumladığı çok sayıda üçlüler vardı. Kendi rolünden, yol, hakikat ve hayat şeklinde bahsedilen Hz. İsa'nın kendisi değil miydi? Fikirilileştirme ve cümleler oluşturma tarzımız, insanoglunun -Adam Scot'un düşündüğü gibi- Teslisin bir imgesi, (*imago trinitatis*) olduğunu kanıtlamaz mı? Aksi takdirde makul cümleler kurarken özne, nesne, yüklem veya isim, sıfat, fiil veya geçmiş, şimdi, geleceği nasıl düşünürüz? Albertus Magnus ibadetin 3 hal ve zamanını gördü ve keşfetti ki "3 her şeyde görünür ve tabii fenomenlerin teslisi manasına gelir". Üç katlı eyleme tarzımız -düşünerek, ifade ederek, çalışarak- iki ihtimallidir: olumlu veya olumsuz sonuçlara, iyi işlere veya günaha götürebilir. Bu yüzden günahattan kurtulmak için kefaret (penance); pişmanlık, günahlarını itiraf ve kilise tarafından bağışlanmadan oluşur ve cezasını çekme de duayı, orucu ve sadaka vermeyi içerir. St. Paul tarafından zikredilen (1. Kor.13) inanç, umut ve merhamet üçlüsü kendini insan hayatı boyunca izhar eder ve gerçekten de Louis Massignon, bunun 3 büyük monoteizmi -İslam (inanç), Yahudilik (umut) ve Hristiyanlık (merhamet) - ayırt ettiğine inanır.

Ortaçağ tefsirleri, tarihi ilk peygamberler çağı olan *ante legen* (kanun öncesi) çağı, İsrail peygamberleri dönemini temsil eden *sub lege* (kanun altı) çağı ve havarilerin çağı olan *sub gratia* (şükran altı) çağı diye ayırır. Böylece kanundan (Musa), peygamberlere (İlyas) ve İncillere

Erkennt doch, daß der Herr seine Heiligen wunderbarlich führt. Psalm 4.

AL. 14. v. 12. Cap. 17. v. 27. 28. Nachdem alles, was in der D. Schrift aufgeführt, und zur Lehre, Nachforschung und Erinnerung hinterlassen, daher wir Menschen unsern großen und unerschöpflichen Gott und ihn selbst beschäuf, alle Creaturen, und zum meisten und höchsten, recht erkennen sollen, und dieselben auch in der D. Bibel der Wunder-Zahlen, Drey, Vier und Sieben ihrer Wirkung gesehe, haben dieselben außer allen Zweifel ein groß Geheimnis in ihnen verbergen.

PC 104. 148. 150. Darum frage ich in Einfeld, und von reinem Herzen, was doch etliche diese nachfolgende bezeugen, sowohl im Licht der Natur als im Licht der Gnaden.

Von der Zahl Drey.

Erstlich, was die Drey unterschiedliche Tage bedeuten, Gen. 2., in welchen Noah aus dem Kasten den Noach und hernach die Taube alle weg nach verstorbenen verpauet sieben Tagen ausfliegen lassen.

Zum andern, was das allererste Opfer bedeute, so Gott der Herr Erster dem Abraham ihm zu leisten befohlen, dessen Gen. 15. zu lesen,

Und Gott der Herr sprach zu mir

Das göttliche Theologische Gnaden-Licht,

Erleuchtet vom Natürlichen Philosophischen Licht,

Tringe mir - und er brachte.

die geistliche Sonne - eine verpauete Augen Kap. 4.

Malach.

die Wurzel Jesse,

die Wurzel aller Metallen.

Und eine Taube-Taube, und eine junge Taube, . . . Adlern Glauen. und er brachte, und verpauete es mitten von einander . . . Schenke Philosoph. aber die Wurzel verpauete er nicht, Sophia Separatio. und das Erzeugel ist auf das Licht, aber es schenke sie davon. Caput Moritum.

Hermes Bogelstein & frisst auch die toden Zeichen, und stehet mit ihnen, wird nach dem Philosophen gefangen, erwidert und getödtet.

Zum dritten, was das für ein heilig wunderbarlich Feuer gewesen, dessen Lev. 9. und 2 Chron. 7. so vom Himmel gefallen, die Opfer auf dem Altar angezündet und verzehret. Welch Feuer hernach die Priester mit sich genommen, da sie in die Babylonische Gefangenis weggeführt wurden, und als ihnen der Prophet Jeremias, der auch Jeremias heist, befohlen, das heilige Feuer in eine Grube zu verpauet, bis sie wieder heimkommen würden, hernach durch die Priester wieder suchen lassen; und anstatt des Feuers, ein die Wasser finden, wie aber beschiet auf das Feuer und Opfer gegeben, sey es von der Sonnen angezündet, und das ganze Opfer janzum dem Feuer von dem Feuer und Wasser verbrannt und verzehret worden. Davon 2 Maccab. 1. v. 19. 20. und was noch heilige Leger des heiligen Feuers zu finden, und zu überkommen sey, welches ist Prima Materie, oder Spiritus Mundi, in welchen das Gold verzehret wird, und nach der Putrefaction zu einem neuen Leben wieder aufsteiget.

Zum vierten, was die Drey große Wunder-Beurten im Altar und neuen Testament bedeuten, so wider und über den Kauf der Natur geschien; so Gott der Herr selber, auch hernach durch seine Engel angezündet und anderten lassen. Erstlich von dem Noach, Gen. 15. 18. & 21. Hernach vom Esau, Judic. 13. Hernach vom Joh. Baptista, Luc. 1. und letztlich die allwunderbarste Geburt von unserm Heyland und Erlöser Christo Jesu, der Jungfrauen Sohn, so die andern drei Beurten weit übertrifft, Matth. & Luc. 1.

Zum fünften, was die drey Theile des Menschen, als 1. der Geist, 2. die Seele, 3. der Leib, dessen der D. Apostel Paulus an 1 Thessal. 5. schreibt, sowohl im Licht der Natur, als im Licht der Gnaden, bezeugen und anzeigen wollen.

Und die ist etwas von der Wunderzahl.

△3▽

Mucizevi 3 sayısı. Geheime Figuren der Rozenkreuzer aus dem 16. und 17. Jahrhundert (Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıldan Gülhaçların Gizli Figürleri)'den, Altona 1785-1788.

doğru giden gelişmeyi görmek mümkündür. Bu üç gele-
neğin her birinin kurucularının 40 günlük oruçla anılması
dikkate değerdir. Tarihteki üçlü süreçler hakkındaki bu tür
spekülasyonların sonraki yüzyıllarda geliştirilmesi gerektiği
tabii görülmektedir. Onüçüncü yüzyılda Fiore'li Joachim,
Babanın krallığı ve Oğulun krallığının ardından Ruhun her
şeyi kuşatan krallığının başlayacağı hususundaki umudunu
ifade etti. Bu umut gerçekleşmedi, ama üçüncü bir krallık
fikri ve ismi, Dritte Reich (Üçüncü Reich) tarafından miras
alındı, yirminci yüzyılın başlarında Almanya'da bir çok
ütopyacı düşünür tarafından (sonraları sanıldığı biçimde
olmasa da) tasavvur edildiği gibi. Bu Reich, tarihsel olarak
söylersek dördüncü Alman Reich'i idi, fakat 3'ün sembolik
karakteri bunu güçlendirdi ve bir çokları için daha cazip
kıldı. 3 sembolü tarihsel hakikatten daha güçlüydü, çünkü
bütün insan umutlarının gerçekleşmesini vadeliyordu...

Tarihsel süreçlerin üçlü ritmi müslüman filozof İbn
Haldun tarafından ondördüncü yüzyılda vurgulandı. Roma
ve İstanbul'dan sonra Moskova'nın Üçüncü Roma diye
adlandırıldığı kilise tarihinde de bu vardır. Marx ve Comte
sosyal gelişmenin 3 safhasından söz ettiler ve özellikle
Hint-Cermen dünyasında, ilk dönem Hintliler, İranlılar ve
keltler arasında (burada daha sonraları bir dördüncü tabaka
eklense de rahip, savaşçı ve çiftçi beraber görülür) olduğu
gibi üç kısımlı sosyal yapılara rastlamak oldukça yaygındır.
Modern Almanya'da bile *Lehrstand*, *Wehrstand* ve
Nährstand yani en geniş manada öğreticiler, askerler ve di-
ğerlerini besleyen insanlardan bahsetmek alışkanlığı vardır.
1789 Fransız devrimindeki *le tiers-État* (Üçüncü Durum)
ve modern Üçüncü Kuvvet ve daha ziyade Üçüncü Dünya
gibi ibareler aynı kategoriye dahildir.

3'ün diğer bir yönü de ilk geometrik şeklin, 3 nok-
tayla çevrili ve 3 çizgiden müteşekkil bir üçgen olmasıdır.
Lüthi'nin belirttiği gibi; "Eflatun, alemleri üçgenlerden inşa
etmek istemişti." Freud 3'ü eril sayı, itibari mükemmellik
olarak kabul etse de (çünkü erkek cinsel organı şeklinde-

dir), üçgen delta aslında ilkel Taş Devri şekillerinde dişil
yönü ifade için kullanılır. Mayalarda 3'ü kadınla irtibat-
landırırılar, onun ayırıcı vasfı ateşliktteki 3 taştır. Pisagor,
üçgeni kozmik manada gelişmenin başlangıcı olarak yo-
rumladı, çünkü dikdörtgen ve 6 köşeli yıldız gibi geomet-
rik şekiller ondan oluşturulurlar. Bu önemli rol üçgeni aynı
şekilde bir tılsım kılar ve insanlar büyüsel maksatlar için
üçgen şeklinde kağıt parçaları kullanmak isterlerdi. Bazen
merkezde ilahi göz deseni bazen de uçlarında İbrani harf-
leri *yod-he-vav* bulunur. Alman halk dini ve batıl inançları
üzerine en kapsamlı eser olan *Handwörterbuch des deut-
schen Aberglaubens*'de şunlar okunur:

Köşelerinde 3 haçla ve ortasında bir duacı ile birlikte üçgen bi-
çiminde bir kağıt parçası gut hastalığına karşı yardım eder; be-
şikteki üçgen biçiminde kağıt parçaları cadılardan korur.
1511'de Bavyera'lı Herzog Maximilian, "üçgen biçiminde belli
bir kağıda veya parşömen üzerine yazılmış hayır duaları" yasak-
ladı. Mısır'da çocuklar ve atlar, kem gözlere karşı üçgen şeklinde
muskalarla korunur. Orta Avrupa'da keten gergi, tereyağını
yayıktta çalkalamayı kolaylaştırmak için üçgen şeklinde katla-
narak kullanılır ve büyü üçgenleri de aynı şekilde kullanılır.
Sözde hayat üçgeni, üçgensel sayılar, hatta üçgen şeklinde ku-
rabiyele de bir rol oynar. Cadıların kulübelinde bütün aletler
ve araçlar üçgen şeklindedir.

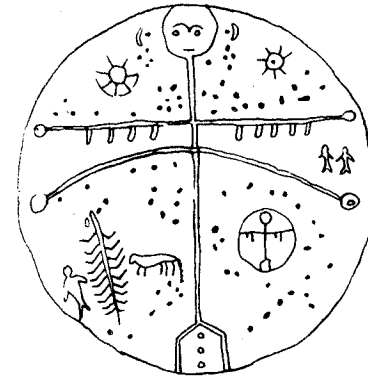
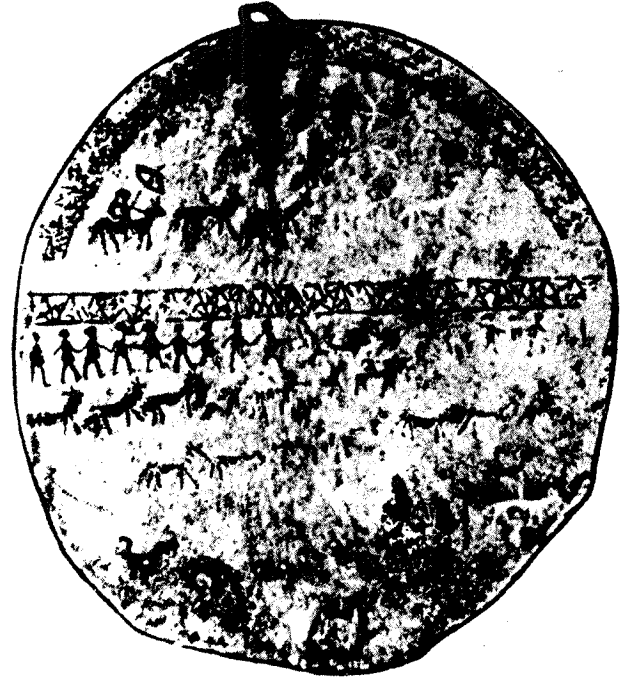
(Bununla birlikte ebedi üçgeni burada okumak istemez-
dik!)

Hermetizmin çifte üçgeni 6 köşeli yıldız, mikrokoz-
mos ile makrokozmosun bileşimine işaret eder.

Hristiyan mistisizminde ve büyüünde üçgenlerin ve
3 sayısının daima Teslisle belli bir ilişkisi vardır. Fakat 3
şeytani bir sayı da olabilir, çünkü bazen şeytan Teslisi taklit
etmeye çalışır ve 3 belalı şekillerde ortaya çıkar. *İlahi Ko-
medya*'sında Dante, bu motifi en zeki şekilde devralır. Ce-
hennem, tabiri caizse teslisçi sistemin bir paradisi haline

gelir. (Ve Peter'in Rabb'ı 3 kere inkar ettiğini unutmayalım). Halk hikayelerinde insanlar genellikle bir ruh veya şeytan onlara dokunduktan 3 gün sonra ölürlər (hayaletler tarafından sahiplenmekten kurtuluş da üçüncü günde olur). Üç yol kavşağı (*trivium*) tehlikeli bir yer olarak değerlendirilir ve darağaçları üç ayak üzerinde durur.

Şeytani büyücülüklerde bazen 3 siyah hayvan kurban edilir (genellikle bir teke, bir kedi ve bir köpek). Hristiyan devirlerinde şeytani hayvanlar 3 bacaklı olarak tahayyül edilirdi, bunların şeytani bir dönüşümü kadim Cermen dininde kutsaldı. (Bununla birlikte 3 renkli kedi koruyucu ruh olarak kabul edilir). Cermen inancına göre 8 bacaklı bir ata binen Odin, Hristiyan devirlerinde 3 bacaklı bir atın üzerinde görülür ve köpekler, porsuklar, tilkiler ve onun maiyeti de 3 bacaklıdır. Danimarkalı "ölüm atı" ve hayalet şeytanlarının ve bela şeytanlarının ayakları da hayvanlara hastalık getiren hayalet ruhlarda olduğu gibi 3 bacaklıdır. Hatta kadim Cermen ölüm tanrıçası Hella, geç dönem bir ortaçağ efsanesinin anlattığı gibi 3 bacaklı bir ata biner. Yine ortaçağ kaynaklarına göre şeytan 3 bacaklı bir tavşan suretinde ortaya çıkabilir. Hatta avami batıl inançlarda kuşlar bile 3 bacaklı olabilirler, Bavyera ve Tyrol'da *Habergeis* diye adlandırılan şeytani baykuş için de bu durum geçerlidir. 3 bacaklı bir köpek evin etrafında koşarsa felaket yakın demektir. 3'lü gruplar halinde masaya oturmaktan kaçınan insanlar bile vardır, çünkü kara büyü ancak 3 kişiyle icra edilebilir. Bu şekilde Shakespeare'in Macbeth'inde 3 cadı görülür ve büyü sözleri şu ilan ile takdim edilir: "Siyah kedi üç kere miyavladı." Cadıların sorusu "Biz üçümüz ne zaman buluşacağız?" aynı esrarengiz etkiyle birlikte Theodor Fontane'nin meşhur baladı *Die Brück' am Tay* (Tay'daki Köprü)'ün anahtar ibaresi haline geldi: "Wann treffen mir drei wieder zusammen?".

Bazı ifadelerin üç katlı tekrarı hem din hem de büyü ayinlerinde merkezi rol oynar. Hintli *Rgveda*'nın erken dönem ifadesinde düşman, "3 yerin de altında yatsın" şeklinde lanetlenir ve 3 sayısı hem kadim hem de modern Hindistan'da çok sayıda ayinsel fiillerde bulunur. Aynı model, şair Horace'ın tanrıça Hekate'ye bir hitabının hatıra getirdiği gibi klasik antikitede de bulunur:

Sen derin ormanlarda dağların yakınında duran
ve doğuran kadınlara üçüncü çağrısında yaklaşan
onları korumak için, bakire, bütün güçlere sahip,
üç biçimli bir !

Ortaçağın başlarında Orta Türkçe ile yazılmış *Kutadgu Bilig* (Sultanlar İçin Ayna)'de bile vezir "Çok Öğülmüş", kral "Tamamıyla Ayık"a 3 kere gider ve kral 3 danışmanla çevrilidir.*

Yahudi ayininde *şofar*'ın üç katlı üflenmesi, Kabala tarafından şu şekilde açıklanır; ilk nota göğe yükselir, ikincisinde kişi onu kırar, üçüncüsünde kişi onu yarar.

« Arka sayfa

Avrasya şamanlarının 3 alemi. *Üstte* : Bir şaman davulunun içi, Minussia Tatarları. Burada "orta alem" yatay bir desen ve onun hemen altında 9 insanla ifade edilir. Dokuz, 3'ün en önemli katıdır. Mircea Eliade'ye göre Moğol mitolojisi savaşçı fakat aynı zamanda koruyucu ruhlar manasına gelen Tanrının 9 oğlundan bahseder. Altay Tatarlarına göre en yüce Tanrı olan Ulgan'ın 9 kızı vardır ve göklerin de genellikle 9 tane olduğu düşünülür (ayrıca 9 hakkındaki bölüme bakın). *Altta* : Bir şaman davulunun dışı; Altay halkı. Ortadaki düzey çizgi dokuz dallı Kozmik Ağaç; yukarı alem güneş ve ay, orta alem ise 2 insan oğluyla, aşağı alem de "yardım isteyen bir ruh" (hayvan), aşağı doğru büyüyen bir ağaç ve kozmik ağacın küçük bir tekrarı ile ima edilir.

* Yazar burada *Kutadgu Bilig* hakkında bazı yanlışlar yapmak-tadır. *Kutadgu Bilig* (tam manası "Mutlu Kılan Bilgi") dört ana şahsiyet üzerine kuruludur: 1. Kral *Kün-Togdı* (Doğan Güneş), 2. Vezir *Ay-Toldı* (Dolunay). 3. Vezirin oğlu *Ögdülmiş* (Öğülmüş), 4. Onun kardeşi veya akrabası *Odgurmuş* (Uyanmış).

Goethe'nin oyununda Mephisto, Faust'a şöyle hatırlatır, "Du Musst es dreimal sagen", yani Faust ondan odasına girmesini 3 kere istemelidir, aksi takdirde davet etkili olmaz. Hayır dua ve lanet verimli olması için 3 kere söylenir: bu adetin akıldan çıkmayan tam bir ifadesi Heine tarafından memleketleri Almanya için üç katlı lanetle dolu bir kefen dokuyan Silesia (Polonya) dokumacılarının sefaletinin bir tasvirinde verilir:

Ah Almanya, senin kefenini dokuyoruz,
Onu üç katlı bir lanet içinde dokuyoruz
Dokuyoruz, dokuyoruz, dokuyoruz.

Benzer şekilde, şimdi kilise hizmetinde kullanılan, Harun'un hayır duası (Sayılar 6:24-26) kadar oldukça eskilere dayanan hayır dualar genellikle üçlü biçimler alır:

Rab seni mübarek kılsın ve seni korusun
Rab sana yüzünü parlatsın ve sana lütfetsin,
Rab sana yüzünü kaldırsın ve sana selamet versin.

İşaya tarafından duyulan *trishagion* -"Kutsal, Kutsal, Kutsal meleklerin/orduların Rabbidir"- Hristiyanlar İstavroz çıkarmayı da 3 kere yaparlar.

Hayır dua ve dua ibarelerinin 3 katlı ayinsel tekrarı aynı şekilde Hindu ve İslami geleneklerde de genişçe bilinir. Dini törenlerin sonunda Hindular 3 kere *şanti*, *şanti*, *şanti* (huzur) derler, bu ibare T.S. Eliot tarafından *Four Quartets*'inde benimsenir. Müslümanlar "Allah ile" manasında 3 katlı ifadeyi tekrar ile yemin ederler, *vallahi*, *billahi*, *tallahi* ve Kur'an kefareti için üç gün oruç tutmayı emreder (Ali İmran, 92).

Ortaçağ folklorü de büyüsel 3 sayısını çeşitli tarz-larda kullanır, çünkü bir büyü kareni yapılabileceği (her kenarında 3 sayı) en küçük birim 3'tür. Akan kanı durdurmak veya hırsızları yakalamak için 3 çiçekli bir ha-

yır dua (genellikle güller ve zambaklar için kullanılır), ilk olarak 1429 tarihli bir Fransız belgesinde zikredilir ve Almanya'da, öyle görünüyor ki onaltıncı yüzyıl sonrasından itibaren bilinir. Böyle bir hayır dua şöyle söyler: "Rabbımız Tanrının mezarı üstünde 3 gül vardı; ilki mülayimdir, ikincisi iyidir, üçüncüsü akan kanımı durdurur." Onikinci yüzyıldan bir yazıda bilinen 3 kardeşin hayır duası da vardır, bu genellikle şu Latince cümleyle başlayan bir hikayenin parçasıdır: "Tres boni fratres per unam viam ambulabant" (3 iyi birader bir patikanın üstünde beraber yürüyorlardı...). Beraber yürüyen 3 genellikle isimlidir, fakat bazen bunların 3 havari oldukları zannedilir ve Bizans geleneğinde bunlar kutsal ruh tarafından iyileştirme sanatında yetiştirilmiş 3 kardeşler. Bunu para almadan yaparlar ve genellikle Zeytin Ağaçları Dağı'nda [Doğu Kudüs'te] ve Olympus Dağı gibi vaktiyle kutsal olan dağlarda şifalı otlar toplarlar. Papa XXII. John tarafından onüçüncü yüzyılda tavsiye edilen 3 Mecusi ile bağlantılı bir hayır dua olan *Dreikonigssegen*, bu gün bile Almanya ve diğer Almanca konuşan bölgelerde kullanımda kalmıştır. Aynı bölgelerde ev ve ahır kapıları üzerine yazılmış *C + M + B* (Caspar, Melchor ve Balthasar) harfleri hala görülür; bu çoğunlukla 6 Ocak Epiphany* gününde çocuklar ve gençlerden oluşan özel gruplar tarafından yapılır. 3 Mecusi koruması, bir onbeşinci yüzyıl duasında yolcular için talep edilir: "Caspar me ducat, Balthasar me regat, Melchior me salvat at vitam eternam me perducant". (Caspar beni götürsün, Balthasar bana rehberlik etsin, Melchior beni korusun, onlar beni ebedi hayata götürsünler).

Aynı şekilde kehanetler de çoğunlukla 3'ün kullanımına dayandırılır: bu şekilde İslam öncesi Arabistan'da oklarla fal bakmak için 3 ok kullanılırdı. Ayrıca bütün iyileştirme formülleri üç kere tekrarlanmalıdır: bir kişiye

*Epiphany; Hristiyan Kiliselerde, 3 mecusinın Hz. İsa'yı ziyareti ve İsa'nın vaftizi sebebiyle bu günde kutlanan bir yortu.

büyü yapıldığında -eski bir Alman deyişine göre- şu kelimelerle başlayan bir dua okunmalıdır:

3 hain dil seni kuşatmıştır, 3 kutsal dil senin lehine konuşmuştur.

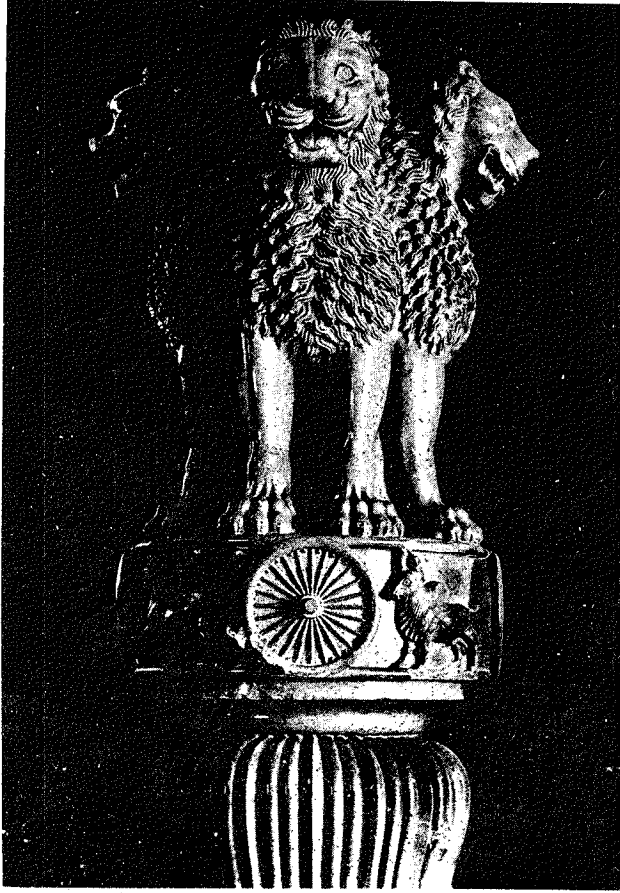
Ve mahkemeye gittiğinde kişi kendini şu duayla korumalıdır:

Hakimin evine gidiyorum; 3 ölü adam onun penceresinden bakıyor: birinin dili yok, birinin akciğeri yok, üçüncüsü hasta, kör ve dilsiz.

Kırsal bölgelerde çok sayıda gelenek üç katlı tekrarı kullanır: bir hayvanı eve alıştırmak için üç kere bir masanın bacağına etrafında götürülmeli veya üç kere aynaya bakıtılmalı ve üç kutsal gecede para saymak (Noel arefesi, Yeni Yıl arefesi, ve Epiphany) bütün yıl boyunca kişinin para eksikliği hissetmemesini sağlamanın bir yoludur. Türkiye'de genellikle bir misafir ya 3 gün, ya 3 hafta ya da 3 ay kalmak üzere kabul edilir, bunun yanında balığın üçüncü günden sonra kokmaya başladığı söylenir.

Sorular ve bilmeceler 3 kere veya 3 kısımlı olarak sorulur. "Kapının Arkasındaki 3 Soru" diye bir oyun da vardır. 3 kısımlı bilmece modeli muhtemelen esrarengiz adam bilmecesine göre çıkarılabilir: "Önce 4 bacağı sonra, 2 bacağı ve nihayet 3 bacağı üzerine giden nedir?" (Cevap, İnsan!). Üç kadim Mısır geleneğinde behemehal önemli bir sayıdır, buna göre mesela gemi kazazedesi bir adam kalbiyle 3 gün yalnız kalır ve yılan tanrı ona 3 kere sorar.

Masallar çoğunlukla 3 insanoğlu, hayvan veya nesneden bahseder. Bir kural olarak üçüncü ve en genç oğlan veya kız sonunda şanslı olandır (*Puss'n Boots*'daki gibi). Bir Aşman masasında kız evdeki 3 hayvana nerede hapsedildiğini sorar:

Mauryan imparatoru Aşoka'nın sütunu, M.Ö. yaklaşık 240, 3 aslanıyla birlikte bu model 1949'dan beri Hindistan Birliği'nin armasıdır.

Sevimli küçük tavuk sevimli küçük horoz, sevgili sevimli be-nekli inek, bu konuda ne düşünüyorsunuz ?

Yol üstündeki yerlerin ve durakların 3 katlı tekrarı da masallarda yaygındır ve kahramanın 3 dilek hakkının bulunması oldukça sık görülür: bir kural olarak üçüncü dilek, düşünmeden dilenmiş ilk iki dileği yok etmek için kullanılır. Benzer yapılar üçüncü ortağın zekası veya aptallığıyla diğer ikisini atlattığı fıkralarda da bulunur. Olaylar 3 gün ve 3 gece ya da 3 ay veya 3 yıl sürer. Bazı zamanlarda da kahramana 3 içecek sunulur (süt, su ve şarap) ve hangisini tercih ettiği sorulur. Bu motif Hz. Muhammed'in semavi yolculuğu hakkındaki avami anlatılara bile sokulmuştur. Normal hayatta kökleri bulunan kahraman, düşman ve yardımcı arasındaki üçgensel faaliyet masallarda gözde bir motiftir. Üçler halk şiirinde de yaygındır. Mesela Alman halk şarkıları arasında "Es blühen drei Rosen" (bir dalda yetişen 3 gül...)'de Teslise imalar bulunabilir veya acılardan şikayet eden bir kız: "Drei Lilien, drei Lilien, die pflanzt ich auf mein Grab" (3 zambak, 3 zambak yetiştirdim mezarımın üstünde...) ya da kötülüğe işaret eden 3 kuzgun gören asker : "Drüben am Wegesrant sitzen drei Raben" (Orda yol kenarında 3 kuzgun görüyorum-gömülen ilk kişi ben mi olacağım?) diyebilir.

Anglo-Saxon yöresinden "3 Şen Gal'li Vardı" şeklinde nakaratıyla şarkılar gelir veya "Turnuva" bize şöyle söyler:

Hopladı Hawkyn,
Dans etti Dawkyn,
Boru çaldı Tomkyn...

Ve anlamsız şiirler aynı şekilde üçlü ritimler devralır:

Üç genç fare siyah fötr şapkalarla,
Üç genç ördek beyaz sap ayaklarla,
Üç genç köpek kıvrılan kuyruklarla,
Üç genç kedi kedi yarı peçelerle,
Yürüyüşe çıktılar iki genç domuzla,

Saten yelekler ve al peruklar içinde...

Halk şiiri, çocuk manileri ve sıradan manzumeler çoğunlukla ya kelimelerin ya cümlelerin ya da bazen bütün bir satırın üç katlı tekrarını içerir. *Hop hop hop* veya *hip hip hurra* ya da *kling klang kloria* her yerde bulunur. Türk şiirinde üç katlı kafiye şeması (abab, cccb, dddb, vs.) hatırlatıcı bir model yaratır, bunun yanında kelimenin tekrarı açık bir şekilde manayı vurgular, Alman çocuk tekerlemesi "Ein Schneider fing ne Maus"da olduğu gibi:

Bir terzi bir fare yakaladı,
Bir terzi bir fare yakaladı,
Bir terzi bir fare yakaladı,
Bir terzi bir beni-fa-fare yakaladı...

Alan Dundes, Amerikan folkloründe 3 sayısı hakkında çok geniş bir inceleme derlemiştir ve onun bulguları diğer bölgelere de uygulanabilir. Kısaltmalar ve kelimelerin baş harflerinin bir araya getirilmesiyle oluşan ifadelerin kullanımı Kuzey Amerika'da daha yaygın olarak görülse de Almanca bağlamında CDU, FDP, ve PDJ gibi parti isimlerinin kısaltmaları da nazarı itibara alınabilir. Dundes'in üçlü kültür kataloğu çoğunlukla, 3 çeşide sahip olan bir ana yemek içeren günlük 3 yemek sunar; trafik ışıklarının 3 evresi, baseball'un 3 köşe noktası, 3 vuruşu ve 3 oyun dışı, sporcuların şapka hilesi kadar üçlü salto ve üçlü Rittberger yapmak için ihtirasları, spor müsabakalarında üç katlı başarı veya olimpiyat madalyalarının 3 derecesi hepsi bu cümledendir.

Amerikan çocukları sayma manileri söylerken :

Three little kittens, lost their mittens
(üç küçük kedicik kaybettiler paticik ...)

Fransız çocuklar şöyle mısralarla yetişir

Quand trois poules vont au champ
(Üç tavuk tarlaya girdiklerinde)

ve Alman çocuklar da

Drei Gans im Haberstroh
(Yulaf samanında üç kaz)

ile üç kısımlı bölünme onlara mükemmel bir şekilde tabii hale gelir, sonraki hayatlarında "kan, ter ve göz yaşı" dök-seler veya "şarap, kadın ve şarkı" dan hoşlansalar da; genç, Almanca *Dreikasehoch* (3 peynir yüksek) denen şey olarak kalsa veya bir yiğit "3 şişelik adam" olarak yetişse de far-
ketmez. Ve sonunda tabutunun üstüne üç avuç toprak sa-
cılır

Edebi cephede kitap başlıklarına şöyle bir göz atmak bile 3'ün tercih edildiğini ortaya koyacaktır: *Bir Kayıkta Üç Kişi; Üçlü Geri Döndü; Üçlü Dünyaya Karşı*. Bu tercih sadece yüksek edebiyat sahasında değil, "...nın Üç Çağı" gibi başlıkları olan sayısız ders kitabı arasında da açığa çıkar. 1990-1991 arasında *Books in Print*'in derlediği 1200'den fazla "Üç"le başlayan eser vardır.

3'e dair geleneksel fikirler, Menninger'in de gösterdiği gibi ifadeler ve teknik terimler şeklinde de korunmuştur. Bu şekilde Almanca *Drillich* (yastık yüzü) 3 standart iplikten dokunmuş kaba bir malzemedir. Gramer, diyalektik ve hitabetten oluşan 3 alt eğitim dalı manasında kadim *trivium* (üç yol kavşağı) kelimesinden İngilizce *trivial* (değersiz) kelimesi türemiştir. (*Quadvirium* kelimesi de yüksek fenleri ihtiva eder: aritmetik, geometri, astronomi ve müzik). Sadece Fransızca *travail* (iş) değil İngilizce *travel* (seyahat) kelimesi de eski bir işkence aletinin ismi olan *tripalium*'dan türetilmiştir ki bu bazı insanların hislerini iyi ifade edebilir.

Fakat daha neşeli bir notla konuyu bağlayalım. Schubert'in 3 genç kızla geçen gençlik günleri hakkındaki operet *Dreimäderlhaus*, bize 3'ün müzikteki rolünü getirir. Biz burada sadece ahenkli bir üçlü değil ideal sonat ve senfoni biçimlerini, dizi triyo ve üç parçalı menüeti de bulu-

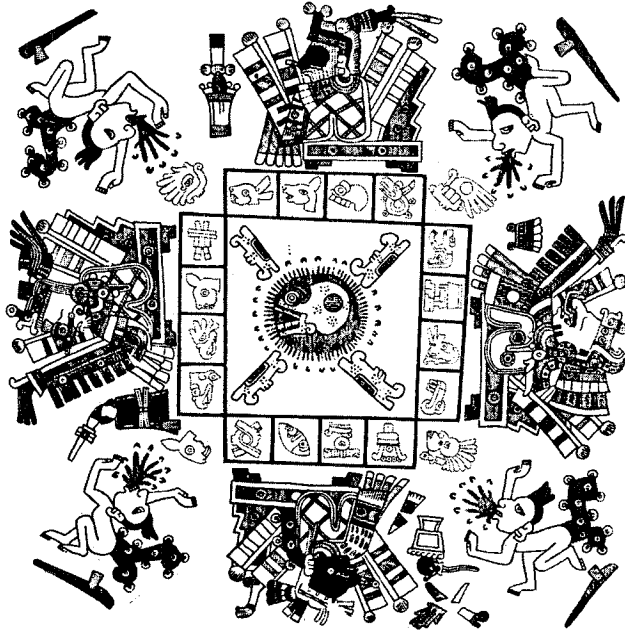
ruz. Hint müziğinde bu *tintal*'dir, hakim olan üçlü sistem üzerine kurulu (her ne kadar uzman olmayanlar için analizi zor olsa da) bir ritimdir. Fakat üçlü ritmin en zevkli açılımı valstir, vals sevinçli dansın ideal ifadesi haline gelmiştir ve böylece de marşın dörtlü, yere doğru ritmiyle kuvvetli şekilde tezat teşkil eder.

MADDİ DÜZENİN SAYISI ◆◆4◆◆

Dört huysuz hayvan dünyanın saltanat
arabasını çeker.
Onlara sen gem vurursun ve senin gemle
menle onlar bir olur.

Bu Rückert'in Rumi'nin bir düşüncesine getirdiği açıklamadır, bu düşüncede Hezekiel'in ruyetindeki 4 hayvan ve Yuhanna'nın Vahyi, yaratılmış maddede tezahür eden güçleri Bir Tanrının önünde secdeye varması gereken 4 unsurla meczedilir.

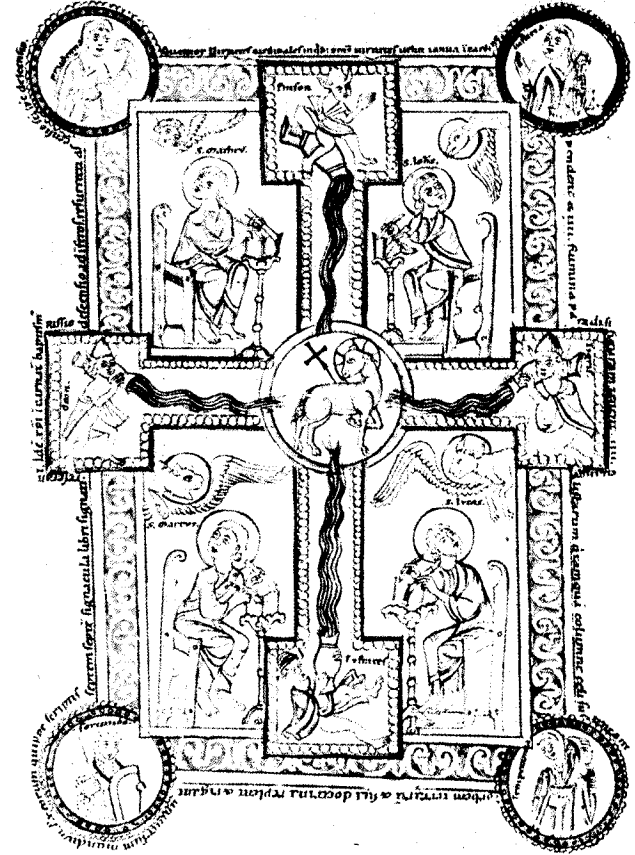
Dört, alemde ilk bilinen düzenle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve böylelikle sabit suretler içindeki tezahürlerin şaşırtıcı çokluğunu düzenleyerek tabiattan medeniyete dönüşüme işaret eder. En eski kutsal metinlerin delaletiyle, ilk insanoğullarının zamanın tanzim edicisi olarak görev yapan ayın dört safhasını (hilal, büyüyen ay, dolunay, küçülen ay) gözlemledikleri hususu muhtemeldir. Aynı şekilde güneşin konumu ve gölgelerin hareketleri insanlara kendilerini mekan içinde yönlendirmelerine yardım etti. Güneşin doğuş ve batış noktalarının dikkatli gözlemlenmesiyle özellikle ilkbahar ve güz gündönümlerinde 4 ana yön keşfedildi. 4 yön ve 4 rüzgar birlikte yeryüzündeki hayat için koordinatlar sağladı. Bu sadece Asya ve Avrupa kozmolojileri için değil Kolomb öncesi Amerika için de geçerlidir. Maya düşüncesinde her şey 4 ana yönle irtibat

Borgia Kodeksine (Choluta Tlaxcala bölgesinden) göre Aztek cehennem miti. Merkezde, ölüm sahasını sembolize eden kanla çevrili bir kafatası. Yanlarda, Kuzey tepede Güney altta olmak üzere 4 yönün tanrıları; köşelerde cezalandırılan günahkarlar.

İlde bunlar münavebeli olarak renklerle de özdeşleştirilir. Ana yönler, uçları 4 ufka değen bir haçla temsil edilir. Yerleştirme bu kareye göre yönlendirilir: 4 yol, merkezdeki kutsal ağaçtan 4 yön boyunca dışa götürür ve çıkış notalarında köyün sınırlarının koruyucularına 4 türbe vakfedilir.

Bir çok erken dönem kültürde yer, bir dikkörtgenle temsil edilir. Böylelikle, Çinliler için saçakla örtülmüş bir yolculuk vagonu şeklini alır ve bu dikkörtgensel şekil, alanların, evlerin ve köylerin *fang* (kare) ilkesine göre tanzimine ilham kaynağı olmuştur.

Onikinci yüzyıl Zweifalten manastırının bir dua kitabı. Üzerindeki 4 sembolizmi. Merkezde haçla birlikte Tanrı'nın Kuzusu, onu çevreleyen 4 İncil yazarı ve sembolleri ve cennetin 4 nehri. 4 köşedeki madyalarda ana erdemlerin imgeleri: bilgelik (*sophia*), cesaret (*andreia*), itidal (*sophrosyne*) ve adalet (*dikaioisynē*). Eflatunun felsefesinde de bilinen bu 4 erdem Thomas Aquinas tarafından 3 "ilahi erdem" in ilavesiyle 7'ye genişletilmişti.

Kitabı Mukaddese ait gelenekte 4'ün 4 yönle olan ilişkisi, Tanrı'nın bütün aleme uzanan gücünü temsil eder manada 4 melek veya çocuk melek (cherubim) ile ifade edilir. Hezekiel'in ruyetinde de 4 yaratık vardır, ilahi tahta yakın görünen insan, aslan, boğa ve kartal. Sonraki dönemlerde bu, telaffuz edilmemesi gereken *tetragrammaton* [4 harfli kelime] denen ilahi isim *YHWH*'nin 4 harfiyle birleştirilen gizemli bir süreç halinde ulaştı.

Bu arada 4 ana yönün bağlanmasıyla elde edilen ve bazen de bir dairenin içine çizilen haç özel bir dini anlam geliştirdi. Kadim Mısır'da pek az değişmiş bir biçimde "ölümsüzlük" hiyeroglifi haline geldi. Bu biçimdeki haç erken dönem Hristiyan mezartaşlarında da bulunur ve çağdaş bir Kıpti ressam Golgota'yı* İsa'nın dirilişinin sembolü olarak bir Mısır haçıyla temsil etmiştir. Bu işareti Mısır'da ve Yunanistan'da bulan Yeniefiatuncu düşünür Porfiri, onu kainatta ruhani olanın sembolü diye adlandırır.

Kadim Avrupa'da Etrüsklüler şehirlerini ve mabetlerini dünyaya biçim veren haça göre düzenlediler. Onların peşinden giderek kilise pederleri haçı, İsa'nın haçının evrensel gücünün bir sembolü olarak bir karenin içine çizilmiş olarak gördüler. Bu yüzden St. Jerome şöyle yazar: "Ipsa species crucis, quid est nisi forma quadrata mundi" (ve bu haçın şekli, dünyanın dörtgensel şeklinden başka nedir?). Kilise pederleri Adem (Adam) isminin Yunan harfleriyle yazılırsa 4 yönün isimlerini (*anatole*, *dusis*, *arkto* ve *mesembria*) ima ettiğine inanırlardı ve böylece Adem dört katlı maddi alemin mikrokozmos bir temsili haline geldi.

İsa'nın haçı ve dünyanın 4 köşesi arasındaki ilişki, kadim Bizans kilisesinin planında bir kare içine çizilmiş bir haçla ifade edilir. Her biri eşit uzunlukta olan haçın 4 ko-

*Golgota: Hristiyanların Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inan-
dıkları yer. Bk. Markos 15:22.

lu, merkezi kubbeye götüren bir kemer taşır. 4 ile yönler ve yaratılmış alem arasındaki ilişki insan biçiminde dört kafalı tanrı şekillerinde de ifadesini bulur. Mesela Brahma ve diğer Hint tanrıları hususunda onların 4 kafası dünyanın 4 yönünü sembolize eder; 4 kollu Şiva da buraya aittir, çünkü dansında alemini yok eder ve yeniden yaratır.

Dördün hala bir çok yüzü vardır, fakat neredeyse bunların hepsi maddi olarak kurulmuş dünyayla bazı ilişkilere geri götürür. Bununla birlikte, bazı medeniyetlerde 4'ün saymanın üst sınırı olduğu unutulmamalıdır; bir karış 4 parmağıdır, bir palmiye 4 genişliği bir ayak eder. Dilbilimsel olarak 4'ten önceki rakamlar genellikle sonrakilere farklı davranırlar ve yeni rakam veya sayma şekilleri grupları 4'le başlar.

Klasik gelenekte 4'e karşı güçlü bir ilgi, Pisagorcuların öğretilerinde en açık şekilde ifade edilir, onlar için 4 ideal sayıdır. Bununla birlikte maddi alemle ilişkisi, dördüncü katı cisim küp'ün yere ait olarak değerlendirilmesi olayı ile ifade edilirdi ve böylece 4 ayaklı hayvanları tipik yeryüzünden ayrılmayan yaratıklar olarak açıklamak mümkündü.

4 açık ve kolayca tanınabilir geometrik bir şekil sunar, bu yüzden 4 kenarlı biçimlerin, özellikle karenin mükemmel ve kendine yeterli olduğu düşünülürdü. İngilizce'de hala bir "kare adam"dan [dürüst adam manasında] bahsedilir ve Nietzsche'nin ideal insan umudunu "vücutça ve ruhça dörtgensel" olmalıdır şeklinde ifade ettiğinde benzer çizgilerde düşünüyor olması kuvvetle muhtemeldir. Bununla birlikte Pisagorculara göre, $1+2+3+4=10$ ile oluşan *tetraktys* herşeyi kuşatan büyük birlik oldu ve 4 ile 10 birbirleriyle yakın ilişki içinde bulunurlar.

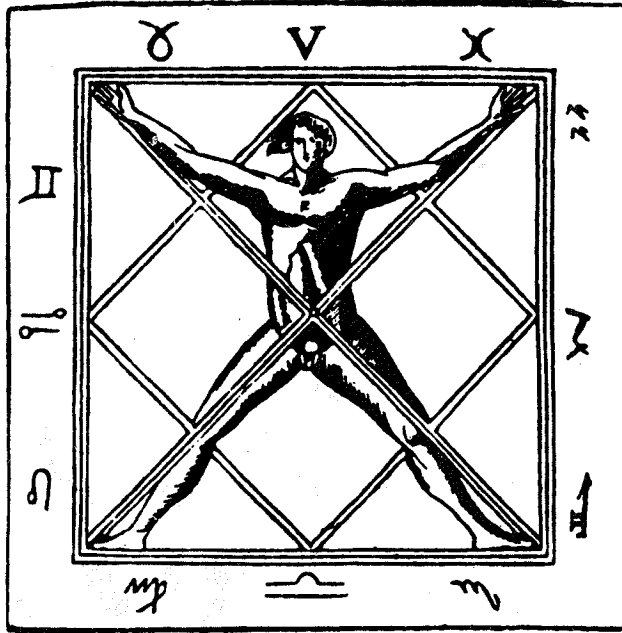
Pisagorcu fikirlerden hareketle hem kilise pederleri hem de ortaçağ Avrupa filozofları, tekrar düzenleyici bir işlev gören 4 unsurdan, insanın psikolojik güçlerinin ren-
gârenk dünyasını açıklayan 4 mizaca kadar çok sayıda

Eski Mısırlı Amon-Ra, "4 yönün Efendisi".

Dört kollu dans eden tanrı Şiva; altta boğa Nandi ve yanlarda iki *rişi* (aziz). Şiva'nın 64 zevki hakkında bir Tamil eseri (Paranjoti-muni-var'ın *Tiruvilaiyadarnurana'sı*, Madras 1866).

Nettesheimin Agrippa'ya (1486-1535) göre bir karenin köşegenlerinin kesiştiği nokta insan göbeğine denk gelir: *Von dem Verhaltnis dem Mass und der Harmonie des menschlichen Körperbaus* (İnsan vücudunun ilişkileri, hacmi ve ahengi üzerine).

dörtlülük grubu keşfettiler. *Tetraktys* [dörtlülük] ve *decade* [onluluk] üzerine kitabında İzmirli Theon dörtlülük halinde ortaya çıkan 10 nesneler grubu sıralar: (birler, onlar, yüzler ve binler); basit cisimler; basit cisimlerin biçimleri; yaşayan varlıklar; topluluklar (fert, köy, kasaba, millet); kapasiteler; yılın mevsimleri; insanın çağları ve insanın kısımları (beden ve 3 manevi kısım). Bu arada tefsirler, sadece ilahî tahttaki 4 yaratığı değil 4 İncili de zikreder, ayrıca kutsal kitapların dört katlı manasının yol gösterici öğretilerini ve Kitabı Mukaddes'in tarihsel, temsili, ahlaki ve mistik

yorumlama ilkelerine göre yorumlanmasını da zikreder. Hristiyan tefsiri, İsa'nın haçında İncil'in vaaz vermesi gereken ve ayrıca mekansal boyutlarla (yükseklik, uzunluk, derinlik ve genişlik) da bağlantılı olan 4, yönü gösteren 4 koluyla birlikte 4 yön için ideal bir sembol buldu. Ortaçağ Hristiyan yorumuna göre cennetteki 4 nehir Musa'dan Eski Ahid'in 4 peygamberi aracılığıyla ve İsa'dan da 4 İncil aracılığıyla akar. Cennetin dört nehri Hinduizmde de bilinir: burada semavi ineğin 4 memesinden 4 süt akıntısı ürettiği söylenir. 4 nehir cennete dair İslami fikirlerin önemli bir yönünü de aynı şekilde biçimlendirir ve bu sebepten İran ve Moğol Hindistanında bir çok bahçe sözde *çarbağ* (4 bahçe) şeklinde kanallarla 4'e bölünür; bu motif ekseriya cennet mutluluğunun yeryüzüne ait temsilini sunmak üzere anıt mezarlara uygulanır.

Onuncu yüzyılda Basra'daki (Irak) Müslüman İhvan'us-Safa, güçlü bir şekilde Pisagorcu fikirlere dayandı ve bu yüzden de 4'ün önemini vurguladı. Tabiatdaki nesnelerin çoğunluğunu dörtlülük halinde teşkil eden Tanrı'nın kendisi değil miydi? Sıcak ve soğuk, kuru ve yaş nitelikleri vardır; 4 unsur; 4 ahlak; mevsimler; yönler; rüzgarlar; burçlarla ilgili yönler; sayıların 4 türü; madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar v.s. vardır. Benzer bir ruh halinde onyedinci yüzyılda bir Alman mistik düşünürü Erhard Weigel, 4 sayısında tabiat tarafından oluşturulan *einmaleins* (matematiksel düzen)'in ondalık sistemdekinden daha kolay kavrandığını keşfetti.

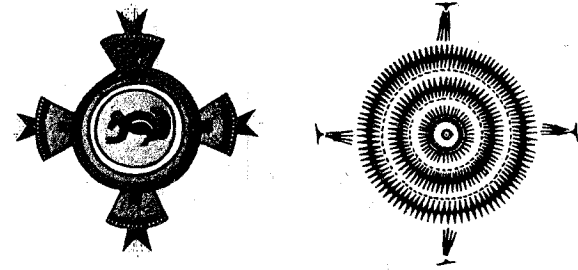
Patristik* düşünür Irenaeus, 4 mekansal ve dünyevi düzende öyle mükemmel bir sayıdır ki kesin şekilde 4 İncilden ne daha fazla ne de daha az İncil bulunması imkansızdır, şeklinde iddiada bulunacak noktaya gelmişti. İşin ilginç tarafı 4 kutsal metin Hristiyan geleneği ile sınırlı

*Patristik: İlk dönem Hıristiyan kilisesi pederlerinin öğretisini kabul eden)

Dört, Siouxlar için mükemmel sayıdır ve daire onların kutsal sembolüdür. 4 tanrı grubu olması gibi (en üstünler, müttefikler, ikinciler, ruhlar), 4 hayvan türü (sürüngenler, uçanlar, dört ayaklılar ve iki ayaklılar) ve insan oğlunun 4 çağı vardır (bebeklik, çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık). 1866 yılında yapılmış bu kalkan merkezde bir şahin ve 4 düşmanı veya 4 büyük zaferi temsil eden 4 tüyü gösterir.

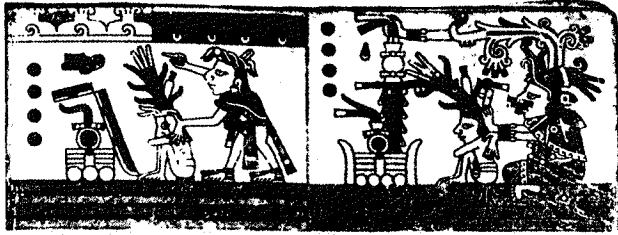
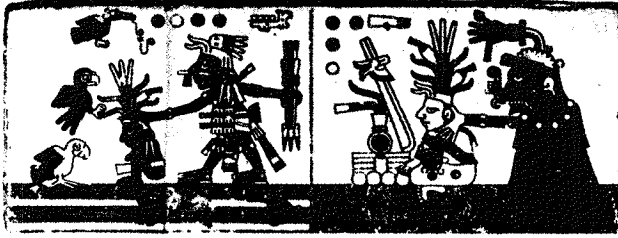
Siouxlar arasında 4 sayısının önemi oldukça abartılıdır. Kabile hekimleri insanlara bütün faaliyetlerine 4'lü gruplar halinde girişmelerini öğütlerdi. Royal B. Hasrick'in *Das Buch der Sioux*'sundan (Cologne, 1982)

Solda: Hopilerin sembolik resmi. Albuquerque (New Mexico)'nin kuzey batısında törenler için kazılmış bir yer altı odası (*kiva*) duvarından bir resim. Merkezde güneşi temsil eden bir kokarca; dıştaki daire güneşin kendisidir, ondan çıkan ve 4 *kivada* 4 yönde yanan 4 ateşle birlikte. Ateşliklerden çıkan 4 kartal tüyü "kuvvet" demektir. Sonralarındaki çizgiler güneşin ışınlarını temsil eder. *Sağda:* Sioux mitolojisine göre 4 yönüyle birlikte dünyanın sembolü. Skan (Gök) dünyayı dörtlü gruplar halinde yarattı. Güneş, Ay, yer ve gök yani dört unsur yuvarlaktır. Gün, gece, ay ve yıl, 4 kısım süre göğün çevresinde döner ve 4 rüzgar dünyanın kenarları etrafında döner.

Öyle görünüyor ki 4 kavramı hem sayısal bir birim olarak hem de alemin ve onun düzeninin sembolü olarak antikitede ve Ortaçağda oldukça popülerdi. Phidias'ın Zeus heykelinin kaidesinde bulunan 4 zafer tanrıçası bütün maddi aleme karşı zaferi temsil eder.

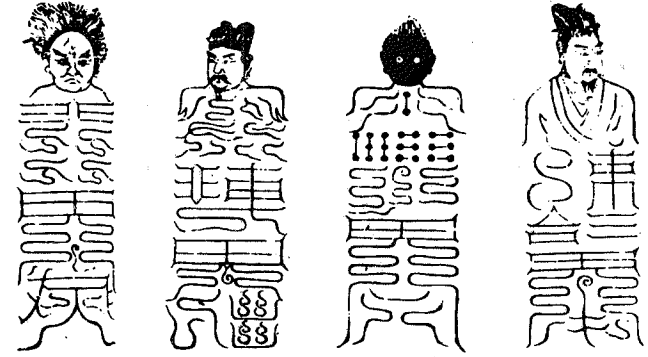
4 sadece mekansal düzenin bir sayısı değil dünyevi düzenin de bir sayısıdır. Hesiod, dünyanın 4 çağından bahseden ilk bilinen düşünürler arasında görünür (bu çağlar 4800 yıl ihtiva eden ilkinden sonra sadece 1200 yıl süren dördüncüsüne kadar azalacaktır). Hint geleneği de alemin benzer bir 4 kısımlı gelişimini tanır, uzun Altın Çağ'dan sonuncu kötü Demir Çağ'ı *kaliyuga*'ya kadar. Zerdüştçülükte de 4 çağ bilinir, fakat uzunlukları eşittir, her biri 300 yıldır. Daha ferdi bir seviyede ise insan hayatının 4 aşaması hakkında Hintli fikir de vardır, bu aşamalar bir zahit (hiç bir şeye sahip olmayan kişi) olmayla dördüncü aşamada

"Telekli Yılan" Quetzalcoatl, Azteklerin ekin kahramanı ve en tanınmış Meksika tanrısı, değişen mevsimlere maruz kalan bir tahıl bitkisini 4 safhası boyunca yaşar, 4 hava tanrısıyla temsil edilir. Codex Vindobonensis Mexicanus I'den (yak. onbeşinci yüzyıl) deri üzerine çizilmiş bir resim.

neticelenir. Hem Hinduizmi hem de İslamı eleştiren onbeşinci yüzyıl Hindistan'ının mistik şairi Kabir, 3'ü arayan milyonlarca insan olduğu fakat hiç kimsenin 4'ü araştırmadığından yakınıyor, yani normal insan varoluşunun üç katlı hedefi, *artha* (sağlık), *kama* (duyusal zevk) ve *dharma* (doğru davranış)'ı içerir fakat aramaya değer yegâne hedef *moksha*'dır, yani yaratılmış alemin yatışmazlığından özgür olmak. Ortak bir Hint-Avrupa mirası gibi görünen bütün bu akıl yürütmelerde 3, 4 ve 12'nin önemi kolaylıkla teşhis edilebilir.

Zuni, Dakota ve Sioux kabileleri dahil bir kısım Kuzey Amerika yerlileri de 4'ü kendi sistemlerinde merkezi sayı olarak telakki etmişlerdir. Dört katlı tekrarları, insan

"4 Yönün Efendileri". Hayaletlerden gelecek belaları bertaraf etmek için Çin tılsımı. Kadim efsanelere göre imparator, Dört Dağ denen tımar sahiplerine karşı 4 yönde muhafaza etmek için emir verdi. Çin gerçekten 5 yöne sahiptir; beşincide (merkez) imparatorun otağı tasavvur edilmektedir.

hayatının dört kısımlı bölünüşünü, 4 sınıf hayvanı ve gök cisimlerinin dörtlü gruplar halinde sınıflandırılışını biliyorlardı. Sayı, Yukatan'daki modern Maya hayatında hala önemli bir rol oynar: İnsanın ana yönler göre düzenlenmiş bir ekin tarlasında çalışması gerekir ve bir çocuğun topluluğa katılışı için düzenlenen özel bir tören hayatının dördüncü ayında yer alır.

Düzenleyici niteliğinden dolayı 4 c'aima pratik hayatımız için önemlidir, ister ülkelerini 4 kısma veya 4'ün katlarına ayıran kadim Galliler arasında olsun isterse her *civitas*'ın kendi *quatroviri*'sine (4 kişilik yönetici grup) sahip olduğu Roma Galyasında. Ortaçağ İtalyan şehirlerinin de benzer şekilde 4 konsülü vardı. Roma düzenlemesi Şarlman tarafından üstlenildi ve 4 nezaretin bulunduğu sonraki dönem bütün meclis törenlerinde devam etti: mabeyn nezareti, saray nezareti, teşrifat nezareti, kethüda nezareti ve şarap sunucu (*Mundsvhent*). Osmanlı Sultanının

idarede 4 asıl memuru vardı: vezir, kadiasker (esas olarak askeri vakalarda ilgilenen hakim), defterdar (mali işler müdürü) ve nişancı (fermanlara tuğra çekmekten sorumlu). Bu bağlamda, Hindu sisteminde 4 kast hatıra gelebilir, buna *varna* veya "renk" denir ve brahmanlar, savaşçılar, yerleşik halk ve kölelerden ibarettir. Çin'de de 4 sınıf halk vardır ve bilginler 4 sanatın simgeleriyle temsil edilir: müzik için gitar, mantıksal oyunlar için satranç tahtası, edebiyat için kitap ve son olarak da resim. Dünyaya düzen verici sayı olma bakımından 4 öyle bir dereceye ulaştı ki ortaçağ Paris'inde ve diğer ilk dönem üniversitelerde profesörler ve öğrenciler 4 "millet"e göre sınıflandırıldı (Fransız, İngiliz, Alman ve Norman) ve diğer milletlerden öğrenciler bu dördünden birine atfedilirdi (mesela doğu ülkeleri Fransız "milleti"ne ve Hollanda, Alman "milleti"ne dahildir.)

Dünya dörtgen biçiminde tasavvur edildiğinden beri, John Donne'ın söylediği gibi:

Yuvarlak dünyanın hayali köşelerinde, eser...

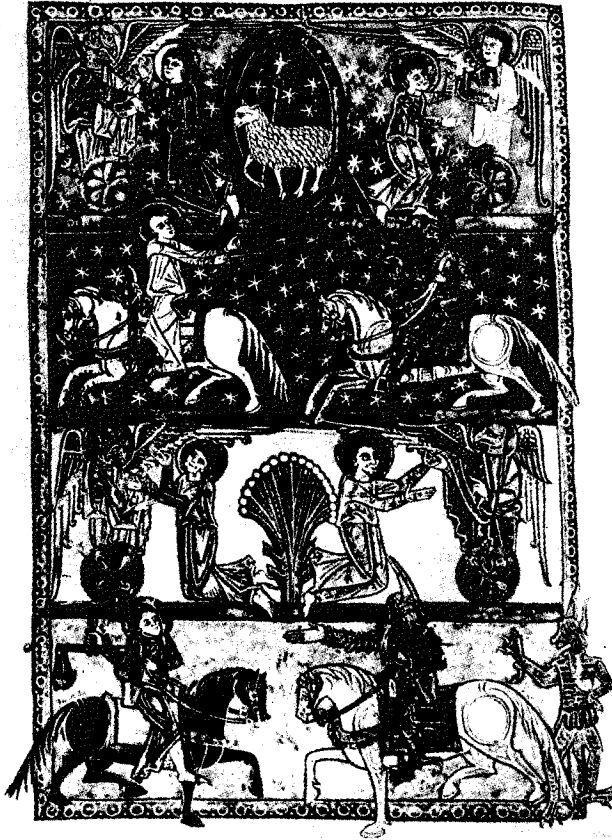
Dünyanın küçük resmi -şehir- buna göre şekillendirilir. Şehirlerin dörtgensel olarak inşası, İndus vadisindeki Moenjo-Daro harabelerinin gösterdiği gibi ilk devirlere kadar geri gider. M.Ö. üçüncü bin yıl gibi erken bir tarihte bu şehir mükemmel kareler şeklinde inşa edildi. Daha sonraki diğer bir örnek kuzey Hindistan'daki Haydarabad (Dekkan) şehridir, bu şehir Müslüman devrinin ikinci bin yılının başlarında 1591'de kuruldu. Çar Minar denen 4 büyük minareli muazzam bir kübik binanın bulunduğu bir merkez etrafında inşa edilmiş ve saray ve iş muhitlerinin 4 kısmına doğru yayılır. Roma da şeklinden dolayı "Roma quadrata" diye adlandırılırdı ve böylece kare meskenin ve şehre ait bir merkezin sembolü haline geldi, hatta bu günlerde bir çok "kareler" bile dörtgen biçiminden başka her şeye benzer. Buna rağmen orta ve doğu Avrupa'daki orta-

çağ şehirlerinde kent karesi eski biçimi mükemmel şekilde muhafaza eder. İngilizce "*quarter*" (mahalle) kelimesi (Almanca *Stadtviertel*) şehirlerin 4 büyük bölge halinde eski ayrımını hatırlatır. Diğer modern terimler dört katlı bir ayrıma dayanır, Almanca bir ikamet yeri için kullanılan *Quartier*, üç aylık bir süreyi (yani yılın dörtte birini) ifade eden Almanca *Quartal* kelimeleri de buna dahildir, ayrıca Roma ordusu *quadra*, İngilizce *squadron* (tabur), Almanca *Geschwader* haline geldi ve *quaterna* da Fransızcada -İtalyanca *caterno* yoluyla- *cahier* (not defteri) oldu. Bir de *quire* vardır, her biri 4 kere katlanan (böylece de matbaacıların 16 sayfalık tabakası olan) 4 yaprak kağıda denir.

4 sayısı ortaçağ kanununda zaman zaman ortaya çıkar. *Lex salica*'ya göre cinayetle suçlanan kişi, 4 yönde evin 4 köşesinden yere atılmalıydı; eğer kazayla adam öldürmenin kefaretinin ödeyemeyecek durumdaysa mahkeme 4 kere dava edilmelidir, kimse kefaletini ödemezse sonunda idam edilir.

4 çok maddi ve uygulamaya ait bir sayıdır, nadiren batıl inançlı adetlerde ortaya çıkar. 4 yapraklı yonca bir istisnadır, muhtemelen çok nadir bulunduğu için iyi şans getireceğine inanılır. Eski bir Alman adetine göre Epiphany günü genç kızlar evin dört bir köşesinde bir çiçek soğanı ekerlerdi, her soğana bir bir adamın adı verilir ve ilk filizlenenin gelecekteki kocasına işaret edeceğine inanılırdı.

Farsça ve Türkçede 4 bazı halk ifadelerinde de ortaya çıkar, fakat bu esas olarak vurgu için yapılan bir tekrar durumu olarak görünmektedir: kişi 4 elle kavrar veya 4 gözle bakar, bu bir şeyi bütün enerjisiyle üzerine aldığı ve arzıyla baktığı manasına gelir. "Sizi dört gözle bekledim" in manası "Sizi sabırsızlıkla bekledim" dir. Bununla birlikte Çin'de *şe* (4) ve *şi* (ölüm) kelimelerinin benzer sesi 4 sayısından kaçınmaya (batıda çoğunlukla 13'ten kaçınıldığı gibi) bir sebep teşkil eder.

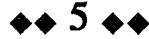
Vahiy Kitabının 4 Atlısı. Arroya (kuzey İspanya)'dan erken dönem onüçüncü yüzyıl Vahiy Kitabından minyatür resim. Sırasıyla beyaz, kırmızı, siyah ve soluk renkli atlarıyla (soluk olana şeytan refakat eder) atlıların arasında 4 sembolleriyle birlikte 4 İncil yazarı: Matta ve melek, Markos ve aslan, Luka ve boğa, Yuhanna ve kartal.

İncil'deki Vahiy Kitabı, renkli atları üzerinde 4 apokaliptik biniciyi tasvir etmiştir, bunlar 4 köşesinde koşturduklarında yaratılmış dünyayı tahrip edecek ve sadece manevi alemi sağlam bırakacaklar. Maddenin sonuyla birlikte artık 4'ün düzenleyici gücüne de ihtiyaç kalmayacak.

Bununla birlikte 4'e bakışın başka bir yolu hala vardır. C. G. Jung bu sayının önemini vurgulamıştır, çünkü bunun düzenleyici gücüne, 1933'ten sonra Almanya'daki intizamsız gelişmeyi önlemek, dünyada yeni, olumlu bir düzen oluşturmak için ihtiyaç duyulduğunu hissetti. Onun görüşünde dört kısımlılık arketipi, şeytani huzursuzlukla birleşmiş olan *Wodan** arketipini yasaklamak için ortaya çıktı. 4 ana yönüyle birlikte manevi düzenin imgesi olan *Mandala*, Jung'a aleme genel teslisçi yaklaşımı aşmaya çalışan düzenleyici gücün ideal bir sembolü olarak gözüktü. Bu yüzden alaycı Katolik teolog Victor White, kitabı *Soul and Psyche*'de şuna dikkat çeker; "Freud'un cinsiyet için yaptığını Jung 4 sayısı için yapmıştı", yani ona temel bir psikolojik işlev vermişti

* Wodan: Cermen mitolojisinde baş tanrı.

HAYATIN VE SEVGİNİN SAYISI

Beş
İnsan ruhudur.
İnsan oğlunun iyilik ve kötülükten ibaret
olması gibi, ki beş çift ve tekten elde
edilen ilk sayıdır.

Schiller, draması *Piccolomini* (11.1)'de 5'i klasik anlamda ifade ederek böyle yazar: 5 insan oğluyla bağlantılıdır. İnsanın iyilik ve kötülüğün karışımı olması gibi 5 de bir çift ve bir tek sayıdan elde edilen ilk sayıdır.

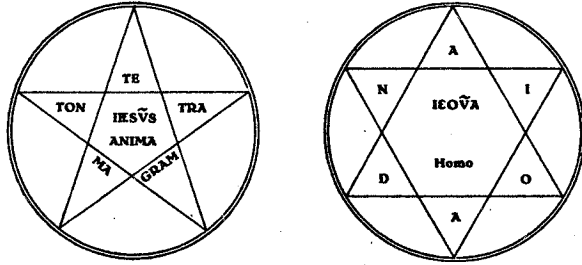
Beş çoğunlukla insan hayatı ve 5 duyu ile irtibatlandırılmıştır; o aşkın ve bazen de evliliğin sayısıdır, evlilik bölümünde 5 misafirin bulunduğu Eflatun'un *Kanunlar*'ındaki gibi. Bu rolün en açık ifadesi George Chapman'ın *Hero and Leander* (1598)'inde bulunabilir, burada bir düğün şiiri (*epithalamion*) şöyle der:

Bir çift sayıyı ayırabilirsin
Eşit iki parçaya, ortada bir şey kalmaz,
Her parçayı birleştirmek ayrılmış diğerinden:
Ve beş en özel değere sahiptir,
Çünkü ortaya çıkan ilk tek sayıdır
İki en öndeki sayının birliğinden,
Onlar çift ve tektir, onlar iki ve üçtür,
Çünkü bir sayı değildir, fakat bu yüzden
Sayıların güçlü cinsine katılır.

Eril 3 ile dişil 2'nin bölünmez bir bileşimi olarak 5, saf matematiksel sebepten erkekle dişinin birliğini ifade eden uygun bir sayı olarak ortaya çıkar. (İranlı şair Nizami'nin destansı eseri *Heft Peyker*'de Turandot'un bilmecesi bu yorumun ortaçağ İran'ında da bilindiğini gösterir). Jung 5'i tabii insanın sayısı olarak kabul eder. Ve kadim sayı sembolizmi hakkındaki derin vukufuyla Goethe, *Die Wahlverwandtschaften* adlı romanında, 4 üzerine kurulu ve "masa, yatak, ev ve iş yeri" ile çevrili sosyal aileyle tezat teşkil eden 5 yıllık ("güzel, kutsal bir tek sayı") dünyevi bir evlilik sunar.

İlk zamanlardan beri 5, bir dereceye kadar alışılmadık hatta itaatsiz bir sayı olarak değerlendirildi ve 12 düzenli beşgenden oluşan beşinci geometrik cismin (*pentagondodecahedron*) Hippasos tarafından keşfi, 4 üzerine yoğunlaşmış olan Pisagorcuları sıkıntıya soktu. Bu yeni cismin kaşifinin günahı sebebiyle suda boğulduğunu menkıbeler anlatır.

Şu da dikkat çekici bir husustur ki yapı kurucu bir sayı olarak 5, kristallerde ortaya çıkmaz gibi görünür (kristallerde sadece 2, 3, 4, ve 6 bulunur) ne de Pisagorcular onu müziksel fasılalarla ilgili olarak kullanırlar. Bu eksikliklere karşın 5, yaşayan tabiatla (özellikle bitkilerde) en tipik yapı kurucu sayı olarak görünür. Taç yaprakların sayısı çoğunlukla 5'tir ve Paneth gibi psikologlar sayısız 5 yıldızlı çiçeğin birden bire ortaya çıktığı baharda tomurcukların açılmasının devrimvari bir şey olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda, bilgili İngiliz şair Sir Thomas Browne'ın *Kuraş'ın Bahçesi* adlı 1658 şiire göz atılmalıdır, burada "Beş yapraklı Eşkenar dörtgen veya kadimlerin Ekimlik Şebekesi Suni, Tabii, Mistik olarak değerlendirilir." Browne 5 sayısının sadece antikitedeki bütün bahçıvanlığa nüfuz ettiğini değil 5 ayaklı ve 5 parmaklı veya deniz yıldızı gibi hayvanların biçimlerinde olduğu kadar bitkilerin hayatı boyunca da tekerrür ettiğini göstermeye çalışır.

Solda : Pentaculum [beş köşeli yıldız manasına, Lat. beşçik] ve *Sağda* : Sigillum [mühür manasına, Lat. işaretçik]'un Paracelsus diye bilinen Hohenhiem'lı Theophrastus Bombastus'a göre şekilleri. *De Occulta Philosophia*'da şöyle yazar: "İsrailîliler ve büyücülük yapan Yahudiler bu iki işaretle çok şey yaptılar ve çok şey meydana getirdiler. Onların bir kısmı tarafından bunlar hala oldukça gizli tutulur. Çünkü bu ikisi öyle şiddetli bir güce sahiptir ki işaretler ve kelimeler tarafından yapılabilecek her şey bu ikisi için mümkündür." Onaltıncı ve onyedinci yüzyıl büyü edebiyatında bütün tılsımvari işaretler için beş köşeli yıldız kavramı beşgenden çıkarılır.

Beş, bu yüzden Eros gibi iyi düzenlenmiş kainatı karıştıran "yaramaz" zapt olmaz bir sayı olarak değerlendirilirdi. Görsel geometri bakımından beşgenler asla mükemmel şekilde birlikte sıraya dizilemezler, daima küçük bir boş alan kalır, fakat diğer geometrik şekillerle bağlantılı olarak başarılı bir şekilde kullanılabilir. Bu "natamamlık" ile Augustine gibi Hristiyan müfessirler meşgul olmuşlardı, o, Musa'nın 5 kitabı, *Pentateuch* [Eski Ahid'deki ilk beş kitap, diğer adıyla Tevrat] ile bir bağlantı çıkardı, çünkü bunlar İsa ile birlikte dünyaya gelen nihai mükemmellikten yoksun görünmekteydi.

5'e astronomi açısından da bakılabilir. Çok eski çağlardan beri 5, tanrıça İhtar'ın* ve onun Romalı "halefi" Venüs'ün sayısı olarak kabul edildi. İsviçreli bir alim olan Dr.

*İhtar, Babil ve Asur mitolojisinde aşk, bereket ve savaş tanrıçası.

Martin Knapp, *Pentagramma Veneris*'inde Venüs'e göre Satürn ve Jupiter ile Keplerin klasik işlemlerini nasıl sürdürdüğünü göstermiştir. Yıllık çemberde zodyaktaki yerlerine göre Venüs'ün üstteki kavuşumları, 2 Şubat 1922, 10 Eylül 1923, 24 Nisan 1925, 21 Kasım 1926 ve 1 Temmuz 1927 tarihlerine tekabül eder. Bu tarihleri yıllık çember üzerinde birleştirildiğinde bir beşgen oluşur, yani İhtar, Venüs ve Venüs gezegeniyle ilişkili diğer tanrıçaların tam işareti. Venüs'ün aşağı kavuşumlar, doğu ve batı uzanımları gibi diğer konumları da yine bir çember üzerinde birleştirildiklerinde beşgenler oluşturur, böylece 5 ve Venüs arasındaki ilişki teyit edilir.

Daire üzerinde beşgenin uçları arasındaki 5 bölüm 72°'den ibarettir ($72 \times 5 = 360$), bu 72 sayısı hakkında çeşitli tahminlere yol açmıştır. Bununla birlikte şu da eklenmelidir ki dairenin 72 derecelik 5'e bölümü Venüs'ün tam kavuşumsal yörüngesini vermez, fakat daha çok 8 tam daireden 2,41 derece kısa düşer. böylece kesin olarak hesaplandığında İhtar'ın beşgeni tamamen kapalı değildir. Goethe'nin *Faust*'ta gösterdiği gibi şeytanın (Mephistopheles) gücüne Faust'un çalışmasına girmek imkanı veren bu ufak açıklıktır.

5 ayrıca genel astronomik süreçlerde de rol oynar. 60 üzerine ($5 \times (5+7)$) kurulu olan ve 72 günlük 5 bölüme ayrılabilen eski güneş yılı daha sonraları 365 günlük doğru bir güneş yılına dönüştü; bunu başarmak için *epagomenia* denen 5 yeni gün daha eklemek zorunluydu. Kadim bir efsaneden hareketle Plutarch bu 5 günün nasıl vücuda geldiğini anlatır: güneş tanrısı Helios, tanrıça Rhea'nın üzerine bir lanet koydu çünkü ona ihanet etmişti ve bu, ne onun ne de ayın hakimiyeti altında yasak aşk macerasının meyvesini doğuramayacak demektir. Fakat her zamanki gibi zeki olan Hermes onun imdadına yetişti ve ay tanrısı ile kumar oynayarak her gün, bir günün yetmişikinci kısmını kazandı. Böylece 360 günün sonunda, ne güneşin ne de ayın

hakimiyetinde olmayan ve bu yüzden de Helios'un lane-tinden muaf olan bu 5 günü kesin olarak kazandı. Sırası gelmişken öyle görünüyor ki kadim zamanlarda 5 günlük bir hafta vardı, bu tanrıların yılında bir hafta kabul edilen 5 yıllık bir ölçü olan Roma *lustrum*'unda varlığını sürdürdü.

İştar'ın beşgenine gelince, bu sonsuz bir şekildir, tıpkı dairevi bir sayı olan 5 gibi (yani katları daima 5 ile biter; 25, 125 v.d.). Bu yüzden İngiliz geleneğinde beşgenin, sonsuz aşkı sembolize eden "aşıkların bağı" olarak bilinmesi şaşırtıcı değildir. Tekrar onun İştar ve diğer aşk tanrıçalarıyla ilişkisine dönersek: Sir Gawain'in kalkanındaki rolü koruyucu manada olabilir. İştar ve Venüs'ün kutsal 5'ine Helenistik çağlardan kalan Baalbek'deki beşgen biçiminde Venüs tapınağında olduğu gibi antikite boyunca rastlanır. Dahası Hristiyanlığın zuhuruyla birlikte çok defa Meryem, beşgen de dahil olmak üzere İştar /Venüs'ün sıfatlarına büründü. İştar gibi onun gücü de ay tanrısını bastırdı, Meryem hilal şeklinde bir ayın üzerinde dururken temsil edilebilir. Bakire'nin anısına düzenlenen yortuların ritminin beşgeni takip etmiş olması da mümkündür. Gerçekten Venüs, Meryem'in yıldızı olarak kabul edilir ve eski bir güzel ilahi şöyle başlar:

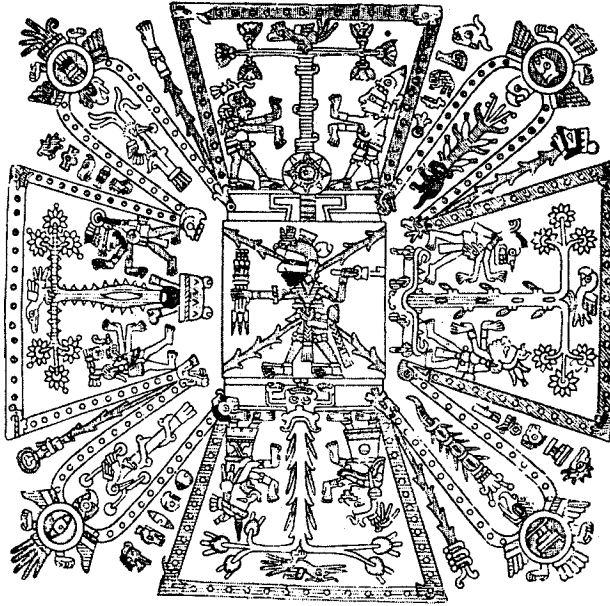
Ave Maris Stella, Dei mater alma...
(Ey Denizin Yıldızı, Tanrının annesini besleyen)

bize bu ilişkileri hatırlatır.

Yeni Ahid'de Meryem (Mary) isimli 5 kadının olması bir tesadüf müdür? Ve yeni kültler genellikle evvelki dinlerin ayinlerini kutladıkları yerlerde kurulduklarından Venüs tapınaklarının Bakire'ye adanan kiliselere dönüşmesine rastlanabilir. Sicilya'daki kadim Venüs Erycina türbesi buna iyi bir örnektir, burada Meryem muhtemelen 7 feleği hatırlatan 7 peçe içinde görünür; bu peçeler yılda bir kere Meryem'in göğe kabul günü 15 Ağustos'ta kaldırılır. 5 sa

Üstte : 5 Eski Kişi, Kungfuts'e'nin (Konfüçyus) doğumunda Kung ailesinin evinin üstünde görünür. Bu, müstakbel üstadın Eski Kişiler tarafından sembolize edilen unsurlarla dostane ilişkiler içinde bulunacağını gösterir: Doğunun efendisi (unsur: tahta, renk: mavi), Güneyin efendisi (ateş, kırmızı), Batının efendisi (metal, beyaz), Kuzeyin efendisi (su, siyah) ve Merkezin efendisi (toprak, sarı). Eski Çin tahta oyması. Alttı: 5 yarasa, 5 swastika ve merkezde uzun ömürlülük işareti. Sembol Çin inancına göre beş katlı mutluluk isteğini ifade eder.

5 yönünün bir sembolü olarak Aztek haçı. Merkezde ateş tanrısı; üstte Doğu, solda Güney, altta Batı ve sağda Kuzey. Gün işaretleri ve diğer sembollerle birlikte 260 günden oluşan ayinsel takvim *tonalpo-hualli* şeklinde gelişti. Resimli Codex FejervaryMayer'den, onbeşinci yüzyıl.

yısı Manihaizmdde de merkezi bir sayıdır, burada ilk insanın 5 oğlu görülür ve ışığın 5 unsuru (esir, rüzgar, su, ışık ve ateş) karanlığın 5 unsuruyla karşılaşır. Manihaistler ayrıca vücudun 5 parçasını, 5 erdemi, rahiplere ait 5 derece ve 5 rezilliği tanırlar. "Yaşayan tanrının" 5 yardımcısı yanında ruhları toplayan 5 melekten söz ederler.

Bununla birlikte 5 sayısı münhasıran Yakın Doğuya ait değildir. 5 Çin'de de önemlidir, hatta belli bir yönden Sami geleneğinden daha önemlidir. Burada beşgenin

Beş kafalı maymun Hanuman, ölümsüz, her yerde hazır ve manevi güçle doludur. Beş Çin'de olduğu kadar Hindistan'da da unsurların sayısıdır; bunlar toprak, su, ateş, hava ve esirdir. Kainat ve bütün yaratıklar bu 5'ten oluşmuştur. Hindu *şastralarına* göre en saf ve en önemli unsur Hanuman'a ait olan hava'dır.

üstteki ucunun içine "toprak" yazılıdır, sırayla "su", "ateş", "metal" ve "tahta" 5 unsurun arasındaki ilişkileri temsil etmek üzere yazılır: toprak suyu yutar, su ateşi söndürür, ateş metali eritir, metal tahtayı keser, tahta ağaç yeri yarar. Ortasında 5'in bulunduğu ve özellikle İslam irfanında önemli olanın yaygın büyüsel kare kadim Çin'de ortaya çıkmıştır. Çinliler ayrıca beşgenleri Satürn, Merkür, Mars, Venüs ve Jüpiter gezegenleriyle birleştirdi ve yönlerle,

mevsimlere, seslere, vücudun parçalarına, farklı tatlarla, hayvanlara ve renklere uygun olarak düzenlediler. Bu dünyadaki bütün hayat 5 üzerine kuruludur. Kişi 5 kutsal dağ, 5 tür tahıl, 5 asalet derecesi ve insanlar arasında 5 ilişki tanır: sultan-tebaa, baba-oğul, erkek-kadın, büyük kardeş- küçük kardeş, dost-düşman. Kişi 5 fazilet, 5 tür talih, 5 ahlaki nitelik, 5 klasik kitap ve ayrıca 5 ana silah ve 5 cezalandırma bulur. Eski müzik ölçeği 5 notadan oluşur, bu beşinci ve yedincisi olmadan bizim oktava tekabül eder.

Bu yaygın kullanımdan aşık olan odur ki 5 kadim Çin'de uğurlu bir sayıdır; böylece Yeni Yıl Günü'nde kapılar "Beş katlı şans girsin" gibi ifadelerin üzerinde yazıldığı bez şeritlerle süslenirdi.

İlginç bir şekilde 5 için benzer önemli bir rol Kuzey Amerika yerlileri arasında da gözlenebilir. Mayalar içinde anahtar bir sayıdır, onu 4 ana yönün merkezinde kabul ederler, bu haç ve onun merkezi hakkında bir çok sonraki dönem Avrupa ve Asya kavramlarında ortaya çıkan bir fikirdir. Şeklen 5 katlı olan Maya tanrıları vardır: Râtsch'e göre "bir tanrı 5 renkten ibarettir; kırmızı, beyaz, siyah, sarı ve mavimsi yeşil ve bunlar sırasıyla ana yönlerle bağlantılıdır. Bu renkler, onların biçimleri ve vecheleri beraber alındığında tanrıyı temsil eder. Bugün bile 5'e, Yukatan'daki yer isimlerinde rastlanabilir."

5 kadim Hindistan'da da önemli bir sayıdır, burada haçın 5 ucu (merkezdeki uç dahil) kötülükten koruyucu ve engel olduğu kabul edilirdi. İbadet için 5 malzemeye ve ayınlar için kullanılan 5 yaprağa ilaveten Hintliler 5 tahrif edici yerel aleti de tanrıları (yani bileği taşı, ocak, katır tırnağı, otu, havan, havan eli ve su kabı). Beş yaşlı köyün işlerine bakmakla görevliydi (*pancayat*) ve mistik ve büyüsel hikmet. *penc ranta* ("5 cevher") denen mecmualarda korunurdu, bu isim Müslüman Hindistan'da onaltıncı yüzyılda Muhammed Gavs Gwaliori'nin meşhur mistik astrolojik eseri *el-Cevahir'ul-Hamse*'de devralındı. Bununla birlikte bu tür büyüsel uygulamaların Sih toplumundaki 5

Beş parmağıyla el, "Ya Ali" istimdadıyla *panctan*'ı (Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin) temsil eder. Kem gözlere karşı gümüş muska, yirminci yüzyıl.

kutsal nesneyle ilişkisi tam açık değildir; bir Sih 5 şeyle tefrik edilir, 5 k denen bu şeyler *kes*, *kaç*, *kara*, *kripan*, *kanca* (uzun saç, özel bir tür pantolon, bıçak, kılıç ve tarak)'dır.

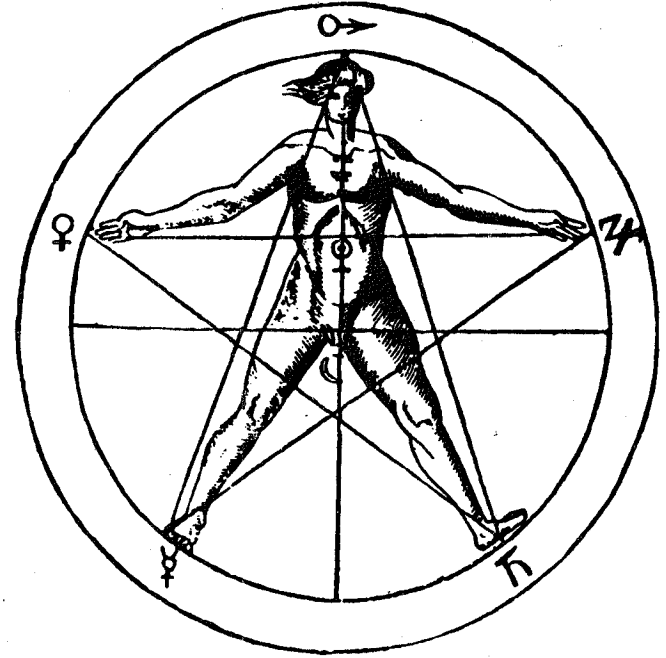
5'in bir çok kültürde neden bu kadar önemli olduğu ve merkezi rol oynadığı hususunda çeşitli fikirler vardır. Nesneleri beşli düzenlemeler halinde gruplama temayülü her yerde mevcuttur. Bu gruplar arasında 5 duyu, tabii insanın sayısı olarak 5 ile ilişkisi vardır, İranlı şairlerin söyleyeceği gibi bu insanın hayatı sadece 5 gün sürer. Ancak 5, bilgelik hakkındaki kitaplar ve kelimeler için bir düzenleyici ilke olarak da ortaya çıkar: Budizmde din adamı olmayan kişiler için 5 emir, Aristo tarafından zikredilen 5 ana erdem ve özellikle Musa'nın 5 kitabı (*Pentateuch*). Farsça şiirde destanlar beşli gruplar halinde düzenlenir ve Nizami'nin (ö. 1203) *Hamse*'si, Farsça, Türkçe, ve Urduca

bu türdeki şiirler için emsalsiz bir model olarak kalır. Hint masal koleksiyonu *Pançatantra* (5 Öğreti), nasihatleri ve hikmetli sözleri beşli dizilere bağlama temayülünün yaptığı gibi benzer bir beşli ilkeyi izler. Aynı şekilde Goethe *West-Östlicher Divan*'ında her biri 5 cümleden oluşan bu tür öğütlerin 2 takımını sunar.

Fakat beşgenin ve 5'in koruyucu bir sayı olması hususu nasıldır?

İnsan eli 5 parmağıyla birlikte İslam dünyasında bir tılsım olarak özellikle yaygındır. Müslümanlar arasında buna Peygamber Muhammed'in en genç kızı ve İmamların annesinin adıyla "Fatıma'nın Eli" denir. Aynı zamanda *panctan*'ı ("5 kişi") sembolize edebilir yani Hz. Muhammed, Fatıma, kocası Ali ve onların 2 oğlu Hasan ve Hüseyin, bunlar Şii İslamın en önemli şahsiyetleri olmakla birlikte Sunniler arasında da yüksek derecede saygı gösterilir. Fatıma'nın Eli'nin kem gözlere engel olduğuna inanılır ve Elhamra'da Adalet Salonunun girişi üzerindeki büyük taş el tam bu türden tılsımî bir işarettir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika boyunca avami geleneklerde el işareti bayraklara ve sancaklara dokunur veya işlenir giriş yollarının üzerine boyanır ve araba aynaları da kötülüğü bertaraf etmek için asılır. Şekli, Arap harfleriyle "Ya Allah" istimdadını anımsatır ve bu yüzden de yardım celb ettiğine inanılır. Öte yandan bir kişi başka birini, elini uzatıp ayasıyla yüzünü işaret ederek ve "*hams fi 'aynak*" ("gözlerinde 5") diyerek selamladığında başka bir kişinin gerçek veya hayali kem gözü tesir icra edemez. Kişinin elini başka birinin yüzüne karşı uzatması hareketi veya *hams* (beş) yalın kelimesi çok tehlikeli bir lanet şeklinde anlaşılabilir. Bu sebepten konuşma Arapçasında 5 sayısı bazen hiç bir bela etkili olmasın diye kullanılan özel biçimlerle veya farklı bir kelimeyle ifade edilir.

Bu işaretten daha da yaygın olanı, beşgendir. Bu, kadim Yakın Doğu da bir tılsım gibi kullanılırdı, burada

Nettesheim'lı Agrippa'dan beşgen, *Liber quartus de occulta philosophia* (1535)

İlahi Anne İstar'ın insanları kötü ruhlardan koruduğuna inanılırdı. Bu işaret zaman zaman ortaçağ kiliselerinin duvarlarında da bulunur, tanrının evini şeytana karşı korumak veya Cermen tanrıçası Perchta'nın eşliğinde olumlu güçler olarak bir kere ibadet edilen şeytanları bertaraf etmek işlevini görür.

Pratik büyüde beşgen, Paracelsus'un belirttiği gibi mikrokozmosun işareti olarak kabul edilir. Ondokuzuncu yüzyılın baş Fransız büyücüsü, kendini Eliphas Levy diye adlandıran Abbe' Constant beşgenle ayrıntılı bir şekilde meşgul oldu. Şahsi kullanımı için -kendisinin adlandırdığı

şekliyle- "bilimsel olarak mükemmelleştirilmiş beşgen"i vardı, bu sadece basit çizgilerden değil daha çok astrolojik sembol şeritlerinden ve kabalacı kelimelerden teşekkül etmişti. Dıştaki 5 ucunda *tetragrammaton* yazılıdır yani sözle ifade edilemeyen İbranca ilahi ismin transkripsiyonunu ima eden "4 harfli kelime": YHVH. Constant'a göre beşgen, ruhun unsurlar üzerindeki hakimiyetini ifade eder ve bu ateş ve su ruhları ve toprakla bağlantılı olan hayat yaratıklar kadar hava şeytanlarını da zincire vurmak için kullanılabilirdi.

Beşgenin kullanımı, modern kabalacı ve büyüsel uygulamalarda (özellikle mikrokozmosun sembolü olarak) yaygındır. Onaltıncı yüzyıl Alman fizikçi, filozof ve gizli bilimci Nettesheim'lı Agrippa göstermiştir ki bir kişi bacakları açık olarak, ellerini uzatmış ve hafifçe eğilmiş olarak ayakta durduğunda vücudunun uç noktaları bir daire şeklinde birleştirilir veya daha doğrusu bir beşgenin 5 ucuna denk gelir. Çoğunlukla gezegenlerin sem.bolleri ve diğer önemli işaretlerde doldurulan bu şeklin çizimleri sonraki dönem ortaçağ ve Renaissance kültürlerinde sık sık ortaya çıkar.

İnsanoğlu 4 unsurdan oluştuğu için, gizli olan bir beşinci unsur (*quinta essentia*) kutsal 5 sayısına ulaşmak için eklenirdi. Bu *quinta essentia* veya İngilizcideki *quintessence* (nihai öz), hayatın gerçek unsuru olarak kabul edildi ve bunun üretimi ortaçağ simyacılarının bir hedefiydi. (Burada, Gernot Windfuhr'un yakın zamanda işaret ettiği gibi simya işlemleriyle Manihaist kozmoloji arasındaki bağlantılar görülebilir.) Hayatın ilkesini bulmak ve ölümün üstesinden gelmek için kişi üremeye ve Eros'a güvenmelidir, bu nedenle *quinta essentia* yine eski, hayatın onun vasıtasıyla sürekli yenilendiği Ana Tanrıçanın hayat verici gücüne işaret eder. Öyle görünüyor ki ondokuzuncu yüzyıl Alman şairi Eduart Morike bu bağlantıları biliyordu veya hissetti, çünkü *Stuttgarter Hutzelmännchen* (Stuttgartlı Küçük Zencefilin Kek Adam) adlı hikayesinde "güzel Lau"

yaşayan bir çocuğa gebe kalmak için 5 kere gülmelidir. Ve *Gitagovinda* gibi dini dramalardan anlaşıldığı kadarıyla çiçekten yapışmış 5 okuyla birlikte Hint aşk tanrısı Kama da vardır.

Üzüntülü Baltık şarkısı "Zogen enst fünf wilde Schwane" (Bir kere 5 vahşi kuğu uçardı)'nın erotik sembolizmle bir ilişkisi olup olmadığını kimse kesin olarak söyleyemez, fakat asla geri dönmeyen 5 genç kahramandan ve beyhude yere onları bekleyen 5 bakireden bahsettiği için bu yorum kuvvetle muhtemeldir.

Çağımızın ilk yüzyıllarında Hristiyan teologlar 5'i farklı bir tarzda yorumladılar. Onda sadece *Pentateuch*'un kanununu değil İsa'nın 5 yarasını da gördüler ve sayının 3+2'nin yani Teslis'e inanç ile Tanrıyı ve komşuyu sevmek şeklindeki iki yönlü emrin bileşimi olduğunu düşündüler. Irenaeus *Sapıklara Karşı* adlı eserinde grostikleri 5 sayısına gereken dikkati vermedikleri için itham eder, şu itibarla ki *soter* (kurtarıcı) ve *pater* (baba) kelimelerinin her biri 5 harften oluşmuştur ve Rab 5000 kişiyi 5 somun ekmekle beslemiştir: üstelik haçın 5 ana yönü vardır ve 5 parmak ve 5 duyu Tanrının fiillerine tanıklık eder. Bununla birlikte öyle görünüyor ki 5 bilge ve 5 akılsız bakire ile İstar'ın sayısı arasındaki ilişki teologlar tarafından keşfedilememiştir.

5'in çok önemli olduğu diğer bir dini gelenek de İslam'dır. İslâm'ın 5 şartı (kelime-i şahadet getirmek, namaz kılmak, Ramazan ayı boyunca oruç tutmak, zekat vermek, Mekke'ye hacca gitmek) yanında namaz da günde 5 defa kılınır ve İslam kanunundaki kategoriler de 5'tir; farz, sünnet, mubah, mekruh ve haram. Savaş zamanında ganimetler 5 kısma bölünür. Daha önce *panctan*'dan yani Hz. Muhammed'in ev halkının 5 üyesinden bahsetmiştik, bunlar onun örtüsü altında kabul edilir ve isimleri muskalarda kullanılır: ayrıca *panc piriya* yani Hint İslam'ında kendilerinin istimdat edilen 5 gizemli veli kişi vardır. Onuncu yüzyılda Basra'da Şii cemiyeti İhvanu's-Safa kesin olarak

İslam'ın 5 üzerine kurulduğunu beyan ettiler, bu sadece İslam'ın 5 şartından veya *panctan*'dan dolayı değil 5 tane şariat getiren Peygamber (Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed aleyhimusselam) bulunmasından dolayıdır ve Kur'an'daki surelerin başında bulunan gizemli mücerret harfler (*el-Huruf'ul-Mukatta*) arasında hiç bir grup 5 harfi geçmez. 5 gezegen, 5 ilave gün, 5 geometrik biçim hakkındaki geleneksel fikirler bu filozoflar tarafından 5 sayısının önemi hususunda delil olarak kullanıldı. İhvan'dan önce veya muhtemelen aynı zamanda Arap filozofu ve simyacı Cabir ibn Hayyan, Yunan felsefi beşlilerini ve Empedokles'in *materia prima*, akıl, ruh, tabiat ve cismani maddeden bahseden öğretisi kadar 5 nazari cismi zikreder. Cabir'in kendisi yaratılmış alemler cevher, madde, suret, zaman ve mekan şeklinde ayırır. Daha da önceleri başka bir müslüman filozof, "Arapların filozofu" denen el-Kindi (ö. 870'den sonra) madde, suret, hareket, zaman ve mekandan oluşan bir beşli var saymıştı.

Muhtemelen, manevi varlıkların beşli grupları hakkında gnostik ve Manihaist tahminlerden etkilenen ilk İsmaili felsefi metinlerden *Umm'ül-Kitab* (Kitabın Anası)'da 5 alışılmadık önemli bir rol oynar. *Umm'ül-Kitab* her birinde 5 renk bulunan 5 ışıkla başlar; her renk *panctan*'dan biriyle bağlantılıdır. 5 manevi kapasiteye tekabül eden 5 büyük melek vardır; Mikail, Cebrail, Azrail, Serafiel ve Suruyel. (Karmaşık erken dönem ve ilk İsmaili irfanı, Henry Corbin tarafından teferruatıyla incelenmiştir.)

5'in kadim mistik-büyüsel manası (Bachofen, anaerikil toplum hakkındaki eserinde bu konuda oldukça geniş ölçüde yazdı) ve beşgenin tılsımî işlevi avami adetlerde hala canlıdır. Mesela 5 ekmek kırıntısı masanın üzerine saçılır ve sadece bir kırıntının oynatılmasıyla bir haç oluşturulabilirse o zaman kırıntıların saçılması esnasında ortaya çıkan bir soru olumlu olarak cevaplandırılacaktır. 5 bitkilik mübarek bir buket, hamiline cadıları ve büyü cüleri tanıma gücü verir. Ortaçağ Alman folkloruna göre pentasillos kök,

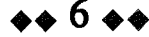
kişiyi zehirlere dayanıklı kılabilir ve kötü ruhları uzaklaştırır; ayrıca insanları barıştırır. Doğu Thüringen'de Vogtland'da diş ağrısı çeken birinin 5 kere sarı söğütlerin çalılarına tükürmesi ve sonra bu tam çalılığın dallarından birine 5 düğüm atması gerektiğine inanılır. Bir kere dal tamamen kurudu mu, diş ağrısı da geçer. Bu sevimli tıp ile büyü uygulamaları arasındaki ilişkiye tipik bir örnektir. Almanya'nın başka bir yöresi Hassia'da hasat, 5 yaşın altındaki bir çocuğun ilk başakları kesmesiyle başlar.

5'in irkitici, büyüsel, tabii ve erotik nitelikleri, dışının bir tehlikeli bir koruyucu gücüyle beraber John Donne tarafından "Çuha Çiçeği" adlı şiirinde iyi yakalamıştır:

Yaşa çuha çiçeği ve sonra serpil
Gerçek sayın beşle birlikte
Ve kadın ki onu bu çiçek temsil eder
Bu gizemli sayıyla hoşnut olsun.
On en uzak sayıdır, eğer onun yarısı
Her kadına aitse, o zaman
Her kadın bizim, erkeklerin yarısını alabilir
Veya bu onun sırasına hizmet etmeyecekse
Çünkü bütün sayılar tek veya çifttir ve
Evvla buna, beşe düşerler, kadınlar hepimizi alabilir.

Kadınların bu rolünü kanıtlayarak, bütün bir dizi fenomenler İncil'in 5 bilge ve 5 budala bakiresinden başarılı parfüm Kanal No 5'e kadar uzanır.

YARATILMIŞ ALEMİN MÜKEMMEL SAYISI

Kadim ve Yenieflatuncu sistemlere göre 6, parçalarının hem toplamı hem de çarpımı olarak en mükemmel sayıdır: ya $1+2+3$ 'ün toplanmasıyla ya da $1 \times 2 \times 3$ çarpımıyla elde edilir. Dahası ilk eril (2) ve ilk dişil (3) sayının çarpımıdır. Psikologların bakış açısına göre en basit biçiminde analiz ve sentezin bir bileşimini (2×3) temsil eder. Geometrinin bütün düz şekillerini özetler (nokta, çizgi ve üçgen) ve küp 6 kareden oluştuğu için her hangi bir kapalı yapı için ideal biçimdir.

Kitabı Mukaddes müfessirleri bu matematiksel nitelikleri keşfetmekten hoşlanırlardı, çünkü Tanrı'nın yaratma işini 6 günde tamamladığını bilirledi. Filo ve onun takipçileri için bu hiç bir şekilde şaşırtıcı değildi, çünkü Hrabanus Maurus'un dediği gibi: "Tanrı alemi 6 günde yarattığı için altı mükemmel değildir, bilakis altı mükemmel olduğu için Tanrı alemi 6 günde yaratmıştır." Augustine de benzer bir ruh halinde kanıtlar getirmeye çalışır ve bu 6 günü 3 kısma bile ayırabilir: İlk günde Tanrı ışığı yarattı, ikinci ve üçüncü günde *fabrica mundi*'yi yani göğü ve yeri ve son 3 günde de balıktan erkeğe ve kadına kadar ferdi mahlukları yarattı. Bazı müfessirler 6'nın manasıyla büyülenmiş olarak, İbranca Tekvin kitabının başındaki *b'reşit* ("başlangıçta")'i *bara şit* ("O Altıyı yarattı") ibaresini elde etmek için farklı şekilde okuma noktasına kadar geldiler.

Yaratılışın 6 günü. Onüçüncü yüzyılın başlarından Canterbury'den bir zeburun başlık sayfası. İlk günde Rab pergel ve terazi taşır (apokrif kitap Süleyman'ın Hikmeti'ne göre); müteakip günlerde büyük bir otoriteyle Kutsal metinleri kaldıran bir alime dönüşür; sadece bitkileri yaratırken daha dinlenmiş gözükür.

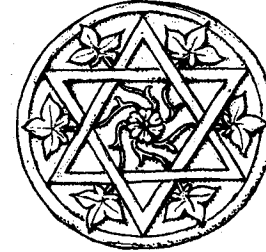
6 günde yaratılış öğretisi haftayı 6 çalışma günü ve 1 dinlenme günü şeklinde düzenlemeye yol açtı. Mantıksal olarak 6 çalışma yılını 1 dinlenme yılının takip edeceği düşünüldü: yedinci yıl boyunca tarla nadasa bırakılmalıydı ("tarlanın dinlenmesi için bir tatil günü") ki yoksullar tarlaların üstünde ekilmeden yetişenleri yiyebilinler (Çıkış 5:4). Gerçek şu ki İşaya'nın ruyetindeki meleklerin (seraphim) mükemmelliklerine işaret eden 6 kanatları vardı (İşaya 6:2).

Hristiyan geleneği sadece 6'nın mükemmelliğini tanımakla kalmaz, onu haftanın altıncı gününde yer alan ve günün altıncı saatinde tamamlanan İsa'nın çarmıha gerilmesiyle de irtibatlandırılır. Bu altıncı saat (*sexta*) daha son-

raları "öğleden sonra dinlenme" manasına gelen İtalyanca *siesta* terimine inkişaf etmiştir. Matta İncilinde (25: 34-36) 6, *vita activa*'nın yani iyi işlerin hayatının bir sembolü olarak görünür. Ve eski Ahid'i takip ederek 6, yedinci günde veya yılda vuku bulacak dinlenmeye ya da tamamlamaya bir hazırlık olarak görülür. Böylece Vahiy kitabının bize anlattığı gibi Son Yargı devam ettiği sürece 6 melek bora-zan çalar ve yedinci melek İlahi Sır son olarak tamamlan-dığında çalmaya başlayacaktır (Vahiy 10:7)

6, Zerdüştcülükte de seçkin bir yer işgal eder, burada yaratılışın 6 devresi, 6 üstün meleki varlıkla (Ameşa Spen-tas) itibatlandırılır. Yine bu manevi altılı iyilik tanrısı Ahura Mazda ile tamamlanır, o yedincidir ve aynı zamanda her şeyi kuşatan en üstün manevi varlıktır. Ve yaratılışın altı devresi bulunduğu için Zerdüştcülükte 6 büyük oruç vardır. 6'nın yaratılışla ilişkisi İslam geleneğinde de aynı şekilde bilinir, fakat burada onun bir dereceye kadar daha olumsuz bir yönü vardır. Mistikler ve şairler, beş duyu ve dört unsurun esaretinden kurtulmak için beyhude yere mücadele ederek bu alemin içinde hapsoldükleri kübik bir kafes olarak tecrübe ederler. İranlı şairler bu duruma *şeşdara*, "6 kapı" şeklinde imada bulunurlar ki bu bir tavlâ oyununda oyuncunun umutsuz konumudur.

6'nın yine yaratılmış alemle bağlantılı olan daha olumlu bir değerlendirmesi Hermetik gelenekte gözlemlenebilir. Burada biri yukarıya diğeri aşağıya işaret eden iki birleşik üçgenden oluşan hexagram, makrokozmosu temsil eder. Mesela kadim Hint geleneğinde bu şekil yaratıcı Vişnu üçgeni ile yok edici Şiva üçgenin birliğini ifade eder ve böylece maddi alemin yaratılışını ve yok oluşunu ima eder. Yukarı işaret eden üçgen hayatın olumlu, iyi yönle-rinin sembolü olarak kabul edilirken aşağı işaret üçgen ise alemin maddi, yıkıcı, kötü yönlerini ima eder. Hexagram, ruh ve madde, Tanrı ve kaos, aşkın ve içkin arasındaki kutupsallıklara göre de yorumlanabilirdi ki yine yaratılmış alem ve daha da fazlasını -erkek (yukarı) ve dişi (aşağı)

Yukarda solda : Ramayana'nın kahramanı maymun Hanuman'ın manevi şahsiyetiyle uğraşan *Bija mantras*'ı içeren Hintli *Varana yant-ra*'nın merkezinde 6 uçlu yıldız. Dairenin çevresindeki 8 lotus yaprağı başta kral Sugriva olmak üzere en meşhur maymun savaşçıların isimlerini taşır. Aşağıda solda : Onüçüncü yüzyılın sonlarına ait Rostack (Almanya) yakınlarında Doberan'ın Cistercian manastırında St. Mary kilisesinde altı uçlu kubbe kapatması. 6 sayısı ayrıca Meryem'in yıldızlı elbisesini ve tacını belirler. Sağda : Anthropol'un (insan) sembolü olarak iki çark üstünde duran altı kanatlı melek, Eski ve Yeni Ahid. Athos Dağında Watopaedi manastırında 1213 tarihli bir resim.

yönlerini- temsil eder. Hexagramın antikitede hangi ölçüde bilindiği ve kullanıldığı kesin değildir: kesin olarak Yakın Doğuda ortaya çıkar, ama Yahudilikle "Davud'un yıldızı"nın münasebeti sadece onyedinci yüzyıla kadar geri gider. Hristiyan mistisizminde altıgen benzer şekilde kutsallığı sembolize eder, fakat yarım zodyakın temsili olarak da kabul edilir. Freiburg (Almanya) katedralinin girişinde her biri çifte sırada 6 melek görülür, bunlar İsa'nın 6 erdeminin temsili tezahürleri olarak yorumlanır. Bu erdemler faniler tarafından örnek alınırsa altıgen şeklinde inanç kalkanı teşekkül eder.

Kadim geleneklerde sembolik olarak anlaşıldığı kadarıyla alemin binasında altıgenin rolü bilimsel gözlem sayesinde daha açık hale gelmiştir. Gerçekten bu tabiatla ideal bir yapıcı ilke olarak ortaya çıkar, en açık örnekler arı kovanı ve kar tanesidir, bunların şekilleri ilk zamanlardan beri gözlemcileri büyülemiştir. Daha kesin olarak kimyacı Kekulé'nin bir rüyada keşfettiği benzin halkasının moleküler yapısında $C_6 H_6$ ortaya çıkar.

BİLGELİĞİN SÜTUNLARI

Bu satırların yazarı gibi, kişi ayın yedinci günü, sabahın yedisinde yedi numaralı evde doğmuş olmasaydı bile 7 denizi *Siebenmeilenstiefel* (7 fersahlık çizme)'nin modern versiyonu yani Boeing 747 ile geçerek ve Siebengebirge (Bonn yakınlarındaki 7 Dağ) bölgesinden ayrılarak veya kadim yedinci ay olan Eylül ayında 7- Up içerek kesinlikle 7'nin önemi hususunda uyanık hale gelebilirdi.

7 sayısı çok eski zamanlardan beri insan oğlunu büyülemiştir. Bu şekilde Desmond Varley, *Yedi, Yarattılışın Sayısı* adlı bir incelemede ondan önce diğer bir çoklarının yaptığı gibi ay altı alemdeki her şeyi 7 sayısına indirgemeye çalışmıştır. Gerçekten, yaratıcı ilkelerin bir üçlüsü (faal akıl, pasif bilinç altı ve iş birliğinin düzenleyici gücü) ile beraber maddenin 4 unsur ve bunlara tekabül eden duyusal güçlerle (hava=akıl, ateş=irade, su=duygu, toprak=ahlak) çevrili bir dörtlünden oluşur. 7'nin bu iki terkip edici ilkeye, manevi 3 ve maddi 4'e böyle bir ayrımı ortaçağ hermenotiğinde tekrar tekrar kullanıldı ve bu 7 beşeri bilimin *trivium* ve *quadrivium* şeklinde bölünmesinin de temelidir.

Son yüzyılın sonunda yazılan başka bir kitap, ister gamın yedi notasının oktavda ilkine döndüğü müzikte olsun ister kimyevi elementlerin sırasında olsun devriliğin daima 7 ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Elbette yazar, insanların büyümesi ve gelişmesinin 7 ve 9 periyotlarında

yönlerini- temsil eder. Hexagramın antikitede hangi ölçüde bilindiği ve kullanıldığı kesin değildir: kesin olarak Yakın Doğuda ortaya çıkar, ama Yahudilikle "Davud'un yıldızı"nın münasebeti sadece onyedinci yüzyıla kadar geri gider. Hristiyan mistisizminde altıgen benzer şekilde kutsallığı sembolize eder, fakat yarım zodyakın temsili olarak da kabul edilir. Freiburg (Almanya) katedralinin girişinde her biri çifte sırada 6 melek görülür, bunlar İsa'nın 6 erdeminin temsili tezahürleri olarak yorumlanır. Bu erdemler faniler tarafından örnek alınırsa altıgen şeklinde inanç kalkanı teşekkül eder.

Kadim geleneklerde sembolik olarak anlaşıldığı kadarıyla alemin binasında altıgenin rolü bilimsel gözlem sayesinde daha açık hale gelmiştir. Gerçekten bu tabiatta ideal bir yapıcı ilke olarak ortaya çıkar, en açık örnekler arı kovanı ve kar tanesidir, bunların şekilleri ilk zamanlardan beri gözlemcileri büyülemiştir. Daha kesin olarak kimyacı Kekulé'nin bir rüyada keşfettiği benzin halkasının moleküler yapısında $C_6 H_6$ ortaya çıkar.

BİLGELİĞİN SÜTUNLARI

Bu satırların yazarı gibi, kişi ayın yedinci günü, sabahın yedisinde yedi numaralı evde doğmuş olmasaydı bile 7 denizi *Siebenmeilenstiefel* (7 fersahlık çizme)'nin modern versiyonu yani Boeing 747 ile geçerek ve Siebengebirge (Bonn yakınlarındaki 7 Dağ) bölgesinden ayrılarak veya kadim yedinci ay olan Eylül ayında 7- Up içerek kesinlikle 7'nin önemi hususunda uyanık hale gelebilirdi.

7 sayısı çok eski zamanlardan beri insan oğlunu büyülemiştir. Bu şekilde Desmond Varley, *Yedi, Yaratılışın Sayısı* adlı bir incelemede ondan önce diğer bir çoklarının yaptığı gibi ay altı alemdeki her şeyi 7 sayısına indirgemeye çalışmıştır. Gerçekten, yaratıcı ilkelerin bir üçlüsü (faal akıl, pasif bilinç altı ve iş birliğinin düzenleyici gücü) ile beraber maddenin 4 unsur ve bunlara tekabül eden duyusal güçlerle (hava=akıl, ateş=irade, su=duygu, toprak=ahlak) çevrili bir dörtden oluşur. 7'nin bu iki terkip edici ilkeye, manevi 3 ve maddi 4'e böyle bir ayrımı ortaçağ hermenotiğinde tekrar tekrar kullanıldı ve bu 7 beşeri bilimin *trivium* ve *quadrivium* şeklinde bölünmesinin de temelidir.

Son yüzyılın sonunda yazılan başka bir kitap, ister gamın yedi notasının oktavda ilkinde döndüğü müzikte olsun ister kimyevi elementlerin sırasında olsun devriliğin daima 7 ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Elbette yazar, insanların büyümesi ve gelişmesinin 7 ve 9 periyotlarında

yer aldığı şeklindeki kadim fikrini sürdürür. Shakespeare tarafından zikredilen insanın 7 çağı antikitede de biliniyordu ve sözde Hipokrat'a ait bir kitapta 7 kozmik yapının sayısı diye adlandırılır: yazar onun rüzgarlara, mevsimlere, insanın çağlarına ve insan hayatının tabii bölünmesine sebep olduğunu iddia eder. Fakat bu kitabın bilinmeyen yazarından önce bile Solon, yıldızlara ait feleklerin insan hayatının her biri 10 adımlık 7 devreye ayırmak adetindeydi, ve bu Yunan bilgesinin fikirleri, büyük Helenistik Yahudi filozof İskenderiyeli Filo tarafından Eski Ahid'den kavramlarla sırasıyla meczedildi.) Filo şöyle yazar; ilk yediliğin sonunda süt dişlerinin yerine gerçek dişler ortaya çıkar ve ikinci yediliğin sonunda ergenlik dişleri ve üçüncüde gencin sakalı büyür. Dördüncü yedilik hayatın en yüksek noktasıdır ve beşincisi evlilik zamanıdır. Altıncı yedilik akli olgunluk getirirken yedincisi akıl vasıtasıyla ruhu asilleştirir. Sekizincisi hem akıllı hem de muhakemeyi mükemmelleştirir ve dokuzuncuda tutkular adalet ve itiyada yol vererek yatıştır. Onuncu yediliğe gelince ölmek için en iyisidir çünkü ölümün ardında insanlar sadece ihtiyaç, faydasız bunamış varlıklardır: Mezmur 90'da Kitabı Mukaddes'in beyan ettiği gibi insan hayatı 60 ve 10'dur.

Bu tür fikirler bütün batı dünyasında yaygındır ve onyedinci yüzyılda Sir Thomas Brourne şöyle yazmıştı; her yedinci yıl bazı değişiklikler getirir hayata, ya bedenin ya da zihnin tabiatına ve bazen de her ikisine. Bununla birlikte üç nokta özel önem arzeder yani $7 \times 7 = 49$, $9 \times 9 = 81$ ve $7 \times 9 = 63$. Altmışüçüncü yıl "büyük dönüm noktası (Climacteric) dır... ki en önemli öldürücülüğü taşıdığı düşünülür".

7 yıllık safhalarda insani gelişme fikri onikinci yüzyılda Arap hekimi ve filozofu İbn Tufeyl tarafından telif edilen ve İngilizce'ye onyedinci yüzyıl gibi erken bir tarihte tercüme edilen meşhur felsefi roman *Hayy ibn Yakan* (*philosophus autodidactus*)'da açık bir şekilde ifade edilir: tamamen yalnız bir şekilde ıssızlığın içinde yetişip

büyüyen kahraman 7 yıllık aşamalar halinde ahlaki ve manevi mükemmelliğe inkişaf eder.

Çin'de 7, insan hayatıyla ve özellikle de diş hayatla bağlantılıdır: Kızlar süt dişlerini 7 aylıkken çıkarır ve 7 yaşında kaybederler; 2×7 yılda erginliğe erişirken "yin'in yolu" açılır ve $7 \times 7 = 49$ 'da menopoz başlar. Tıbbi bakış açısından bu tamamen doğrudur ve şu da eklenebilir ki aybaşı hali düzenli olarak her 7×4 günde gelir. Aynı şekilde gebelik, son aybaşı halinin ilk gününden 7×40 gün edecek şekilde sayılır. Modern tıptan önce, gebeliğin yedinci ayında doğan bir bebeğin yaşayacağı, fakat sekizinci ayda doğanın yaşayamayacağı söylenirdi.

Bu şekilde sahte Hipokratın ileri sürdüğü gibi (Varley tarafından aktarılan): "7 sayısı gizli erdemlerinden dolayı her şeyi varlığa getirmeye meyillidir. O hayatın dağıtıcısıdır ve bütün değişikliğin kaynağıdır, çünkü ayın kendisi safhalarını her 7 günde değiştirir. Bu sayı bütün ay altı nesneleri etkiler." Bu mülahazayla birlikte sahte Hipokrat gerçekten 7'ye karşı saygının muhtemel kaynağına dokunur: ayın 4 safhası, onun biçimi açık olarak her yedinci günde değişir. Ay tanrısının kadim Yakın Doğu panteonunda en yüksek tanrı olması gibi onunla bağlantılı olan her şey de saygı değerdir. Yedi, Babil'de gezegenlerin sayısı olarak ortaya çıkar: Güneş, Ay, Merkür, Mars, Venüs, Jüpiter ve Satürn (bunların arasında ne ay ne de güneş gerçek gezegen değildir), bu yedili, kutsal sayıya ulaşmak için teşkil edilmiş olsa da ve "yedi gezegen bulunmuş olduğunda daha fazlasını aramaya gerek yoktu" (Hopper'in söylediği şekliyle). Bu 7 gezegen sırasıyla 7 semavi feleğin parçasıdır ve bu fikir bin yıllar boyunca insan muhayyilesini tahrik etmiştir. Bu şekilde Goethe *West Osthicher Divan*'ında şöyle söyler:

Yedi gezegenin hepsi
Açmışlar metal kapısı.

Kadim Babil *ziggurat*'ının (basamaklı piramit) 7 katı vardır ve Sümer kralı Gudea'nın tapınağı "dünyanın 7 kısmının evi" diye adlandırılırdı, bunun da aynı şekilde ziyaretçiye 7 feleği hatırlatacak 7 basamağı vardı. Hayat ağacı da her birinde 7 yaprak bulunan 7 dalla temsil edilir ve bunun Yahudi ayinlerine ait 7 kollu şamdan için model olması muhtemeldir.

7 sadece Yakın Doğuda kutsal değildir: Kolomb öncesi Amerika'da Mayalar 7 katlı bir göğe inanırlar ve 7'yi mekanda yön tayininin sayısı olarak değerlendirirlerdi. Onların inancına göre kadın (3) ile erkeğin (4) birleşimi hayata sahip olan bir birimi, 7'yi üretir. 3 ile 4'ün bu birleşmeleri, 3'ün eril ve 4'ünde dişil kabul edildiği Asya ve Avrupa hüküm süren birleşmelere zıt olsa da yine aynı gerçeği sonuç olarak verirler: 7 yani yaşayan organizma.

M.Ö. onsekizinci yüzyılda Hamurabi'nin devrinde ortaya konulan Babilonya takvimi ayın safhalarına dayanır ve her ayın yedinci, ondördüncü, yirmibirinci ve yirmisekizinci günleri, bu günler boyunca kişinin bazı faaliyetlerinden kaçınması gerektiği uğursuz devreler olarak kabul edilir. Yahudilikte yedinci gün ilahi dinlenme günü ve bu yüzden de kutsal hale geldi: çalışmaya karşı olan evvelki olumsuz emir olumlu bir düzene dönüştü. Bu tür dönüşümlere dinler tarihinde sık rastlanır, burada kutsal ve dindışı, olumlu ve olumsuz düzenlemeler, yeni bir dini sistemin ortaya konulmasıyla konumlarını değiştirdiler. Kadim "olumsuz" çağrışımıyla birlikte 7 böylece bir dereceye kadar çift değildir. Dahası sıcak mevsimlerde kadim Babilonya'da zodyakın 7 işareti görünmezdi ve sadece 5 ufkun üzerinde gözlemlenebilirdi. Görünmeyen 7 işaretin kötü ilkenin sahasına gitmiş olduğuna inanılırdı ve bu sebepten 7 tehlikeli veya kötü bir sayı olarak değerlendirildi. Almanya'da aşırı derecede edepsiz ve belalı bir kadın, *eine böse Sieben* ("kötü bir Yedi") olarak adlandırılır, bu Almanca kaynaklarda ilk olarak 1662'de görülür. Kötülükle bu birleşmesi dolayısıyla 7 sık sık büyü uygulamala-

rında kullanılır, Salem (Massachusetts) cadıları 7 Üçgençatılı Ev ile bağlantılı değil miydiler? Ve sonra "lanetli yedinci yıl" (*das verflix siebente jahr*) veya evlilik hayatında "7. yıl hoşnutsuzluğu" vardır.

7 gezegenin sayısı, tanrıların, kahramanların (*Seven Against Thebes**teki gibi) ve kahramanlığı ve yaratıcı bilgeliği sembolize eden bilge insanların mitolojik figürlerindeki daima yeni kalan maskelerde ortaya çıkar. 7 gezegene ek olarak *Ülker*'in çıplak gözle görülebilen 7 yıldızı da vardır. Bu yıldızlar ayrıca en sıcak 40 gün ve ağır yağmur fırtınaları günleri boyunca Babilonya'da ufkun altında saklıydılar. Bu yüzden çoğunlukla kötü niyetli ruhlar olarak değerlendirildiler. Görünen o ki yedi katlı şeytanlar fikri (Luka 8:2'deki Mecdelli Meryem'den 7 cin çıkarılması gibi) bundan ileri gelmiştir.

Bu olumsuz ihtimallere karşın 7 çoğunlukla olumlu güçleri haizdir. Babilonya'da onun işareti bütünlüğe ve bolluğa tahsis edilir ve görünüşe bakılırsa bu mefhum Mezopotamya'dan komşu medeniyetlere yayılmıştır. Mesela Mısır'da cennete giden 7 yol ve 7 semavi inek vardı ve bu sayıyı ikiye katlayarak ölümün sahasındaki 14 mekana ulaşılır. Geç dönem bir halk metninde Osiris babasını alt alemin (ölüler diyarı) 7 holünden geçirerek götürür.

Eski Ahid yedilerle dopdoludur. Adem'den sonra yedinci nesilde Lamek görülür, o 777 yıl yaşar ve 77 kere intikamı alınmalıdır (Tekvin). Süleyman'ın mabedine götürülen 7 basamak Babil tapınaklarının 7 katına tekabül eder. Nuh'un güvecini 7 gün uzakta durur ve tufan varışını 7 gün için hazırlar; Fırat nehri 7 dereye ayrılır. Mükafatlar ve cezalar 7 kere tekrarlanır ve 7 hayır dua evlilik töreninin bir parçasıdır. Kadim İsrail'de kurban yoluyla cezasını

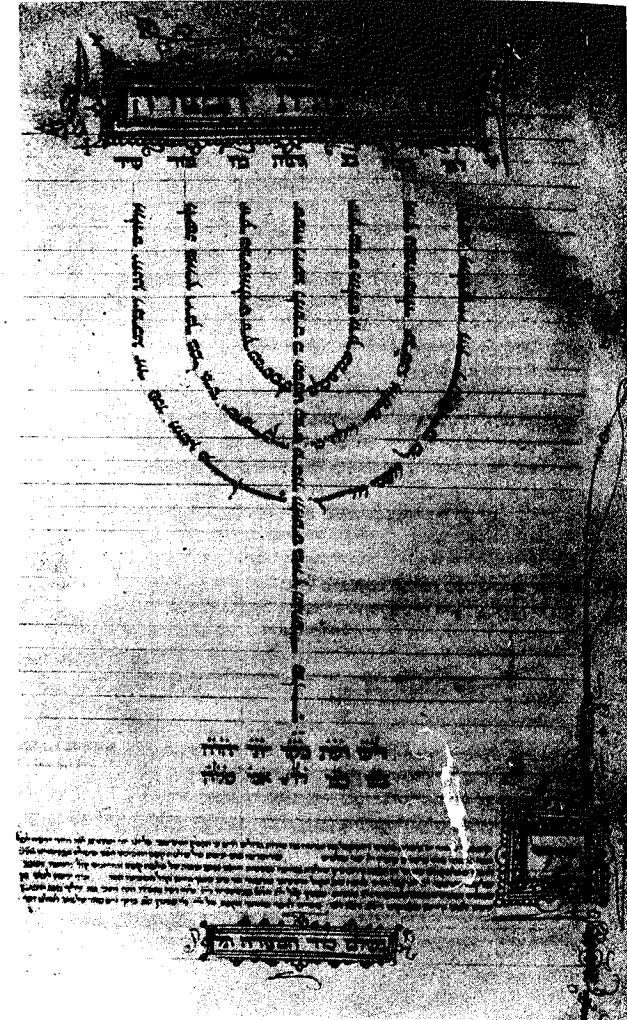
* Yunan mitolojisinde, yedi kahramanın kendilerinden biri olan Polynices'in Thebes tahtını paylaşma hakkını korumak için onun kardeşi Eteocles'e karşı düzenledikleri seferi anlatır bir hikayedir.

çekme sırasında kan 7 kere serpilir ve 7 gün süren en uzun oruçlar gibi 7 günlük bir kurban bayramı Süleyman mabedinin açılış töreni yapılırken kutlandı.

7 perçemli Samson'un gibi düğünler (matem devrelerinde olduğu gibi) 7 gün sürerdi. (Sırası gelmişken, ruhun kendisini ölü bedenden kurtarmak için 7 zaman birimine ihtiyaç duyduğu fikrine, ölümler için törenlerin her yedinci günde 7 kere yapıldığı Çin'de olduğu gibi dünyanın diğer kısımlarında da rastlanır.) Yedi katlı kurbanın yanı sıra Eski Ahid, Ürdün nehrinde yıkanmak (2. Krallar 5:10, 5:14) kadar ölümden kurtulan bir kişinin 7 kere akırmasını da (2. Krallar 4:35) zikreder. 7'nin çift değerliliği Firavun'un 7 semiz ve 7 cılız inek hakkındaki rüyasında iyi ifade edilir (Tekvin 41:1-4) ve bu Yakub'un Lea için 7 yıl ve sonra Rahel için diğer bir 7 yıl hizmet etmesinde de görülebilir (Tekvin 29:18-30).

7'nin her şeyi içermesi gibi Süleyman'ın Meselleri de Bilgeliğin 7 sütununu över (9:1) ve Zekeriya Rabb'ın 7 gözünden bahsettiğinde bu imgeyi Tanrının her yerde hazır olması ve her şeyi bilmesini hatırlatmak için kullandı (Zekeriya 4:10). 7 ilahi göz mefhumu, sanki Allah'ın onlar vasıtasıyla dünyaya baktığı gözler olan 7 büyük veli ile bağlantılı olarak sonraki dönem Tasavvufta yeniden ortaya çıkar.

4 Yedi sonra 70'e uzar: mesela Eski Ahid Sanhedrin [eski Yahudi mahkemesi]'deki 70 millet 70 hakimden bahseder. Bunun ötesinde binlere kadar genişler, bu sayı 70.000'e ulaşır ki tasavvufi fikirlere göre insanı Allah'tan ayıran nurdan ve karanlıktan bu kadar perde vardır veya 70.000 kafası olan ve her birinde 70.000 yüzü bulunan, her yüzde 70.000 ağız, her ağızda 70.000 dil her dilde 70.000 lisanı olan bir varlık tarafından Tanrı övülür. Şaşılacak hadiselerin benzer ifadelerine cennetteki hurilerin (sadık Müslümanları bekleyen bakireler) tarifinde de rastlanabilir. 4

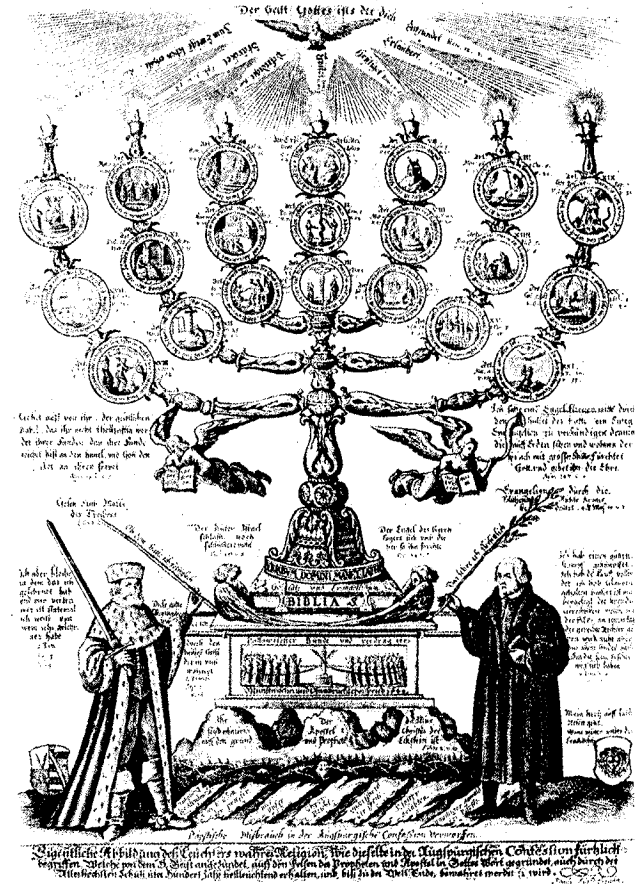

7 kollu menorah (şamdan) sembolik anlamla doludur. Bu resimde 67. Mezmurun kelimeleri, menorah teşkil etmek için kullanılır. Her İbrani harfinin sayısal bir değeri (1'den 22'ye kadar) olduğu gibi 7 kollu şamdanın harfleri de toplanabilir ve sonra kelimelere çevrilebilir. Bu batını oyunun sonuçları kitabede açıklanır: nihai sonuç Yahova'nın ismidir. Onbeşinci yüzyıl bir Florentine ayin kitabından.

"Yahova'nın sözleri saf sözlerdir, yedi kere saflaştırılmış saf gümüşdür," der onikinci mezmurun yazarı ve bu kelimeler Kabalacılar Kitabı Mukaddesin kelimelerinin daha derin bir yorumu için ilham kaynağı oldu. Bu şekilde *sukkot**'ta oturmak için tavsiye edilen 7 gün, yaratılışın yedi günü ile ilişkilidir ve *Zohar*'a göre Kabala'daki 7 alt *sefirot* İbrahim, İshak, Yakub, Musa, Harun, Yusuf ve Davud şeklinde tarihsel tezahürleriyle bağlantılıdır. Aynı şekilde 7 yıl süren Süleyman'ın Mabedi'nin binası, Mabed'e tekabül eden *sefirah binah* ("akıl")'da içine alınan 7 alt *sefirot* ile mecz edilir. Bu alt *sefirot*'un yedincisi (onuncusu dahil) Şekine'dir, buna Sabbath Queen (Yedinci Gün Kraliçesi) denir ve *Zohar*'ın açıkladığına göre yedinci aslı güne tekabül eder.

Eski Ahid, Kabil'in cinayetinin 7 kere öcü alınacaktır der (Tekvin 4:15), fakat Yeni Ahid 70 kere yedi katlı bağışlamadan bahseder (Matta 18:22). Ortaçağ Alman teologu Deutz'lu Rupert bu gizem üzerinde akıl yürütmüş ve yedinin bölünmez olduğu sonucuna varmıştır, yani değiştirilemez sayıdır ve böylece İsa'nın sabit hayatına (*immutabilis vita Christi*) olduğu kadar Eski Ahid'in intikamına da işaret eder. Öte yandan Tekvin 4:24'teki 77 (Lamek'in intikamı) bölünebilir bir sayıdır, bu şu demektir; böyle bir intikam 70 kere 7 katlı bağışlama ile fesh edilebilirdi. Eski Ahid'deki yedililer üzerine diğer Hristiyan incelemeleri arasında İsa'nın haç üstündeki son 7 sözü ve elinde tuttuğu 7 yıldız vardır. Yuhanna'nın Vahyi'nde (sayı mistisizmi hakkında bir hazinedir), muzaffer kuzunun 7 boynuzu vardır; 7 mühür açıktır ve mektuplar 7 kiliseye gönderilir; son olarak dehşetli Hüküm Günü'nü ilan için 7 boru çalınır.

*Sukkot: Yahudilerin çıkış sırasında çöldeki yolculuklarını andıkları bir bayram. Kamış/Gül Bayramı.

"Yakın zamanda Augsburg Mezhebinde anlaşıldığı gibi Gerçek Dinin şamdanının gerçek tasviri." Poul Furst tarafından yapılan oyma bakır levha, yak. 1656.

Rütbelerine göre 7 seçicisiyle birlikte Alman imparatoru. Bartholomaeus Kappeler'in tahta oyması, Augsburg, onyedinci yüzyıl.

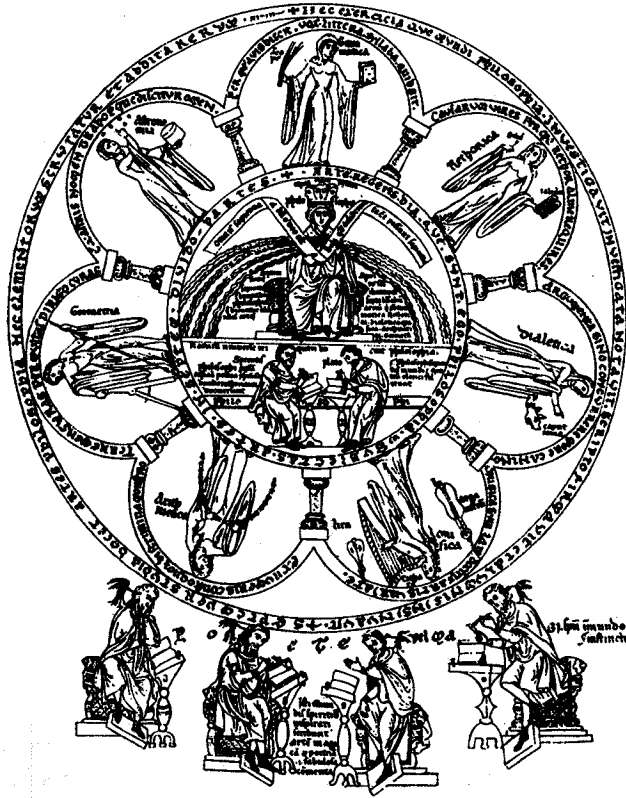
Ortaçağ tefsirleri müteakiben 7 sayısının bir çok önemli özelliğini keşfetti. Mükemmellik sayısı olarak Tanrının dinlenme günüdür, fakat ayrıca sonsuzluk sadece sekizinci günde İsa'nın dirilişiyle başlayacağından zamanın geçişine de işaret eder. Kutsal Ruh'un 7 hediyesi 7 öldürücü günahla denklenir. 7 kutsal ayın klasik uygulamaya göre vaftizin, kiliseye kabulün (confirmation) ve son yemek töreninin (eucharist) yüksek ve manevi üçlüsü ile uygulamayla ilgili kefareti, rahipliğe kabul (holy order), evlilik ve ölmekte olana yağ sürme (extremeunction) dördülsü şeklinde ayrılır. Bu şekilde bunlar sırasıyla beden ve ruhla ilişkili olan 4 ana ve 3 teolojik erdemin imgesini sürdürür. İsa'nın Duası (paternoster), Tanrı'ya başvuran bir üçlü ve insanlığıyla ilişkili bir dördülsü olarak yorumlanabilirdi. Şurası da ilginçtir ki İslami bağlamda İsa'nın Duasıyla karşılaştırılabilir olan Kur'an'ın ilk suresi Fatiha da aynı yapıya sahiptir: 7 ayetin üçü Allah'a seslenir ve 4'ü insanlığın arzuhalı ve ihtiyaçlarını zikreder. İslami inanç ikrarı olan "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir"

7 kelimeden oluşur: *la ilahe illa Allah Muhammed rasul Allah*.

Hristiyan geleneğinde 7'nin önemi göz önünde tutulursa Hopper'in ayrıntılarıyla işlediği gibi, eski nümerolojik ilkelere göre Katolik kilise ayininin 7 kısmında düzenlenmesi şaşırtıcı değildir. Ve ondördüncü yüzyıl Mısırlı tarihçi Makrizi, Mısır'daki Hristiyanların (Kıptiler) kiliselerinde 7 büyük ve 7 küçük bayram kutladıklarını nakleder. Meryem'in 7 neşesi ve 7 kederi yedili ritime tam uyar. Böylece Renaissance müziğinde, çoğunlukla Bakire'ye adanan veya Kutsal Ruh'un hediyelerini ima eden bir kısım 7 sesli çalgısız ilahiye (motet) rastlanabilir.

Gerçekten 7 sayısı ortaçağ Hristiyan düşüncesinde o kadar merkezidir ki onikinci yüzyılda Salisbury'li John De *septem septenis* adlı bir kitap telif etti, burada kendilerini muhtelif biçimlerde bir yedili olarak izhar eden nesnelerin 7 grubunu tartıştı, alimliğin 7 türünden başlayarak, sonra 7 beşeri bilim, Kutsal Ruh'un 7 hediyesi, tefekkürün 7 derecesi ve felsefenin 7 temel ilkesine kadar diğerleri. 7'nin evrenselliğin sayısı olarak değerlendirilmesi gibi ortaçağ düşünürleri de, Yuhanna'nın Vahyinde zikredilen 7 kilisenin, kilisenin evrenselliğine işaret manasına gelip gelmediğini veya kişinin, 7 kilise, 7 gezegen ve 7 felek vardır öyleyse 7 evrensel bir sayı olmalıdır şeklinde iddia edip mantığı ters çevirmesi gerekip gerekmediğini merak ettiler.

Pisagorcü öğretilerin ve Hermes Trismegistos'a atfedilen mistik fikirlerin intikali sayesinde ortaçağ Hristiyan geleneği sadece Kitabı Mukaddes'e ait kinayelere değil klasik mirasa da dayandırıldı. Kadim Yunanistan'da, Apollo ve Athena ile alakasından dolayı 7 önemli bir yere sahipti. Delos adasının etrafında daire olarak şarkı söyleyen kuğular Leto'dan önce parlak Apollo'nun doğumunu sağladılar ve doğumun kendisi yedinci (veya dokuzuncu) günde yer aldı ve bu yüzden ona adandı. İyi oynayan İyre'nin 7 (bazen 9) ipi vardı. Hyperboreanlarla 7 ay kalmış olan Apollo'nun soğuk mevsiminin 7 ayıyla ilişkisi ol-

Klasik antikiteden tanındığı şekliyle 7 Beşeri Bilim: Gramer (sıfatı: baston), Hitabet (yazı tahtası), Diyalektik (yılan), Müzik (enstrüman), Aritmetik (sayma boncukları), Geometri (pergel) ve Astronomy (yıldızları işaret ederek). Merkezde Kraliçe Felsefe. *Hortus deliciarum*'dan (1175-1185)

muş olabileceği ileri sürülmüştür, fakat bu oldukça zayıftır. Athena ile ilişki daha da güçlüdür: 7 üstün bir sayı olduğundan çünkü ne üretir ne üretilir (yani bölünmezdir ve ilk onluk içinde hiç bir çarpanı yoktur), Zeus'un kafasından çıkıveren bakire Athena'ya özellikle uygun göründü. Bu Philolaus tarafından iyi bir şekilde ifade edildi, o M.Ö. beşinci yüzyılda şöyle yazar; 7 "her şeyin hakimi ve lideri, bir tanrı gibi ebedi, metin, hareketsiz, yalnız kendine benzeyen, bütün diğerlerden farklı olan tanrıça Athena'ya benzer". 7'nin üretmeye muktedir olmaması gerçeği Yahudi mistisizmde benimsenmiştir ve insanın dinlenmesi ve hiç bir şey oluşturmaması varsayılan yedinci gün Sabbath'a uyarlanmıştır. Kadim Yunanistan'da 7'ye dair Pisagorcu fikirler bilhassa Gerasa'lı Nicomachus tarafından ayrıntılarıyla açıklandı, o 7 gezegen, bir oktavdaki 7 ton, 7 müzikal anahtar ve 7 Yunanca sesli harften bahsetti.

Bakire tanrıça Athena ile münasebetine rağmen 7, ataerkil sosyal yapısıyla kadim Roma'da 7'nin kullanımıyla desteklenen bir anlayış tarzı olan patriklikle de bağlantılı olmuştur. Tesadüfi olarak diğer bir çok yer için iddia edildiği gibi Roma 7 tepe üstüne kurulmuştur. 7, Roma köylülerinin uğurlu sayısıydı ve devamlı genişleyen devletin hakimiyetini garantiliyordu. *Roma septemgeminata* (yedi katlı Roma) ifadesi bu inanca işaret eder. Circensian oyunlarında bile 7 şanslı bir sayı olarak kullanılırdı, çünkü Roma'nın yedinci Olimpiyat oyunlarının ilk yılında kurulduğu söylenir. Bu bir efsane olabilir, fakat *septemviratus* yani ülkenin yönetiminde anahtar rol oynayan 7 kişilik bir heyet gibi yediliklerle bağlantılı düzinelerce müessese vardır (zamanımızda bile, Alman kanuni talimatlarına göre bir cemiyet kurmak için 7 kişinin gerektiği hatırlanmalıdır). Roma yedilileri az ya da çok dünyevidir ve Roma panteonunda bulunan hiç bir ilahi yedili yoktur. Fakat yedinin önemi ilk dönem Hristiyanlıkta iyi ifade edildi, Ro-

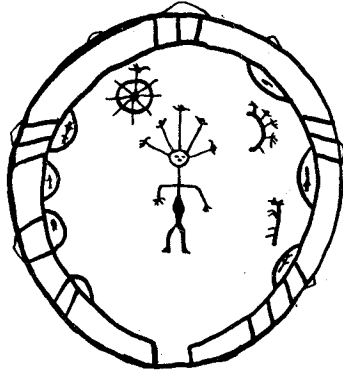
ma kilisesi papazı Tertulian Tanrıyı şöyle çağırıyordu; "septemlex spiritus qui in tenebris lucebat, sanctus semper" (yedi katlı, karanlıkta ışınlar saçan kutsal ruh).

Bununla birlikte ilk Hristiyan devirleriyle beraber gizemli kùltlerin önemli bir kısmı Roma imparatorluğu içinde yollarını bulmuşlardı ve onlardan bir çoğu eski yedili ayrımı ilahi ve manevi varlıklarda kullandı. Mısır'da sonraki dönem antikitede, hükümdarlık esasının 7 gezegen ve günle bağlantılı olan 7 taşıyıcısına rastlanır. Bunların isimleri Roma yoluyla Fransa'ya ulaştı ve sonra Anglo-Saxon ve Cermen kùltürlerine nakledildi: böylece haftanın günleri güneş (güneş günü-*Sunday*) ve ay (aygünü-*Monday*) ile başlayarak hala astral tanrıların isimleriyle bağlantılıdır. Mars, Fransızca *mardi*'de yansır, bunun İngilizce ve Almanca'daki karşılığı sırasıyla *Tuesday* ve *Dienstag* (Salı)'dır, çünkü Ziu=Thiu yaklaşık olarak Mars'a tekabül eder. Sonra Merkür (Fransızca'da hala *mercredi*, İngilizce *Wednesday* yani Wodan'ın günü-Çarşamba), Jüpiter (Fransızca *Jeudi*; İngilizce Tuha'dan *Thursday*; Almanca Donar'dan *Donnerstag*- Perşembe), Venüs (Fransızca *vendredi*; tanrıça Freya'ya atfen İngilizce *Friday* ve Almanca *Freitag* - Cuma) ve son olarak Satürn'ün ismini taşıyan İngilizce *Saturday* (Cumartesi) gelir. Hristiyan irfani geleneğinde tanrıların gezegensel felekler üzerine olan eski hakimiyeti 7 alt felek ve şeytani

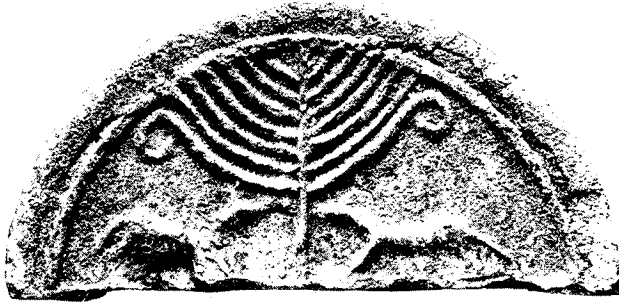
güçler (Hristiyanlık öncesi tanrılar yerine ikame edilen) arasındaki bir ilişkiye dönüştürüldü. Bu tür fikir- lere, diğer agnostikler gibi bu 7 archon'u (yani "gezegen- ler") maddi alemin liderleri olarak değerlendiren Ophites ile birlikte rastlanır; bunlara sırayla, Ruaha (kötü bir dişil şeytan) gibi bazen dişil olarak ortaya çıkan yüksek bir ruh tarafından hükmedilir. Mondean irfanında bütün bu ruhlar kötüdür, bu yüzden de 7 Mondeanlar için tehlikeli bir sayıdır: bir Mondean kutsal metninin iddiasına göre 7 Adem'in bütün çocuklarını baştan çıkarmıştır.

Batı Avrupa'da dinler tarihi bakımından daha da önemlisi 7'nin derinden etkili Mithras kùltüründeki rolü- dür. Mithras başlangıç olarak bir İran güneş tanrısıdır, fa- kat Hristiyan çağının başlangıcı civarında kùlt, onunla irtibatlandı, diğer bir çokları gibi gizemli bir dine inkişaf etti. Mithras'ın gizemlerinde ruhun 7 gezegensel felek yoluyla ilahi huzura yükseleceği düşünülürdü. Bu yükseliş sembolik olarak 7 kapıyla temsil edilir ki üstad, her kapıda diğerinden sonra bir insani nitelikten soyunmayı sembolize etmek üzere elbisesinin bir parçasını bırakarak geçmelidir. Bu ayin kadim Babilonya'ya dayanır, orda İstar'ın ölümler diyarına seyahat ederken 7 kapının her birinde bir elbise parçası bırakması gerektiği anlatılırdı. Mitrascı gizemlerde üstadlar sekizinci girişe Işık Kapısı'na ulaşırlar, burada çıplak, bütün maddi niteliklerden soyunmuş ve manevi alemden yeniden doğmaya hazır bir şekilde dururlar. Bu kùltle bağlantılı ceza çekme ve arınma ayinleri tahmin edilebildiği kadarıyla ayın yedinci, ondördüncü, yirmi bi- rinci ve yirmi sekizinci gününde yer alır. Seksek benzeri bir çocuk oyununun bu gizemli kùltün silik bir hatırasını içermesi muhtemeldir: Almanya ve Britanya'ya Roma as- kerleriyle beraber gelen bu oyunda (ki hala oynanır) yere çizilmiş merdiven benzeri bir şekil boyunca tek ayak üs- tünde atlanır ve sekizinci karedeki son nokta ya cennet ya da cehennem diye adlandırılır.

Arafin 7 katı hakkındaki Hristiyan mefhumu menşen- den gelen, yıldızlı felekler yoluyla insani yükseliş hak- kındaki kadim fikirler kadar, fakat daha önemli olarak Mithras kùltüründe inisiyasyonun 7 derecesi de genel ola- rak kabul edilen mistik yol üzerindeki 7 basamak kavra- mının işaretçisidir. Bununla birlikte benzer bir mefhumla Sibiry'a şaman kùltüründe de karşılaşılabilceği hatırlan- malıdır: şamanların yükseldiği kozmik kutup 7 yarmaya sahiptir ve Samayed şamanı vazifesini almadan önce 7 gün 7 gece şuursuz yatabilir; 7 benekli mantarlar yiyebilir ve 7'yi (veya 9'u) içeren ayinler yapabilir.

"Toprağın oğlu", ilk insan olarak 7 gök boyunca yolculuğa katlanır; burada Yenisey'den bir şaman davulunun dış yüzünde temsil edilmiştir. Dıştaki dairenin 7 küçük bölmesi vardır, içteki daire çıkıntılı noktalar ve bir kuşla birlikte sekizinci bir işaret gösterir, bu Eliade'ye göre sırasıyla semavi düzlemlerinin sayısını ve gök tanrının 7 oğlunu ima eder.

Efsanevi 7 dallı ağaç, ilk Han devrine ait (M.Ö. 206-M.S. 8) bir Çin kil tuğla üzerinde. Hans Findeisen'e göre bu 7 dal seviyesiyle Kozmik Ağacın ilk temsili olabilir ki bunun üzerinde şaman 7 göğe tırmanır.

(Yedi katlı yol, dinler dünyasında en evrensel fikirlerden biri olarak gözükmemektedir; mistik yükselişteki 7 basamaktan bahseden Flaman mistik Ruysbroek tarafından veya onikinci yüzyılın sonlarında sembolik kuşların 7 vadi boyunca seyahatlerini anlatan İran'lı şair Attar tarafından veya manevi kalenin 7 duvarını tarif eden (yak. 900) Iraklı Sufi Nuri tarafından veya 7 manevi kale tasavvur eden Avila'lı St. Teresa tarafından olsun aynıdır. Yolun bütün bu tariflerinin arkasında 7 gezegensel felek boyunca yükseliş fikri vardır.)

Az önce zikredilen Attar ve Nuri isimlerinden anlaşılacağı üzerine İslam da bir yandan Sami köklerinden öte yandan da Kadim Farisi geleneklerden dolayı 7'ye önemli bir rol atfeder. Gerçekten bu iki kültürel bölge arasındaki alış veriş canlıydı ve İran İslami kültürel geleneğinin teşekkülüne yardım etti. Mesela Mithras kültü İran'dan geldi ve Hederot İran'da her biri kendi ateş tapınağı ile birlikte 7 kabile olduğunu söyler. İranlılar tarafından dünyanın 7 iklimine ayrılması da ayrıca bilinir ve İranlı milli şair Firdevsi'nin *Şehname*'si (Krallar Kitabı), yaklaşık M. 1000'de yazıldı) Rüstem'in 7 hamasi eylemini ve İsfendiyar tarafından yapılan diğer yedili kahramanlıkları anlatır. Kral Gürşasp 7 oğulla ödüllendirilir ve Giv 7 yıllık arayışı etrafında gezinmelidir.

7'nin bu rolüne zaten kadim Zerdüşçülükte tanık olunmuştu, burada 6 Ameşa Spentas veya rehber ruh, adalet ve iyilik tanrısı Ahura Mazda tarafından bir yedili oluşturmak üzere tamalanır. Ruh'un sonraki dünyaya yükselişini tarif eden Farsça kitap *Arda Viraf Name*'de, Viraf hedefine ulaşmadan önce 7 gün boyunca seyahat eder. İran'da pek çok adet, insanın *heft endam*, yedi uzuv (yani 2 bacak, 2 kol, karın, göğüs ve kafa) olarak tarifinden başlayarak 7 sayısını kullanır. Özellikle evlilik törenleri sırasında 7 kişi özel görevler yerine getirirler. (Aynı şekilde Pakistan'da 7 mutlu evli kadın gelinlik elbise için malzemede ilk 7 kesimi yapmalıdır). Eğer bir hasta olursa

7 Uyurların isimlerinden oluşan Türk muskası, merkezde köpeklerin ismi var. Ondokuzuncu yüzyıl.

7 evin her birinden bir parça yiyecek toplanmalı ve ölmek üzere olan kişiye verilir, böylece kurtulacağı zannedilir. Modern çağlarda kadınlar tarafından hazırlanan özel bir dini yemek, Fatıma isimli 7 kadından istenen yiyeceklerle yapılır. Bir çok yemek tarifi 7 malzemeye dayanır: *heft mahz*, "7 çekirdek" bir tür badem ezmesidir ve 7 tür *turşu* vardır. Farisi yeni yılı Nevruz bahar gündönümünde kutlanır, isimleri s ile başlayan 7 şey evde teşhir edilir. Ayrıca 7 hat sitili vardır.

İlk İslam da 7'nin önemini farkındaydı. Kur'an'a göre Allah göğü ve yeri 7 tabaka halinde yarattı. Hac sırasında Mekke'deki Kabe'nin etrafında dolanma *tavaf* ve Safa ile Merve tepeleri arasındaki koşu da 7 kere yapılmalıdır ve Haccın sonunda Mina yakınlarında şeytan, 7 taşın her birine 3 atımla taşlanır. Gelenek, 7 "asılı" mersiyeleri, (*muallakat*) Arabistan'da İslam öncesi hazineler olarak muhafaza etmiştir (bu başlangıca ait yuvarlak bir sayı olsa da). Buhari'nin naklettiği bir hadise göre 7 büyük günah vardır. İlk Hristiyan tarihinden bilinen 7 Uyurlar Kur'an'da da görülür (Kehf 21) ve "sekizincisi" köpekleri olan bu dindar gençlerin isimleri hem İslam geleneğinde hem de Doğu Ortodox kilisesinde çoğunlukla güzel hat şeklinde yazılan

muskalarda kullanılır. Hicr suresi 87. ayet *seb'ul-mesani'*-den ("ikilenen yedi") bahseder ki muhtemelen iki kere vahyedilen Fatiha suresinin 7 ayetine işaret etmektedir. Bir kısım Kur'an surelerinin başında görülen Arap alfabesinin gizemli ayırık harfleri arasında *ha-mim* bileşimi 7 kere tekrarlanır; bu daha sonraları *habibi Muhammed* (sevgilim Muhammed) şeklinde yorumlanmıştır. *Selam* kelimesi de 7 kere görülür.* Erken dönem hadislerden biri Kur'an'ın 7 deruni yönünden (batını manasından) bahseder, bu sonraları mistik yazılarda ve Şii batını hermenotikte vurgulanmıştır. Ayrıca Kur'an'ın 7 sahih kıraatı vardır ve Mekke'de hac boyunca belli bir mevkide hacı 7 kere "Allahu ekber!" (Allah -her şeyden- büyüktür) diye bağırır. Fatiha'da bulunmayan Arap alfabesinin 7 harfi daha sonraları büyüde veya büyülu karelerin yapılmasında kullanılma noktasına gelmiştir.

(Nümerolojik spekülasyonlarda kısmen aktif olanlar ondördüncü yüzyılın sonlarında İran'da ortaya çıkan Müslüman tarikatı Hurufiler oldu. Her şeyin harflerde ve onların sayısal değerlerinde ihtiva edildiğine kani olarak Kur'an'da bulunan yedililerle insan yüzünün, saçının ve vücudunun diğer kısımlarının 7 parçası arasında kolaylıkla ilişkiler çıkardılar.)

7 özellikle Sufiler için değerlidir. Sonraki dönem tasavvufu 7 *letaif*ten yani sufilerin manevi güçlerini yoğunlaştırdıkları bedendeki latif noktalardan bahseder: bunlar Hint mistik sisteminden bilinen *çakralarla* benzerlik arzeder. Adeta *letaif* boyunca dolaşarak sufiler kendi daimi düşünsel duaları sırasında şuurun daha yüksek ve ulvi seviyelerine erişebilirler. Bu *letaif* sırayla Adem' Muhammed (a.s.)'a kadar 7 büyük peygamberde tezahür eden Allah'ın 7 temel niteliğiyle irtibatlı görülür. bu sebepten yedililer

* *Selam* kelimesi Kur'an'da harfi tarifli olarak *es-Selam* şeklinde 7 kere, yalın halde *selam* şeklinde 26 kere geçer ki toplamı 33'tür.

ruyetlerde önemli bir rol oynar: mistik, 7 manevi cübbe ile kuşatılmış 7 kandil görür v.s. Sufi tarikatlarından biri olan Ticianiyye'de belli bir zikrin [*salavat*] yedi katlı tekrarının ona bu ifadeyle dua eden takipçilerinin toplantısında Peygamber Muhammed'in hazır bulunmasına sebep olduğuna inanılır.

İslam'daki mistik mertebelenme 7 derece üzerine kuruludur, en yükseği *kutb* veya yaratılışın eksenidir ve en alttakiler 4000 saklı evliyadır. 7 evliya grubu sık sık ortaya çıkar sadece bir örnek zikredersek Morokko'daki Merakeş şehri 7'nin özel koruması altındadır. Bu gruplara paralel olarak, Sufi tarihi ve folklorunda şehitler olarak ortaya çıkan faziletli kadınların yedili grupları vardır. (7 şehit mefhumu Hristiyan geleneğinde de bilinir).

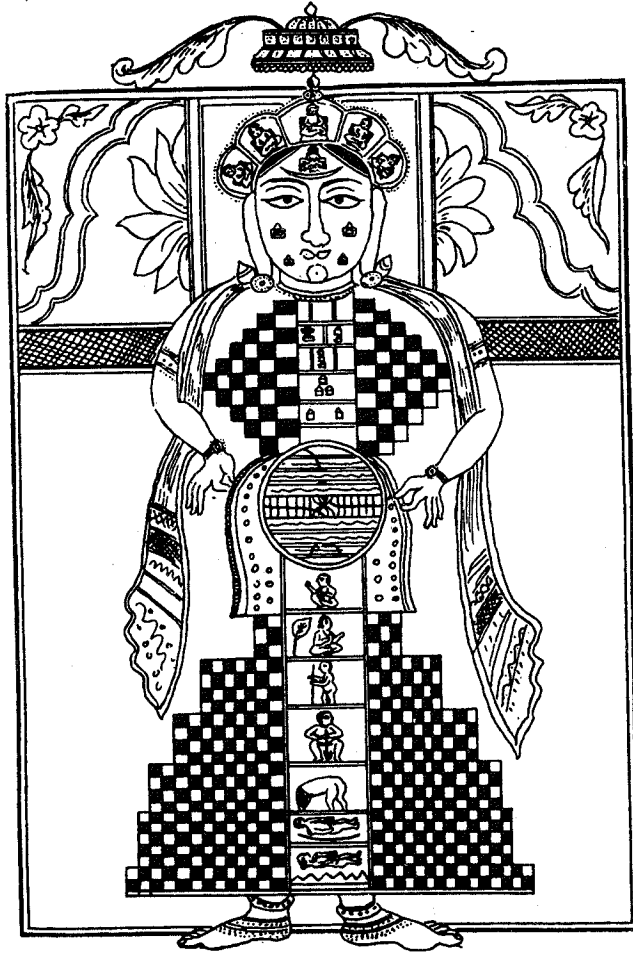
Halkın konuşma tarzı, 7 sayısını içeren deyişlerle doludur. İran'da kedinin 7 hayatı vardır ve eniklerini 7 kere farklı yerlere taşır. Semavi felekler "7 değirmen" olarak ve Büyük Ayı takım yıldızı "7 taht olarak bilinir. "7 molların işini yapmak", "hiç bir şey başaramamak" demektir ve Almanlar birinin biriyle ilişkisini anlatmada "7 okka bezelye uzunluğunda" dedikleri zaman çok uzun bir mesafeyi kastederler, İranlılar olumsuz veya tehlikeli bir şey söylemeden önce şöyle derler "Onun (ve dinleyicilerin) arasında 7 Kur'an (veya 7 dağ) olsun".

Kitaplar ve hikayeler çoğunlukla yedililer halinde bir araya getirilir. 7'nin edebi kullanımının en üstün örneği Nizami'nin destansı *Heft peyker* (7 çehre)'i dir. Bu eserde İranlı şair kahramanın haftanın her günü farklı bir prensesi nasıl ziyaret ettiğini anlatır ve gün, ilgili yıldız, yıldızın rengi, güzel koku ve diğer etkiler astrolojik hikmetin kurallarına göre ayrıntılarıyla işlenir. Ortaçağ'da Avrupa'da popüler olan *Yedi Bilge Üstad*'ın hikayeleri veya Sinbad'ın 7 seyahati düşünülebilir. *Yedi Okyanus* adlı kitaplar vardır (Farsça belagat sistemine bir giriş olan bu kitaplardan biri 1827 yılında F. Rückert tarafından Almanca'ya çevrilmiştir

ve hala Farsça belagat biçimlerine en iyi giriştir). *Yedi Felek* veya *Yedi İklim* isimli risaleler vardır ve bu tür Farsça kitaplar sanılabileceği üzere coğrafi incelemeler değil, daha çok edebiyatın farklı türleri hakkında risalelerdir, başlıklarındaki 7 ise tamlığı ifade eder.

Bununla birlikte İsmaili mezhebinin öğretisinde 7'nin rolü en önemli hale gelir, bunlar Yedinci Şia diye adlandırılırlar çünkü son imam, Hz. Muhammed'den Ali ve onun şehit oğlu Hüseyin vasıtasıyla gelen imamlar zincirinde yedinciydi. Onuncu yüzyıldan beri önemli bir felsefi literatür ortaya koyan bu akımda, görünüşe bakılırsa güçlü Helenistik-gnostik etkiler altında büyük yedililer teşkil edildi. Enok, Nuh, İbrahim, İshak, Yakub, Musa ve İsa dünyanın 7 sütunudur yani Bilgelik Evinin 7 direği veya 7 çobandırlar. Vahiy 7 çevrimsel devrede gelir ve yedinci, son peygamberin yerini alan yedinci imam dirilişin açılışını yapacaktır. İsmaili filozoflar yaratılışın ilahi kelimeleri *kün feyekün* ("Ol ve olur")'ün 7 harfinde, ondan 7 asli menbanın aktığı ilkeleri teşhis ettiler; başlangıçtaki sisten 7 gök ve sonrada 7 yer vücuda geldi. 7 büyük filozof 7 feleğe tekabül eder, her peygamberin devrinde ortaya çıkan 7 imam da 7 yere tekabül eder; her peygamberin 12 naibi zodyakın 12 işaretine ve her imam için 12 *hüccet* (delil) de 12 "ada"ya tekabül eder. Güney Kensington (Londra)'daki yeni İsmaili Merkezdeki yedigen şeklindeki menba, bu fikirleri sanatsal biçimde sembolize eder.

İsmaili fikirlere yakın olan Basra'daki İhvanu's-Safa, insana 7 nebati ve 7 manevi meleke affettiler ve yaratılışın kendini Tanrı'dan Akl-ı evvel vasıtasıyla insana kadar 7 basamakta ortaya koyduğunu iddia ettiler. Onbirinci yüzyıl İsmaili filozofu Nasır-ı Hüsrev bütün evreni manevi ve maddi şeylerin yedili kısımlarına ayırdı. İsmaililerden yetişen Dürzi cemaati emirlerin yedi katlı bir grubuna sahiptir. Şii İslamdan neşet eden diğer bir gelenek Babi-Bahai inancı da 7'nin önemini vurguladı: ondokuzuncu yüzyılın başlarında İran'da bu hareketi kuran Bab ("kapı"), "7 harfin

Caynların kozmografik şeması. Evren insan biçimli bir varlık olarak tasavvur edilir. Tanrılar baş ve taçtaki semavi mekanlarda yaşarken daha aşağı vücut 7 katlı bir yer altı alem içerir.

adamı" diye adlandırılır, çünkü ismi Ali Muhammed 7 harfle yazılır (alymhmd).

7 Hindistan'da da sık sık ortaya çıkar. Aslında 3 ile birlikte 7, Vedalardaki en önemli sayıdır. Genellikle Agni ile irtibatlandırılır, Agni, 7 alevi, şuaşı veya dili kadar 7 karısı, annesi veya kız kardeşi olan ateş tanrısıdır, ona adanan şarkılarda 7 katlıdır. Güneş tanrısı da, göklerde saltanat arabasını çeken 7 ata sahiptir. *Rgveda*, 7 yıldızdan ve 7 semavi soma (tanrıların içkisi) akıntısından bahseder. fırtına ve yağmur tanrısı Indra, "7 katlı"dır ve dünyanın 7 kısmı, 7 mevsim ve gökte 7 hisar vardır; okyanusun 7 derinliği vardır ve 7 eş merkezli kıtadan söz edilir. Dahası kadim Hintlilerin 3 ve 7 meyli, *Rgveda*'da iki sayının bileşimlerine yol açar: 7 nehir 21'e ayrılır ve ineğin bile 3x7 ismi vardır. Satapata Brahmana şöyle der (IX5, 2,8); "tanrıların sahasında ve benliğin sahasında ne varsa, hepsi onun 7 beyitli ilahi vasıtasıyla elde edeceği şeydir." Böyle önemli bir sayının ayinlerde de kullanılması gerektiği tabiidir, mesela bu yüzden evlilik ayininde ateşin etrafında 7 adım atılır.

Bu tür kadim Hint mefhumlarının Budizm tarafından devr alındığı aşıkardır. Yeni doğmuş Buda, bunun son doğuş olacağını ifade etmek üzere 7 adım atar. 7 yıl boyunca kurtuluşu arar ve meditasyon için altına oturmadan önce Bodi ağacını 7 kere dolandır. Budist cennetin 7 tıraşası vardır ve 7 dini çalışma bu hayatta inananlar için meyve taşıyacaktır. Bilimsel sahada 7, sonraki dönem Budist literatüründe sayıların akıl almaz birikmesi esasına göre 7 atomdan 7 son derece ufak parçacığa, 7 küçük parçacığa, 7 parçacığa v.s. ta ki son olarak mile ulaşınca kadar (ki $103 \times 4 \times 2 = 710$ birimden ibarettir) gider.

Japon halk inancına göre 7 tanrı iyi şans getirir. Cermen halkları arasında 7 kutsal bir sayı değildir, ama *Eski Edda*'da yuvarlak bir sayı olarak mutlaka gözükür, orda şöyle yazılır: "soğuk ülke boyunca 7 gün sürüp git-

tik, 7 gün daha denizin üstünde ve üçüncü 7'de kurak bozkırlar boyu seyahat ettik." Muhtemeldir ki 7, Cermen bölgelerine bir yandan Mitrasçı kültler vasıtasıyla, öte yandan da Hristiyan misyoner faaliyetleriyle ulaştı ve sonra muhtelif ilişkilerde yerli 9'un yerini aldı.

Bir büyü sayısı olarak 7'nin süregelen rolü, büyüsel ve özellikle de simyevi işlemlerdeki yerinden de bellidir. Bu sebepten Süleyman'ın 7 Mührü İslami büyüde sık sık kullanılırdı ve 7 harften oluşan garip, gizemli Abraxas ismi de burada önemli bir rol oynar. Etkili ifadelerin çoğunlukla 3 veya 7 kez tekrarlanması gibi önemli işlemlerin simyacı laboratuvarında tekrarlanması da bu kadardır. Mesela damıtma çoğunlukla 7 kere yapılmalıdır.

7, kadim tıpta da ayını şekilde önemlidir: Hipokrat geleneğinde 7 sayısının hastalıklara ve vücutta bulunan tahrip edilebilir her şeye hükmettiği söylenir. Antikite hekimleri acı verici hastalıkların 7 gün veya 7'nin bir katı boyunca süreceğini belirledi. Pisagorcular 7'yi bir "kriz" olarak adlandırırlar ve ayın yedinci ve ondördüncü günleri dahil 7'ye bölünebilen bütün günler tehlikeli telakki edilirdi. Bu tür fikirler halk tıbbında da muhafaza edildi: Almanya'da domuzların 7 gün süreyle çiriş otu içeren suyu içip yıkanmaya tabi tutuldukları takdirde domuz kolerasına yakalanmayacaklarına inanmak adetti. Alman folklorunda 7 kız kardeş sıtma şeytanları olarak ortaya çıkar ve iyileşme 7 veya 9 gün veya hafta alır. Nikris gibi bazı hastalıklardan kurtulmak için 7 ve 3'lü ibareleri okumak tavsiye edilir, 3 kere tekrarlanması gereken şu Almanca duada olduğu gibi:

Eğer 77 nikristen birine sahipsen, sana dua ederim
3 kutsal kişi gelir
İlki Tanrı Baba, ikincisi Tanrı Oğul,
Üçüncüsü Meryem'in çocuğu, 77 nikrisini alır götürür.

Bu tür yedi katlı tekrarlar saçma ibarelere kadar genişletilebilir, Trachtenberg tarafından *Yahudi Büyü ve Hırfafeleri*'nde zikredilen bir örnekte üç günde bir nöbeti tutan

sıtmayı tedavi için "7 palmiye ağacından 7 diken, 7 direkten 7 küçük parça, 7 köprüden 7 çivi, 7 fırından 7 kül, 7 kapı çukurundan 7 kepçe toprak, 7 gemiden 7 parça zift, 7 avuç kimyon ve yaşlı bir köpeğin sakalından 7 kıl al ve bunları beyaz burkulmuş bir iple gömleğin boyun çukuruna bağla" şeklinde tavsiye edilir. Cadının sebep olduğu hastalıklardan kurtulmak için genellikle yedi yıl gereklidir. Eski hortlaklı şatolara bağlı olan Beyaz Leydi gibi hayaletler her 7 yılda bir yeniden ortaya çıkmaya meyillidir.

7 büyüünün daha zararsız kullanımları da vardır. Bavyera'da 7 yaşın altında kızlar tarafından eğrilen iplikler özellikle kıymetli kabul edilir, çünkü 7 yaşındaki bir çocuk gizli hazineleri görebilir. 7 yaşına ulaştıktan sonra bir horozun bir ejderha içeren bir yumurta yumurtlayabileceğine de inanılırdı.

Geniş kullanımı sebebiyle 7 "çok" manasına gelen belirsiz bir yuvarlak sayı haline geldi. Müfessir Donatius Tyconius, *Kutsal Yazıların Yorumlanması İçin Yedi Kural* adlı kitabında, basmakalıp sayı sembolik olarak değerlendirilmelidir, der: çünkü kişi 7 deniz, 7 iklim, 7 çağ veya doğu geleneklerinde dünyanın 7 harikasıyla benzerlik arz eden 7 çöl ve 7 en bilge adamın sık kullanımıyla karşılaşır. Şairler 7 doğum yeri veya gömülü oldukları 7 yer ile itibar görebilir (kadim Yunanistan'da Homer ve ortaçağ Anadolu'sunda Yunus Emre). 7 ile oluşturulmuş çok sayıda yerel isim de çokluk ifade eder: Siebenbürgen (Yedi meşe), Sacelele (Romanya'da "7 köy") veya Yedikule (kadim İstanbul'un çevresindeki hisarlar). Benzer şekilde hidra'nın 7 kapısı vardır ve Ajax'ın kalkanı 7 katlıdır, 7 dağın ardındaki 7 cüceler ve ister 7 küçük keçi, 7 küçük kuzgun veya beyaz atlar üstündeki 7 binici olsun masallardaki diğer gruplar da unutulmamalıdır. Şairler çoğunlukla uzun bir süreyi ifade etmek için 7 yıllık fasılayı kullandılar, Hermann Löns'ün şarkısında olduğu gibi:

Rosemary, kalbim senin için 7 yıldır ağlıyordu...

veya Borries von Munchhausen'in *Isırğançalısı Baladı*'nda ısırgan krala sevgilisine verdiği sözü tutmadığını hatırlatmak için 7 yıl boyunca yol kenarında durur. Aşağıdaki gibi çocuk manileri de bu gruba girer:

Pişirmek istersen iyi bir kek
7 şey bulman gerek...

Yedilerin önemini (üçlülerin yanında) görmek için İngilizce ve Almanca romanların veya makale derlemelerinin başlıklarına şöyle bir göz atmak yeterlidir. İster Gottfried Keller'in *Fahnlein der 7 Aufrechten*'i olsun isterse Agnes Miegel'in *Fahrt der 7 Ordensbrüder*'i olsun ikisi de 7 kahraman ve inançlı adam etrafında temerküz eder. Ve dansçı ve koreograf Mary Wigman 1921'de "Hayatın Yedi Dansı"nı ortaya koyduğunda Nietzsche mistik tecrübenin yedinci derecesine tam uygun düşen *Siebente Einsamkeit* ("yedinci yalnızlık")'ı yazdı.

Ve son olarak asla fazla alınmaması gereken 7 şeyden bahseden bir Arap atasözü vardır: "iyilikle önerilen ekmek, kuzu eti, soğuk su, yumuşak elbise, güzel koku, rahat bir yatak ve güzel olan her şeyin görüntüsü

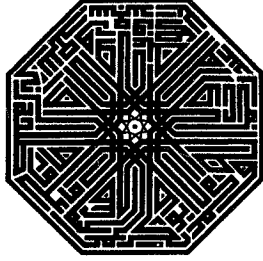
UĞURLU SAYI

◆◆ 8 ◆◆

Antikitede 8 sayısı sadece matematiksel sebeplerle ilginç kabul edilirdi; kadim Yunan matematikçileri 1'in üstündeki her tek sayının karesi alındığında 8'in bir katı artı 1 sonucunu keşfettiler, böylece $5^2=25=(3 \times 8)+1$ olur ki şu formülle ifade edilir $u^2=(n \times 8)+1$. Ayrıca 1'in üstündeki tek sayıların bütün karelerinin bir diğerinden farkının 8'in katı olduğunu da keşfettiler, böylece $9^2-7^2=81-49=32$ veya 4×8 . Mimari tasarımda, sekizgen kubbelerin inşasında önemli olan kareden daireye geçiş biçimi olarak hizmet eder.

Fakat 8, ilginç bir matematiksel konudan daha fazlasıdır. Zaten antikitede önemli bir uğurlu sayı olarak kabul edilirdi: gezegenlerin 7 feleğinin ötesinde sekizinci feleğin sabit yıldızlar feleğinin yer aldığı düşünülürdü. "Tanrıların sayısı" olaraksa kadim Babilonya kadar erken bir tarihte rastlanır. Babilonya tapınaklarında, tanrı sekizinci kattaki karanlık bir odada ikamet eder ve 8'in cennet'e münasebeti bu adete dayalı olabilir. Mitrasçı gizemlerde 7 ana kapının ötesinde gizemli sekizinci kapıya da rastlanır; bu "cevherin dönüşümü dağını" geçerek üstad ölümden sonra aydınlık manevi memleketine dönebilecektir.

8'in Cennetle bağlantısı çağlar boyunca devam eder: Müslümanlar 7 cehennem ve 8 cennet olduğuna inanırlar çünkü Alah'ın rahmeti, azabından büyüktür. Bu fikir Farsça edebiyatta çoğu kereler rastlanan *Heşt Bihişt* ("8 Cennet") başlığıyla sunulur ve İran ve Müslüman Hindis-

Hiz. Muhammed'in cennetle müjdelenen 10 sahabesinin isimlerinden yapılan küfî bir hat kompozisyonu. Sekizgen şekil cenneti ima eder. Mısır, onsekizinci yüzyıl.

tan'da yaygın olan bahçelerin 4'lü ve 8'li ayrımında yansıtılır. Bu bağlantı bir kabir böyle bir bahçeyle çevrildiğinde özellikle muhtemel görünür, çünkü Kur'an "altından ırmaqlar akan bahçe/cennet" vaad eder ve böylece 8 kısımlı bahçe cennetteki ebedi saadeti önceden temsil edebilir. Bahçeleri 8 kısma ayırma adeti ortaçağ Fars edebiyatının en meşhur eserlerinden biri olan Sa'di'nin *Gülistan*'ına nakledilir ki bu eser de 8 bölüme ayrılır. Bu kitabın sonrakı dönemdeki taklitleri de aynı tertibi takip eder. 8 cennetin yanı sıra İslami mitoloji İlâhi Tahtı taşımakla görevli 8 melek öngörür.

8 sayısının önemli ve uğurlu yönü hakkında diğer bir kök kadim Yakın Doğu'da bulunabilir, Elamiler [Basra Körfezinde yaşayan bir kavim] arasında 8 uçlu yıldızla sembolik olarak ifade edilen sekiz aylık bir Venüs yılı vardı. Beşgen gibi bu yıldız da iyilik ve bereket tanrıçası İştâr'ın bir sembolüydü. İlk dönem Hristiyanlığa nakledilerek buna St. Priscilla'nın Roma'daki katakompunda Bakire Meryem'in bir temsili eşliğinde rastlanabilir. Daha genel bir şekilde 8 uçlu yıldız ve sekizgen Yahudiler ve sonra

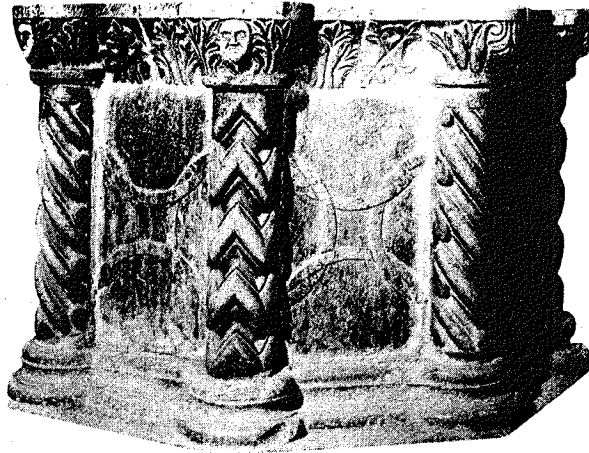
da Hristiyanlar tarafında iyi şansın işaretleri olarak benimsendi.

Sekiz, daha yüksek seviyede ikinci bir başlangıç, yedililerin hazırladığı ve tamamladığı şeyin icrası olarak ortaya çıkar. Bu yüzden Yahudi geleneğinde arınma güdür. Daha da önemlisi sünnet olmanın yer aldığı gün sekizinci gündür: "Ve sekizinci günde onun gulfesi üzerindeki et sünnet edilecektir." (Levililer 12:3)

Bu canlanma fikrini benimsemek Hristiyan müfessirler için uygundu: İsa'nın dirilişi Çile'nin sekizinci gününde yer alır, böylece inanana müstakbel zafer ve ebedi hayat vaad eder. Ayrıca İsa'nın Yunan harfleriyle ismi *IHESOUS* in sayısal değeri kutsal sekizin çoğalması ve bu yüzden de güçlenmesi olan 888'e baliğ olur. Ortaçağ Alman teologu Rechtersbergli Gernot bu yüzden şöyle der: "Octonarius primus in numeris cubicis est, aeternae beatitudinis nobis in anima et corpore stabilitatem simul at saliditatem designans" ("İlk mükemmel küp (23) olarak sekiz, ebedi saadetin güvenliğiyle bizi beden ve ruh olarak damgalar").

Kilise papazları için sünnet, vaftiz ve diriliş (bunların hepsiyle kurtuluş hayatına girişi ifade ederek) gizemli bir şekilde bağlantılıydı. Augustine'nin söylediğine göre vaftiz kalbin sünnetidir ve vaftiz gününde İskenderiyeli Cyril'e göre "biz vaftiz yoluyla ruhta ölmüş olarak ve dirilişte refakatçi haline gelmiş olarak dirilen İsa ile benzer kılınıyoruz." Sekizinci günle sünnet ve diriliş gününün bağlantısı, bir çok ortaçağ vaftiz evinin sekizgensel şeklinin bir sebebidir: vaftiz Hristiyanlarca ebedi hayatın saadetini ve ilâhi mağfireti vaadeder. Gerçekten Dante *İlâhi Komedya*'sında zafer kilisesini doğru bir şekilde sekizinci göğe yerleştirir.

Dağdaki Vaazında İsa 8 saadetten bahseder, fakat aslında öyle görünüyor ki ebedi saadete götüren yolun sekiz katlı taksimi daha çok evrensel bir mefhumdur. Kozmik dengeye götüren sekiz katlı asil yolu öğreten Buda gibi, İslam'da sufiliğe talib olmanın temel kuralları da Cüneyd'in Yolu denen şeyin 8 cümlesinde ifade edilir.

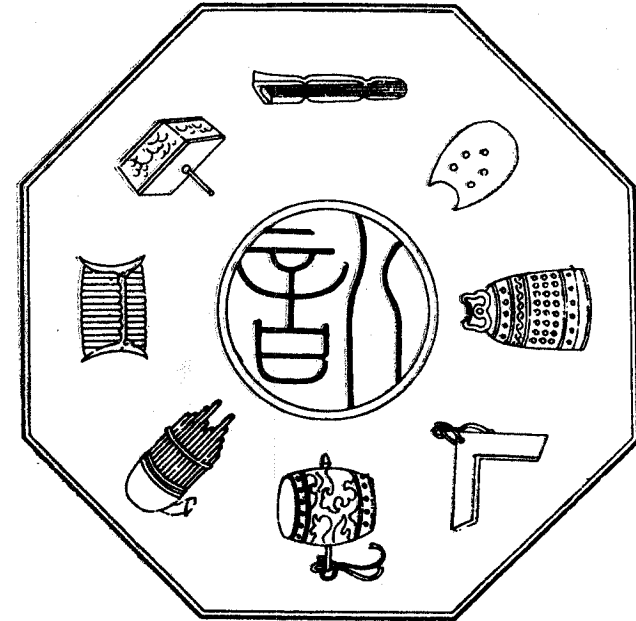

Vaftiz evinin sekizgensel şekli (burada Visso'daki (Umbria-İtalya) ondüzdüncü yüzyıl Santa Maria kilisesinden bir örnek) vaftizden sonraki yeni hayatın bir sembolüdür. Cennet sayısı 8'in önemi burada köşelerdeki 8 küçük kolonla vurgulanır. İlk dönem Hristiyan düşüncesine göre İsa'nın dirilişi Tekvin'in sekizinci gününü teşkil eder ve sekizinci gündeki Yahudi sünnetine önceden temsil edilen vaftiz böylece ebedi hayata girişe işaret eder

Buda'nın öğretilerinde yansıtılan uğurlu 8 kavramı ve Budizm'de 8'in ve katlarının çok sayıda kullanımı Hint geleneğinde kök salmıştır, burada 8 yapraklı lotus çiçeği bu tür şans ve saadeti temsil eder. Çin'de de 8 sadece Budizmin 8 sembolü vasıtasıyla değil Konfüçyusçuluğun 8 kıymetli maddesi vasıtasıyla da oldukça itibar edilir. İyi tertiplenmiş yaratılmış alemin sayısı olan 4'e bölünerek (çift sayıların ikiye katlanması daha büyük bir çift katını temin için sık sık araç olarak kullanılır), 8 rüzgâr, semanın 8 direği ve yağmur bulutları için 8 kapıya tesadüf edilir. Bir çift sayı olarak 8, pek çok gelenekte dişil isimlerle irtibatlandırılır; ancak Çin'de adamın hayatını belirler: 8 aylıkken süt dişlerini çıkarır, 8 yaşında düşürür, ergenliğe 2x8 yılda ulaşır ve cinsi gücünü 64 yaşında (yani 8x8)

kaybeder. Dahası bir alim 8 özel sembolle tanınır. iyi talih ve mükemmellik sayısı olarak 8'in uğurlu karakteri, *I Ching*'in $8 \times 8 = 64$ teşekkülünün altında yatar.

Az önce zikredilen bir çok durumda 8, güçlendirilmiş bir 4'ü ifade ediyor görünmektedir, Cermen tanrısı Odin'in atının sekiz bacağı onun süratini ifade edebilir. Fakat bu 8 bacağın, yılın ve ufkun bölünmesi (ana yönleri ikiye katlayarak) şeklindeki eski İskandinav kavramların yansıtması da muhtemeldir. Kadim Cermen geleneğinde 8 parmaklı tekerlek çoğunlukla yılı sembolize etmek için kullanılırdı.

8 Çin müzikal çalgısı. Kadim Çin'de çoğunlukla bir sanatın, bilimin veya dinin 8 sıfatı bulunur: Budizmin 8 sembolü, bir alimin veya Konfüçyusçuluğun 8 alameti, Taoculuk'taki "ölümsüzlerin" 8 sembolü gibi.

Çin'de 8 ölümsüz. Chang Ko-lao eşeğin üzerinde, Chung-li Ch'üan yelpazeyle birlikte, Han Hsiang flütle birlikte, Ho Hsien-ku büyüülü lotus çiçeğiyle, Lan Ts'ai ho çiçek sepetiyle, Li T'ieh-kuaı su ka-bağı ve tokmakla, Lü Tung pin kılıçla ve Ts'ao Kuo-chiu kastanyetle birlikte. Eski bir tahta oyma.

Solda : 8 bacaklı adı Sleipnir üzerinde Odin. Gotland'daki meşhur resimli taşlardan (8. Adre Taşı, yak. M. 1000) birinden. Eliade'nin söylediği gibi 8 bacaklı at, özbeöz şamanik attır; daima vecdi tecrübelerle bağlantılı olarak Sibiry ve başka yerlerde bulunur. İskandinav inancında 8 çoğunlukla cadılık ve büyü ile bağlantılıdır. Böylece Odin'in halkası Draupnir'den 8 halka damlar ve Geirrod tebdili kıyafet eden Odin'i 8 gün boyunca "iki ateş arasında" tutar. *Sağda* : Tibet büyü şeması. 8 kafa kare ve daire üzerine kurulmuştur. Bunlar 8 rüzgarın, göğün 8 direğinin, 8 dağın veya 8 kapının Çin-Tibetli gelenekte sembolü olabilirler. Eski bir tahta oyma.

Gerçekten 7 günüyle bir hafta demek olan Almanca *acht Tage* (8 gün) ifadesi gibi sekiz yuvarlak bir sayı olarak da kullanılabilir. Aynı şey Fransızca "*huitjours*" (8 gün) için de geçerlidir. Benzer şekilde Japon geleneğinde 8 "sonsuz sayıları" ihtiva eder ve çok sayıda adadan oluşan Japonya kadim kültürde basitçe "büyük 8 ada" diye adlandırılırdı. Fakat işin garibi uğurlu niteliklerine rağmen 8 avami din ve büyüde neredeyse hiç rol oynamaz. Hatta Almanya'da 8.8.88 tarihinde evlenmek için bu uğurlu günde belediye binasına hücum eden önemli sayıda çift vardı.

BÜYÜTÜLMÜŞ KUTSAL ÜÇ ◆◆9◆◆

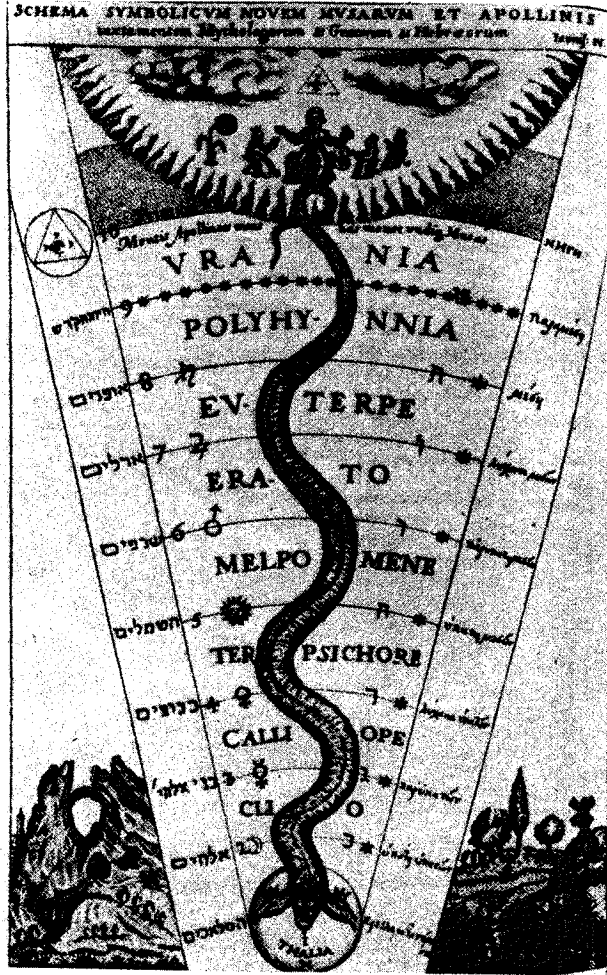
9 Sayısı muhtelif şekillerde yorumlanabilir. Bazen sadece olumsuz yönleri vurgulanır, bu şekilde 9'u acı ve mutsuzlukla eş gören Petrus Bungus dokuzuncu mezmurun Deccal'in çıkacağı kehanetini içerdiğine dikkat çeker. 9 yine acıya tahammül ile irtibatlandırılır çünkü İsa günün dokuzuncu saatinde (güneşin doğuşundan sonra yani öğleden sonra 3) ölmüştür. Bu saat, müteakiben özel bir manastır tahsisi ile işaret edilen *none*'dir ki bu kelime İngilizce *noon* (öğle) kelimesi haline gelmiştir.

Klasik antikiteden bilinen yorumun diğer bir türü de 9'un yaklaşık-mükemmelliğini vurgular: Truva 9 yıl boyunca kuşatıldı ve Odysseus aynı süre boyunca seyahat etti. Bu tür yorum, kayıp gümüş akçeler hakkındaki kıssa (Luka 15:8-10) üzerine kurulu olan ortaçağ Hristiyan tefsirlerinin bir çoğunda türe özgü vasıftır. Bu tür tefsirlerde (ve Dante'de) bulunan 9 melek tabakası, mükemmel 10'u teşkil etmek için her şeyi kuşatan ilahi Birlik tarafından tamamlanabilen mükemmel 3'ün yansımaları olarak yorumlanır. 9'un bu "semavi" yorumunun diğer bir yönü de 8+1 yani artırılan ve çoğaltılan mutluluk şeklindeki rolünden de çıkarılabilir.

Aslında 9 sayısı, Sami ve onu takip eden Yahudi-Hristiyan dünyasında çok seçkin bir yer tutmaz. Daha çok onun önemi Hint-Cermen ve Orta Asya (Türk-Moğul) ge

Semavi Şehir'e götüren 9 adım, 1512'de Valencia'da basılan Catalonia'lı (İspanya) mistik Ramon Llull (1235-1316)'in *Liber de acensu*'sunda görüldüğü şekliyle. İlk dönem yazılarında Llull, İslami mistik metinlerden çok sayıda malzeme almıştı, fakat Müslümanları dinini değiştirmeye ikna etmeye çalışırken Tunus'ta onlar tarafından taşlandı.

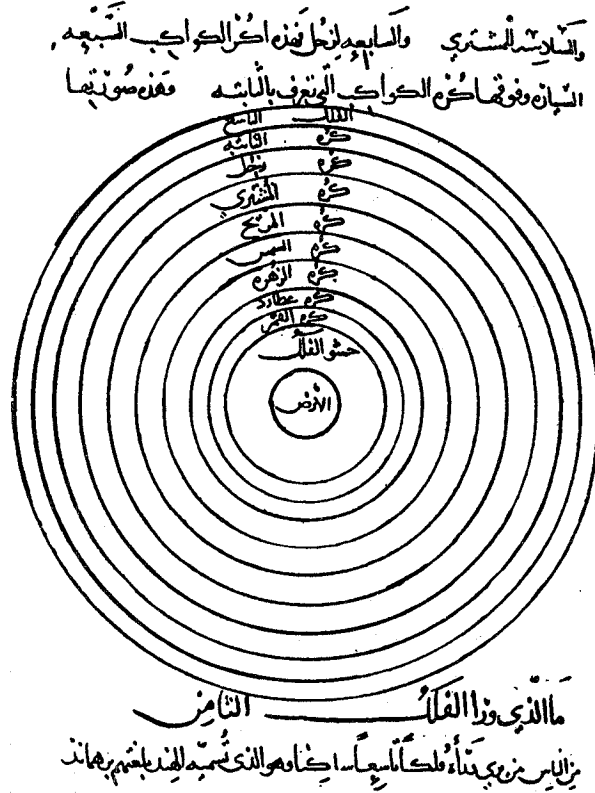

lenekleriyle bağlantılıdır ve dünyanın kuzey kısmındaki medeniyetlerin türe özgü vasfı olarak gözüktür. Bunun, müsbet yaz aylarına zıt olarak 3 çok soğuk kış ayını yaşamanın bir sonucu olduğu da ileri sürülmüştür, fakat bunu müdafa etmek zor gözükmektedir. Bu geleneklerin bir çoğunda 9 feleklerle bağlantılıdır ve en yüksek dokuzuncu sema 7 gezegensel feleğin ve sabit yıldızları içeren yukarıdaki gök kubbesinin ötesinde bulunur. Fars ve Türk gelenekleri ve kitap başlıkları sıkça *nuh sipihr* (dokuz gök)'den bahseder. Mircea Eliade bunun kadim kozmik bölgelerin (kozmetik ağacın dokuz dalı da buna aittir) bir üçe katlanması olabileceğini belirtmiştir. Bu belki de Çin'de 9 katlı pagodaların neden bu kadar rağbette olduğunu açıklayabilir.

9'un benzer bir rolü, İhvanu's-Safa'nın felsefesinde varoluşun 9 durumu şeklinde gözlemlenebilir: bir Yaratıcı, 2 tür akıl, 3 ruh, 4 tür madde, 6 yön tarafından belirlenen cismani alem, 7 gezegensel felek, 2 x 4 unsur ve son olarak hayvan, bitki ve maden alemlerinin 3 x 3 durumu.

Bazı medeniyetlerde 9 ayın safhalarıyla bağlantılı olarak görülür. Bu şekilde kadim Meksika'da çevrim artan kül-ay, hilal, ilk dördün ve üçüncü oktant'dan dolunaya gider ve sonra azalan kül-aya geri döner. Bu devresel hareketlerin temelinde bütün kainat daha serra muhtelif taba

Feleklerin Ahengi (karşı sayfa). 9 felek, üç kafalı bir yılan imgesi altında cennetten iner ve yerde son bulur. Her feleğin müteakibi bir ilham perisi (*muse*) vardır: Thalia (komedi) dünyaya aittir, Clio (tarih) Aya, Calliope (destan şiiri) Merkür'e, Terpsichore (koro şarkısı, dans) Venüs'e, Melpomene (trajedi) Güneşe, Erato (sevgi güftesi) Marsa, Euterpe (müzik) Jüpiter'e, Polyhymnia (kutsal şarkı) Satürn'e ve Urania (astronomy) sabit yıldızlar semasına aittir. Sabit yıldızlar semasının üstünde "ilham perilerinin lideri" (*musagetes*) Apollo feleklerin ahengini sağlar. Elinde klasik lir yerine bir *viola da gamba* (barok telli çalgısı) tutar. Apollo'nun üstünde Teslis'in üçgensel sembolü vardır. Athanasius Kircher'in *Obeliscus Pamphilius* (Roma 1650)'undan oyma bakır levha.

İslami kozmolojiye göre kainat 9 felekten inşa edilmiştir. Arz'ın yanında ay feleği, onun üstünde Merkür ve Venüs felekleri yer alır. Güneş feleği gezegenlerin 7 feleği arasında merkezi yeri işgal eder ve bu yüzden de çoğunlukla "Kainatın Merkezi" diye adlandırılır. Son 3 gezegensel felek, Mars, Jüpiter ve Satürn felekleridir. Sonra sabit yıldızlar feleği olan sekizinci felek gelir. Bu noktaya kadar yapı Batlamyus'un kiyle aynıdır, fakat Harranlı astronom Sabit ibn Kurra (ö. 901) "gündönümü sarsımı" olduğunu düşündüğü şeyi açıklayabilmek için dokuzuncu bir felek ekledi ve pek çok Müslüman astronom da onu takip etti. Bu dokuzuncu felek ekseriya *felek'ul-efflak* (felekler feleği) diye adlandırılır ve hiç bir yıldız içermediğine inanılır.

kalara bölündü: yeraltı alemin 9 katı ve 13 semavi kat, yer de bir tür aradaki kuşak yer aldı. Bu 23 tabaka artı alemin çağlarıyla bağlantılı kutsal beş sayısı 28 eder ki bu da ayın sayısıdır. Böylelikle Meksika'da 9 yeraltı alemin, yerin ve Avrupa ve Asya'daki geleneklere zıt olarak dışının bir sembolü haline geldi.

Kadim Meksika mitolojisine göre yeraltı alemin en alt katında ortaya çıkan 9 nehre kadim Çin'de de rastlanabilir, fakat burada 9 tipik bir eril sayıdır, güçlendirilmiş 3'tür. Çin yeraltı aleminin 9 nehri 9 başlı bir ejder olarak kendini izhar eder; ejder efsanevi kahraman Yu tarafından öldürülür, Yu ilk büyü kareyi bir kaplumbağanın sırtında oyulmuş şekilde bulan kişidir. Daha önce gördüğümüz gibi bu kare merkezdeki 5'in etrafını çeviren 9 kareye bölünmüştür ve bu şekilde bütün alemin 9'lu gruplardan oluştuğu düşünülür: göğün 9 bölgesi vardır, yerin 9 ülkesi, her ülkenin 9 dağ sırası, her dağ sırasının 9 geçidi vardır ve okyanusta 9 ada bulunur. Astrologların yardımıyla binlerce yıl önce kurulmuş olan Beijing şehri, onun da dokuz katlı yapıyı tekrarlaması için bir merkez ve oraya götüren 8 caddeden oluşur.

Bölgelerin merkezdeki dokuzuncu nokta çevresinde 8 kısım şeklinde ayrılması diğer medeniyetlerde de aynı şekilde biliniyordu. Bu ideal biçimin başka bir yansıması da bazı bowling oyunlarında lobutların konumudur ve lobut topu aynı anda 9'unu birden devirdiğinde bu üstün başarıdır, Almanca *alle Neune*, "9 [lobut]'un hepsi" ifadesinin "süper" manasına işaret ettiği gibi.

Çin geleneğinde 9 esas itibariyle semayla ve kozmolojik meselelerle bağlantılı olsa da insan vücudundaki 9 çıkış noktası ve 9 tür ahenkle özdeşleştirilir, hatta efsanevi aytilkinin 9 kuyruğunun olduğu var sayılır. Ve bilge üstad Lao-tzu'nun önemini vurgulamak için annesinin ona gebe kalışından 9x9 yıl sonra doğduğu söylenirdi.

9 piliçle birlikte Anka kuşu, Çin'de iyi talihin bir sembolü. 3'ün ilk katı olarak 9 çok güçlü bir yang sayısıdır. Anka'nın (*feng huang*) bazılarınca erkek (*feng*) ve dişi (*huang*) unsurların birliğini sembolize ettiği düşünülür; diğerleri onu eril gücün öz mitolojik temsilcisi olarak kabul ederler.

Çinliler gibi Moğollar ve Türki halklarda da 9 sayısına çokça tesadüf edilmiştir. Türklerin öncü kabilelerinden biri *Tokuz Oğuz* olarak bilinir. İnsanların, önünde 9 kere yere kapanması gereken Moğolların Büyük Hanına 9 bayrak veya Cengiz Han vakasında olduğu gibi 9 yak kuyruğu eşlik ederdi. Bu yüzden, destansı *Kutadgu Bilig* ("Mutlu Olma Bilgisi")'i yazan onbirinci yüzyıl Orta Asyalı Türk şairi Yusuf Has Hacib, önünde 9 altın renkli sancağın taşındığı hükümdarın ortaya çıkışını güneş ışığına benzetir (sarı, Türki halkalar arasında gözde bir krallık rengidir). Türkler 9 felekten bahsederler, "çünkü 9'un ötesinde bir şey yoktur". Bununla birlikte bu sayı daha da önemli bir rol oynar: ortaçağ Arap kaynaklarının anlattığı gibi hediyeleri 9'lu gruplar halinde vermek adetti ve *tokuz* (9) basitçe "bir hediye" manasına gelebilirdi, çünkü hediyelerin,

Doğu Asya'nın bin yıllık 9 kuyruklu tilkisi. Bu yaşa eriştikten sonra erkekleri baştan çıkarmak için kendini genç bir kıza dönüştürebilir. Bu tahta oymanın sağ tarafındaki maymun Songaku sadece yüz yaşındadır, ama saçlarından yüzlerce maymun çıkarabilir. Japon sanatçı Hokusai (1760-1849)'den bir tahta oyma.

Moğol Hindistanında dahi 9 kısımdan oluşması öngörülürdü. Kırım Tatar Hanlığının hükümdarları bile hediyeleri 9x9=81 parça halinde kabul ederdi. Bir çok Türki adetin devam ettiği Moğol Hindistan'ında vakanüvis Ebu'l-Fazl'ın kaydettiği gibi *tarhan* derecesinde bir memur, suçlarının sayısı 9'u geçmediği takdirde cezalandırmaya tabi değildi. Bu arada Sibiryaya Yakutları arasında şamanlar ayinlerine başlamadan önce 9 dilsiz genç erkeği ve 9 dilsiz genç kıyı yanlarına koymaları adetti.

Bu muhtelif münasebetler göz önüne alındığında, 9'un Türkçe'de yuvarlak bir sayıya inkişafı anlaşılabilir olur. Mesela "9 ayın Çarşambaları bir araya geldiğinde", kişinin işi o kadar artmıştır ki neredeyse tamamlanamaya-

kaktır, manasına gelir. "9 düğüm altında" duran bir şey iyi korunur. 9 köyden kovulmuş bir kişi her yerden dışarı atılmış zavallı bir biçaredir ve *dokuz babalı* denen bir kişi veya hayvan kısaca bir piçtir. Fakat bir kimse "9 köre 1 değnek" diye çağırılsa o kesinlikle sıkıntı ve keder anında tek gerçek yardımcısıdır.

9 bezer şekilde Anglo-Saxon-Cermen dünyasında da mütebarizdir. Galya'nın ilk sakinleri olan Kelt Galyahılar, kanuni işlerde olduğu kadar pratik hayatta da onu kullandılar. Dokuz adım mesafeyi ölçmek için kullanılır: bu şekilde bir ateş 9 adım öteden bir evi tutuşturabilir ve birini ısırmış bir köpek sahibinin evinden 9 adım ötede öldürülebilir. Yalnızca 9 kişi birine saldırmak için bir araya geldiğinde, bu gerçek bir saldırı olarak değerlendirilir. Benzer durum Cermen kanunu için de geçerlidir, 9 adım burada da kanuni bir ölçü olarak ortaya çıkar ve haraçlar 9 kalemnden (yumurtalar gibi) oluşur. Dokuz gün çoğunlukla kanuni bir devredir: bir boşanma durumunda kadın evvelki kocasının evini 9 gün sonra terketmeliydi, aynı şey kocasının ölümünden sonra da geçerlidir. Gayri menkullerin sahipliği dokuzuncu nesilde sona erer; bununla birlikte gayri menkulleri veya mezarları 99 veya 999 yıllığına kiraya verme adedinin 9'un bu eski kanuni yönünün bir yansıması mı olduğu yoksa 100 ve 1000 mükemmel yuvarlak sayılarından kaçınmak için mi yapıldığı açık değildir.

9'un önemi bazı İngiliz deyişlerinde ve daha az bir miktar Alman deyişlerinde muhafaza edilir. Bu şekilde, bir adam yapmak için 9 terzi gerekir; 99 ufak terzi Alman masallarında ortaya çıkar ve bir kişi "Neun wie dich fress' ich zum Frühstück" (senin gibi 9 kişiyi kahvaltı yerine yer bitiririm) tehdidini haykırdığında zavallı muhatabın çaresiz durumu kolayca tasavvur edilebilir. Zamanında bir dikiş dokuz kurtarır ve bir kişi çok süslü olarak donanmış olarak ortaya çıktığında "dokuzla donanmış"tır. Tamamen mutlu olmak için dokuzuncu bulutun üstünde olmak ve modern Almanca'da olduğu gibi Yedinci Gökte olmamak (eski bir

Cermen 9'unun 7 tarafından tipik bir ikame edilmesi durumu) gerekir.

9 sayısı sık sık Kelt ve Cermen hikaye ve mitlerinde de ortaya çıkar. Kral Arthur babasının gücünün dokuzuncu kısmına sahipti; 9 şövalye ona bağlılık yemini etti ve onun 9 kahyası vardı, ayrıca 3x3 gün hapsedildi. Suyun altında nefesini 9 gün ve gece tutabilen ve aynı süre boyunca uykusuz kalabilen bir Cermen kahramanının hikayesi vardır: onun mızrağı diğerlerinin 9 mızrağı kadar güçlüydü. Halk hikayeleri dokuzcukların doğuşunu anlatır ve bir adam 9 çocukla övünebildiğinde bu onun kudretine delildi. Hamalin'in Alaca Gaydacısı çocukları denir ki flütünün dokuzuncu melodisiyle büyüledi. Kedilerin 9 canı olduğunu herkes bilir, fakat "9 kuyruklu kedi" ifadesi olumsuz bir anlamda felaket için kullanılır. 9 yaşına ulaştıklarında kedilerin kendilerini cadılara dönüştürebileceği de iddia edilir ve *Walpurgisnacht* yani 1 Mayıs gecesi boyunca cadıların Blocksberg'deki (Almanya'nın Harz dağlarında) toplantı yerlerine 99 (çoğunlukla siyah) kedi tarafından çekilen arabalarla gittikleri zannedilir.

Kadın kahin İskandinav destanı *Völuspá*'da şöyle söyler:

Dokuz dünya bilirim
Dokuz orman tanırım, merkezdeki muazzam ağacın
Yerin tozunda toprağında.

Ve Shakespeare'in "esrarengiz kız kardeşleri" tekrarlar:

Üç kere sana ve bana üç kere
Ve tekrar üç kere, dokuz yapsın diye
Huzur! sihir bitirilir.

Cermen mitolojisinde Odin 9 gün ve gece ağaçta asılı kalır ve bu süre boyunca 9 şarkı öğrenir. Tehlikeli kurt Fenris 3 zincir ve diğer 6 maddeyle zincire vurulur ve tanrıların en bilgisi Heimdall'ın 9 annesi vardır. Bir alt

düzenin ilahi varlıkları dokuzlular veya dokuzun katları şeklinde ortaya çıkarlar, bu şekilde Cermen Valkyrieleri*, 9 tür cüce ve kadim Yunan'da 9 ilham perisi (*muse*) vardır.

Dokuz, Cermen halkları arasındaki kurban ayinlerinde de önemlidir: ya 9 şey kurban edilir ya da Danimarka'da olduğu gibi her erkek türünden 9 kafanın sunulduğu büyük bir kurban ziyafeti verilirdi. Önemli bir dini sayı olarak 9'un kadim rolü onun bütün büyüsel eylemlerde görünmesine yol açmıştır. Thruringen'de kızlar 9 tür yemeğin artıklarını toplayacak ve sonra sevdiklerinin ruhunun onlara görüneceğine umarak gece yarısı masanın etrafına oturacaklardır. Almanya boyunca, yeni doğmuş bir bebeğin 9 gün boyunca kendisini hayata ya da ölüme hazırladığı inancı oldukça yaygındı. Eğer insanlar kendilerini hayvanlara dönüştürmesi gerekirse veya tersi, bu çoğunlukla dokuzuncu günde olur; kuğu bakireler ve Valkyrielerin kendi kimliklerini 9 yıl sonra değiştirdikleri düşünülürdü. 9 sayısının hayaletler ve ruhlarla olan bu ilişkisi bir rüyayı birine 9 gün boyunca anlatmamayı zorunlu kılar ve aynı şekilde birisi bir hayaletle şans eseri karşılaşmışsa bu karşılaşma 9 gün ifşa edilmemelidir.

9 büyü sayı bazı hastalıkların iyileştirilmesinde de rol oynar. İyileştirmede ayinsel bir eylem çoğunlukla 9 kere tekrarlanır, bu şekilde büyülenmiş bir kimse 9'dan 1'e kadar geriye saymalıdır ve 9 düğümlü bir kurdelenin burkulmuş bir ayak veya el durumunda yardım edeceği düşünülür (bu adet hem İskoçya'da hem de Almanya'da biliniyordu). 9 tür hastalık 9 özel bitkinin karışımıyla tedavi edilebilir ve Göttingen (Almanya) bölgesinde Paskalya'dan önceki perşembe günü 9 farklı yeşil sebzedden oluşan *Negenstärke* ("dokuz katlı kuvvet") denen bir çorba hazırlanırdı. *Neunkräutersegen*'den 9 farklı bitki üstüne okunan

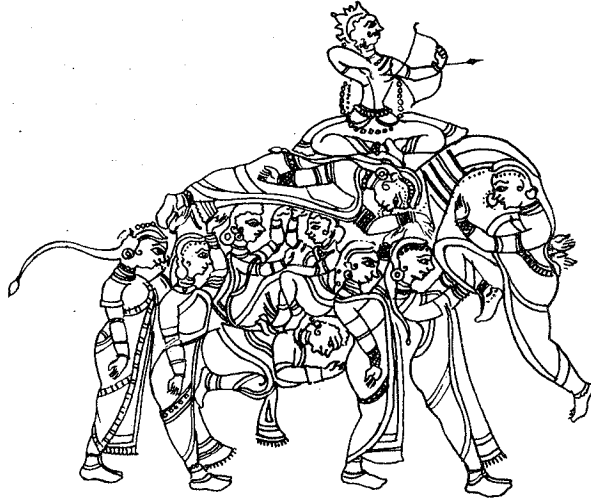
* *Valkyrie* : Odin'in bakireleri. Bunlar savaşta ölen kahramanların ruhlarını sevk eder ve Odin'in onları kabul ettiği ve ziyafet verdiği Valhala salonuna götürülürler.

bir duanın 9 şeytana ve 9 tür zehire karşı yardım edeceği zannedilir; bu bitkiler 24 Haziran St. John gününde toplandığı ve bir buket halinde bağlandığında gücü artırılır. Almanya'nın bazı bölgelerinde 9 farklı tahtadan yapılmış bir tabureyi kiliseye yerleştirerek hırsızların ortaya çıkarılabileceğine inanılırdı. Almanya'da büyük sıkıntı zamanlarında *Notfeuer* denen bir şey yapılırdı. Böyle bir ateş için 99 adam çalı çırpı toplamalıydı ve bölgenin bütün tehlike-deki yaratıkları, insanlar ve benzeri hayvanlar ateş boyunca 3x3 kere koşmalıydı. Daha eğlencelisi, kişinin dilekleri yerine getirilmesi için ancak ardarda 9 açık gece aynı 9 yıldızı sayabilmelidir, şeklindeki batıl inançtır.

Bir çok eski halk hikayesinde kahramanın dokuz katlı gücü vardır veya belli başlı dokuz vazifeyi yapmalıdır. Bu bağlantıda tuhaf olan orta İsviçre'nin Uri kantonundan nakledilen bir inançtır: kişi kasaplık bir öküzü ilk sene bir ineğin sütüyle ikinci sene iki ineğin v.d. ta ki sonunda hayvan 9 ineğin sütünü içinceye kadar beslemelidir. Sonra bir bakire tarafından dağ sırası içinden götürülmeli ve kaybettirilmelidir, bundan sonra o dağdaki bütün şeytanları ve cinleri altedebilecektir.

Dokuz ayrıca bir mükemmellik sayısı ve nihai sınır olarak da kullanılabilir. Bu alışılmadık derecede büyük ve muazzam olan bir şey için kullanılan *Neunmännerwerk* (9 adamın işi) veya çok hünerli birini tarif için *neunhändig* (9 ellerli) gibi Almanca kelimelerden de anlaşılır. Benzer şekilde *neunäugig* (9 gözlü) cin fikirli ve kurnaz demektir ve süper zeki bir kişi *neunmalklug* (dokuz kere zeki) olarak bilinir (bu sonuncusu az buçuk tasvip edilmeyen bir nitelik olsa da).

Yunanistan, İran ve Hindistan'ın Hint-Cermen gele-neğinde devler ve kahramanlar 9 kolboyu uzunlukta görülür: bu Farsça'da *nevgeze* 'dir, fakat aynı şey Kitabı Mukaddes Şahsiyeti Basan'lı Kral Og için de söylenir. Dokuz Hintçe terim *naulakha* (900.000 değerinde bir şey)'da bir

Aşk tanrısı Kandarpa (veya Kama), bir yay ve ok tutar, 9 kızdan oluşan bir filin üstüne biner. Bhuvaneshvar'dan kağıt üzerinde bir resim, ondokuzuncu yüzyıl. Jutta Jain-Neubauer'in açıkladığı gibi bu tür resimlere eşlik etmek üzere çoğunlukla aşağıdaki gibi hikayeler anlatılır: Radha'yı arzulayan Krişna, Vrindavana ormanında geziniyordu. *Gopi*'ler (sığırtmacı kızlar), belki Krişna'ya olan çılgınca aşklarından veya onu Radha'dan vazgeçirip kendilerine çekme niyetiyle, vücutlarıyla bir fil oluşturmaya karar verdiler. Düşünceye dalmış Krişna bu bileşik hayvanı gerçek bir fil kabul etti ve üzerine bindi. Radha'yı aşk ve arzıyla dolu olarak anarken oyunlarının işe yaramasına sevinen *gopiler* birden "fil"i parçalarına ayırdılar.

büyüklik ve mükemmellik sayısını da temsil eder, bu masallarda ve halk hikayelerinde en değerli kolyeyi veya mücevherin en çok istenen parçasını tavsif etmek için kullanılan bir kelimedir.

9'un karanlık tarafı bir çok İskandinav ve özellikle de Finlandiya mitinde ortaya çıkar: mesela hastalıklar 9 kötü kız veya erkek kardeş olarak görünür. Çoğunlukla kuzey bölgelerinde rastlanan bu tür fikirler gibi bu kötü

ruhların kutup kışının dokuz uzun karanlık ay şeklinde kişileştiğine inanılır. Bir Finlandiya hikayesine göre Kippumaki Dağında 9 mağara vardır, her biri 9 kolboyu derinliktedir, içinde büyücüler insanlığın acı ve sıkıntısını saklar, bu dağın üstünde Hiddetli Hilta ve şeytan ortakları insanların hakkında gelmesi takdir edilen belaları pişirirler. Finlandiya inançlarında hastalıklar, acı ve zararlı hayvanlar, 30 yaz ve 30 kışlık bir gebelikten sonra bir yaşlı kadın olarak doğarlar, sonra bu kadın her birini suyun üstünde bir taşın üzerine doğurduğu 9 oğul çıkarır. Estonya hikayelerinde Kuzeyin bir kraliçesinin 9 kötü oğlu muhtemelen benzer bir fikirdir. Fakat aynı şekilde çare bulmak için de kullanılabilir, Finlandiya ev tanrısı Tontu, mutfakta 9 kere dolanılarak çağırılabilir ve kışın en karanlık 3 ayı aileye ne yapmışsa onu düzene koyacaktır.

Hint-Cermen mirası, 9'un özel konumuyla birlikte kadim Yunan'da da gözlemlenebilir. Yeraltı dünyadaki Styx nehrinin 9 dönemeci vardır ve Delfi'de Apollo onuruna her dokuz yılda bir ziyafetler verilirdi. Bu periyot daha sonraları 5 yıllık bir döneme kısaltıldı. Sonraki dönem antikitede Zeus onuruna bir ziyafet Likya dağında her dokuz yılda kutlanırdı. Nakledildiğine göre insan kurbanları da vardı fakat ayinsel öldürmeyi icra eden kişi söylenildiğine göre ülkeden 9 yıl uzaklaştırılırdı. Petra'daki Dionysus şöleni süresince 9 adam ve 9 kadın ayin yapardı. 9 ilham perisinin (*muse*) eşliğinde Apollo 9 -veya evvelce gördüğümüz gibi- 7 telli lir taşırdı ve mitin bir versiyonuna göre annesi Leto'nun çalışması 9 gün ve 9 gece sürdü ve zavallı anneye yardım eden Eileithya ondan 9 parçalı bir gerdanlık kabul eder. Bu "gerdanlığın", gebeliğin 9 ayı boyunca embriyoya kan ve besin götüren göbek bağı ile bir ilişkisinin olup olmadığı merak edilir.

9 ilham perisi bir çok düşünür ve yazara ilham verir; bu sebeple Herodot eserini onların onuruna 9 kısma ayırır ve bu bağlamda Plotin'in *Ennead*larını ("9 kitap") düşünmek çok da zorlama değildir, onun Yeniefiatuncu

felsefesi, Yahudi, Hristiyan ve İslami mistik düşüncesinin gelişmesinde önemli bir parça olmuştur. Bu yüzden Eflatun'un efsaneye göre $9 \times 9 = 81$ yaşında öldüğünü öğrenmek şaşırtıcı değildir.

Hristiyan çevrelerde 9 genellikle Teslis kavramıyla irtibatlandırılır. Dante'nin *İlahi Komedya'sı* bu teslisçi sembolizmin en iyi örneğidir. Eserini terkip ettiği 3 satırlık kıta, *terzine* şiir formundan başlayarak her şey Teslise işaret eder, *Cehennem*'de bu şeytani bir şekilde çarpıtılır. 3'ün 1'den daha kapsayıcı olması gibi $3 \times 3 = 9$ da insanlığın Tanrıyla ilişkisini daha iyi ifade edebilir ve gerçekleştirebilir. Meleklerin dereceleri 9'dur ve Dante için bu 9 yine sevgilisi Beatrice'de açığa çıkar, onun hakkında *Vita nuova*'da (30:26-27) şöyle söyler: "Bu sayı onun gerçek benliğiydi" yani melekler aleminin yansıması.

Roger Bacon'a göre yıldız falındaki dokuzuncu konak, dolaşma ve seyahate, dine, inanca ve tanrısallığa ilişkindir. Bu, Tanrıya ibadet, bilgelik, kitaplar ve kutsal metinler konağıdır ve Jüpiter'in hakimiyeti altına girer, genellikle de "büyük talih" olarak bilinir. Böylece 9 bazı şartlar altında uğurlu bir sayı olarak değerlendirilir. Mesela İsviçre eyaleti Aargau'da hasadın sonunda bir tarladan toplanan tahılın son 9 başağının onları bulana iyi şans getireceğine inanılır; bunlara *Glückskorn* "iyi şans taneleri" denir.

Bir zaman ölçüsü olarak 9'un eski rolüne Lüttih'in anlamlı sayılar hakkındaki kapsamlı eserinde iktibas ettiği bir Çingene şarkısında ima edilir:

Oturdum orman yeşilinde.
Zavallı ben, 9 gün, gün be gün,
Gerçek aşkım sevgilimi görmek için,
Düşündün geçecek buradan.
Böyle oturacaktım dokuz hafta.
Evlenmeyi kabul etmesi için,
Dokuz yıl uzun gelmeyecekti bana.

Benzer bir ruh halinde E. E. Cummings şöyle söyler:

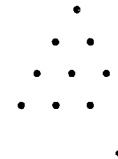
Her mil için ayaklar gider,
Kalp ise dokuz gider...

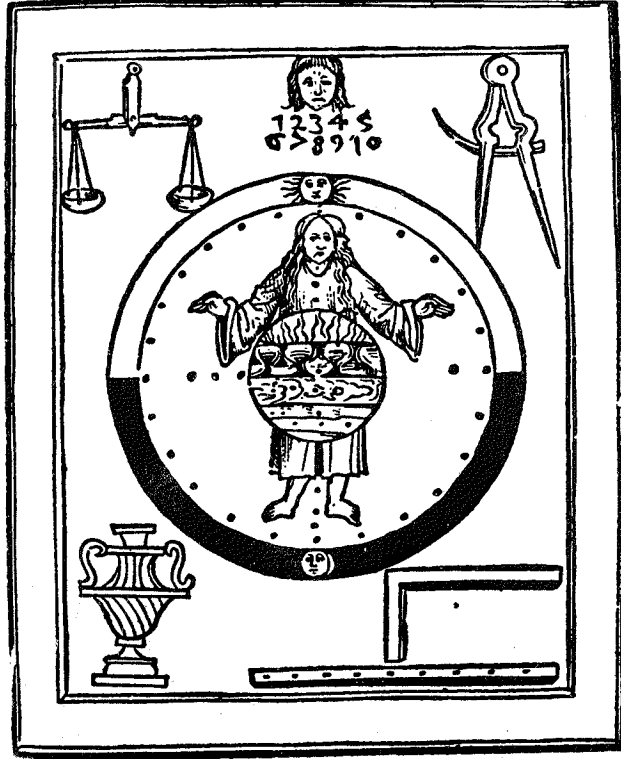
TAMLIK VE MÜKEMMELLİK

◆◆ 10 ◆◆

Bu sayı şerefçe yüksek tutulan eski bir sayıdır, çünkü bu onlarla saydığımız parmaklarımızın sayısıdır.

Romalı şair Ovid böyle söyler ve öyle görünüyor ki en azından bizim geleneğimizde on parmak, alışıldık onlu sistemin temeli olarak iş görmüştür. Gerçekten de W. Hartner'in gösterdiği gibi antikitedeki sayma sistemlerinin pek çoğu bunun üstüne kuruludur. Mesela kadim Mısır'da lotus çiçeği işareti 1000 ve sandal işareti ise 10.000 demektir. Pisagorcular için 10'un önemi şüphenin ötesindeydi, çünkü her şeyi kuşatan, her şeyin sınırı olan "ana" olarak kabul edilirdi. İlk dört tabii sayısının toplamı ($1+2+3+4=10$) olarak asli bir varlık, tezahürlerin kutupsallığı, ruhun üçlü faaliyeti, 4 unsurda görüldüğü üzere maddenin 4'lü varoluşu ile irtibatlandırılırdı. Böylece 10, her şeyi içine aldı ve geometride eşkenar üçgen olarak temsil edilebildi:

Gnostik anthropos (insan), 4 unsuru kendinde taşıyan ve 10 ile bağlantılı olan ilahi varlık olarak. 10, "mükemmellik" demektir çünkü ilk dört tam sayının toplamıdır, $1+2+3+4$. Albertus Magnus'un *Philosophia Naturalis*'inden (1560).

10'da çokluk, daha yüksek bir seviyede birliğe tekrar döner, çünkü 10 yeni bir çokluğa doğru ilk basamaktır ki o da 100 ile başlayan başka bir basamağa götürür, v.d. Mistik bir şekilde söylersek 1 ve 10 aynıdır, 100 ve 1000'in aynı olması gibi.

10 çokluktan çıkan birliği temsil ettiği için Aristo 10 kategori kabul eder ve benzer duygu, kitapları ve hikmetli sözleri onlar halinde gruplayan bir çok medeniyette yansıtılır: mesela 10 kitabıyla birlikte Hindistan'da ilk dönem *Rgveda* veya Musa'ya verilen 10 Emir. Budizm'de de 10 emir vardır, 5'i rahiplere 5'i de ruhban olmayan halk için ve Sufiler için İslami mistisizm tarihinde Ebu Sa'id Ebu'l-Hayr tarafından onbirinci yüzyılda geliştirilen en eski kaide 10 kısımdan oluşur.

Yahudi geleneği, 10'un merkezi rolünün daima farkında olmuştur. Sadece İsrail'e verilen 10 Emir değil, *Zohar*'ın iddia ettiği gibi alem de 10 kelimedeyle yaratılmıştır, çünkü Tekvin 1. babda "Ve Tanrı söyledi" 10 kereden daha az söylenmiş değildir. Adem'le Nuh arasında 10 nesil vardır. Sadece nadiren 10'un olumsuz bir yönü ortaya çıkar (Mısır'daki 10 adet felakette olduğu gibi). Yahudi Kefaret Günü 10 Tışri'de günahların itirafı 10 kere tekrarlanır ve Yahudi Yeni Yılı Roş Haşana'sında 10, Kitabı Mukaddes ayeti 10'lu gruplar halinde tekrarlanır. 10'un önemi, 10 *sefirot* kavramını geliştiren Kabalacıların spekülasyonlarında daha da aşikar hale gelir. Bu on arketipsel tezahür, Gershom Scholem'in tarif ettiği üzere bütün varoluşun, görünen ve görünmeyen yaratılış aleminde bir kırılma olmadan ve yeni bir başlangıç olmadan akan temel ilahi varlıkların bir aleminin esasıdır. 10 *sefirot*'un şekli bazen *macrocosopia* yani asli Adem'in (*adam qadmon*) kozmik şekli olarak açıklanırdı. Pisagorcunun akımların sistemi etkilediğinde şüphe yoktur, bununla birlikte en büyüleyici tarzda ayrıntılarıyla işlenmiştir. Kabalacı sistemin altında yatan fikir tarifi ötesindeki birliğin teslisle açılmasıdır. Bunlar 3 yüksek *sefirot* dur: *keter* (renk beyaz), *hokhmah* (renk gri)

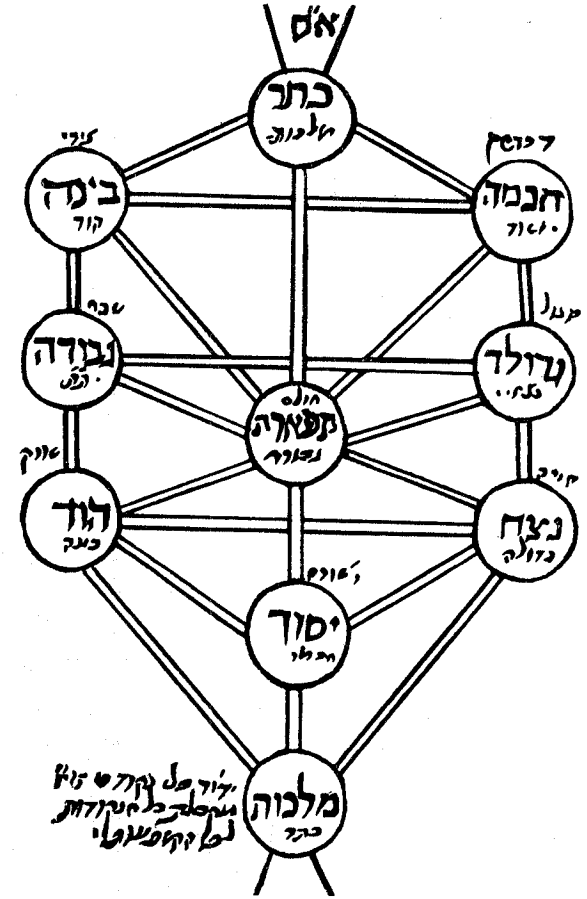

İnsan hayatının 10 safhası, şöyle iddia eden değersiz bir Almanca manzume eşliğinde: 10 yıl bir çocuk, 20 yıl gençlik, 30 yıl bir adam, 40 yıl kemale ermiş, 50 yıl duraklama, 60 yıl yaşlılık başlar, 70 yıl yaşlı bir adam, 80 yıl bir şey bilmez, 90 yıl çocukların eğlencesi, 100 yıl Allah rahmet eylesin.

Augsburg'lu Abraham Bach'ın tek yaprak yayın şeklinde basması. Safhalar umulan ömürden çok 10 ve 100 sayıların "mükemmel" karakterine göre belirlenmiştir.

ve *binah* (renk siyah). Dördüncü *sefirah*, *hesed* veya *gedullah* mavi ile bağlantılıdır, beşincisi *gevurah* kırmızıyla ve bunların birleşimi dokuzuncu *sefirah*, *yesod*'da koyu mor olarak ortaya çıkar. Altıncı *sefirah*, *tiferet* (renk sarı) yedinci *netsah* (yeşil) ve sekizinci *hod* (renk turuncu) ile ilişkilidir. Bunlar sırayla dördüncü ve beşinci *sefirah* ile bağlantılıdır ve son nokta onuncu *sefirah*, *malkhut* veya *shekhinah*'dır.

Kişi, bütün kozmik yapıyı ve dahilî ilahi faaliyeti 10 *sefirot* arasındaki bağlantılardan geliştirebilirdi ve ortaçağ Kabalacıları bunu harfleri ve harflerin sayısal değerlerinin

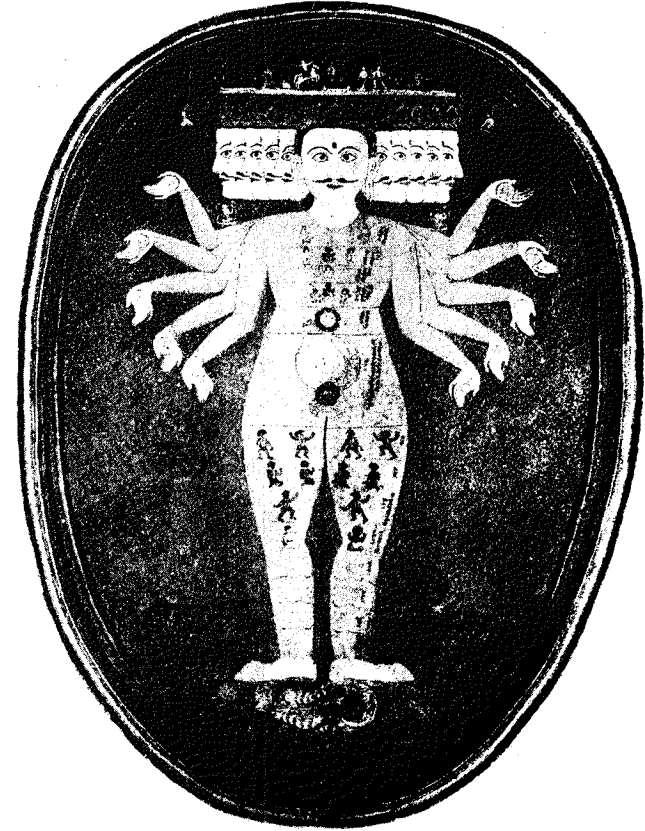

Sefirot ağacı veya Hayat Ağacı, *Zohar*'ın eski bir el yazmasında gösterildiği şekliyle. 10 *sefirot* öğretisi, Safed'li Kabalacılar tarafından geliştirilmiş olarak 4 alem hakkındaki sonraki dönem fikirleri etkiledi.

gematrik işletimlerini zekice kullanarak yapmışlardır. Bununla birlikte sadece 10'un yüksek mistik yönleri üstünde durmak ve bu sayının çok pratik bir yönünün bulunduğunu yani ondalığı unutmak insafsızlık olurdu.

Hristiyan müfessirlerin 10'u kullanmış olması gerektiği tabii bir husustur. Şöyle soracaklardır: Roma rakamı X=10, Mesih'in haçına, onun isminin Yunanca yazılışının (*Xristos*) ilk harfine ve 10 Emir'e bir ima değil midir? Dahası İsa'nın isminin baş harfi *yota* (*I*)'nın sayısal değeri 10'dur. Kitabı Mukaddes'in temsili tefsirlerinde 10, Teslisin 3 şahsına ve hayatın 7 unsuruna (kalp, ruh, zihin artı 4 unsur) işaret edecek şekilde anlaşıldı. Ayrıca meleklerin dereceleri 9 ile 1 insan oğlunun toplamı olarak veya Kutsal Ruhun 7 hediyesi (oğullar) ve inanç, umut ve merhamet üçlüsünün (kızlar) şahıslaştığı Eyüb'ün 10 oğluna bir ima olarak da açıklanabilir. Diğer müfessirler 10 Emir'de Tanrı'ya karşı 3 dindarlık emri ve insan oğulları arasındaki ilişkilere dair 7 emri keşfettiler.

10 İslami gelenekte de aynı şekilde rol oynar. Beş dahili duyu, 5 harici duyuya tekabül eder ve Hz. Muhammed ilk Müslümanlar arasında "cennetle müjdelenen 10 kişi"yi zikreder. Onların isimleri çoğunlukla muskaların üzerine bir sekizgen şeklinde yazılır (tipik cennete ait şekil ifadesi). Peygamber örneğini takip ederek büyük mistik önderler kendilerini 10 inançlı şakirtle çevreler veya menkıbeler öyle der. Türk alimler, onuncu Osmanlı İmparatoru Kanuni Sultan Süleyman'ın hicretin onuncu yüzyılının dönümünde doğduğunu ve 10 çocuğu olduğunu bulmaktan hoşnut olurlardı. Ona büyük bir hükümdar olarak 10 erdem atfetmek kolaydı; onun tarafından fethedilen ülkeler ve şekiller onlar halinde ortaya çıkar ve hatta ülkesindeki şairler ve kadınların sayısı, mükemmelliğin ideal sayısına ulaşılması için 10 veya 10'ur

10 kol ve Vişnu'nun 10 bedenlenmesi (avatars) ile alemin Tantrik figürü. Elbise üstünde guaş resim, onyedinci yüzyıl, Nepal.

Bu iyi niyetli oyunlardan daha ilginç ve manevi olarak daha önemlisi 10'un İsmaili gnostik yazılardaki rolüdür. İhvanu's-Safa 10'un 2 basamaklı ilk sayı olarak özel bir öneme sahip olduğunu belirtmişlerdi (Arap rakamlarını kullandıklarından ve tarihte bu noktadaki Avrupalılar gibi Roma rakamlarını kullanmadıklarından). Klasik İsmaili felsefesi 10 yüksek *hudud* var sayar, bunlar akıllar veya büyük melek türleri olarak tarif edilebilir. Bu 10, 3 kısımdan oluşur: asli Bir, ilk ikili ve üçüncü akıl artı yedi melek (cherubim). İlk derece *resul* ("elçi") derecesidir ki bunlar anlatıcı olarak ilahi Kanunu tebliğ etmelidirler ve feleklerin ötesindeki en uzak semavi felekle bağlantılıdır, alçalan çizgi *vasi'*ye gider yani "sorumluluk verilen varis" (batını yorumdan sorumludur) ve imam'a (Satürn feleğiyle bağlantılıdır) gider ve onuncu adım olarak görülen ay altı aleme kadar aşağı doğru devam eder ki manevi rehberlerin silsilesinde en alt mertebeye bağlıdır. *Resul*'den tarihi tezahürü Ali ibn Ebi Talib olan vasiden sonra Muhammed ibn İsmail'e kadar 7 imam takip eder. O da, onuncu sırada olarak *kaimu'z-zaman* tarafından takip edilir ve o dirilişi takdim edecek kişidir. İran'ın gnostik geleneklerinin zeki bir şekilde İslamileşmiş tarzda İsmaili gelenekte varlığını sürdürmüş olması mümkündür.

Şiilerin geri kalan kısmı için 10'un hala başka bir manası vardır. Peygamberin torunu Hüseyin İbn Ali hükümet güçleri tarafından Kerbela (Irak)'da 10 Muharrem 61'de (10 Ekim 680'e tekabül eder) öldürüldü. Zaten Peygamberin hayatı süresince Aşure adı altında bir oruç günü olarak görülen bu gün milyonlarca dindar Şii için büyük keder anıdır (Hristiyanların Kutsal Cuma'sıyla* karşılaştırılabilir). Muharrem süresince *deh meclis* (10 toplantı) denen Kerbela Şehitlerinin kötü kaderini anmak için sık sık toplanılır ve imamların çilesi hakkındaki çok sayıda dini ri

*Kutsal Cuma: Hristiyanların inancında Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini andıkları Paskalya'dan önceki Cuma.

sale 10 bölüm veya kısım halinde tertip edilir.

Fakat daha az mistik konulara da dönmeliyiz. On belki de daha büyük bir önemle ondalık sistem için de bilinir, özellikle de askerlikle irtibatlıdır. Türkçe *on başı'yı* yüzbaşı takip eder, bu kesin olarak Roma *centurio*'suna tekabül eder. Kadim Roma'da *decan* 10 askere komuta etmeliydi, elbette artık bu ünvandan türetilmiş *dekan*, *dean* (baş papaz) veya *doyen* (duayen) terimlerini kullanırız. "*Decimate*" (çoğunu öldürmek) kelimesi bize bir Roma askeri isyan ettiğinde her on askerden birinin idam edilmesi adetini hatırlatır. *Denarios*, *dinar* paranın ondalık sayımına işaret eder. Bununla birlikte bir İranlı şair 10 dilli bir zambaktan bahsettiğinde, mecazi olarak bu çiçeğin büyük bir miktar taç yaprak-diline sahip olduğunu bunlarda Tanrı'nın sessiz övgüsünü ifade ettiğini söylemek ister. Avusturyalı oryantalist Joseph von Hammer-Purgstall (ö. 1856), İran'da hiç bir tabiatçı eserin ona böyle bir 10 yapraklı zambak temin edememesiyle hayal kırıklığına uğramıştı. Fakat 10 diğer bir çok büyük sayılar gibi sık sık yuvarlak bir sayı olarak hizmet eder.

Son olarak, psikologların 10'u 2x5 olarak, böylece de evliliğin bir sembolü olarak yorumladıkları tesadüfen zikredilebilir, çünkü 2, cinsel arzuyu 5'e yani daha makul bir davranışa dönüştürür.

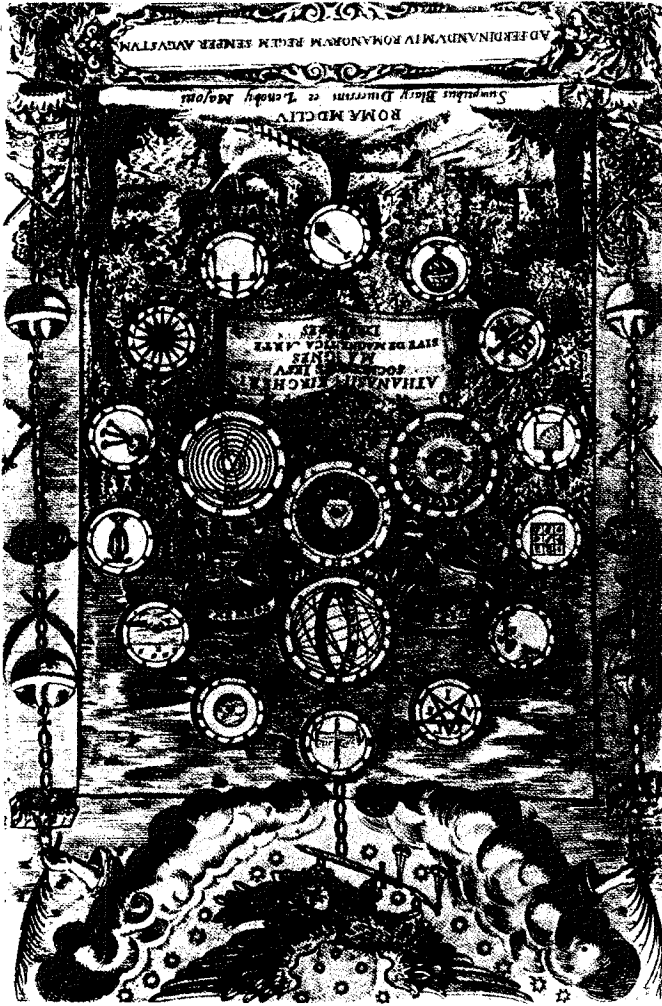
Tablo 1. Yaratıcı alemi hacim, miktar ve ağırlığa göre ölçer. Resim Süleyman'ın Meselleri 11:21'i canlandırır. Augustine de şöyle düşünmüştü: "Bütün varlıkların şekli vardır çünkü onların sayıları vardır. Eğer bu sayıları onlardan çekip alırsanız hiç olacaklardır. Bulundukları yerden çok sayıların bulunduğu yerden. Çünkü onların içinde ölçülmüş olan kadar özün bir çoğu vardır." (*De Libero Artitrio*, 2.kitap). Onüçüncü yüzyıl bir Fransız Kitabı Mukaddesinden el yazması resimleme.

Tablo 2. Albracht Dürer'in meşhur oyması *Melancholia I* (1514) gizli sembollerle doludur. Onun çelişik duygulu, soğuk karakteri Dürer'in hayatındaki bir dönüm noktasını yansıtır. Sağda yukarıdaki büyümlü kare, Jüpiter karesi diye adlandırılan şeydir; soğuk yön altında görünse de olumsuz olarak ortaya çıkan ne varsa olumlu değerlere dönüştürür. Bu oymanın yapıldığı yıl, Dürer'in annesinin öldüğü yıldır; ölüm tarihi 17.5.1514 büyümlü karede içerilmiştir.

Dürer'in oymaları, *Birinci, Ölüm ve Seytan* ve *Hücreesindeki Jerome* aynı tarihte yapılmışlardır ve hangi problemlerin sanatçıyı üzdüğünü anlamamızı sağlar. "Bize bakan yaşlı Satürn'ün çehresidir, fakat bunda Dürer'in kendi yüzünü teşhis etmekte haklıyız" (Panofsky-Saxl).

Melancholia I "Satürn korkulu" olarak telâkki edilen imparator Maximilian için yapılmıştı; bu, ona kara sevda, sıkıntı ve üzüntüye karşı yardım etmek demektir.

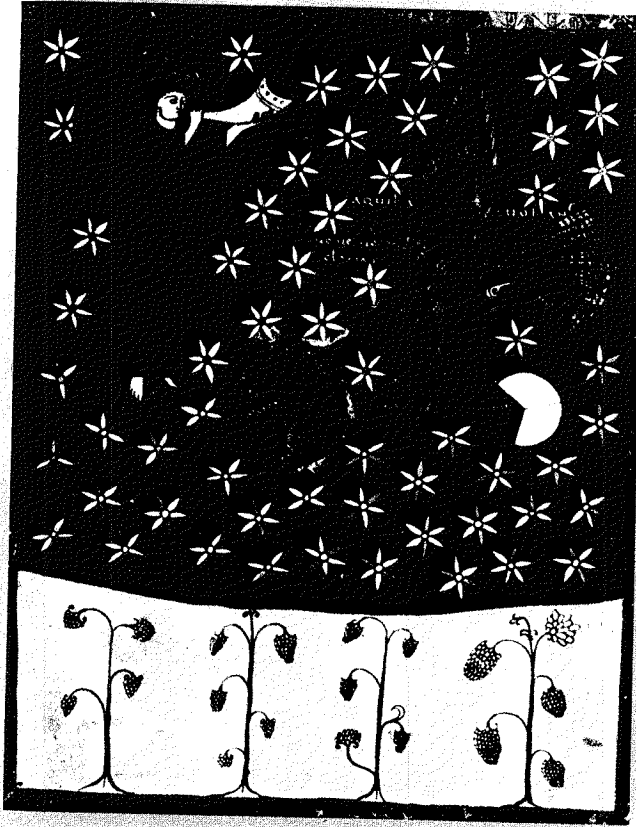

Tablo 3. "Omnia nodes arcanes connexa". Her şey her şeye gizli bağlarla bağlanmıştır. Athanasius Kircher'in şiarı da böyleydi, o 1665'de ilk olarak büyüülü kareleri tetkik ettiği *Arithmologia sive de abditis numerorum mysteriis* adlı bir kitap telif etti.

Bu tablo erken dönem bir kitap olan Magnes'in (Roma 1641) başlık sayfasını gösterir. Merkezde "Tanrı'nın gözü" etrafında gruplanmış dairevi semboller "Hayat Ağacını" teşkil eder. Kircher'in şiarı Tanrının gözü çevresindeki kuşakta yazılıdır.

Tablo 4. "Omnia ab uno": bütün hayat Bir'den gelir ve Bir vasıtasıyla görülür; Adem, Tanrı'nın nefesiyle yaratılır. Monreale Katedralinden bir mozaik, onikinci yüzyıl, Sicilya.

Tablo 5. Dünyanın sonunu ilan eden dördüncü boru. Yuhanna'nın Vahyi'ndeki (8. bab) tasvire göre St. Sever (Gascony)'in Apokalipsinden bir minyatür.

El yazmasının alt kısmındaki solmuş 4 ağaç o anda yeryüzündeki durumu ima eder. Yedinci boru üflendiğinde hayat tamamen sona erer.

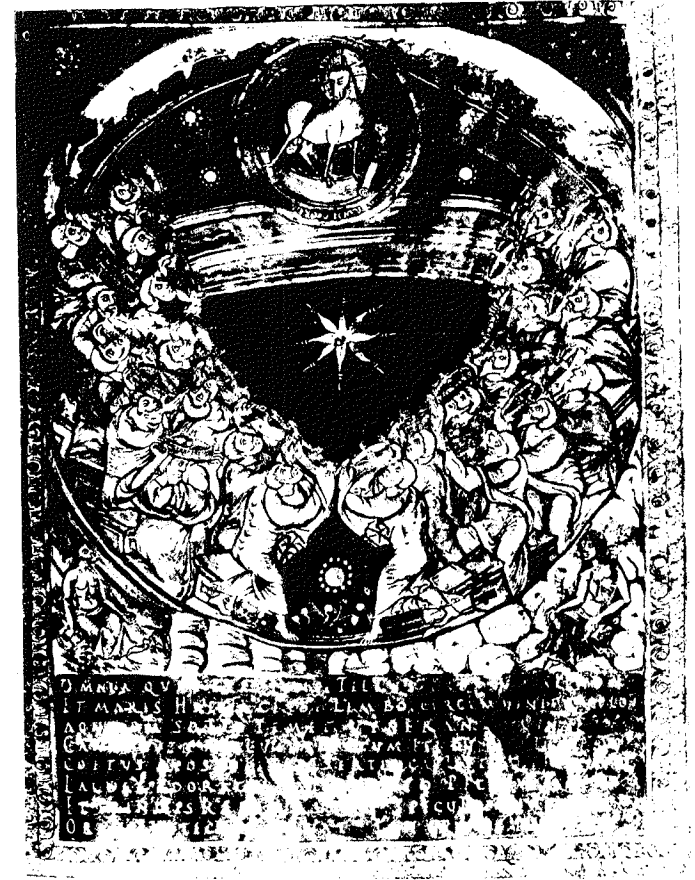

Tablo 6. Tapınağın üstünde tahtta oturan Rabbin önünde "Kutsal kutsal kutsal" diye şarkı söyleyen her biri 6 kanatlı 6 melek, İşaya'nın ruyetinden (6:1-3) bir temsil. Bamberg katedralinin hazinesinden bir elyazması Tevrat'tan bir minyatür, yaklaşık 1000.

Tablo 7. Mükemmel 10'un yeniden kurulması: göğün krallığına yükseliş. "Şarkıların Şarkısı" minyatür tezhibi, Reichenau Okulu, yak. 980.

Wolfram von dem Steinen bu imgeyi şöyle yorumlar: Rabbin tahtının önünde semavi ev sahipleri melekler saf halinde gözetler, her biri üçlü sembolik bir grup halindedir. Hepsî dokuzdur, fakat on yaratıcının Altın Sayısıydı, İblisin düşüşüyle noksanlanmıştı ve şimdi takdis edilmiş insan oğullarıyla eski haline getirilmelidir. Resimdeki görünüm bunun nasıl başarılabileceğini gösterir: en alttaki seviyede bakireler soldan gelir, çocuklarıyla birlikte kadınlar sağdan, yine her bir sınıf üçlüdür. Merkezden adamlar ruhban olmayanlar ve ruhbanlar şeklinde çiftler halinde yükseliyorlar ve bir grup genç onların önünde durur. Bunların hepsi bol bol süslenmiş Ecclesia (Kilise) tarafından götürülürler, onun yanında kanatlı bir elçi belirir."

Tablo 8. Kuzuya tapan 24 ihtiyar (Yuhanna'nın Vahyi 4:4) Kuzey Fransa'dan bir minyatür, yak. 870.

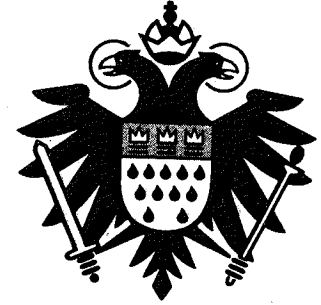
SESSİZ SAYI

◆◆ 11 ◆◆

Onbir günahdır. Onbir, 10 Emri ihlal eder.

Schiller, draması *Piccolomini*'de bilge astrolog Seni'nin ağzından bu hükmü ortaya koyarak geleneksel bir fikri seslendirir, çünkü 11 çoğunlukla olumsuz şeylerle irtibatlandırılmıştır. 10'dan büyük ve 12'den küçük olarak iki çok önemli yuvarlak sayının arasında durur ve bu yüzden diğer sayılar en azından 1 olumlu yöne sahipken 11 daima ortaçağ tefsirlerinde *ad malam partem*, tamamıyla olumsuz bir manada yorumlanır. Onaltıncı yüzyıl numero-logu Petrus Bungus 11'in "ilahi şeylerle hiç bir bağlantısı olmadığını, yukarıdaki şeylere uzanan hiç bir aracı ne de bir meziyeti bulunmadığını" iddia edecek kadar ileri gider. Onu günahkarların ve kefaretin sayısı olarak değerlendirilir. Ortaçağ teolojik eserleri sık sık "hatanın 11 başı"nı zikreder. Müslüman İhvanu's-Safa da, 10'un ötesindeki "sessiz" üstün sayılar zincirinin ilk "sessiz" sayısı olarak kabul ederek 11'e olumsuz bir çağrışım verir.

Başlangıç itibariyle 11, zodyakla irtibatlandırılmış gibi görünmektedir, çünkü 12 işaretin 1'i daima güneşin ardındandır, bu yüzden de görünmezdir. Bu Yahudilerin Hamursuz Bayramı Haggada'sında ima edilir ve güneş, ay ve 11 yıldızın kendisine secde ettiği Yusuf'un rüyasında (Tekvin 37:9) "yıldızlar" muhtemelen "zodyakın işaretleri" olarak yorumlanmalıdır. Bu tür yorumların esası *Enuma*

Solda : St. Ursula, elbisesiyle 11 (bin) bakireyi korurken. *Dyt ist die wairhafftige ind gantze hystorie der hilligen XI dusen Jouffrauw enind mertelerschen* (Bu 11.000 Azize Bakire'nin ve Onların Şehitliği'nin Tam ve Gerçek Tarihidir)'in başlık sayfasından tahta oyma bir resim. (Köln, 1517) . *Sağda* : Köln şehrinin arması, 11 küçük alev sembolüyle St. Ursula'nın bakirelerine ima ederek.

eliş'de anlatıldığı kadarıyla düzenleyici tanrılara karşı Tiamat'ın (kaos) mücadelesini tarif eden kadim Babil yaratılış miti olarak gözükmetedir, bu mücadele Tiamat 11 azman varlık tarafından desteklenir. Bu 12 düşman, ışık tanrısı Marduk tarafından haklanırlar, bununla birlikte onları öldürmez fakat onları göğe yerleştirir ve kendisi güneş olduğundan daima onların önünde durur.

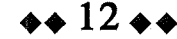
Bu mitolojik münasebetlere ek olarak 11 kişilik gruplar tarihte de bulunur, fakat ortaya çıkışlarının sebebini açıklamak neredeyse imkansızdır. Bunların arasında Dionsiadlar yani kadim Isparta'da çığırından çıkmakta olan Dionsian sefahat alemlerini önlemek için oluşturulan 11 kadının bulunduğu bir grup vardır. Kadim Roma'da 11 adamdan oluşan bir kurul suçluları takip ve suçları araştırmakla görevliydi, başka bir ifadeyle bir tür polis gücü

oluşturuyorlardı. Fakat neden bir futbol takımının onbir oyuncusu vardır (mükemmel on sayısı artı kaleci)? Ve neden Almanya'da bu oyundaki penaltı vuruşuna *Elf meter* (11 metre) denir? Sadece oyunlar ve sporlar tarihçisinin 11'in bu kullanımını açıklaması muhtemel gibi gözükür, aksi taktirde kişi, bu ve diğer oyunlardaki 11 oyuncuyu insan kusurunun bir iması olarak gören Fried-jung gibi bir psikologu takip etmek ister.

Öte yandan René Guénon yakın zamanda, onun *hieros gamos*'un yani makrokozmosla mikrokozmosun kutsal evliliğinin büyük sayısı olduğunu açıklayarak 11'in olumlu değerlerini vurgulamaya teşebbüs etti. Bu kısa yoruma göre 11, 5 (2+3'dür) ile 6 (2x3'dür)'nın birleşiminden oluşur.

Alman Rhineland'ında karnaval dönemi 11. ayın 11'inde öğleden önce 11:11'de başlaması olayı, 11 sayısının arkasındaki saklı bir gizemden çok bu tarihin güllünc şekline atfedilmelidir. Menkıbeye göre St. Ursula 11 gemlik bir donanmayla Köln'e seyahat ettiğinde gemilerden her biri 1000 bakire taşıyordu, bu sayıyla muhtemelen "10'dan daha da fazla" manasına gelen vurgulu bir yuvarlak sayı kast edilirdi, çünkü 11, önceki 10'u "kapatmak" için kullanılabilir.

KAPALI DAİRE

5 ve 7, kutsal sayılar.
Bunlar 12'de yatarlar.

Bu da yine Schiller'den bir alıntı ve 11 durumunda olduğu gibi *Piccolomini*'de kadim hikmetin sözcüsü olarak astrolog Seni'yi kullanır, çünkü 12'nin mana ve faaliyet bakımından geniş bir sahası vardır. Her şeyden önce 3x4'ün bir ürünü olarak görülebilir, bu onu hem manevi hem de maddi olanın içerildiği bir birleşim yapar ve ikinci olarak iki anlamlı sayının toplamı şeklinde de görülebilir: 5+7. 12'ye olan ilgi muhtemelen zodyakın gözlemlenmesinden inkişaf etmiş olmalıdır. Kadim Babil'de iyi bilindiği gibi ay 12 durak boyunca dolaşır ve güneş de aynıını yapar. Antikitede bilinen 12 kuzey ve 12 güney yıldızı vardır ve bunlar hayatın ve ölümün 24 yargıcı fikrini etkilemiş olabilir, bunun yanında semanın 12 kapısı ve yeraltı aleme giden diğer 12 kapı fikrini de (Mısır güneş tanrısı Ra geceyi yeraltı alemde geçirir). Bir çok kadim medeniyet, özellikle Yakın Doğudakiler *duodecadic*'tir yani 12 üzerine kuruludur ve seneyi 12 aya bölerler. En önemli istisna Willi Hartner'in berrak olarak gösterdiği gibi Latin Amerika'nın yüksek kültürleriydi.

Etrüks kültüründe de ortaya çıkan zodyakın 12 işareti, 12 tanrı, kahraman veya önemli şahsiyetin bulunduğu ve 12 saat, gün veya yıl gibi zaman fasıllarının sık sık ortaya çıktığı çok sayıda mit, menkıbe ve masalları muhtemelen etkilemiştir. Bu şekilde, Heracles'in görevleri güne-

şin zodyak boyuncaki yoluyla denk düşürülmeye çalışılmıştır, tıpkı Argonautlar mitinin zodyakla irtibatlandırılmaya çalışılması gibi. Bu tür eşitlemeler yüzyılımızın dönümü civarında çok revaçtaydı; bununla birlikte astrolojik eşitlikleri mit ve menkıbelerin her yerinde görme hususunda çok dikkatli olmak gerekir.

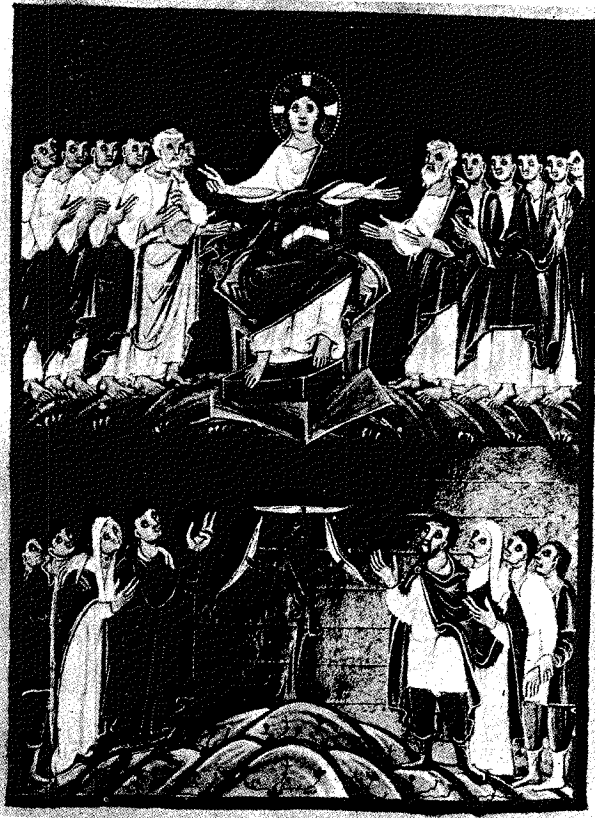
12, kadim Yakın Doğuda ve Akdeniz dünyasında önemli bir yuvarlak sayı haline geldi. Tarihsel olarak konuşursak İsrail'in 12 kabilesi asla kesin olarak 12 değildi ve ancak bir birim teşkil ettiler. Eski Ahid'de hatırı sayılır miktarda oniki vardır: Elim'deki 12 su kaynağı (Sayılar 33:9), Harun'un ruhban cübbesindeki 12 mücevher (Çıkış 28:9-12) ve Yeşu'nun Kutsal Çadır (Tabernacle) koymak için Ürdün nehrinden aldığı 12 taş (Yeşu 4:5) sadece bir kaç örnektir. Mesih'in 12 havari seçmesi, Tertullian gibi müfessirler tarafından Eski Ahid'deki bu onikili gruplarla irtibatlandırılır. Yuhanna'nın Vahyi'nde ayrıca, Semavi Kudüs'ün 12 kapısı vardı ve 12x12 seçkin Kuzu'ya Tapınma'ya iştirak ederler.

12 tarafından oynanan önemli bir rolde aynı şekilde Hristiyan temsili anlatımlarındadır. Mesih, bir gün olarak kabul edilirse o zaman 12 saat de 12 havariyle irtibatlandırılır, havariler, 12 İsrail kabilesi, 12 büyük peygamber, 12 küçük peygamber ve hatta Ahid Sandığındaki 12 mayasız ekmek* tarafından önceden temsil edilir. Oniki 3x4'ten oluştuğu için Augustine'e göre Havarilerin görevi dünyanın 4 kısmında Teslis'e olan inancı yaymaktır. Benzer şekilde eski bir İngiliz şairi, Mesih'in sembolü olan anka kuşunu, güneşle yükselen 12 kere banyo yapan, menbadan 12 kere su içen ve kanatlarını her saat başında çırpın bir şekilde tasvir eder.

* İbranca *lehem panim* (tam manası "[ilahi] yüzün ekmeği") denen mayasız oniki somun ekmek eski Mabedin altarına bir sunuş işareti olarak konurdu. İngilizce *shewbread* veya *showred* şeklinde ifade edilir.

Zamanın Çevrilmesi, zodyakın 12 işareti (içteki daire) ve 12 ay boyunca onlara mahsus meşguliyetler (dıştaki daire) ile birlikte. Merkezde çömelen, yaşlı fakat sık sık gençleşen yıl tanrısı Annus (Kronos)'tur, sol elinde güneşi, sağ elinde de ayı taşır. Dıştaki dairenin etrafında 12 rüzgar eser ve köşelerde kendilerine mahsus elbiseleriyle 4 mevsim bulunur. Zweifalten manastırının bir ayın kitabından bir resim, yak. 1140.

Dağdaki Vaazı dinleyen 12 havari. Reichenau'da. Alman imparatoru 3. Otto okulunun İncilinden minyatür tablo, yak. 1000.

Oniki beyaz güvercin, Mesih'in isminin baş harflerinin üç katlı şeklinin çıktığı 3 eş merkezli daire çevresinde uçarlar. Köşelerdeki 8 uçlu yıldız Tanrı'nın üstün gücünü sembolize eder. Albenga'da vaftize ait küçük kiliseden (şapel) bir mozaik, beşinci yüzyılın ikinci yarısı.

Çeşitli kadim kültürlerde, 12 sayısı onların mitolojilerinde bulunan inanılmaz derecede büyük sayılar için temel teşkil etti. Bu şekilde, Kolomb öncesi kronolojinin en önemli sayısı 144.000 günden oluşan *baktum*'dur ve Babilonya'da 12'nin katı yıl tufan öncesi döneme ait 432.000 yıllar birlikte görülür. Diğer bir çok büyük sayı gibi bu rakam da kadim Yakın Doğu sayı sistemleri için merkezi olan 60'dan da çıkarılabilir.

Bir sayma birimi olarak 12'nin ilginç bir örneği Herodot tarafından zikredilir, o Yunanlıların Asya'da 12 şehir kurdukları ve Peleponnes'te yaşarken 12 ulusa bölünmüş oldukları için sayılarını artırmayı reddettiler şeklinde kuram oluşturdu ve böylece 12, devletin ve şehrin kural oluşturan sayısını teşkil eder görünmektedir.

Kadim Çin'de sadece 12 işaretiyle zodyak ve 12 aylık yıl iyi biliniyordu, ayrıca ondalık bir çevrim de bu onikilik çevrimle kaynaştırılmıştı (kesin bir şekilde Babilonya'da onaltılık bir sistem üretmekteki gibi). Gündüzün 12 saati sayıldı ve her 12 yılda bir ortaya çıkan Jüpiterin dolaşmasının tamamlanması kutlandı. Tahtı semavi kutupta olan Çin'deki eski yüksek tanrının, mite göre 3 oğlu 4 kızı ve 12 mabeyncisi vardı ve burada astral mitolojiyle olan bağlantı açık görünür.

Cermen geleneğinde 12 ile zodyak arasındaki ilişki görünüşe göre daha az önemlidir. Öte yandan, ay ve güneş yılını bir araya getirmek için ek yapılan, Cermen takviminin 12 gün ve gecesi avamı dindarlık ve hurafelerde yaşayabilir. Noel ve 6 Ocaktaki Epifany arasındaki 12 geceyle ilgili adetleri herkes bilir: her gecenin rüyası, o geceyle denk gelen ayda vuku bulacak bir şeyi önceden haber verir. Wodan ve şeytani güruhu alıp götürmesin diye veya bu karanlık gecelerde dolaşan melun ruhlar evi tehlikeye atmasın diye çamaşır yıkamaktan sakınır. Çiftlik hayvanları özel yem alır ve üç mecusinin isimleri Caspar, Melchior ve Balthasar'ın kısaltılmışları olan C+M+B harfleri kapıların ve ahırların üstüne yazılır. Gece yarısı da hayvanların ve ruh

"Hayatın 12 meyvesi hakkında". Merdivenin basamaklarının harfleri ve çarmıha gerilmiş Mesih'in etrafındaki yapraklar ağaçtan kesilir; diğer metinler klişeyle basılır. Günter Zainer tarafından Augsburg'ta basılan dini bir kitapçık.

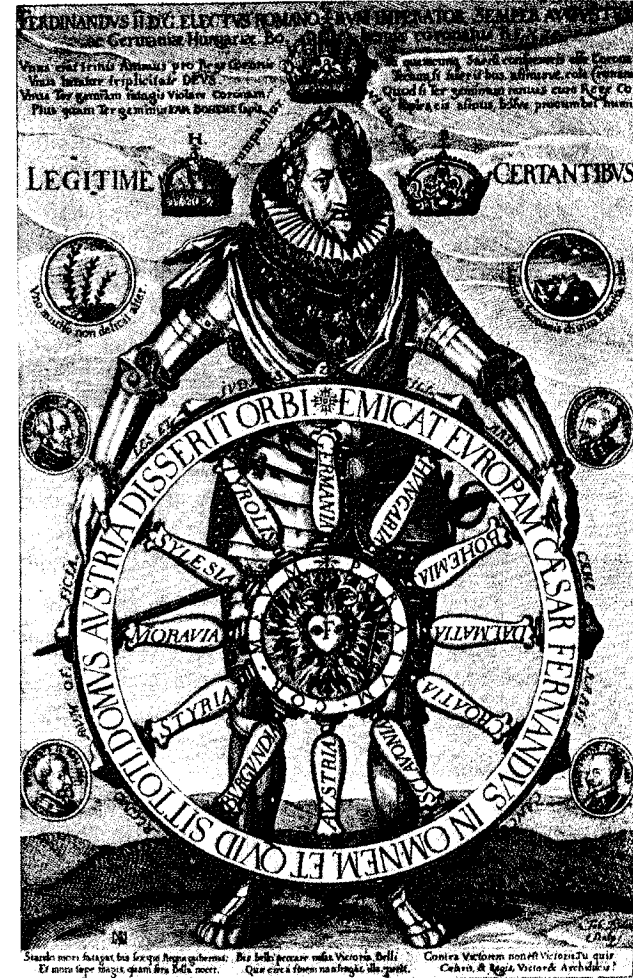
ların konuşabildiği bir zaman olarak aynı şekilde özel bir vasfa sahiptir ve hazine avcısı (Goethe'nin şiiri *Der Schatzsucher*'de tarif edildiği gibi) saat 12 kere vurduğunda yol gösterici bir ışık görür. Fakat bu tekinsiz saat geçtiğinde her şey normal biçimine döner ve bütün sevimli şekiller bal kabağına döner. 12'nin edebi önemi hakkında iyi bir örnek, Edmund Spenser'in *Faerie Queene*'dir, burada erdemler ve şövalyeleri, hayatın kötü yönlerinin yaptığı gibi 12'li gruplar halinde ortaya çıkar ve her şey 12 hikayeden birliğe bağlıdır. Tıpkı mayıs direğinin etrafındaki dansı nakleden halk şarkısı gibi:

Kimileri yolda haylazlık ettiler,
ve oniki öpücükle atladılar,
bir dahaki tatilde buluşmak üzere.

İslami bağlamda 12'nin önemi, Yahudi-Hıristiyan geleneğinden daha az açıktır. Babilonyalı ve Yunan astronom ve astrologlarını takip ederek zodyakın 12 işaretinin incelenmesine kapılan yine İhvanu's-Safa'nın eseri idi. 12 işaretin 3 gruba ayrılabilceğini buldular: sadece bahar, yaz, güz ve kışın her biri için 3 işaret yoktur, ayrıca 3 ateş işareti (Koç, Aslan, Yay), 3 su işareti (Yengeç, Akrep, Balık), 3 hava işareti (Terazi, İkizler, Kova) ve 3 toprak işareti (Boğa, Başak, Oğlak) vardır.

Tamamen gerçeğe dayalı bu ayırmadan daha ilginç Şii cemaatinin gelişimidir. Burada büyük çoğunluk imamların silsilesini takip eder, Peygamber Muhammed'den onikinci imama kadarki imamlar cemaatin gerçek liderleridir, bu yüzden isimleri Onikinci Şia*dır (İran'da 1501'-den beri hakim olan grup). Bu çizginin hangi dereceye kadar gerçekliğe uygun düştüğüne karar vermek zordur,

*İmamiye Şiası da denilen bu grup *İsnaaşeriyye* (onikiciler) veya *İmamiyye* (imamcılar) şeklinde anılır.

1619'da Frankfurt'ta seçilmiş Alman imparatoru II. Ferdinand krallığın denizcisi olarak temsil edilmiş şekilde. Tuttuğu gemi dümeninin parmakları imparatorluğunun 12 eyaletini temsil eder. Tobias Bidenharter tarafından yapılan oyma bakır levha, 1620.

Yerküreyi etkileyen oniki rüzgar. Albercht Dürer tarafından yapılan dünya haritası, 1515.

çünkü onikinci imam (bazı eleştirel tarihçiler onun tam varlığından şüphededirler) 874 yılında küçük bir çocukken gizemli bir şekilde ortadan kayboldu. Bununla birlikte İmamiyye için o dünyayı şimdi adaletsizlikle dolu olduğu kadar adaletle doldurmak için yeniden ortaya çıkacağı güne kadar dünya meselelerine temsilcileri vasıtasıyla rehberlik ederek saklı bir şekilde yaşamaktır. Şii âlimlerin ve şairlerin 12 sayısına özel bir önem vermeleri bu yüzden şaşırtıcı değildir. Mesela İranlı tarihçi ve vezir Reşidüddin (1317'de idam edildi), 12'nin büyük faziletleri hakkındaki risalesini tam efendisi Moğol hükümdarı Olcaytu İmamiye Şiası'na geçmiş olduğu sırada yazdı.

İster ilmi ister edebi olsun kitapların 12 kısma veya bölüme ayrılması Müslüman yazarlar arasında nadirdir. 12'yi tercih benzer şekilde Bektaşî dervişleri (en önemli

Türk tarikatlarından biridir ve güçlü Şii temayülleriyle tanınır) 12 tahtalı bir başlık takınmaya ve kuşaklarına onikigen şeklinde bir akik, Hacı Bektaş taşı kuşanmaya yöneltti.

(Hint ve Hint-Müslüman geleneğinde, *barahmasa* ("12 ay") denen özel bir şiir türü bulunur, bunun Şii fikirler şöyle dursun dini fikirlerle de bir alakası yoktur, bilakis yılın oniki ayı boyunca aşığından veya kocasından ayrı kalan bir kız veya genç kadının duygularını ve arzusunu ifade eder; bunun dini maksatlar için kullanımı - ruhun bütün yıl boyunca ilahi sevgiliyi arzu etmesi - ikincil bir gelişmedir.)

Çoğunlukla onaltılı sistemle birleşik halde onikili sistem kültürümüzü derinden etkilemiştir: hala düzineden bahsediyoruz ve (en azından Avrupa'da) şarabı veya madden suyunu 12'lik birimler halinde tanzim ederiz. Almanya'da saymak için *Gros* (İngilizce *gross*, oniki düzine) yani 144 birim kullanılır ve geleneksel İngiliz ölçü ve ağırlıklar sistemi büyük çoğunlukla 12'lik birimler üzerine kuruludur. Ondalık sistem de aynı şekilde Anglo-Saxon dünyaya yavaş yavaş sunulmaktadır, fakat o zaman bir fırıncı düzinesini yani 13'ü ne yapmalı?

UĞURLU MU UĞURSUZ MU ?

◆◆ 13 ◆◆

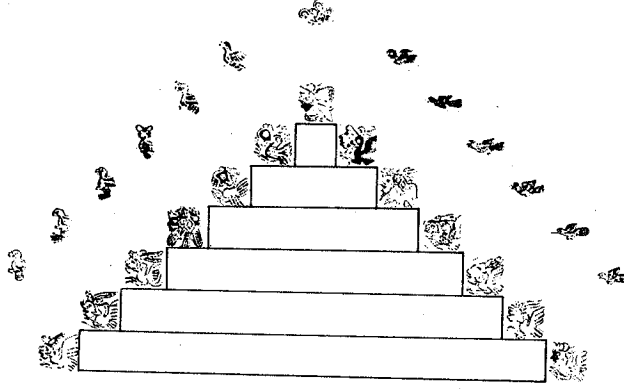
(Paul Hoffmann "Triskaidekaphobia" (yani 13 korkusu) başlıklı büyüleyici makalesinde, *Smithsonian Magazine*'in Şubat 1987 sayısının okuyucularına bu zor ismiyle birlikte bu korkunun Amerika'ya, ayın onüçüncü günü işe girmeme, tren ve uçak iptalleri ve düşen alış verişlerle bir milyar dolara mal olduğunu anlatır. Gerçekten yüzyıllar boyunca 13'e halk inancında artan bir şekilde olumsuz bir karakter atfedilmiştir. Kişi akşam yemeğine 13 misafir davet etmeye tereddüt eder, hatta Napolyon, J. Paul Getty ve Franklin Delano Roosevelt yemekte 13 kişiyle bir masada olmaktan korkarlardı) (Görünüşe bakılırsa bu batıl inancın sadece 17. yüzyıla kadar geri gideceğini bilmiyorlardı.) Bazı oteller 13 sayısını odaya vermekten sakınırlar veya onüçüncü katı atlarlar, tıpkı onüçüncü peronun atlandığı tren istasyonlarının bulunması gibi. Ve ayın onüçüncü günü Cuma'ya (Mesih'in öldüğü güne) denk gelirse daha da büyük bir korkuyla ondan kaçınılır.

Hristiyan geleneği 13'e karşı bu hoşnutsuzluğu, şakirtlerinden birinin -onüçüncüsünün -İsa'ya ihanet ettiği Son Yemek'in hatırası olarak açıklarlar. Bununla birlikte Yakın Doğu medeniyetleri ve onlardan çıkmış kültürde 13'ün olumsuz rolü çok daha uzak geçmişe gider. 11 gibi 13 de kapalı bir sistemi (bu durumda zodyakın sayısı olan 12'yi) ihlal eder: güneş 13'e ulaşmak için 12 işaretin yanında asla durmaz, bilakis onların birinin önünde durur.

Bu mefhum, kahramanın mükemmel ve dairevi 12'yi tahrip edecek olan bir onüçüncü kapıyı açmayacağı farzedilen masallar ve mitlerde de yansıtılır. Babilonya'da 13 astro-nomideki rolünden dolayı kesin bir olumsuz yöne sahiptir ve Çin'de aynı şekilde yılın bölünmesiyle irtibatlıydı. 354 günlük saf bir ay yılı kullanılır kullanılmaz, yine bir güneş yılına uydurmak için bir miktar yıldan sonra onüçüncü bir ay eklemek gerekti: bu ay "zulum" veya "sıkıntının Efendisi" diye adlandırıldı.

Son Yemekteki 12+1 üzerine kurulan Hristiyan geleneğinde 13 çoğunlukla, cehenneme ait mertebelenmenin sayısı olarak zikredilir; aynı şekilde cadılar da sık sık 13'lü gruplar halinde ortaya çıkarlar. Ayrıca tahmin edileceği üzere daha genel olarak cadılık ve kara büyü ile de irtibatlıdır ve burada Mars ile ilgili sihirli kare önemli bir rol oynar, merkezdeki sayısı 13'tür ve yatay ve dikey toplamaları hep 5x13'ü verir. Almanlar "Jetzt schlagt's Dreizehn" (şimdi saat 13'ü vuruyor) dediklerinde bu, 12 saatlik kapalı daire ihlal edilmiş ve "aşırı gidilmiş" demektir.

Alman bilgin Ernst Baklen uğursuz 13 denen şeyi ve onun mistik anlamını ayrıntılı bir incelemede araştırmıştır (bu kitabın Leipzig'de 1913'de basılmış olması muhtemelen tesadüf değildir). Klasik antikitede ve Ortaçağ'da 13'lü grupların esas itibarıyla 12+1 modeline göre oluşturulduğunu gösterir. (Benzer şekilde gnostik teoloji de evvelki 12 deviri tamamladığı farzedilen onüçüncü bir devirden bahsedilir.) 11 ile alakalı olarak zikrettiğimiz gibi ona bir ekleyerek bir sayı "tespit" edilebilirdi. Bu metod Etrüks tanrılarında açık bir şekilde gözlemlenebilir: 6 ilahi çift, onlara onüçüncü bir tanrı eklenerek bir birime dönüştürülür. Genel olarak 12'nin ötesindeki bir, ya bir liderdir ya da ölüme mahkum edilir. Bu şekilde, kendi resmini 12 tanrının resimleri yanında teşhir eden Makedonya'lı Philip bu olaydan hemen sonra katledilirken Odysseus, Kiklops'un [Yunan mitolojisindeki Tepegöz] ellerinde ölmekten kurtuldu fakat 12 arkadaşı yalanıp yutuldu.

Maya takvimine göre, *tzolkin* veya "günlerin sayımı" 260 günden ibarettir. Bunlar 1'den 13'e kadar numaralanmış 20 hiyeroglifle sayıldı. Onüç, dönüm noktasına işaret ederdi ve sembolü kelebeği. En yüksek (onüçüncü) felekte, ilahi çiftin yani Aztek kozmolojisine göre "Kutupsallığın Efendisi ve Hanımefendisi"nin mevkisi yer alırdı: onların mevkisi bir dönüm noktasına da işaret ederdi. Bu resim saatlerin 13 tanrısını gösterir, her birine bir kuş eşlik eder, tepede kelebek bulunur.

12+1'li gruplara Avrupa halk hikayelerinde oldukça sık rastlanır, mesela 1 kız kardeş ve 12 birader (bunlar çoğunlukla kız kardeşleri onları kurtarmadığı için hayvana dönüşürler). Geleneksel Yunan hikayelerinde, mürettebatın son üyesi olduğundan onüçüncü Kaptan dipsiz kuyuya atılır ve böylece sağ kalır. Fransa'da onüç kişilik bir grup belli bir köprüden geçerken onüçüncü son üyesi geçmeden şeytanın onu kapıp götürdüğü söylenir. 12+1 türü çoğunlukla bir baba ve 12 çocuk şeklinde ortaya çıkar, Kitabı Mukaddes'teki 12 oğlu bulunan Yakub'tan 12 civcivli altın tavuktan veya 12 yavrusuyla birlikte altın saçlı bir anne domuzdan bahseden halk hikayelerine kadar bu uzanır. Alman mahkemesi bile hakim ve 12 yardımcı jüriden oluşan 13'lü grup şeklindeki eski sistemi muhafaza eder.

Kabul edileceği üzere 12 ile 13 arasında ve geleneksel hikayelerde umumiyetle 13'ün rolünde belli bir belirsizlik vardır. Ölüm onüçüncü çocuğun vaftiz babasıdır ve Alman yazar Friedrich Wilhelm Weber'in bir zamanlar meşhur kitabı *Dreizehnlingen* ("13 ıhlamur ağacı") denen bir yerle alakalıdır ve ürkütücü gizemli olaylarla dolu son derece acıklı bir hikayedir.

12+1, doğru bir şekilde Babilonyalı göğe ait fikirlere kadar geriye dayanır görünürken sayı yine ay ile bağlantılı olumlu bir anlam kazanır. Kadim Meksika'da kameri aylar karanlık ayın 13 günü, dolunayın 13 günü ve yeni ayın 13 günü şeklinde ayrılırdı, diğer bir ifadeyle artma ve azalma şeklindeki 2 devre her 13 günde bir sayılırdı. Önceden zikredildiği gibi 13 gök (9 yer altı alemin ve dünyanın altında) ve bir sonuç olarak da 13 tanrı tasavvur edildi. Böylece 13 semavi feleklerin sayısı olarak hayatı, güneşi ve eril gücü sembolize etti ve çok olumlu ve uğurluydu.

Kadim Maya dininde 13'ün daha da çok yönü vardır. 19 sayı artı sıfırın "başı" denen bir varyantında 13 sayı, 13 farklı tanrı kafasıyla tefrik edilir. Dahası bir ayın günleri için 20 işaret 1'den 13'e kadarki sayılarla birleştirilir ve böylece özel bir takvim gelecekte olacıklardan haber vermede kullanmak için icad edildi. Zaman, her biri 365 günlük olan 52 (=4 x 13) güneş yıllık devrelere bölündü; bunlar sırayla her biri 5 günlük 52 haftadan oluşan (5 x 52 =260 =20 x 13) 72 kutsal yılda toplandı.

Kadim Maya kültüründeki gibi 13 Yahudi geleneğinde de kutsal ve uğurlu bir sayıdır. İbranca'daki (Arapça'da olduğu gibi) sayısal değeri, *Ahad* ("Bir", Allah'ın en önemli sıfatı) kelimesini verdiği için Kabala onu uğurlu bir sayı olarak kabul eder. Çıkış 34:6'dan 13 ilahi sıfat çıkarılır ve Hamursuz Bayramı Haggada'sı açık bir şekilde bu sayının önemini vurgular. Talmud'daki bir kehanet şöyle iddia eder: "bir zaman İsrail'in ülkesi 13 parçaya bölünecek, onüçüncü parçası kral Mesih'e düşecek". Kabala 13 semavi menbadan , 13 rahmet kapısından ve dindarların cennette

bulacağı 13 balsam ırmağından söz eder. *Zohar* üç başlı Günlerin Kutsal eski Adam'ını tarif ederken 13'ün önemini açıklar: "O aşkın türlerinin 13 yolunda bulunabilir, çünkü onun içinde saklı hikmet kendini 4 yöne doğru 3 kere ayırır ve O, Eski Adam onların hepsini ihtiva eder." Burada yine yaratılmış alemin içine alan, zodyakın 12 işareti tarafından belirlenmiş her şeyi kuşatıcı bir ilkeyle karşılarız. Tanrı'nın Kutsal Sakalı'nın 13 biçimlenmesi üzerine de olabildiğince düşünüldü, fakat 13'ün daha pratik ve daha az batını bir zuhuru da Yahudi çocuğun 13 yaşında Bar-mitsva'sını yani o zaman kanunun mükellefiyeti altına girişini kutlamasıdır.

Ortaçağ Hristiyan teolojisinin 12 havari ve bu kutsal sayının "tecavüzü" bağlamı dışında 13'ün olumsuz yönleri hakkında söyleyecek çok az şey olduğunu görmek bir dereceye kadar şaşırtıcıdır. Daha sık bir şekilde 13, 10 (Emir)'in ve Teslis'teki 3'ün bir birleşimi olarak veya farklı bir mantıkla Pentateuch (5) ile Mesih'in dirilişinin (8) bir birleşimi olarak yorumlandı. Böylece, iman ve amelin bir birleşimi vasıtasıyla aşikar hale geldiği farzedilen Eski ve Yeni Ahid arasındaki ilişkiye işaret etmesi düşünüldü.

Ortaçağ'dan sonra Avrupa, artan bir şekilde 13 sayısından hoşlanmazken Fransız kralı XIII. Louis, gözdesini ilan edecek kadar nükteliydi: Avusturyalı Anna ile daha 13 yaşındayken evlendi.

Bu şekilde 13 araştırmacılara bir çok imkanlar sunar ve belki onun eski olumlu yönleri, triskaidekaphobianın acılarından kurtulmak için bazı okuyuculara yardım eder.

YARDIMCILARIN SAYISI

◆◆ 14 ◆◆

Yüksek sayılar çoğu kere bölenleriyle bağlantılı olarak daha derin bir mana kazanırlar. Mesela bir sayıyı, uğurlu bir sayının katı olarak kabul etmek, Meyer ve diğer yazarların geniş teferruatla gösterdikleri gibi müfessirlere onu maksatlarına göre yorumlamak için çeşitli yollar sağlar. Sayıların bir kısmı ay çevrimi ile olan bağlantılarıyla önem kazanmıştır; diğerleri dairenin 360 derecesinden çıkan sayıların bölenleri veya katlarıdır.

Önemli kameri sayılar arasında 14 özellikle ilginçtir, çünkü şişen ayın bir dolunay olarak mükemmelliğe ulaşması 14 gün alır. Babil'de, Wergal'i yeraltı aleme geri götüren, muhtemelen azalan ayın günlerinden çıkarılan 14 tanrı bulunur, fakat bu 14, öteki dünyanın 7 kapısının ikiye katlanması şeklinde de yorumlanabilir. Katolik dindarlığında bilinen 14 yardımcı aziz grubu, *Nothelfer*'in bu geleneğe bağlı olması oldukça muhtemeldir. Kaynakları ne olursa olsun onlara bağlılık dindar insanları, diğer küçük büyük kiliselerde olduğu kadar Kuzey Franconia'da, *Vierzehn-heiligen* ("14 aziz"), adlı güzel bir barok kilise inşa etmeye sevketti. Buradan Şii İslam'daki 14 masum veliye de bakılabilir. 14 masum varlığın koruyucu niteliği eski bir Alman gece şarkısından da anlaşılabilir, Engelbert Humperdinck tarafından bestelenen şarkı şu cümlelerle başlar:

Akşamları uyumaya gittiğimde
Öndört melek korumak için gözler...

14 yardımcı veya 14 aziz, tehlikeli durumlarda yardımın bir sembolü olduğu kadar akılla bitişik iyiliğin de sembolüdürler. Franconia'daki *Vierzehnheiligen* (14 aziz) kilisesi ve manastırı onlara duyulan saygının en iyi bilinen örneğidir. Bu tahta oyma resim, *Histori und ursprung der Wallfahrt und wunderzeichen zu vierzehn heiligen Nothelfern im Frackentha* (Franconia vadisinde ondört Yardımcı azizdeki mucizevi işaretler ve oraya haccın kaynağı ve tarihi)'ın başlık kapığında görülür. (1596)

14'ün diğer bir kullanımı kadim Mısır'dan gelir, burada müşfik tanrı Osiris, mite göre 14 parçaya bölünür ve her bir parçası yatmakta olduğu bölgeye bir lutuf getirir.

«Kameri sembolizmin önemli bir rol oynadığı bir din olan İslam'da 14'ün özel bir yer işgal etmesi gerektiği tabii bir husustur. Batını yoruma esas katkılar bir kere daha İhvanu's-Safa'dan gelir. Ondört sadece kameri konakların ve Arap alfabesinin harflerinin sayısı olan 28'in yarısı değil, insan elinin 14 kısmında ve omurganın aşağı ve yukarı parçalarından her birindeki 14 omurda da yansır. Arap alfabesinin 14 güneş harfi ve 14 ay harfi denilen harflerden oluşması ve 14'ünün ayırıcı işaret alması 14'ünün almaması şaşırtıcı değil midir? Bu tür mütalaalar, ondördüncü yüzyılın sonlarında Hurufiler denen grup tarafından ayrıntılarıyla açıklandığı gibi harflerin mistik yorumlarında önemli bir rol oynadı, Hurufiler harf ve sayı mistisizmini insan yüzü ve bedeninin parçalarıyla birleştirdiler, mesela *yed* (el) ve *vech* (yüz) kelimelerinin her ikisinin de 14 sayısal değerine sahip olduğunu gösterdiler».

Bu tür spekülasyonlar Peygamber Muhammed'e uygulanmasaydı şaşırtıcı olacaktı. Gerçekten onun isimlerinden biri olan Taha 14 sayısal değerine sahiptir ve onun dolunay gibi ışınlar saçarak, mükemmel ruhani ve cismani güzelliğiyle bu alemi aydınlatmak için karanlık gecede ortaya çıkmasına da işaret eder. Bu gelenekte 14 güzellik de bağlantılıdır: 14 yaş güzel genç sevgili için ideal yaştır, bir dolunaya benzeyen temiz yüzlü genç, bir ortaçağ Arap şairinin ileri sürdüğü gibi:

7 artı 7'lik ay gibidir,
ve 7 iklim ve 7 felek onun önünde
sayıyla eğilir

KÜÇÜK BİR KAMERİ SAYI

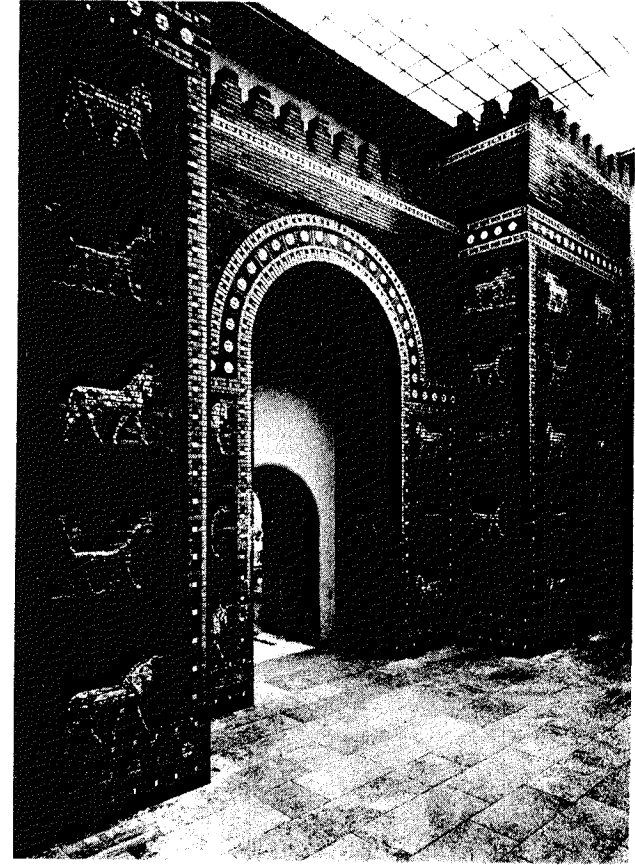
◆◆ 15 ◆◆

Onbeş kameri gücün doruğunu temsil eder ve onun ay ile ilişkisi, *Mandel* ("küçük ay, ayın parçası") den eski bir Alman ölçüsünden çıkarılabilir ki yumurta veya diğer küçük şeyler gibi 15 kalemten oluşur.

15, ilk 5 tam sayının toplamı olduğu kadar 2 kutsal sayının da bir ürünü olarak (yani 3×5) önemli bir matematiksel ve dini anlama sahiptir. Onbeş, İhtar'a adanmış bir sayıydı, belki çok önemli İhtar sayısı 5'ten türetilmiş olmasından, belki de Babil'deki en büyük gök tanrısının sayısı olan 60'ın $1/4$ 'ünü teşkil etmesinden dolayıdır. İhtar'a adanan şehir kadim Ninova'nın 15 kapısı vardı ve Büyük Anne Ida'ya (ki yine İhtar'dır) hizmet eden rahiplerin sayısı da 15'di. Rahiplerin sayısı olarak 15'in Babil'den Roma geleneğine ulaşması mümkündür, çünkü kadim Roma'da *quindecimviri* 15 seçkin insana kutsal Kehanet Kitaplarına (*Sibylline Books**) bakmak ve yorumlamak izni verilmişti. Hristiyan tesbihinin, Meryem'in hayatıyla alakalı 15 gizemi düşünmek için kullanılması, İhtar ve Venüs'ten Meryem'e dişi tanrılar ve azizelerin eski sayısına kadar geriye dayanabilir.

Eski Ahid, İbrahim ile Süleyman arasındaki İsrail nesilleri 15 olarak sayar ve Süleyman'dan Zedekiah'a da

**Sibylline Books*, kadim Romalıların düzenli olarak danıştıkları ve Cumae kahin kadını tarafından yazıldığı düşünülen kehanetlerden oluşan bir el yazması.

Babil'den İhtar Kapısı, II. Nebulkadnezar'ın devrinde (M.Ö. 604-562). Ondört metre yükseklikle ve cilalı kabartma çinilerle süslenmiştir. Bu çiniler İhtar'ın kutsal sayısı 15'i sembolize ederek her biri 5 kutsal hayvandan oluşan 3 düşey sıra içerir. (Staatliche Museen, Berlin)

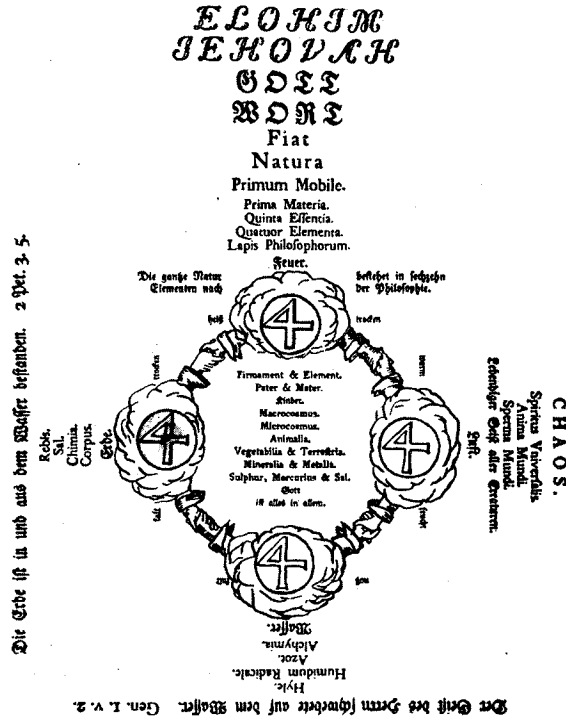
yine 15 sayar. Burda eski bir kameri mitin yansıması dışarda bırakılamaz, çünkü o zaman Süleyman, bütün ihtişamıyla dolunaya tekabül edecek ve kör olan Zedekiah da karanlık aya tekabül edecekti.

Onbeş, kutsal 5'in etrafında kurulu olan, daima toplam olarak onbeşi veren en yaygın sihirli karelerden birinde önemli bir rol oynar. Menkıbe bu kareye Çin'e ait bir başlangıç atfetse de İhtar'la bağlantılı olduğu Babil'de de biliniyordu. 8 şualı İhtar'ın yıldızıyla birleştirilen köşegenler daima 15 toplamını verir.

BÜTÜNLÜĞÜN SEMBOLÜ ◆◆ 16 ◆◆

Onaltı, bir mükemmel ölçü ve bütünlük sayısıdır. Roma sisteminde 1 ayak, (*pes*), 4 ayanın eklenmesiyle oluşur ve her aya veya elin eni 4 parmakla ölçülür. Böylece her ayak 16 parmak eder. Benzer bir sistem kadim Yunan'dan da bilinir. Bir çok dilde 16'dan sonra bir kırılma vardır, 4'ten sonra olduğu gibi: İtalyanca'da *sedice* (16)'dan sonra *dicia sette* (17) biçimi, Fransızca'da *seize, dixsept* tarafından izlenir.

Onaltı çok eski zamanlardan beri Hindistan'da gözde bir sayıydı. Öyle görünüyor ki M.Ö. üçüncü ve dördüncü yüzyıl Indus medeniyeti kadar erken tarihte kullanıldı ve yakın zamana kadar [Hint para birimi] rupi 16 anna'ya bölünürdü. Vedalar onaltılı büyümlü sözler zikreder: kutsal sarhoş edici içki *soma* hazırlanırken olduğu gibi ve *Çandogya Upanişad*, tam bir insanın 16 parçadan oluştuğunu ileri sürer. Klasik Hint estetiğinde güzelliğin de 16 işareti bulunur ve sevgili bir hanım efendi 16 farklı parçalık mücevherle süslenir. Şiirdeki belli ölçüler 16 *matra*'ya (hece birimleri) ayrılır ve Hint müziğinde en sık kullanılan ölçü yine 16 birimlik *tintal*'dir. Belki de klasik Arap edebiyatı 16'yı mükemmelliğin bir işareti olarak Hint vezinlerinden devraldı, çünkü 16 klasik Arap vezni mükemmel 16'ya ulaşmak için adeta taslağı doldurmak üzere hizmet eder gibi görünür.

"Felsefeye göre bütün tabiat 16 unsurdan oluşur". *Geheime Figuren der Rosenkreuzer*'den bir diagram (Altona 1785-1788)

4 unsurun ve zaman ve mekanda tertipli düzenlemelerin sayısı olarak genel manada 4'ün birleşimleri ve çarpımlarının düşkünü olan bütün bunlar mükemmeliği ifade etmek için güçlendirilmiş 4 olarak 16'yı kullanmışlardır (4x4'ün Gülhaçların felsefi unsurları olduğunu zikretmek yeter).

16 kollu tanrıça Pussa, bir Çin-Hint tanrısı, bir lotus çiçeği üzerine otururken. Athanasius Kircher'in *China Illustrata*'sından bir bakır oyma (Amsterdam, 1667). Kircher Uzak Doğu tanrılarını Mısır ve Babil tanrılarının varyantları olarak telakki eder ve bu yüzden Pussa'yı İsis ve Kibele [kadim Anadolu tabiat tanrıçası]'nin akrabası olarak değerlendirebilir.

FETİH SAYISI

◆◆ 17 ◆◆

Günümüzde bir kişinin 17'nin derin manasını açıklayabilmesi ihtimal dışı görünmektedir, ancak bu sayı kadim Yakın Doğuda oldukça önemliydi. Ağrı Dağı etrafındaki bir bölge olan Urartu'nun yerel tanrısı onyedili bir kurban kabul ederdi ve muhtemelen 17 buradan komşu ülkelere yayılmıştır. Kitabı Mukaddes'te, Tufan ile bağlantılıdır, Tufan ikinci ayın onyedinci günü başlamış, yedinci ayın onyedisinde sona ermiştir. Bu noktada Nuh, Ağrı Dağına varmıştı. 17'nin Nuh'un gemisiyle veya su üstünde yüzmekle bağlantılı olabileceği tahmin edilmiştir, bu bağlamda, Calypso'dan ayrıldıktan sonra 17 gün boyunca bir salın üstünde yüzen Odysseus hatırlanabilir. Mısır'da bir ayın onyedinci günü tanrı Osiris, Typhon'un tabutunda nehre salınır. Tekneler için ayın onyedinci gününde kereste kesmenin tavsiye edildiği bir Yunan geleneği de vardır.

Klasik antikitede 17 savaş zamanı ve kahramanlıkla bağlantılı olarak ortaya çıkar. Mısır'lı lider Naramsin Suriye ve Anadolu'yu 17 kere istila etti ve Thutmosis'e aynı sayıda ziyafetle itibar edilir. Bununla birlikte garip bir tesadüf olsa da tarihi bir gerçektir, Gazneli Mahmud, Afgan dağlarından kuzeybatı Hindistan'a 999 ve 1030 yılları arasında 17 kere indi.

Onyedi, İslami gelenekte önemli bir yer işgal eder. Yüzyıllar önce, Yunan filozofları bu sayının öneminin farkındaydılar: mesela Aristo, altı parçalık vezni olan mısra (hexameter)'nın 17 heceden oluştuğunu keşfetti, basit mü-

zikal fasılaya tekabül eden 9/8 oranlarıyla lirin 2 merkezi teli gibi. Poseidonius, ferdi ruhun 17 kısmını veya melekesini tefrik etti. Bu klasik geleneğin etkisi altında ilk büyük Müslüman simyacı Cabir ibn Hayyan bütün maddi alemi 17 üzerine kurulu gördü: kaydettiğine göre, 1/3/5/8 serisinden oluşur ve iddiasına göre bu sayılar diğer bütün sayıların temelini teşkil eder. 5 etrafında kurulu geleneksel sihirli kare sol alt köşesi 17'yi verir ve geri kalan sayılar da 28'i (tipik İslami ay sayısı) verir.

$$17 = \begin{array}{|c|c|c|} \hline 4 & 9 & 2 \\ \hline 3 & 5 & 7 \\ \hline 8 & 1 & 6 \\ \hline \end{array} = 28$$

Müteakip İslami gelenek, özellikle Şiiler arasında, 17'nin daha da ayırıcı niteliklerini keşfetti. Bütün *rek'at*lerin (5 vakit namazda hareketlerin tekrarlandığı bölümler) toplam yekünü 17'ye ulaşır ve bu ibadete çağrıda kelimelerin de sayısıdır. Bazı Süfiler Allah'ın en büyük isminin [*ismu'l-azam*] 17 harften oluştuğunu tasavvur ettiler ve ilk dönemdeki bir sapık olan Muğire ibn Said (737'de idam edildi), dünyanın sonunu başlatacak olan Mehdi'nin zuhuru-nda ilk önce 17 kişinin dirileceğini, bunlardan her birinin Allah'ın en büyük isminin 1 harfini alacağını iddia eder.

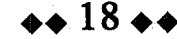
İrene Mélikoff'un göstermiş olduğu gibi 17, Türk Bektaşî tarikatı geleneğinde çok sık bir şekilde ortaya çıkar. Tarikattaki başlıca dini şahsiyet olan Ali ibn Ebi Talib'in 17 refiki vardı ve bir günde 3 kere 17 dua ederdi. Ayrıca 17 Türk zanaatçılar loncasının hami velileri olarak iş gören 17 evliya da vardır.

Ebu Müslim veya Malik Danişmend hikayeleri gibi Türk halk menkıbeleri, antikitedeki durumda olduğu gibi 17 savaş zikreder ve çoğunlukla 17 kahraman öldürülür veya lider kahraman 17 yara alır. Meşhur Türk Müslüman

kahramanların pek çoğunun isimlerinin sayısal değerlerinin rakamlarının toplamının 17 olduğunu ispatlamak için bir teşebbüs de olmuştur, fakat bu oldukça zorlama gibi gözükmektedir. Bununla birlikte bu tür spekülasyonlar başka nümerolojik şartlarla cesaretlendirilmiştir: Muhammed, Ali, Selman isimlerinin baş harfleri (m=40, a=70, s=50) 170 toplamını verir ki 17'nin on katıdır. 17'nin üç katı yani 51 de Şii geleneklerde görülür, böylece mesela İhvanu's-Safa'nın risaleleri 51 bölümden oluşur. Onyedinci eşit derecede Kürt-Fars Ehl-i Hakk fırkası için de önemlidir ve Mısırlı bir ortaçağ tarihçisi 17'yi uğurlu bir sayı olarak zikreder.

Hristiyan geleneğinde bu sayı -eğer varsa- 10 Emir ile Kutsal Ruhun 7 hediyesinin St. Augustine tarafından *mirabile sacramentum* [harika gizem] olarak vasıflandırılan bir birleşimi olarak görülür. Onyedinci daha sonraları 153 hakkında ileri sürülen fikirler için temel teşkil eder. Rathofer'in göstermiş olduğu gibi 17'de bulunduğu şekliyle *lex et gratia* (Kanun ve Lütuf)'nın birleşiminin, onyedinci yüzyılda Kral III. Heinrich için yapılan muhteşem Altın İncil (Golden vangeliar)'in bütün yapısına temel teşkil etmesi muhtemel gözükmektedir.

ÇİFTE DOKUZ

Kolomb öncesi zaman ölçüleri arasında ortaya çıkan 18 sayısı aynı şekilde Batıda da belli bir öneme sahiptir. Bu belki dairevi sayı 360 ile bağlantılı olarak veya güneş ve ay tutulmaları 18 yıl sonra aynı sırada tekerrür ettiğinden, yıldızlara ait bir sayıyla bağlantılı olarak açıklanabilir.

Ç 18'in Kabalada da rol oynaması şaşırtıcı değildir, çünkü sayısal değeri Davud'un ismine olduğu kadar yaşa,ma (hay) kelimesine de uygun düşer. Ortaçağ Hristiyan tefsirinde, 10+8 toplamı olarak açıklanır ki Kanun'un lütuf yoluyla yerine getirilmesi manasına alınır. Bu yorum Luka 13:11'den çıkarıldı, burda İsa'nın kendisinde 18 yıldır bir hastalık ruhu bulunan bir kadını iyileştirdiği anlatılır. Başka bir yerde bu sayı dindarane işlerle düzenlenen teslis'e inancı temsil eden 3x6'nın sonucu olarak alındı. Bazı kereler 18, metinleri tanzim etmek için kullanılır, önemli Yahudi duası *Şmone-Esre* (18 demektir, başlangıçta 18 duadan oluşmasına istinaden) kadar kadim Hint destanı *Mahabharata* da 18 kitaptan oluşur?

Ç İslami gelenek, başlangıç mahiyetindeki ifade *Bismi'llahi'r-rahmani'r-rahim* (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla)'in 18 sessiz harfini tanır. Muhtemelen 18.000 alemin var olduğu şeklindeki yaygın fikir, bu her eylemin onunla başlaması gereken hayırlı ifadenin sayısından çıkarılır. Dönen dervişlerin tarikatı Mevlevilik için 18 merkezi sayılardan biridir ve katlı bir manası vardır: *Mesnevi*'nin (Calaleddin Rumi'nin büyük didaktik manzu-

mesi)'giriş şiiri 18 beyitten oluşur ve bir Mevlevi dervîşi olmak isteyen herkes *tekke*'de 18 gün bir hizmetçi olarak hizmet etmelidir ve sonra mutfakta 18 farklı servis türünü öğrenmelidir. Bir kere 1001 günlük hazırlığı (*çile*) tamamlandığında 18 kollu bir şamdan'la yeni hücreğine götürülür, orda başka bir 18 gün boyunca kendisini meditasyona hasrettiği farz olunur. Bir Mevlevi tekkesini ziyaret edenlerin hediyelerini (mum gibi) 18' ve katlarında getirmeleri de adetti. Bunun Türkler arasında hediyelerin geleneksel sayısı olan 9'a dayanıp dayanmadığı açık değildir, fakat mümkündür²

9 üzerine yoğunlaşmış olan Alman geleneğinde 9'un ikiye katlanmış hali de aynı şekilde görülür. Cermen mitolojisinde Haldan'ın 18 oğlu vardır, Odin 18 şey bilir. 18 büyük *arhat* (Çin Budizminin başlıca azizleri)'in 9'un bir grubunun ikiye katlanmasından gelip gelmediği veya 10+8'in yani mükemmellik ve cennetin birleşimi olarak görülmesinin gerekip gerekmediği hususunda da fikirler ileri sürülebilir. Ve açıklaması daha da zor olan şey, 18 küçük varil tuzun ortaçağ (çoğunlukla İngiliz) geleneğinde 1 yük teşkil etmesi hadisesidir.

AY ÇEVİRİMİNİN SAYISI

◆◆ 19 ◆◆

¶ 19, başlamak için eksik bir 20'dir, fakat Yakın Doğu'da ise kutsal bir sayıdır. Kadim Mısır'da *Ölümler Kitabı* vücudunun 19 organını zikreder, her birinin kendi tanrısı vardır: bir de bütün bedeni onlarla irtibatlandıran bir tanrı eklenerek kutsal 20'ye ulaşır. Batıdaki ortaçağ müfessirleri için 19, zodyakın 12 işaretini ve 7 gezegeni birleştirir. Bununla birlikte İslami gelenekte bu sayı *vâhid* ("Bir") kelimesinin sayısal değerine tekabül eder ki bu Allah'ın en önemli isimlerinden biridir. Yakın zamanda Pakistan'da bir kişi Kur'an'ın 19 sayısı (cehennemin bekçilerinin sayısına tesadüfen) ve onun katları üzerine kurulu olduğunu ispatlamaya çalıştı. Bununla birlikte bu çalışma için bilgisayar teknolojisinin zekice kullanılmasına rağmen sonuçlarına pek çok Müslüman tarafından itiraz edilmiştir. Öte yandan 19 itiraz edilemez şekilde Bahailerin kutsal sayısıdır (yine *vâhid*'in sayısal değeri üzerine kuruludur) ve yılı da her biri 19 günlük 19 aya bölerler³

Kadim Babil'de her ayın ondokuzuncu günü uğursuz kabul edilirdi, çünkü bu önceki ayın başlangıcından itibaren kırkdokuzuncu gündü veya 7x7 ve bu onun iyi veya kötü güçle dolu olması demektir. Astronomik olarak söylersek 19, ay çevrimi (metonic cycle) denen şeyle bağlantılıdır: yani her 19 yılda bir bütün güneş yılı boyunca büyüyen ve küçülen ayın bütün safhaları haftanın aynı günlerine denk düşer.

ESKİ BİR SAYMA SINIRI

◆◆ 20 ◆◆

Elbette 20 mistik ve büyü araştırmaları için kesin olarak ilginç değildir, fakat öte yandan sayı sistemlerinin teşekkülünde son derece önemlidir. El ve ayak parmaklarının 20 toplamını vermesi sebebiyle bu sayı bir çok kültürde saymanın temelini teşkil eder. Mesela Ketler arasında 40'a iki kere 20 denir. Kuzey Japonya'daki Ainu sayma ve ifade etmede oldukça benzer bir yola sahiptir mesela 80, 4 kere 20 dir ki kesin olarak Fransızca *quatrevingts*'e tekabül eder.

Mayalar 20'yi güneş tanrısıyla irtibatlandırıyorlardı, tıpkı kadim Babil'de güneş tanrısı Şamaş'la bağlandığı gibi. Maya yazı sistemi Quiché'de 20 sayısının amblemi bir insan figürüdür ve Hopiler arasında gerçek bir insan olması için çocuğa yirminci gün isim verilir.

Almanca bir kısım özel terimlerde hala 20'nin kapsamlı bir sayı olarak erken dönem kullanımının kalıntıları bulunur: 1 *Ries* kağıt, 20 yaprak bir "kitap" teşkil eder; 1 *Stiege* 20 yumurtadan veya koyundan oluşur. *Stiege* terimi 20 ya da keten bezi için de kullanılabilir ve ormandaki küçük bir rol olan *Schneise* başlangıç olarak kurutmak için üzerine 20 morina balığın asıldığı bir ip demektir. Bir kaç Alman bu terimleri ve kaynaklarını hatırlasa da İngilizce'de 20 için kullanılan eski *score* (çetele) hala çok daha fazla kullanımdadır (*threescore* ve 1=61'deki gibi).

20 günün isimleri ve hiyeroglifleri. S.G.Morley'e göre bu Maya takviminin en eski biçimidir.

Aztek takvimi 13 x 20 güne bölünür. Her günün bir ismi vardır, timsah (ilk gün), rüzgar (ikinci gün), ev (üçüncü gün), kertenkele, yılan ölüm, geyik (yedinci gün) v.s. gibi, bunlarla 1'den 13'e kadarki sayılar bağlantılıdır. Bu *tonalpohvalli* (günlerin sayımı) yanında bir de güneş takvimi *xihuitl* vardı, 365 günü 18 *cempohuallis*'e bölünmüştü. 5 *ne-montemi*, ("lüzumsuz" gün), her hangi bir teşebbüse uygun değil şeklinde değerlendirilirdi. Elbette *cempohuallis* gerçek ay değildi fakat en önemli sayı 20'ye bağlanmış suni birimlerdi. El ve ayak parmaklarının toplamı olarak 20 "tam" dır.

Zaman zaman yuvarlak sayı olarak görülür, tıpkı Odyssey'de olduğu gibi, o zaman Odysseus'un salı için 20 ağaç kestiği anlatılır. Öte yandan ortaçağ tefsirinde 20, insanın 10 Emri eylem ve niyet olarak gerçekleştirmesine işaret etmek üzere alındı veya başka bir şekilde 4 kere 5'in çarpımı olarak yani kanun olan Pentateuch'un 5 kitabı ve lütuf demek olan 4 İncil. 5 duyuya rehberlik eden 4 İncil'e ima eden bir açıklamada bulunabilir.

MÜKEMMELLİK

◆◆ 21 ◆◆

Yirmibir mükemmellikle bağlantılıdır çünkü kutsal 7 ve 3'ün çarpımıdır.

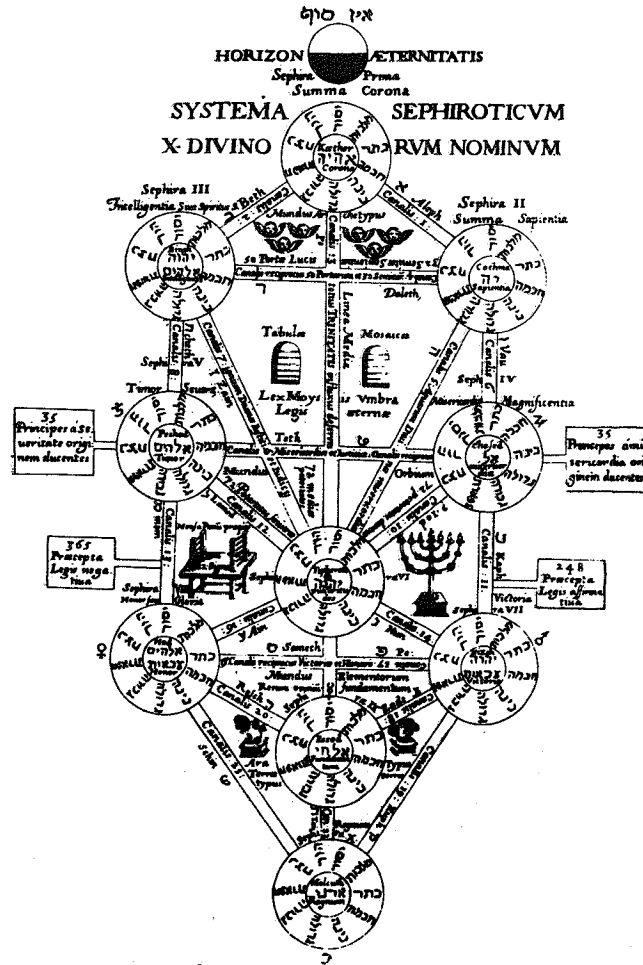
İBRANİ ALFABESİ

◆◆ 22 ◆◆

Kabalacı gelenekte İbrani alfabesinin 22 harfi Mabet'teki 7 kollu şamdan üstündeki 22 badem çiçeğiyle sembolize edilir. Harfler 3 ana (*alef*, *mim* ve *şin*), 7 iki misilli harf (bunlar metallere olduğu kadar gezegensel kürelere de tekabül eder) ve son olarak da zodyakla ilişkili 12 tek harf şeklinde sınıflandırılır. Böylece kadim kutsal sayılar birleştirilmiş bir sistem içine getirilirler. 10 *sefirot*'un gizemli bir şekilde bağlantılı olduğu 22 yol vardır ve 22 harfin varoluşu, onları 10 sefirot ile zodyakın 12 işaretinin bir birleşimi olarak kabul ederek açıklamaya da çalışılmıştır.

Öyle görünüyor ki tarotun 22 kartı ve onların *arcanası* veya gizemleri bu tür ileri sürülen fikirlerden gelişip oluşmuştur. Belli şekillere yerleştirilen ve sayısal sembolizmlerine göre yorumlanan kartlar üzerindeki 22 resmin bazı temel insani durumları gösterdiği zannedilir. Ondördüncü yüzyılda Venedik'te kullanılan en eski tarot kartlarının üstündeki resimler kadim Mısırlı fikirlerle ve kabalacı mistisizmde irtibatlandırılabilir. Bavyera'daki gözde bir eğlence olan *tarock* oyunu eski mistik tarottan türetilmiştir.

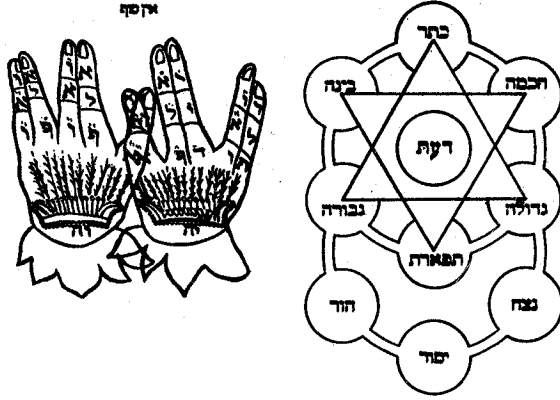
Hristiyan müfessirler 22'yi incelemişlerdir ve Augustine'in *De civitate dei*'sinin 22 bölümü, $2 \times 5 = 10$ yalanlamaya yani Kanunun olumlu kaidelerine ve Teslis ve 4 İncil vasıtasıyla izhar edildiği ve 12 havari tarafından ilan edildiği şekliyle 3×4 olumlu öğretiye işaret eder. Başka bir

Sefirot sistemi, Kabala'nın merkezi şekli olarak : Tanrı'nın tezahürleri olarak 10 sefirot, 22 "gerçek" yol (İbrani alfabesinin harflerinin sayısına tekabül eder) ve birlikte bilgeliğin 32 yolu. Athanasius Kircher'in *Oedipus Aegyptiacus*'undan bir diyagram (Roma, 1652).

Tarot destesinin 22 ana arcana'sı. Bu kadim kozmolojik oyun kartları başlıca gelecekte haber vermek için kullanılır. 21 tane sıralı olarak numaralanmış kart, artı soytarı, -altta sağda- (sıfırı temsil eder) vardır.

Solda : 32 bağlantılı yolun işaretlendiği iki el. Ellerin altında Tanrının ismi "YHVH" yazılıdır. *Sağda* : Modern "Kabalacı ağaç".

Hristiyan bilgin Tales'li Sabas (ö. 532) bu sayının yaratmada Tanrı'nın işlerinin sayısını, Eski Ahid'in kitaplarını ve Mesih'in erdemlerini temsil ettiğini buldu, fakat Zerdüştcülüğün kutsal metni *Avesta*'nın aynı şekilde 22 duayı içerdiği de hatırlanmalıdır.

YİRMİDÖRTTEN OTUZDOKUZA

24 ♦♦

Yirmidört, tamamlığın sayısıdır, çünkü gündüz ve gecenin 24 saatiyle bağlantılıdır (antikitede gün her biri 120 dakikalık 12 çifte saat şeklinde sayılırdı ve denk düşen 30 dakika denizcilik hesaplamalarında kum saatiyle ölçülürdü ki yakın zamana kadar muhafaza edilmiştir). Yirmidört bir ölçü olarak da ortaya çıkar: kadim Cermen *Elle* veya yarda 24 parmak genişlikten oluşur. 24'ün önemi 2 çift tam sayının çarpımı olarak yorumlayarak da açıklanabilir: 4x6 ve 3x8 ve her iki yol da Kitabı Mukaddes tefsirinde çok kullanılmıştır.

Pisagor 24'ü göğün kısımlarının tamamlığını kuşatıcı olarak kabul etti, çünkü 24 müzikal nota kadar Yunan alfabesinin de 24 harfi vardır: sayısal ilişkilerle açıklanabilen müzikal sesler vasıtasıyla insanoğlu feleklerin ahengini anlamaya ulaşabilir. Benzer bir durumda 24, Yuhanna'nın Vahyi'nde en önemli bir sayıdır; burada 24, ihtiyar, rahip ve kralın uyumunun tecessümüdür. Bu sayı bu yüzden gök (12) yer (2) arasındaki büyük ahengi temsil edici şekilde açıklanabilir.

Yirmidört halk manzumelerinde de aynı şekilde ortaya çıkar. Zaman hakkındaki onbeşinci yüzyıl bir Alman beyitinde her biri 30 yuva taşıyan 12 dallı bir ağaç yılı sembolize eder; her gün 24 saat olduğundan her yuvada 24 yumurta vardır ve bir siyah sıçan ile bir beyaz sıçan ağacı kemirirken zaman bir kedi biçiminde son olarak her

sıkça görülür. Augustus yeraltı alemin ruhları için 3x9 kurban hazırlamıştı ve Rus halk hikayelerinde kahraman hedefine ulaşmadan önce çoğunlukla 3x9 ülkeyi aşar. Bu sayı doğu Avrupa halk geleneklerinde de yaygındır, tıpkı St. John gecesi korunma ve kehanet için 27 çiçeğin toplanması gibi. Litvanya'dan bir halk şarkısı, yine korunma maksadıyla 3x9 sedefotu ekilip yetiştirilmesini tarif eder.

Yirmiyedi kadim Mısır'da zikredilir, ama olumsuz bir manada. 30 karelik bir yer oyununda yirmiyedinci kareye su denir ve kaybetmek demektir: onun üstünde duran oyuncu oyunu kaybeder ve karanlık ay hakkındaki donuk hatıraların bu olumsuz sonuçta yansıtıldığı şeklinde fikirler de ileri sürülmüştür.

28 ♦♦

Yirmisekiz, ayla bağlantılı olarak çok daha sık kullanılır çünkü 4 safha tamamlandığında bir kere 28 konağı dolaşmıştır. Ayrıca aritmetik bakış açısından da 28 mükemmel bir sayıdır, çünkü bölenlerinin (1, 2, 4, 7, 14) toplamı olarak görülebilir. Antikiteden beri bilinen bu ikili önem sonraki önem geleneklere de nakledildi, gelenekler Albertus Magnus'un İsa'nın mistik bedeninin Son Yemek töreninde 28 safha halinde ortaya çıktığını ifade etmesiyle bu fikirde zirve noktaya çıktılar.

Bir kere daha 28 çoğunlukla 7'nin merkezi sayı olduğu dini geleneklerde ortaya çıkar. Mesela Siebenburgen'de Mitras için bir anıt, 4x7 alanda bir hançer, bir ateş sunağı, bir özgürlük şapkası ve bir selvi tekrarlanır, böylece Mitras kültürüyle bağlantılı 28 nesne toplanır.

☞ Kameri bir sayı olarak 28, İslam'da önemli bir rol oynar, mistikler ilahi sözün yani Kur'an'ın onlarla yazıldığı Arap Alfabesinin 28 harfini ay konaklarıyla irtibatlandırır. Büyük ortaçağ matematikçisi ve tarihçisi el-Biruni (ö. 1048), bu ilişkinin kainat ile Allah'ın kelamı arasındaki yakın bağlantıyı ispatladığını ileri sürer. Kur'an'ın Hz. Muhammed'den önceki 28 peygamberin adını vermesi ve şair-

lerin İslam'ın Peygamberini dolunaya benzetmeleri bu çerçeveye oldukça uyar.}

Kadim Sami düzenindeki 28 Arap harfinin sayısal değerleri, *ebced* alfabesi denen şey, 1 ile 1000 arasında sayıların bütün dizisini üretir, çünkü ilk 10 harf tek basamaklı sayıları, 10'dan 19'a kadarki harfler onları ve geri kalanlar da yüzleri teşkil eder, bu sıradaki son harf *ğayn* da 1000 olarak sayılır. İlginç bir şekilde 28'den 1000 sayısını üretmenin aynı yolu M.Ö. 1300 civarında yazılmış Mısır'lı *Teb'in Bin Şarkısı* adlı eserde bulunur ki 1000 şiirden değil sadece 28 şiirden oluşur.

Son olarak şu da eklenebilir ki modern araştırmaların keşfettiği gibi dış deri sık sık kendini yeniler ve bütün hücreleri her 28 günde tekrar yerine koyulur.

30 ♦♦

Otuz, düzen ve adaletle bağlantılı bir sayıdır. Kadim Roma'da bir kişinin büyük memur olması için 30 yaşına ulaşması gerekliydi ve Kitabı Mukaddes geleneğine göre hem Musa hem de İsa halka vaaz etmeye bu yaşta başlamıştı. eski Ahid'deki Hakimler kitabı, hakim Yair'e 30 sıpayaya binen 30 oğul atfeder ve onu 30 şehri vardır (Hakimler 10:4), Samson 30 arkadaşına ziyafeti sırasında, eğer bilmeceğine cevap verebilirlerse 30 esvap ve 30 bayram esvabı alacakları şeklinde söz verdi (Hakimler 14:11-12). Bu arada Yeni Ahid'de Yahuda, efendi İsa'ya 30 akçe gümüş için ihanet etti. Bir sonuç olarak bazı müfessirler Mesih'in "fiyatı"nın 30 akçe gümüşten daha fazla olmadığını göz önünde tutarak bir kişinin değerinin 29 *dirhem* veya daha az olacağı neticesine vardılar. Gottfried August Bürger (ö. 1794)'in nefis bir baladı bu hikayeyi nakleder.

Başka bir tefsir biçimi, Venerable Bede gibi ilk dönem ortaçağ Hristiyan teologları tarafından kullanıldı, o ikinci kıssasındaki (Matta 13:8) iyi toprağa düşen tohumun neden "bazısı yüz kat, bazısı, altmış, bazısı otuz kat" başak verdiğini açıklamak için bunu kullandı. Bu, parmakla

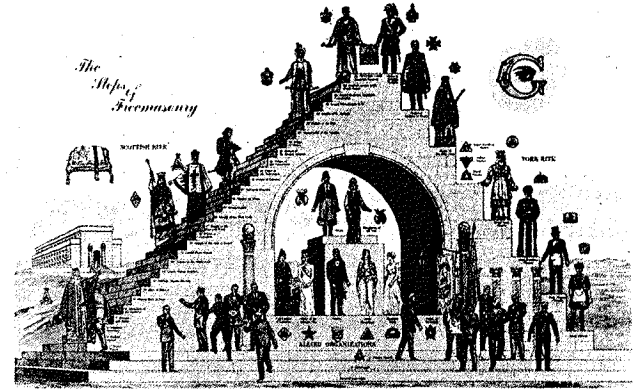
saymanın eski biçimine göre açıklığa kavuşturuldu, burada 30 ve 60 sayıları sol elle yapılan belli şekillerle ifade edilirken 100, sağ elin baş ve işaret parmağıyla yapılan bir daire idi. Sol ele bağlı olan 30 ve 60 hala eksiktir, fakat 100 icra ve ebedi hayattır.

32 ♦♦

Otuziki, 8'in dört katı, mutlu ve mükemmel bir sayı olarak ortaya çıkar. Belki de bu sebepten İslam'daki Hurufi fırkasının kurucusu Fadlullah Esterabadî ondördüncü yüzyılın sonlarında, 28 harfi Arap alfabesinin 4 yeni harf (sadece Farsça'da kullanılır) ekleyerek mükemmelleşeceğini iddia etti, böylece sayı 32'ye çıkacaktı. "Mutlu" 8 ayrıca Buda'nın 32 asıl ve 80 ikincil işaretleriyle bağlantılı olarak da akla gelir.

Bir kart destesinde 32 kart ve satrançta 32 taş vardır. Moğol geleneğinde, Arci Borçi Han hakkındaki bir halk hikayesi bir oyun tahtası üste gibi tanzim edilmiş 32 basamak üstünde duran 32 ahşap figür tarif eder. Kabala'da bilgeliğin 32 yolu, 10 *sefirot* ile 22 İbranî harfinin birleşiminden çıkar; *Sefer Yesira*'da bunlar 32 dişle bağlantılıdır.

Otuziki ölçüler arasında da görülür: mesela Almanya'da evvelce 32 birimden oluşan bir *Malter*, çoğunlukla un gibi öğütülmüş malzemeler (isminden de anlaşılacağı gibi *mahlen* öğütmek'ten türetilir) için kullanılır. Pusulanın 32 noktası 4 ana yönün alt bölümlerinden kolayca anlaşılabilir. Fakat neden Fahrenheit donma noktasını 32'ye yerleştirdi?

Farmasonluğun 33 basamağı. Farklı ayinsel sistemler (Birleşik Devletler'deki kadınların locasının kiler dahil) temsil edilir. Everit Henry'nin taş basması resmi, ondokuzuncu yüzyıl sonraları.

Lesnovo manastırında (1349) Makedonya freski, Mesihî dünyadaki hayatının yıllarının sayısını hatırlatan 33 resmiyle birlikte cennette gösterir.

33 ♦♦

Otuzüç diğer bir tamlık ve mükemmellik sayısıdır. Hristiyan geleneğinde bunun özel bir önemi vardır, çünkü İsa yeryüzünde 33 yıl yaşadı ve Davud 33 sene hükmetti. Mistik 33'un en bariz kullanımı, 3x33 bölümden oluşan Dante'nin *İlahi Komedya*'sında ortaya çıkar. Böylece 33'le sembolize edilen İsa'nın hayatı Tanrı'ya doğru götürür ancak mutlak mükemmellikten bir sayı kısa düşer (yani Bir ve Hristiyan geleneğinde üçte-bir olan Tanrı).

Bu arada İslam Allah'ın 99 En Güzel İsmi'ni bilir, bunlar çoğunlukla 33 boncuktan yapılan bir dua boncukları dizisi yardımıyla zikredilir.

Hint mitolojisinde $11 \times 3 = 33$ tanrı yine mükemmel bir grup olarak ortaya çıkar ve 33'ün katları ilahi varlıklarla bağlantılı olarak bulunur. Kelt geleneğinde 33, muhtemelen Hristiyan kutsal 33'ünün bir ters çevrilmesi olarak kara büyüyle irtibatlı gibi görünür.

35 ♦♦

Otuzbeşin başlıca mistik hiçbir önemi yoktur, fakat Plutarch'a göre ahengi ifade eder, ilk eril ve ilk dişil mükemmel küpün Toplamı ($8+27$) olduğu kadar.

36 ♦♦

27 gibi 36'nın da önemli aritmetik özellikleri vardır. Plutarch onu ilk iki mükemmel karenin (4 ve 9) çarpımı olduğunu ve aynı zamanda ilk üç kübik sayının da (1, 8 ve 27) toplamı olduğunu kaydeder. dahası bir kare sayı olarak da (6×6) kabul edilebilir, fakat bir dikdörtgensel sayıdır da (4×9) ve 1'den 8'e kadarki tam sayıların da toplamıdır.

Otuzaltı 12'nin bir katı olarak astronomiyle de bağlantılıdır ve her zodyak işaretinin *decan* olarak bilinen 3 özel yönü vardır ki yine toplamı 36'dır. Kadim Babil'de 36.000 yılın kutup yıldızının tam bir çevrimi yaptığı bilirdi.

36'nın dairenin çevresinin $1/10$ 'u olduğunu da unutmamalıyız.

36'nın Çin'de önemli bir rol oynaması anlaşılabilir bir husustur çünkü 9'u içerir. 36 kapsamlı ve düzenleyici bir sayı olarak değerlendirilirdi ve menkıbeye göre ilk Çin imparatorluğu 36 eyaletten oluşuyordu ve 36 yabancı milletle çevrilmişti.

39 □□

Otuzdokuz, 40 yuvarlak sayısına bir yaklaşımdır. Yahudi geleneğinde önemli bir rol oynar çünkü çoğunlukla eylemlerin ve günahların son sınırı olarak kabul edilen 40 sayısından kaçınmaya imkan verir. Çağımızın başlarında, sebt gününde yapılmaması gereken 39 belli başlı vazife türünün bir listesi hazırlanmıştı, çünkü sebt gününün ihlali için taşlanarak öldürme talep edilecekti. Sonraları 39 küçük günah, bu 39 kaçınılabılır ana vazifenin her birine eklendi. Gerçek mana elbette dış sınır 40'dı, fakat 39 biraz daha özgürlük verdi ve ihlalin tehlikesini azalttı. aslında kapsamlı yasak, yani her şeyi kuşatıcı olan kırkıncı yasak olarak sayılabildi. Aynı şey cezalandırma için de geçerlidir. Cezalandırmanın üst sınırı 40 darbe olduğundan sınır aşılmasın diye sadece 39'a izin verilir. İyi bir örnek St. Paul'un (Pavlus'un) Korintoslulara mektubunda (2. Korintoslulara 11:24) bulunur, burda havari 5 kere dövülerek cezalandırıldığı manasında Yahudilerden "beş kere kırktan bir eksik dayak" yediğini söyler.

HAZIRLIK VE TAMLIK

Neden Ali Baba 40 haramiyle çalıştı? Ve neden Büyük Perhiz 40 gün sürer?

Yüksek sayılar arasında 40 hatırı sayılır derecede en büyüleyici olanıdır, Orta Doğu boyunca ve özellikle Türk ve Fars bölgelerinde genişçe kullanılır. Tamamen bilimsel bir bakış açısından bu sayı Ülker'in 40 gün boyunca gözden kaybolmasıyla alakalandırılır ki kadim Babil'de zaten gözlemlenirdi. Bu ayrıca yağmurlu mevsimin de uzunluğudur, bu bize Nuh tufanının sebep olduğu 40 günlük yağmuru hatırlatır. Ülker takım yıldızı "sürgün"ünden geri döndüğünde Babilliler Yeni Yıl bayramı kutlardı. Bugün bile hava şu kurala göre çoğunlukla 40 gün için önceden tahmin edilir: "Şu veya şu gün yağmur yağarsa sonraki 40 gün hava yağmurlu olacak." eski Alman çiftçileri geleneğinde bu 8 Haziran 2 Temmuz ve 1 Eylül için doğru kabul edilirken 7 uyurların günü 27 Temmuz 7 hafta boyunca havayı tasvir için esas alınır.

40'ın önemi, onu 28 ay konağı ile 12 zodyak işaretinin birleşimi olarak kabul ederek de açıklanabilir. Stonehenge'deki 40 büyük taş sütun 40 adımlık bir çapta kutsal bir daire olarak tanzim edilmiştir ve kültün astronomik kaynağını sunar gibi gözükmetedir. (Sırası gelmişken, 28 kral veya piskopos ile 12 diğer şahsın 40'lı bir grup yapmak için birleştirilmesi Britanik-Cermen geleneğinde oldukça sıktır.) 40'ın öneminin başka bir astronomik açıkla-

ması da, Kitabı Mukaddes'e göre Yahuda'nın yıldızı olan Satürn'ün 40 yönünde bulunur. Bu sayının biyolojik bir yönü de vardır: gebelik evvelce embriyodaki bazı değişikliklerin gözlenmesi için 7x40 günlük devrelere ayrılırdı. Bu şekilde İslami geleneğe göre cenine 3x40 gün sonra bir ruh ihsan edilir.

Öyle görünüyor ki 40 tam başlangıçtan beri inançla çoğunlukla ciddi durumlarla bağlantılı bir sayı olmuştur. Eski Ahid'in iddiasına göre insan ömrünün ideal uzunluğu 3x40 yıl (120 yıl) dır ve İsrail krallığının bir çok kralının (Süleyman ve Davud dahil) 40 yıl hükmetmiş olduğu söylenir. Çıkış ve Mabedin inşası sırasında her biri 40 yıllık 12 nesil vardı (480 yıl). Mahler gibi sonraki dönem Batılı bilginler burada kadim Yakın Doğu dinlerinin "semavi yıl"ının izlerini gördüler.

Ortaçağ Hristiyan tefsiri 40'a çok sayıda ima bulur: tufanın 40 gününden İsrail'in çocuklarının çölde 40 yıl dolaşmasına, Musa'nın dağda geçirdiği 40 günden İsa'nın çölde şeytan tarafından 40 gün boyunca ayartılmasına kadar. Benzer şekilde Mesih'in mezardaki devresi 40 saat sürer, bu Honorius tarafından dünyanın 4 kısmının canlandırılmasına ilişkin bir şekilde açıklanmıştır: bunlar On Emir'in bir sonucu olarak ölüydü ve şimdi Mesih vasıtasıyla diriltildi. Mesih'in mezarda yattığı 40 saat sonraları Roma Katolik "40 Saat Adanış"ına sebep oldu, bunda Son Yemek ayını 40 saatlik bir devre için ara verilir ve müminler bu süre boyunca ondan önce duaya nöbeti devralır.

Matematiksel olarak konuşursak 40 bir *numerus abundans*'tır yani bereketli bir sayıdır, öyle ki 1, 2, 4, 5, 8, 10 ve 20'ye bölünebilir, bunların toplamı (50) ilk sayıdan daha büyüktür. Bu durum, bu iki sayının birleşimleri etrafında ilave spekülasyonlara sebep oldu: Paskalyadan önceki Büyük Perhizin 40 günü mesela yeryüzündeki hayata atıf kabul edilirken Paskalya ile Hamsin Yortusu arasındaki 50 gün ebedi hayata işaret eder v.s. bu, dünyadaki erdemli hayata ebedi huzura ve mutluluğa götürür.

St. Augustine 40'ı zamana işaret eden 4'ün ve "bilgi" demek olan 10'un çarpımı olarak yorumlanır. Böylece 40 ömrümüz boyunca bilgiye göre yaşamayı bize öğretir. Mesih'in diriliş ve yükselişi arasındaki görünüşün -40 gün sürmüştür- inananlara verdiği son teselliye elde etmek için insanlığın zahmet çekmesi ve çabalaması gereken bu fani hayat da akla gelebilir. Yine 40'ı Kanunun (10 Emir) 4 İncil'le tamamlanması olarak görmek de mümkündür.

Daha genel olarak 40, kırk gün ve yıl şeklindeki Kitabı Mukaddes'teki gruplardan da aşikar olduğu gibi bekleme ve hazırlık süresidir. Ve bir sırada kırkinci olmak umutsuz bir vaziyettir, John Donne'un "Aşk Rejimi"nde şaka kabilinden sorduğu gibi:

Ne fayda verir
bir mirasta kırkinci isim olmak?

(40'ı hayatın bir merhalesinin tamamlanması olarak alarak Talmud ve sonraki dönem Katolik kilisesi onu insanın "şeri (kanonik) yaşı" olarak ilan etti, yani akıl o zaman tamamıyla gelişmiş demektir. Gerçekten modern psikologlar çoğunlukla insanın gelişmesinde kırklı yaşların başlangıcından hemen önce belli bir değişikliğin farkına varırlar: meşhur insanların hayat hikayelerine şöyle bir bakış bu hususu ispata yeter. Almanca'da bu çağ, Swabia eyaletinin yerlilerinin nihai olarak olgun hale geldikleri çağı ima ederek *Schwabenalter* denir. Fakat bu fikir sadece Batıyla sınırlı değildir.)

Aynı çizgi boyunca bazı Türkçe ifadeler de zikredilebilir, "40'tan sonra lavta çalmak", ileri bir yaştan sonra yeni ve zor bir şeye başlamak demektir veya "40'tan sonra ahmak olan daima ahmaktır", yine 40'a bir tamlik sayısı olarak işaret eder.

İslami kültürde 40'ın önemi hem Kur'an'dan hem de Peygamber Muhammed'in (ilk vahyi 40 yaşlarındayken aldı) hadislerinden aşikar olur. Yahudi-Hristiyan gelene-

ğindeki gibi bu sayı matem veya sabırlı bekleyiş süresiyle alakalıdır. Avami mistik gelenekler, mesela Allah'ın Adem'in çamurunu 40 gün boyunca yoğurduğunu iddia eder. Dünyanın sonu yaklaştığında Mehdi yeryüzünde 40 yıl kalacak. Haşir sırasında gökler 40 gün boyunca dumanla kaplanacak ve haşrin kendisinin bazen 40 yıl süreceği düşünülür.

Hem Yahudilik'te hem de İslam'da 40 gün arınma devresidir. Çocuk doğurduktan sonra kadın 40 gün lohusa kalır. Hristiyan geleneğinde 2 Şubat'taki Meryem Yortusu, İsa'nın doğumundan sonra Meryem'in lohusalığına ve gerekli ayinlerinin tamamlanmasına işaret eder. Bu tür ayinler, yine 40 gün süren İslami matem devresinden sonra zorunlu görünür. Arınmanın modern bir gelişmesi, adından da anlaşılacağı üzere başlangıçta 40 gün süren *quarantine*, karantinadır. Arınma İslami gelenekte başka bir rol oynar, burada kurban edilmeden önce hayvanların 40 gün özel yemle beslenmesi gerektiği söylenir; ayrıca her 40 günde bir kere kişinin saçını ve tırnaklarını kesmesi tavsiye edilir.

Elbette böyle önemli bir sayı yuvarlak bir sayıya inkişaf edebilirdi. Bu şekilde İslam folkloru boyunca kırklı gruplara tesadüf edilir: 40 kolonlu yerler vardır (İsfahan'daki Çihil Sütun (40 Sütun) denen büyük bahçe çadırı); kahramanlar 40 atla birlikte ortaya çıkar; masallardaki anneler bir doğumda 40 çocuk veya 40 kız doğurur. kahramanlar 40 tecrübe veya gaileden geçmeli, 40 düşman öldürülmeli veya 40 hazine bulmalıdır. Sıkça 40 şehit zikredilir (bu Hristiyan geleneği için özellikle Anadolu'da geçerlidir) ve 40 cesur adamın Peygamber'in Medine'deki kabrinde öldürüldüğü söylenirdi. Hz. Muhammed'in amca oğlu ve kanuni evladı Ali'nin (Şii İslamın ilk imamı) 40 şakirti vardı. Mistik İslam'da 40 veli (Arapça *erbain*, Farsça *çihil*, Türkçe *kırk*) önemli bir rol oynar; Türk kasabası Kırklareli (40'ın şehri) hala bu velilerle olan manevi ilişkisini anlatır ve *kırklara karışmak* Türkçe'de "görünmez hale

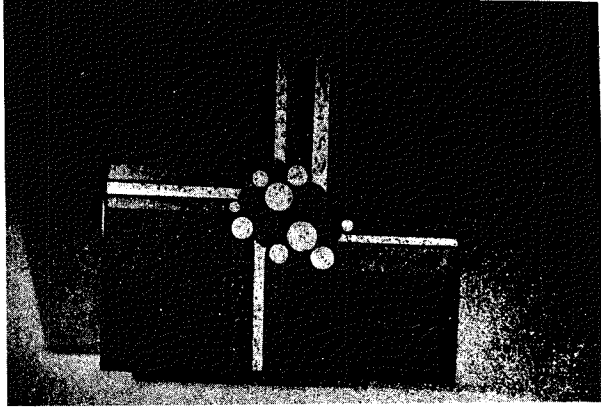
gelmek" veya tamamen ortadan kaybolmak demektir. Kırk ayrıca dünyevi olaylar için de önemli bir yuvarlak sayıdır; Türk ve Fars folklorunda evlilik ziyafetleri çoğunlukla 40 gün 40 gece sürer.

Kırk gün veya yıl sıkça atasözü olan deyişlerde ve halk adetlerinde ortaya çıkar. Bu şekilde ortaçağ Arap alimi Demiri, mavi gözlü bir çocuğun 40 gün boyunca Habeşli (siyah) bir dadı tarafından emzirilirse gözlerinin siyaha döneceğini iddia eder. Benzer şekilde Bedeviler arasında cari olan bir atasözü, 40 gün kabilenin düşmanlarıyla uğraşan birinin onlardan biri olacağını ileri sürer. Ardarda 40 gün baş caminin lâmbası altında sabah namazını kılan kişi Hızır'ı (mistik aydınlanmayı arayanların koruyucu velisi) görmekle lütuflandırılır. Pakistan'ın en güneydeki eyaleti Sind'de bir kadının kendisine aşık olmasını isteyen kişi onun adını özel bir ağacın yaprakları üzerine 40 gün boyunca yazar sonra onları suya atar, bunun yanında yeni doğmuş bir bebek için bir muska, Ramazan'ın son Cuma'sında camideki cemaatin 40 kişisinden Kur'an'ın ilk suresi Fatiha'yı yazmalarını isteyerek elde edilir.

Nasreddin Hoca olarak bilinen meşhur Türk şahsiyeti (fıkraları bütün ülkede anlatılır) kocalara hanımlarının tavsiyelerini her 40 yılda bir kere dinlemelerini öğütler. aslında "40 yılda bir kere" ifadesi Türkçe'de "bir ömürde bir kere" demektir ve kişi biriyle bir fincan kahve içtiğinde, Türkler 40 yıllık bir ilişkinin tesis edildiğini ileri sürerler. Kişi inatçı bir günahkarı değiştirebilir mi? Hayır, çünkü "bir köpeğin kuyruğunu 40 gün boyunca bir boruya koyabilirsin ve yine de o doğru hale gelmeyecektir." Şöyle başka bir soru da Türkiye'de işitilir: "1 günlüğüne bir horoz olmak 40 günlüğüne bir tavuk olmaktan daha iyi değil midir?" Türk folkloru 40'ın kapsamlı bir yuvarlak sayı olarak ortaya çıktığı sayısız ifade içerir. İngilizce *centipede* ["on ayak"] (Almanca'da 1000 ayağı vardır, *Tausendfüßler*) Türkçe *Kırkayak* olarak bilinir, tıpkı zengin bir kişinin veya emlak sahibinin "40 anahtar sahibi" olması

gibi. "40 kapının kedisi" her yerde tanınan bir kişiyken "40 kapının mandalı" elinden her iş gelir bir kişi ya da her kesi rahatsız eden arsız biridir. Kişi uzun ve zor bir görevi başarmak için "40 fırın ekmek yemeli"dir ve kendini çok ucuza satan biri "40 kuruş için 9 takla atar". *Kırklamak* yani bir işi 40 kere yapmak sadece sıkça tekrarlamak demektir. Ortaçağ Arapları 40 hafta boyunca her Çarşamba *hammam*'a giden bir kişinin dünyanın bütün zenginliklerini elde edeceğine inanılırdı ve modern zamanlarda Bağdat'taki evlenmemiş kızlar, hala hafta sonları şehrin 3 ana camisini 40 kere ziyaret ederek bir koca bulacaklarını umut ederler.

İslami gelenekte 40'ın aynı şekilde başka bir önemli fonksiyonu daha vardır: Peygamber Muhammed'in isminin başında ve ortasında bulunan *mim* harfinin sayısal değeri 40'tır. Böylece Peygamber'in tipik sayısı olarak değerlendirilir, onun semavi ismi Ahmed'de de evveliyetle içerilmektedir ve Sufilerin keşfettiği gibi isminden *mim* çıkarıldığında *Ahad* kelimesi kalır ve bu da Allah'ın esas bir ismidir ki "Bir" demektir. İlahi Bir ile insanlığın temsilcisi olarak yaratılmış peygamber arasındaki bu fark, fanileri Allah'tan ayıran ve insani gelişme sırasında geçilmesi gereken 40 basamağa işaret olarak kabul edilmiştir. Bu dini bağlantılar sırayla Müslümanları deyişleri ve peygamberi gelenekleri 40'lı gruplar halinde toplamaya teşvik etti: *hadis* (Peygamber'in sözleri) bu şekilde sıkça bir araya getirildi ve bu *hadis*lerden birine göre Peygamber şöyle söz verir: "Ümmetimden her kim din hakkında 40 *hadis* kalbiyle öğrenirse Kıyamet günü alimler ve hakimler arsında haşrolunacaktır." Mesela böyle bir grup Peygamberin belli bir konuya dair (ilahi rahmet veya yazmanın önemi gibi) sözlerini veya aynı isimde 40 kişinin naklettiği 40 hadisi veya 40 farklı yerde toplanan 40 hadisi v.s. içerebilirdi. *Erbain* (kırklar) denen bu tür koleksiyonlar çoğunlukla usta hatatlar tarafından sanatsal bir şekilde istinsah edilirdi.

Arap alfabesinde sayısal değeri 40 olan *mim* (m) harfi Pakistanlı çağdaş sanatçı Şemza tarafından bu tabloda soyut bir desen şeklinde çalışılmıştır.

Benzer bir işlem dördüncü halife Ali'nin sözlerine ve Farsça yazar büyük mistik şair Cemaleddin Rumi'nin *Mesnevi*'sinden beyitlere de uygulandı. Mistik çevrelerde, dini ifadelerin özellikle de Peygamber Muhammed'le ilgili olanların kırk katlı tekrarı çok etkili olarak değerlendirildi. Kırklı gruplar teşkil etmek şeklindeki bu temayül sadece dini edebiyatla sınırlı değildir: din dışı edebiyat da 40 papağan veya 40 vezir hakkında hikayeler veya sadece 40 hikayeyi birlikte içermeye de elverişliydi. Bir kere daha bu başlıca Farsça -ve Türkçe- konuşulan bölgelerde görülen bir vakadır. Fakat İslam dünyası boyunca, dinin 5 Direğinden biri olan Sadaka vergi (*zekat*), inananın sadakaya yönelik servetinin 1/40 kadar yardımı gerektirir.

40'ın, bir hazırlık sayısı olarak eski manası bariz bir şekilde Sufiliğe aktarıldı. Büyük ortaçağ kalamcı ve Sufisi Ebu Hamid el-Gazali (ö. 1111)'nin kapsamlı Arapça eseri *İhyau ulumi'd-din* (Dini İlimlerin Canlandırılması) mesela, kırkinci ve son bölümde tartışılan ölüm anında kişinin

Rabbiyle kavuşması zamanına kadar insan oğlunu hazırlığın farklı safhalar boyunca götüren 40 bölümden oluşur. Sufinin zikir ve ibadet üzerinde özel bir yoğunlaşma devresi olan 40 günlük bir inzivaya (Arapça *erba'in* veya Farsça *çille*) katlanması gerekir. İranlı mistik şair Fahreneddin Attar (ö. 1220) *Musibetname* (Dert Kitabı) adlı şiirinde inzivanın bu 40 günü boyunca meditasyon yapan mistiğin tecrübelerini yorumlamıştır. Dindar kişi *çille*'sini zaman zaman tekrarlar ve Müslüman menkıbe kitaplarında bir kişinin öldüğü anda 40 çillesini tamamlamış olacağı iddiası bir konu olarak yer alır. Bu metin üzerinde çalışırken Amerikalı bir Cizvit uzun sessizliğinden dolayı özür dileyerek ve açıklayarak bana şöyle yazdı: "Geçen yıl hayatımın en zor yılıydı. Fakat başka ne umabilirdim ki? Ne de olsa kırkinci senemdi ve O sizin bir *çille*'den çıkmanıza izin vermez ve kendiniz için her şeyi yapabileceğinizi düşünür - ya da?"

Augustine'e göre 40, *integritas saecularum*'a yani zamanların doluluğuna işaret eder. Ve kişi, kadim ay mitlerinin bir kalıntısı olmasına göre onun önemini açıklamak istemezse bir "kutsanmış dörtlü" (Paneth'in adlandırdığı şekliyle) olarak da değerlendirilebilir: $(1 \times 4) + (2 \times 4) + (3 \times 4) + (4 \times 4)$ 'ün toplamı, ideal Pisagorcü ölçüleri içeren bir sayı.

KIRKİKİDEN ALTMİŞALTIYA

42 ♦♦

Kırkiki çoğunlukla 40 ile değiştirilebilir, çünkü 7 günlük 6 hafta çoğunlukla 40 gün gibi bir hazırlık veya bekleme süresi olarak kabul edilir. Ortaçağ Hristiyan teologları, İsrail'in çocuklarının Mısır ile Sina arasında geçmeleri gereken 42 durak bulunduğu tespit ettiler ve bu sıra yine Mesih'in İbrahim'den sonraki kırkikinci nesilde bedenlenmesinde ortaya çıkar. Ya da insanın fiilleriyle bağlantılı olan 6'nın dinlenmeyle bağlantılı olan 7 ile (bu sebt günüdür) çarpımından bahsedebilirlerdi ve bunu bu dünyada ebedi huzur ümidiyle yaşayan kiliseye bir ima olarak görebilirlerdi. Bununla birlikte, kırkiki hüküm sayısıdır, çünkü Mısır *Ölümler Kitabı* ölümü denetleyecek 42 hakimden bahseder; ayrıca 42 tane de günah sıralar. Eski Ahid'de 42 çocuğun Elişa peygamberle alay ettikleri için aylar tarafından parçalara ayrıldığı okunur. (2. Krallar 9:27).

46 ♦♦

Kırkaltı Mabedin inşasının yıllarının sayısıdır (Yuhanna 2:20) ve Mesih'in bedenine işaret eder, o bu dünyada, gebe kalışından sonra $46 \times 6 = 276$ gün görüldü. Adem'in isminin Yunanca yazılışının sayısal değeri $(1+4+1+40)$ ortaçağ müfessirlerini aynı sonuca götürdü: 46 İsa'nın insani yönüyle bağlantılıdır.

Ölüm Hükümünün kadim Mısır'a ait temsili, Ölüm Tanrısı çakal kafalı Anubis ve Yazıcı Tanrı (ölen insanların günahlarını kaydeder) iblis kafalı Thoth ile birlikte. Yukardaki kayıttaki Osiris'in 42 yardımcı uzmanının bir kısmı tasvir edilmiş. Bu 42 tanrı ile Mısır eyaletlerinin sayısı arasında bir bağlantı kurmak için teşebbüsler olmuştur, fakat bunlar sadece sonraki döneme ait bir devre de ortaya çıktılar.

49 ♦♦

Kırkdoluz, kutsal 7'nin ikinci kuvveti, Kutsal Ruh şakirtlerin üzerine yağdırıldığında Mesih'in dirilişinden sonraki günlerin sayısına işaret eder. Fakat bu devrenin başlangıcından veya sonundan beri aynı şekilde sayılabilir, öyleki 50 günden (pentecoste) ve Hamsin Yortusundan (Ing. *Pentecost*) bahsedilebilir. Yahudilikte Şavuot (Haftalar Bayramı), Hamursuz Bayramından sonra ellinci günde Tevrat'ın Musa'ya verilişini işaret etmek üzere benzer bir şekilde kutlanır. Bununla birlikte bu bayramların girişinden önce bile 49 sayısı Tanrı'nın istirahatine işaret ettiğinden kutsal kabul edilirdi. $(7 \times 7 + 1)$.

50 ♦♦

Elli, büyütülmüş 49, yaratılışın büyük sebt gününün ifadesinde çekişme ve kinin bitmesi gerektiği [50 yıllık] yıldönümü yılı ile alakalıdır (Levililer 25:10). Fakat aynı

şekilde başka manaları da vardır. Mesela ellinci mezmur kendi yazarının günahları hakkında bir şikayet içerdiği için 50, temsili tefsirde pişmanlığın ve afvetmenin bir ifadesi olarak kabul edildi: çünkü 10 Emir, beş duyuya sahip kişiler için daima itaat edilmesi kolay değildir ($10 \times 5 = 50$). Elli, ondalık sistemde de önemli bir rol oynar. Hem Yunan hem de İrlanda geleneğinde belirsiz bir sayı olarak ortaya çıkar. Hesiod, 50 deniz perisinden (*nereid*) bahsettiğinde onların çok sayıda olduğunu kast eder ve aynı şey Priam'ın oğulları, Helios'un 50 sığırı veya Eumaios'un 50 domuzu için de geçerlidir. İrlanda folklorunda 3×50 büyük bir yuvarlak sayı olarak görülür, ister 3×50 kraliçe, kadın, sığır, domuz ister diğer yaratıklar olsun fark etmez. Kral Arthur'un masası benzer şekilde 50 veya 150 şövalyeden oluşur.

Pratik açıdan 50 kadim Roma'da kişilerin bundan sonra askeri hizmet öormelerinin artık gerekmediği bir yaştır.

52 ♦♦

Elliiki, bize yılın 52 haftasını hatırlatır, fakat Kolomb öncesi Amerika'daki rolü çok daha önemliydi, Mayalar gelecekteki olayları önceden söyleme de kullandıkları karışık bir işlemde 13'lü sistemin imgelerini *vintagesimal* sistemin imgeleriyle birleştirdiler. Sonuç her 260 günde (52×5 veya 13×29) sayıların başlangıç konumunun yeniden ortaya çıkmasıydı. Her 52 yılda yılın başlangıcı başlangıçtaki sisteme kesin bir şekilde tekabül etti. Bu hayat çevriminin yeni bir başlangıcına işaret edecek şekilde alındı ve bu şekilde kutlandı. 52'nin önemi Aztek yer oyununda da yansır, burada 52 bölge bir haç şeklinde tanzim edilmiştir. Ortaçağ Avrupası'nda müfessirler 52'yi kutsal 40 ve 12 sayısının birleşimi şeklinde açıklamaya çalıştılar.

55 ♦♦

Ellibeş, bugün özellikle önemli bir sayı olarak değerlendirilmez. Bununla birlikte, 1 ile 10 arasındaki bütün tam sayıların toplamı olarak aritmetik bir bakış açısından ilginçtir; ayrıca $28+12+10+5$ toplamı gibi farklı unsurlara da ayrılabilir. Bu sebepten bazı mistik spekülasyonlarda kullanılırdı.

60 ♦♦

Altmış, kadim Yakın Doğunun sistemlerindeki merkezi sayılardan biri olarak dakikaları ve saniyeleri sayarken hala hayatımızı etkiler. Ayrıca başka sayma birimlerinde de kullanılmıştır. Başlıca yumurtaları saymak için kullanılan fakat başlangıçta hasat zamanı tahıl demetlerinin yerleştirilmesiyle ilgili olan bir *Schok* denen eski Alman ölçüsü de bunlardandır.

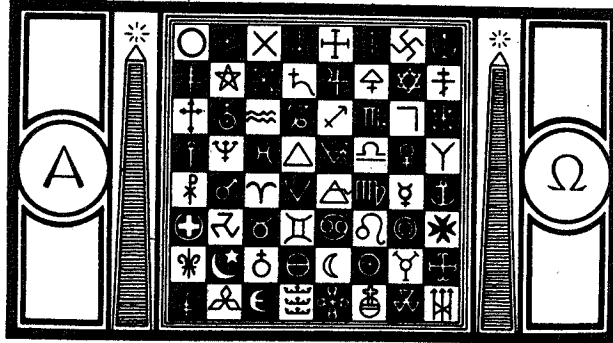
Babil'de 60 ilk büyük birimdi. 30, 20, 15, 12, 10, 6, 5, 4, 3 ve 2'ye kolaylıkla bölünebildiği gibi kesin bir şekilde ondalık sistemin 100'ünden daha pratikti. 1 sayısı küçük bir kamayla ifade edilirken, 60 daha büyük bir kama şeklinde ortaya çıkardı. "Büyük Bir" olarak en büyük tanrı, gök tanrısı Anu'ya tahsis edilirdi.

60'la dairenin 360 derecesi arasındaki ilişki ve eşkenar üçgen gibi geometrik şekillerin yapımındaki kullanımı, altmışlı sistemin gelişmesinde rol oynamış olabilir. Önemi kadim Babil'le de sınırlı değildir: ferdin normal ömrü olarak 60 yıla birlikte kadim Çin'de de yuvarlak bir sayı olarak değerlendirilirdi. Kadim Yunan'da da benzer şekilde yuvarlak bir sayı olarak kullanıldı ve Eflatun'un "evlilik sayısı" $12.960.000=60^4$ de ondan çıkarılır. Dördüncü kuvvetinde altmış bir dünya yılının uzunluğudur (3.600×3.600 yıl) ve her dünya günü insan zamanının 36.000 yılını içine alır. Plutarch timsahların 60 yumurta yumurtladığını, 60 gün kuluçkaya yattığını ve 60 yıl yaşadığını ileri sürer;

60'ın semavi görünümlere meraklı olanlar için ilk ölçü olduğunu da ekler.

Altmış, 3x4x5'in çarpımıdır ve Mekke'deki Kabe yakın zamanda Amerikalı müzikolog ve nümerolog E. G. McClain tarafından bunlara göre yorumlanmıştır, o bunun oranlarını Sümer sandığınıninkiyle (603) veya onun çiftiyle (2x603) -ki kutsal dağın, dünyanın merkezinin sayısıdır- irtibatlandırılır.

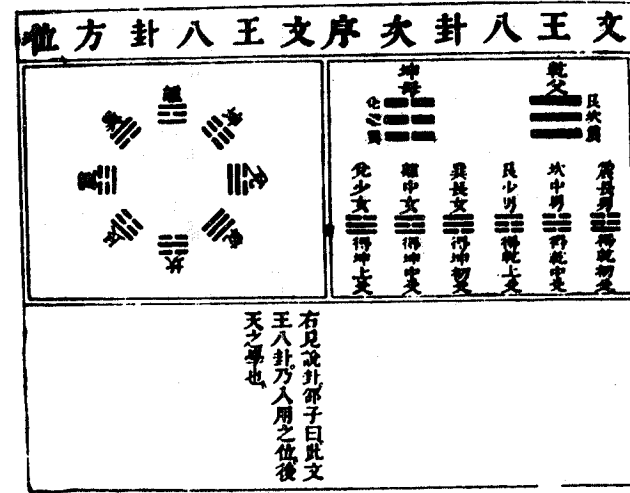
Altmış hakkındaki Talmud'a ait spekülasyonlar daha çok yeryüzüyle sınırlıdır: ateş cehennemin 1/60'ı, uyku ölümün 1/60'ı ve rüya da peygamberliğin 1/60'ıdır.

Satranç tahtasının 64 karesi, alfadan omegaya yani A'dan Z'ye kadar sihirli işaretlerin sıranlandığı bir depo şeklinde görülmektedir.

64 ♦♦

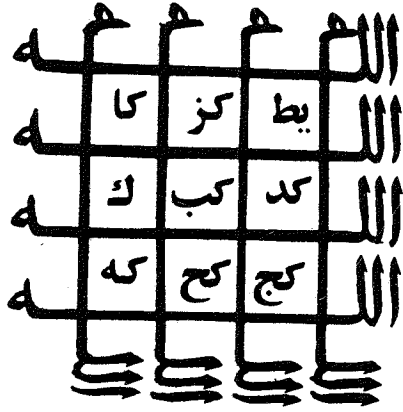
8 uğurlu bir sayıysa, ebedi saadet ve mutlulukla bağlantılı ise onun ikinci kuvveti 64 ne kadar çok daha uğurlu olmalıdır? Gerçekten 64 sayısı daima şöyle veya böyle oyun ve kaderle irtibatlandırılır. Kadim Hint öğretisine göre bir kişi 64 farklı sanata hakim olmalıdır ve *Kamasutra*'da öğretilen 64 sevişme sanatı vardır. Richard Schmidt sevmeye sanatına dair şöyle yazar: "birleşmelerin

I Ching, 8 üç uçlu şeklin her mümkün çiftli kombinasyonundan yapılan 64 altı uçlu şekilden oluşur. Çinli dünya tecrübesinin üzerinde yoğunlaştırıldığı kategorilerin mükemmel, kapalı sistemini yansıtan soyut biçimlerde evrenin bir tasviri olarak değerlendirilerek *I Ching* bu sebepten gelecekte de kullanılmış ve kullanılmaktadır.

kucaklama, öpme, kaşıma v.s. şeklinde 8 türünün sekiz katlı kombinasyonlarından 8'in 8 grubu yani 64 çıkar." Fakat zaten daha da eski bir Hint kaynağı olan *Rgveda*'da bölümler 64 kısım halinde tanzim edilir. Şiva'nın 64 hazından bahsedilir, sanki tamlık ve mükemmelliğin sayısı kadar önemli 16 dört katlı bir aynada yansıtılır.

64, oyun ve kumarın eşi olamayan bir sayısı olduğundan, Hindistan'da ilk ortaya çıkan satranç tahtasının 64 karesinin olması gerektiği şaşırtıcı değildir. 64'ün başka bir önemli tezahürü Çin *I Ching*'inde bulunur, burada tek ve çift sayıların sekiz katlı kombinasyonları, zaman ve mekan değişimlerini sembolize eden 64 altı uçlu şekil halinde so

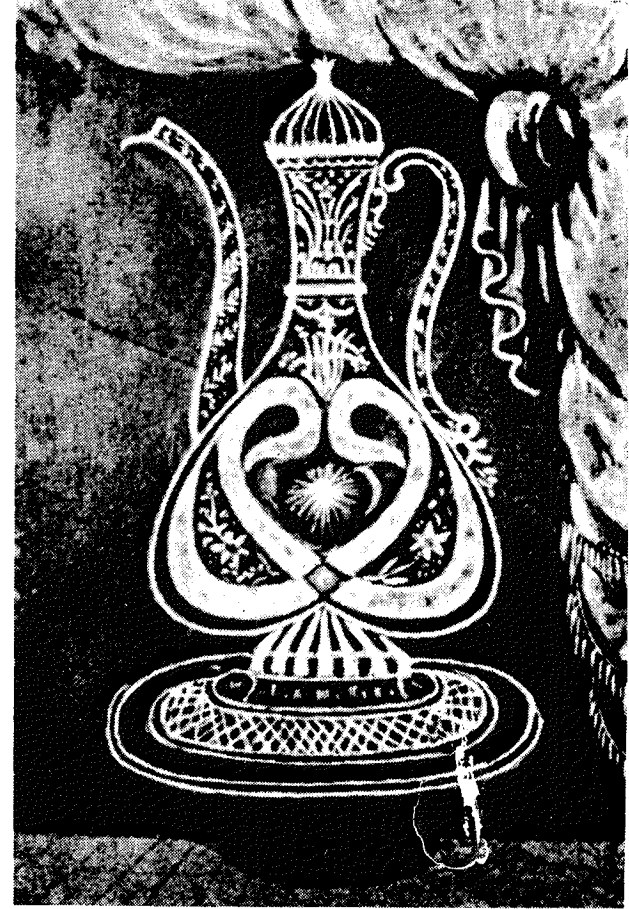

İslami kaynaklı bir sihirli kare, her yönden 66 sayısını ifade eder. Bu ızgara şekil sayısal değeri 66 olan *Allah* kelimesinin harfleriyle oluşturulur. Şam, ondokuzuncu yüzyıl.

nuçlanır. Alman filozof Leibniz bu 64 tane altı uçlu şekille kendi ikili sistemi arasında benzerlik keşfetti ki onun sistemi bugün bilgisayarlarda kullanılan ikili sistemin bir müjdecisiydi. Çağdaş bir bilgin Mortin Schonberger, binlerce yıllık eski *I Ching*'in, DNA molekülünü tarif eden 64 üçüzüyle birlikte ilk genetik şifrenin keşfinde kullanılan matematiksel ve felsefi bilgiyi önceden gördüğünü iddia eder.

66 ♦♦

Avrupada 66 başlıca bir kart oyununun ismi olarak bilinir. Bununla birlikte İslami mistik gelenekte *Allah* kelimesinin sayısal değerine tekabül eder. Bu şekilde Türk Sufileri, Türk sanatında lâlenin üstünlüğünü İslam'ın amblemi olan hilâlde olduğu gibi açıklayabileceklerdi, bu iki motifin *lâle(h)* ve *hilâl*'in isimleri aynı harflerden oluşur ve *Allah* kelimesindeki gibi aynı sayısal değere sahiptir.

Çift şekilde Arap harfi vav, sayısal değeri 6'dır. O zaman 6 ve 6=66 şeklinde yorumlanabilir ve *Allah*'ın 66'sına işaret eder. Diğer bir şekilde 6+6=12 şeklinde okunabilirdi ki o zaman Şii İslam'ın 12 imamına bir ima olacaktı. Vav ve çifte vav onsekizinci yüzyıldan beri hattatlar tarafından Türkiye'de kullanılmaktadır.

Altmışaltı ayrıca 6'nın bir çoğaltılması veya ikinci kuvvetinde bir sayı olarak da görülebilir (birçok benzer sayıda olduğu gibi 44, 77 v.s.). Tamamen görsel bir bakış açısından 66, 2 kere 6 veya 6 kere 6'dır. İlginçtir ki böyle bir yorum da 6 sayısal değerine sahip vav harfinin çoğunlukla çift yapıldığı Türk hat sanatında ortaya çıkar. Bu motif, onsekizinci yüzyıl başlarından beri süslemeye yönelik kitabelerde kullanılır veya 66 sayısını (yani Allah) ya da $6+6=12$ 'yi (Şii İslam'ın 12 imamına bir ima olacak şekilde) sunabilir.

YETMİŞ VE YETMİŞİKİ: BOLLUK

70 ♦♦

70'in belli bir Kabalacı değeri olması şaşırtıcı değildir, çünkü kutsal 7'nin on katıdır ve bu yüzden de sanki onun "büyük biçimi"dir. "Hayatımız üç-yirmi ve on sürer..." (Mezmurlar 90:10) der Mezmur yazarı ve 70'li gruplara Eski Ahid boyunca, Sina Dağında Musa'ya eşlik eden 70 adamdan (Çıkış 24:1) Babil sürgünündeki 70 yıla kadar (Yeremya 25:12) rastlanabilir. Bu sonraki devre bazen 70'le bağlantılı olan matem yönünü de içerir (Musa için 70 gün matem tutulmasındaki gibi). Benzeri şekilde İşaya, Sur şehrinin 70 yıl boyunca unutulacağı tehdidinde bulundu. Yahudi ve ilk dönem Hristiyan geleneğine göre ya 70 ya da 72 bilginin Mısır kralı II. Ptolomy zamanında Eski Ahid'i Yunanca'ya tercüme edilmiş olduğu farzedilir ve bu yüzden Yunanca versiyon hala *Septuaginta* ("70'in") olarak bilinir. Gerçek sayıları ne olursa olsun -çünkü mümtaz bilginlerdi- 70 veya 72'li bir grup olmalıydılar.

Menkıbeye göre Adem 72 dil bilirdi, bu bütün dünya dilleri manasına alınır. Benzer bir tarzda, Peygamber Muhammed'in Allah'ın Huzurundaki semavi yolculuğu sırasında Kur'an'ı 70 defa okuduğu söylenir ve ayrıca günde 70 kere bağışlanma dilerdi. (bu İbrahimi dinlerde tekerrür eden bir motiftir).

70'li hoş bir kelime oyunu sonraki dönem *Midraş'* ta* bulunur, orda şöyle denir: "Şarap içerken ayık kalan kişi 70 bilge adamın anlayışına sahiptir." İbranca şarap kelimesi *yayin*, sır kelimesi *sod* gibi 70 sayısal değerine sahiptir, böylece şarap girdiği zaman sırlar açığa çıkar.

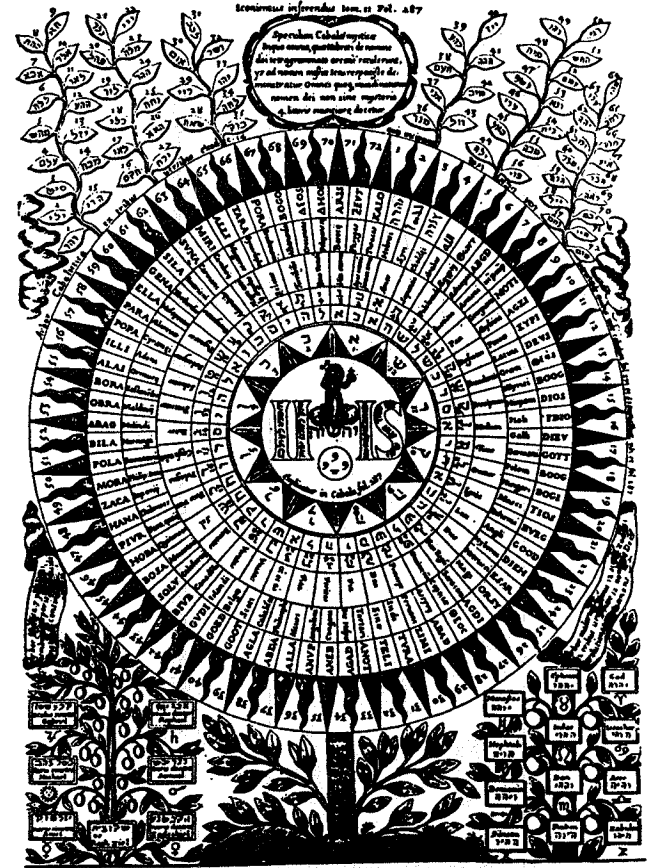
70'in kendisi büyük bir yuvarlak sayı olsa da katları alınabilir. İslami mistisizm 70, perdenin Allah'ı yaratıklarından ayırdığı kanaatindedir ve İslam'daki başka bir mistik geleneğe göre Peygamberin aydınlatıcı özü Bilgi Ağacında 70.000 yıl kalmıştır.

72 ♦♦

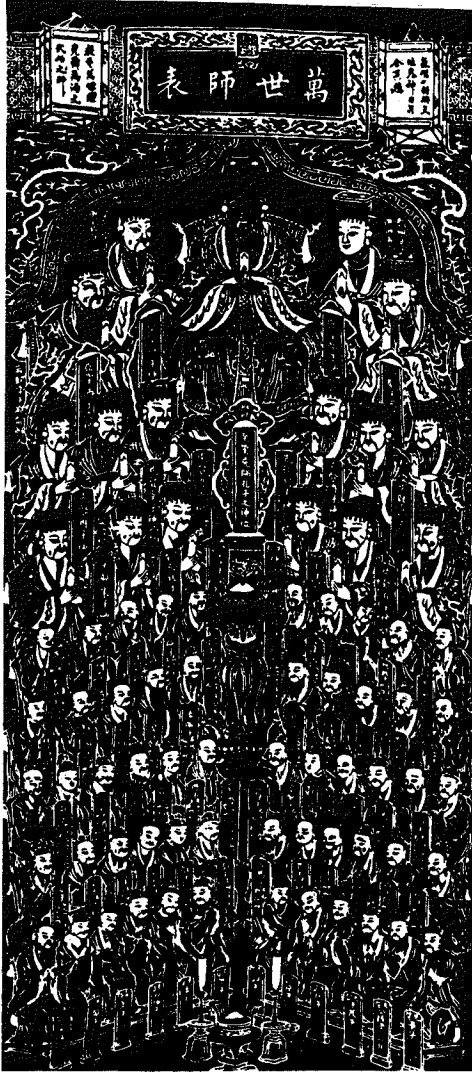
Bunun yanında 70'ten daha da önemlisi 72'dir. Dairenin çevresinin 1/5'i olarak kutsal 5 ile alakalıdır ve 5, 6, 12 ve ayrıca 8 ile bağlantıları dolayısıyla kadim zamanlarda gözde bir sayıydı. Güneşin ilkbahar noktasının her 72 yılda zodyakın 1 derecesiyle ilerlediği antikitede zaten biliyordu.

Ortaçağ Kabalacıları Yahova'nın isminin 72 harften oluştuğunu veya 72 ismi olduğunu öğretirlerdi. *Şem hamforaş* ("telaffuz edilemez isim"), "Tanrı'nın 72 mistik isminin hepsinin karmaşık nümerolojik toplamıdır". 72 ilahi isim, Çıkış 14:19-21'den istidlal edilir, burda İsraillilere zulüm eden Mısırlıların tükenişini tasvir eden 3 ayetten her biri 72 harften oluşur: Tanrı halkını büyük ismi vasıtasıyla korumuştur. Hristiyan tefsirinde, rahibin göğüs zırhı üstündeki çingirakların sayısının 72 olduğu söylenir (Çıkış 28: 17-21'de zikredilir), bu her biri bir ilahi ismin yerine geçen dünyanın 72 dilinde İncili vaaz etmek için çağırılan Mesih'in 72 şakirdine işaret eder. Bununla birlikte, bu şakirtlerin sayısı başka bir şekilde de açıklanabilirdi: 24 saat gündüz ve gece boyunca Teslis'in gizemini dünyada vaaz etmeyi bırakmamalıdır (3x24 =72).

**Midraş* : Sürgün ile M.Ö. yak. 1200 arasında yazılan kutsal metinler üzerine hahamların açıklamaları ve yorumlarıdır. Kelime manası "açıklama" dır.

Bir ayçiçeği şeklinde Yahova'nın 72 ismi. Zohar'a göre "Bütün toplulukların tacı 72 ışıktadır". Athanasius Kircher'in *Dedipus Aegyptiacus*'undan bir diyagram (Roma, 1652).

Kungfutsse'nin (Konfüçyus) 72 şakirdi, o 72 yıl yaşadı ve menkıbeye göre Mesih'le aynı sayıda (her biri bir ilahi isme karşılık) şakirdi vardı. Kadim Çin taş kabartması.

Kapsayıcı kalabalıkları gösteren bir sayı olarak 72 dikkat çekici bir şekilde dini bağlamlarda ortaya çıkar. Çin geleneği 72 veli (8x9) tanır ve Manihaizm geç dönem nesilde (Catharlar) 72 piskopos vardı. Benzer şekilde İslami gelenek Kerbela'da 72 kişinin şehit olduğunu ileri sürer ve Yezidilerin dini geleneğinde Adem'e 72 çocuk atfedilir (36 çift ikiz). İslami gelenekte 72'nin (veya artırılmış şekli 73'ün) en iyi kullanımını 72 veya 73 Müslüman fırkanın ileri sürülen varlığıdır, bunlardan biri de "kurtulan topluluk"tur. Bu meşhum şiirde de çoğunlukla ima edilir, Hafız, bir kadeh şarap alır almaz 72 fırka arasındaki çekişmenin umurunda olamayacağını ifade eder. Müslüman menkıbeleri Davud'un mübarek boğazından çıkan 72 farklı ses sayesinde kuşların kadrini artırabileceğini ileri sürerler.

Böylece 72 sayısı her yerde ortaya çıkar, *Binbir Gece Masalları*'nda bile basite zıt olarak farklı unsurlardan müteşekkil tamlığa işaret etmek için seçkin olmayan kalabalıklar, 50 gibi sayılarla ifade edilir. 72'nin bu anlamda kullanımını Yakın Doğu dünyasıyla sınırlı değildir. Mesela Çin'de ve Orta Asyada da eşit şekilde önemlidir: 9 eyaletin ve semanın 8 yönünün çarpımı olarak hem uğurlu hem de mükemmeldir. Bundan dolayı bilge Konfüçyus'un 72 yıl yaşadığı ve öğretilerini yaymak için İsa gibi 72 şakirdinin bulunduğu ileri sürülmüştür.

İslami ve Orta Asya'nın ikili ilhamları altında ortaçağ Türk müellifleri kahramanların veya maceraların sayısını 70 veya 72'ye çıkardılar. Kelt-Cermen geleneği sonraki sayıyı da zikreder: Kutsal Kase tapınağının 72 küçük kilisesi vardı (Persepolis'teki büyük kabul salonunun 72 sütunu olması gibi). Etrüks geleneğinde 72 yıl insan hayatının gerçek sonuna işaret ederdi ve dünyadaki ülkelerin, antikiteden bilinen (en azından menkıbelerde) 72 dille karşılaştırarak 72 sayısında olduğu şeklinde oldukça yaygın bir inanç vardı.

Halk hikayelerinde mesela *Wolfdietrich* Alman hikayesinde dev bir kadını 72 mil mesafeye taşımaya gücü ye-

tenler vardı. Fakat tarihin bir parçasıdır ki (ve bir masal değildir) Bremenli tarihçi Adam, bir 9 gün bayramından sonra Eski Uppsala'da (İsviçre) ağaçlarda asılan 72 kurban edilmiş kişi bulmuştu. Burda 8'le çarpılmış 9'un önemi iyi bir şekilde teşhis edilebilir.

Bu arada ortaçağ Alman ekonemisinde 72 bir *Schok* (üç-yirmi) artı bir düzine birleşimi olarak görülürdü.

ONBİNE KADAR

84 ♦♦

↳ Seksendört Hint geleneğinde gözde bir sayıdır. Sayının uğurlu 8 ile 12'nin bir bileşimi olarak mı değerlendirildiği yoksa -görünüş bakımından ele alarak- dünyanın 4 köşesinde uğurlu 8'i mi temsil ettiğine karar vermek güçtür. Nath Yogileri 84 *siddha*'ya ("başarmış kişiler") saygı gösterirler, bunlar yoga başarıları yoluyla ölümsüzlüğe ulaşan üstadlardır. Bununla birlikte daha sık görülen sayı 1000 ile çarpılır. Böylece Kral Aşoka'nın Buda'nın yadigarları için 84.000 stupa inşa ettiği söylenir; evrenin merkezi Merv Dağı 84.000 birim yüksekliktedir ve bir çok kral 84.000 yıl hüküm sürer. Cayn düşünce sisteminde temel sayı 84.000.000'dür.↵

99 ♦♦

Doksandokuz çoğunlukla mutlak birliğe zıt olarak ortaya çıkar ya da henüz mükemmel olmayan bir şey olarak görülür. Sahibine diğer koyunlardan daha sevimli gelen kayıp bir koyunun kıssasını herkes bilir. Hristiyan geleneğinde 99, Tanrı'nın birliğine götüren meleklerin düzenidir. Aynı fikir İslam'daki Allah'ın 99 En Güzel İsmi'nin de altında yatar, bunların hepsi herşeyi kuşatan En Büyük İsim'de asli ayrılmaz olan kapsayıcı birliğe işaret eder. Sonraki dönem İslam, Peygamberin de 99 isminin bulunduğu fikrini geliştirdi. Kadim Hristiyan kilisesi *Amen* kelimesini (1+40+8+50), 99 olarak okudu, fakat İslami gelenekte e harfinin yerini *i* alır ve 101 olarak hesap edildi.

"Muhammed Güllü". Sağdaki çiçekte Allah'ın 99 Güzel İsmi; soldakinde ise Peygamber Muahmmmed'in 99 "asil" ismi. Türk minyatürü, 1708.

Doksandokuz sınırlayıcı bir sayı olarak da kullanılabilir. Şairler 99 artı bir öpücük isterler (altıncı yüzyıl Arabistan'ında İmru'l-Kays örneğinde olduğu gibi) ve kadim Arap kahramanı Şanfara 100 düşman öldürmeye yemin eder, fakat doksandokuzuncu tarafından öldürülür, Şanfara'nın kemiklerinin kıymıklarından biri bunu da yaralar ve o da ölür, böylece 100 sayısı tamamlanmış olur.

100 ♦♦

Yüz, mükemmelliğin büyük yuvarlak sayısıdır. Kut-sal 10'un ikinci kuvveti olarak Helenistik dünyada mükemmel İyi'ye işaret eder. Ondalık sistemde "100 kere" genellikle "sık sık" demektir: "Sana 100 kere bunu yapma demedim mi?" Çince "100 ağız" ifadesi kişinin beslenmesi gereken tam genişletilmiş aileye çok uygundur. daha yakın zamanda Çin'den Başkan Mao'nun Kültür Devrimini müjdeleyen "Bırakın 100 çiçek açsın" sözü gelir. Ölçüler bakımından, 100 poundluk (50 kg) *Zentner* vardır; bu ölçü *centenarium* olarak ondalık sisteme göre ölçüler ve ağırlıkların eski ayırımına dayanır. Bununla beraber poundların kesin sayısı o kadar önemli değildir, çünkü *Zentner*, "Büyük 100'e yani 120'ye kadar farklı ağırlıklara sahip olabildi. Ne de *centurios* (Roma yüzbaşısı) her zaman kesin olarak 100 askere komuta etmeliydi, tıpkı Memlûk *emiru mi'e'si* (100'ün Kumandanı) daima kesin olarak 100 askerî köleye sahip olmadığı gibi.

101 ♦♦

Yüksek yuvarlak sayı 100'den sonra 101 özel önem kazanır. Alt ölçü 41 ve sonraki derece 1001 gibi bu da bir sonsuzluk sayısıdır. Peygamber Muhammed için olan hayır dualar gibi dini ifadeler 101 kere tekrarlanır ve Hint-Pakistan'ında geline 101 parça elbise vermek ve 101 tepsiyi hediyelerle doldurmak adetti.

108 ♦♦

12x9'un çarpımı olan yüzbir çoğunlukla Hindu ve Budist geleneklerde ortaya çıkar. Sıkça kullanılan 18'den de türetilebilir. Krişna ile birlikte dua eden ve oynayan kız sığır çobanları *gopiler* 108 sayısındadır ve genişletilmiş biçimde reenkarnasyonun 18.000 derecesinden bahsedilir. Budistler için 108 mükemmel azizlerin, (*arhat*) sayısıdır ve tespihler 108'li gruplar halinde tanzim edilir. Aynı şekilde Tibet kutsal metinleri *Tanjur* ve *Kanjur* 108 kısımindan oluşur. Tibetli bir Budist prens veya prenses öldüğünde cenaze alayında 108'den az olmayan lamaların hazır bulunması gerekirdi.

120 ♦♦

☞ Avrupa geleğinde 120, 10 düzineyi sayarak Büyük 100 diye adlandırılır. Eski Ahid'de de önemli bir yer tutar (Tekvin 6:3), burda ömürle bağlantılıdır ve bugün bile birini adı anıldığında bir Yahudi ifadesi duyulur "filan ve filanca 120 yıl yaşasın!"

144 ♦♦

Yüz kırkdört, *Gros* veya "şişman düzine"dir yani kutsal 12'nin ikinci kuvveti. Bu yüzden nerde 12'nin çarpılması gerekirse orda orataya çıkar. Yuhanna'nın Vahyi'nde (Y.V.14:1-5) önemli bir yeri vardır, burada Kuzu, Sion Dağının üzerinde ortaya çıkar, 144.000 günahı afvedilmiş kişiyle çevrilidir.

153 ♦♦

Bu çok garip bir sayı olarak görülür. Mesela, neden Mesih'in Şakirtleri kesin olarak 153 balık yakaladı (Yuhanna'nın naklettiğine göre)? Her şeyden önce matematiksel bir ilginçlik vardır, çünkü 153, 17'nin üçgensel biçimidir, yani $13+33+53=1+27+125$ şeklinde ifade edilir.

Balıkların sayısı için bir açıklama elde etmeye teşebbüs ederek ortaçağ Hristiyan teologları 17'ye başvurdular, daha önce gördüğümüz gibi 17, Kanun (10) ve Lütuf (7)'u içerir. Yine $3 \times 3 \times 17$ şeklinde veya 1 ile 17 arasındaki bütün tam sayıların toplamı olarak yorumlanan 153, Kanun ve Lütuf arasındaki veya Teslis, Kanun ve Kutsal Ruhun 7 hediyesi arasındaki ilişki için uygun bir sembol olabilirdi. Bu arada Augustine'e göre 153, Tanrı'nın krallığı için olan kişilerin balıkçıları tarafından yakalanan bütün dünyadaki inançlıların çokluğunu temsil eder.

216 ♦♦

216 sayısı, Buda'nın ayak izindeki uğurlu işaretlerin sayısı olarak anılmaya değer. 8 ve 27'nin çarpımı olarak çok faydalı bir güç içerir.

240 ♦♦

Öte yandan 240'ın sadece pratik bir manası vardır ve ona mistik hiçbir şey atfedilmez. Şarلمان 1 poundluk gümüşü 240 *denarii* şeklinde bastı ve yakın zamana kadar İngiliz poundu 240 bölüme bölünürdü (her 12 pence'in 20 shilling'i).

248 ♦♦

☞ *Sma' Israil* ("İşit Ey İsrail"), monoteizmin temel dini ifadesinin ilk iki kelimesinin sayısal değerinin tespit ettiği gibi Yahudilikte bu sayıya mümtaz bir yer verilir. Konuyu genişleterek, insan vücudundaki 248 organa tekabül eder. Bunlardan her birine, Tanrı'nın birliğinin izharının bir harfi nüfuz etmiş olmalıdır.☞

270 ♦♦

Zohar'da 270 bu dünya için veya Son Hüküm için durur, çünkü *ra'* (kötü, şer) kelimesinin sayısal değerine tekabül eder.

300 ♦♦

Düzenleyici 30'un on katı olarak 300, Kitabı Mukaddes gelenğinde kahramanlarla bağlantılı bir sayı olarak ortaya çıkar. Aşağı 30 kişinin reisiydi ve mızrağını 30 kişiye karşı kullandı ve onları öldürdü (2. Samuel 23: 18). Gideon da 300 kahramanla bağlantılıdır, o Rab tarafından Gideon'un bütün ordusundan Midyanilerin güçlerini yenmek için seçilmişti. (Hakimler 7:7). *Quinzevingts* (15 x 20)'deki gibi büyük bir yuvarlak sayı olarak da kullanılabilir, bu onüçüncü yüzyılın ortasında Paris'te IX. Lois tarafından 300 kör insan için kurulan hastanenin ismidir. Bu durumda kadim Fransız yirmili sistemi açıkça görülebilir.

360 ♦♦

360 sayısı dairedeki dereceler ve yuvarlak yıl ile ilişkili olarak çokça önemlidir. Bu sebepten dolayı, sadece bir tipik örnek olarak bir Vedacı tapınak ayininde bir sunak yapmak için 360 taş kullanılmalıdır.

Kameri sayı 27 ile güneş sayısı 360, $1/13\frac{1}{2}$ oranına sahiptir, bu küçük değişikliklerle güneş metali altın ile ay metali gümüş'ün değerleri arasındaki orandır.

432 ♦♦

432 sayısı 4×108 şeklinde parçalanır. 1000 ile çarpılarak Hint gelenğinde muazzam bir zaman fasılası olarak ortaya çıkar; bu şekilde 10 ilk baştaki kral 432.000 yıl tufandan önce hüküm sürdü. Bu arada Hinduların *mahayuga* dedikleri kozmik çevrim 4.320.000 yıldan oluşur, bu sayı 432'nin önce 4, sonra 3, sonra 2, sonra 1 ile çarpımıyla

elde edilir. Bu dizi mitsel çağın uzunluğunun gittikçe azalmasını yansıtır (iki 4000 yıl, ikincisi 3000 yıldır v.d.) ve dörtlükler içerir ($4+3+2+1=10$)

666 ♦♦

Bu bir Kitabı Mukaddes sayısıdır, nesiller boyunca Hristiyanların muhayyilesini beslemiştir ve hala bugün de tartışılmaktadır. Yuhanna'nın Vahyi 13:18'de Canavarın sayısı olarak ortaya çıkar ve bir takım ustalıklarla harflerin sayısal değerleri hesaplanarak (ve çoğunlukla sonuca ulaşıncaya kadar yerleri değiştirilerek) neredeyse her isimde bulunabilir. Bir Roma imparatoru, çağdaş bir diktatör veya vuku bulacak anın *bete noire'* [kara canavar] kimse ona işaret edecek şekilde yorumlanabilir. Onaltıncı yüzyılın iki önder nümeroloğu Michael Stifel ve Petrus Bungus'un yorumları oldukça tipiktir. Bir Protestan olan Stifel bu sayıyı Papa X. Leo'ya işaret eder görürken Bungus bir Katolik olarak Luther'e bir ima olarak değerlendirdi. Bungus'un önerdiği diğer yorumlar arasında Peygamber Muhammed'in ismi *Mahometus* vardı, bu Türklerin Avrupa'yı fethettiği günlerde şaşırtıcı geçildi.

1000 ♦♦

Ondalık sistemde 1000 önceden bilineceği üzere her şeyi kuşatan bir sayıdır. Mezmur yazarı "Senin önünde bin yıl bir gün gibidir..." diye söyler ve inanan yatıştırılır "Binler sağına düşer ve onbinler senin soluna..." Çinliler doğum günü tebriklerini sunarken kişiye 1000 bahar dilerler, bu kesin olarak bizim "Nice mutlu yıllara" dileğimize tekabül eder. Bin Almanca'da hayvan ve bitki isimlerine dönüşür *Tausendflüssler*, (Kırkayak) ve *Tausendschonchen* (papatya) gibi. (İngilizce ismi *daisy* daha az romantik görünür). *Tausend sassa* "her işin adamı" da aynı gruba dahildir.

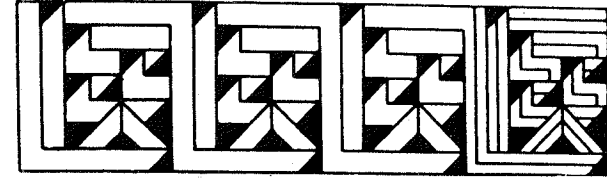
Solda : *Elf leyle ve leyle* (1001 Gece)'nin 12 ciltlik Almanca çevriminin başlık kapağı, bu doğu masallarının en bilinen koleksiyonudur. (Leipzig, 1907-1908). *Sağda* : *Hezar u yek ruz* (1001 Gün)'un Almanca çevirisinin başlık kapağı, bu da 1001 Gece'den tamamen farklı olarak Farsça bir koleksiyondur. Marcus Behner'in aynı çizimleri kitapların farklı muhtevalarını yansıtmaz.

1001 ♦♦

41 ve 101 gibi 1001 de büyük sayıyı aşar ve bu yüzden de "sonsuz, sayısız" manasına gelir. Anadolu'daki *Binbir Kilise* veya en iyi bilinen örnek olarak *1001 Gece* hatırlanabilir. Bu sayı sonsuz uzanımlara götürür, bununla birlikte bunun yedigene ve 7, 11 ve 13 üstün sayıları arasındaki gizemli ilişkilere bir ima olduğunu açıklamak için teşebbüsler de yapılmıştır.

10.000 ♦♦

Onbin, ondalık sistemin üst sınırıdır. Çin'de 10.000 yıl ölümsüzlük demektir ve 10.000 şey , var olan her şey

10.000 kabartması, stilize edilmiş dolambaçlı bir dere olarak. Lao-tzu'ya göre: "1'den 2 gelir, 2'den 3, 3'den de 10.000 şey gelir". Böylece bu sayı evrendeki tezahürlerin sonsuz çokluğunu ve de ölümsüzlüğü sembolize eder.

dir. Almanlar *Obere Zehntausend* (üst 10.000)'den bahsederken kesinlikle belirli bir sosyal seçkinler grubuna gönderme yaparlar.

Hindistan'da, Orta Amerika'daki Mayalar ve Aztekler arasındaki gibi yüksek sayılar sıkça kullanılır ve konuşmayla birleşiktir. Hint zamanının uzunluğu iyi bilinen mitlere ve hikayelere kadar uzar ve Hint Budistleri muhayyilenin ötesindeki sayılardan bahsederken daha da ileri giderler. Yakın zamanlarda bu muazzam sayılarla modern fizikte kullanılanlar arasında ilişkiler kurmak için teşebbüsler yapılmıştır, fakat elle tutulur hiç bir ilişki kurulamamıştır.

Bu tür spekülasyonlar içinde kendimizi kaybedemeyiz ne de etkili sayı büyüğü için bir reçete sunabiliriz. İnsanlar sayıların gizemini çözmek için binlerce yıl boyunca uğraştılar onları doğru ve yanlış kullandılar, ancak hayrette kalma devam etti. Mimar Le Corbusier'in dediği gibi: "Duvarın arkasında tanrılar oynar. Sayılarla oynarlar, ki Evren onlardan yapılmıştır."

BİBLİYOGRAFYA

NÜMEROLOJİ VE SAYI BÜYÜSÜ
HAKKINDA GENEL ESERLER

- Ahmad, Mabel L. Christian Names and their Values. Londra, 1930.
- Allendy, R. F. Le symbolisme des nombres. Paris, 1921.
- Ballieth, L. Dow. Nature's Symphony, or Lessons in Number Vibration. Atlantic City, 1911. Bell, E. T. Numerology. New York-Londra 1933, 1946.
- Bindel, Ernst. Die geistigen Grundlagen der Zahlen. Stuttgart, 1958, 1975.
- Bischoff, Erich. Die Mystik und Magie der Zahlen. Berlin, 1920.
- Blankenhagen, Walter, and Willem Enders. "Zahlensymbolik." Musik in Geschichte und Gegenwart (MGG), Ek 'de, Kassel, 1979, cols. 1971-1978.
- Bressendorf, Oskar von. Zahl und Kosmos. Augsburg, 1930.
- Brinton, D.G. "The Origin of Sacred Numbers." American Anthropologist 7 (1894),
- Bungus, Petrus. Numerorum Mysteria. Bergamo 1599; yeni basımı. Hildesheim, 1982.
- Castro, Boanerges B., O simbolismo dos numeros ne Maçonaria. Rio de Janeiro, 1977.
- Cheiro. Das Buch der Zahlen, 6. ed. Freiburg, 1981.
- Chevalier, Jean, and Alain Gheerbrant. Dictionnaire des symboles. Paris, 1969.

- Clichtovaeus, Jodocus. De mystica numerorum significatione. Paris, 1513. yeni basımı Hildesheim, 1985.
- Crawley, E.S. "The Origin and Development of Number Symbolism." Popular Science Monthly 51 (1897),
- Dornseiff, Franz. Das Alphabet in Mystik und Magie. 2. ed. Leipzig, 1925.
- Ellis, Keith. Numberpower: in nature, art, and everyday life. Londra, 1977.
- Emrich, Louis. Magie der Zahlen; der Mensch und seine Glücks und Unglückszahlen. Büdingen, 1952.
- Feldman, F. "Numerorum Mysteria." Archiv für Musikwissenschaft 14 (1957),
- Forstner, Dorothea, OSB. Die Welt der Symbole. 2. ed. Innsbruck, 1967.
- Friedjung, Walther. Vom Symbolgehalt der Zahl. Viyana, 1968.
- Garcia Gomez, Emilio. "La magia de los numeros." ABC (Madrid), 25 Haziran 1985.
- Gardner, Martin. The Numerology of Dr. Matrix: The Fabulous Feasts and Adventures in Number Theory, Sleigh of Word, and Numerological Analysis. New York, 1967.
- The Incredible Dr. Matrix. New York, c. 1976.
- Ghyka, Matila C. Philosophie et mystique du nombre. Paris, 1952.
- Hara, A. H. Number, Name and Colour. Londra, 1907.
- Heiler, Friedrich. Erscheinungsformen und Wesen der Religion. Stuttgart, 1961.
- Hellenbach, Lazar Baron von. Die Magie der Zahlen als Grundlage aller Mannigfaltigkeit. Leipzig, 1910. 2. ed. 1923.
- Kircher, Athanasius. Arithmologia, sive, de abditis numerorum mysteriis. Roma, 1665. yeni basımı. Hildesheim, 1984.
- Kissener, Hermann. Lebenszahl: die Logik von Buchstabe, Zahl und Zeit. Munich, 1960, 1974.
- Kükelhaus, Hugo. Urzahl und Gebärde. Grundzüge eines kommenden Massbewusstseins. Berlin, 1934.

- Lawlor, Robert. *Sacred Geometry*. Londra, 1982.
- Lüttich, Selmar. *Über bedeutungsvolle Zahlen*. Jahresbericht Domgymnasium. Naumburg, 1891.
- Marx, Otto. *Die Zahlen in der Volksheilkunde des achlesischen Raumes*. Breslau, 1934.
- McClain, Ernest G. *The Myth of Invariance. The Origin af the Gods, Mathematics and Music from the Rg Veda to Plato*. New York, 1976.
- Meditations through the Quran*. York Beach, 1981.
- Nicolas, A.T de. *Meditations through the Rg Veda. Four-Dimensional Man*. Stony Brook, 1978.
- "Numbers" *Encyclopedia af Religion and Ethics*, 'de 1911, c. 9, s. 406-417.
- "Number Games and Other Matematical Recreations," *Encyclopedia Britannica*, 'da 1974, c. 13, s. 345-357.
- Paneth, Ludwig. *Zahlensymbolik im Unbewussten*. Zurich, 1952.
- Riefstahl, Hermann. "Ontische Studien." *Beirage der Humboldt-Gesell schaft* 4 (1983),
- Riemschneider, Margerete. *Das Geheimnis der Numinosen Zahl*. Munich 1966.
- Ries, Anita, ed. *Psychologie der Zahl*. Munich, 1973.
- Schimmel, Annemarie. "Numbers" *The Encyclopedia of Religion*, 'da New York, 1987, c. 11, s. 13-19.
- "Zahlensymbolik." *Religion in Geschichte und Gegenwart*, 'da 3.. ed. Tübingen, 1962, c. 6,
- Schulz, W. "Gesetze der Zahlenverschiebung im Mythos." *Mitteilungen der Antropologischen Gesellschaft Wien*, 40 (1910).
- Schwarz- Wienkelhofer, Inge, and Hans Biedermann. *Das Buch der Zahlen und Symbole*. Munich, 1975.
- Sergescu, Petre. *Histoire du nombre*. Paris, 1953.
- Silver, Jules. *Deine Glückszahl. Eine moderne Zahlenmaige*. Geneva, 1976.

- Taylor, Ariel Y. *Numerology Made Plain. The Science af Names and Numbers and the Law of Vibration*. Chicago, 1930.
- Thimus, Albert Freiherr von. *Die harmonikale Symbolik des Alterthums*. Cologne 1868.
- Trevoux, Guy. *Letters, Chiffres et dieux*. Monaco, 1979.
- Walton, Roy Page. *Names, Dates and Numbers. What they Mean to You*. New York, 1914.
- Westcott, William Wym. *Numbers: Their Occult Powers and Mystic Virtues*. Londra, 1902.
- Zimmermann, Werner. *Geheimnis der Zahlen: Zahl, Namen, Wesen, Schicksal*. Engelberg, 1948.

SAYILAR VE RAKAMLAR

- Hartner, Willi. "Zahlen und Zahlssysteme bei Primitiv und Hochkultur-völkern." *Paideuma* 2 (1941-1943),
- Ifrah, Georges. *Historie universelle des chiffres*. Paris, 1981.
- Lowell Bair, tarafından İngilizce tercümesi: *From One to Zero*. New York, 1985.
- Lipton, James. *An Exaltationaf Larks*. New York, 1968.
- Menninger, Karl. *Zahlwort und Ziffer*. Göttingen, 1958. Paul Brioner tarafından çevirisi: *Number Words and Number Symbols*. Cambridge, Mass., 1969.
- Schmidt, M. "Zahl und Zahlen in Afrika." *Mitteilungen der Anthropologischen Gesllschaft Wien* 45 (1915),

KADİM YAKIN DOĞU, HİNDİSTAN VE ÇİN

- Brunner-Traut, Emma. "Agypten." *Enzyklopadie des Marchens*, Berlin, 1977.
- Da Liu. *I Ching Numerology, Based on Shao Tung's Classic Plum Blossom Numerology*. San Francisco, 1979.
- Eberhard, Wolfram. *Lexikon chinesischer Symbole*. Cologne, 1983.

- Glathe, A. "Die chinesischen Zahlen." *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens* 36 (1932).
- Granet, Marcel. *La Pensee chinoise*. Paris, 1934. Çevirisi *Das Chinesische Denken*. Munich, 1963.
- Hopkins, Edward Washburn. "The Holy Numbers af the Rig Veda." *Oriental Studies* (1894),
- "Numerical formulae in the Veda and their Bearing on Vedic Criticism." *Journal of the American Oriental Society* 16 (1896).
- Jeremias, Alfred. *Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients*. Leipzig, 1916.
- Handbuch der atorientalischen Geisteskultur*. Leipzig, 1913.
- Mahler, Eduard. "Das Himmelsjahr als Grundelement der altorientalischen Chronologie." *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft* 60 (1906),
- Sethé, Kurt. *Von Zahlen und Zahtworten bei den alten Agyptern*. Strassbourg, 1916.

KLASİK VE KLASİK SONRASI DÜŞÜNCE

- Arndt, O. "Zahlenmystik bei Philo." *Zeitschrift für religionsgeschichte* 19 (1967),
- Becker, O. *Das mathematische Denken der Antike*. Göttingen, 1957.
- Delatte, Armand. *Etudes sur la litterature pythagoricienne*. Geneva, 1974.
- Germain, G. *Homere et la mystique des nombres*. Paris, 1954.
- Ghyka, Matila C. *Le Nombre d'or; rites et rythmes pythagoriciens dans le developpement de la civilisation occidentale*. Paris, 1976.
- Kerenyi, Karl. *Pythagoras und Orpheus*. Zurich, 1950.
- Ludwich, A. *Zahlsymbolik der griechischen Sakralbauten*. Königsberg, 1914.

- Röd, W. *Geschichte der Philosophie*. C. 1, *Von Thales bis Demokrit*. Munich, 1976.
- Staehler, Karl. *Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien*. Leipzig, 1931.
- Stenzeö, Julius. *Zahl und Gestalt bei Plato und Aristoteles*. Leipzig, 1924.
- Vasconcelos, J. *Pitagoras: una teoria del ritmo*. Mexico City, 1921.

KİTABI MUKADDES SAYI MİSTİSİZMİ

- Bond, Frederick Bligh. *Gematria: A preliminary investigation af the Cabala contained in the Coptic Gnostic books, and af a similar Gematria in the Greek text of the New Testament*. Yeni basımı, Londra, 1977.
- Fischer, Oskar. *Der Ursprung des Judentums im Lichte der alttestamentalischen Zahlensymbolik*. Leipzig, 1917.
- Orientalisch und griechische Zahlen*. Leipzig, 1918.
- Auferstehungshoffnung in Zahlen*. Leipzig, 1920.
- Friesenhahn, Peter. *Hellenistische Wortzahlensymbolik im Neuen Testament*. Leipzig, 1935.
- Heller, Adolf Q. *Biblische Zahlensymbolik*. Reutlingen, 1936.
- Kautzsch, E. "Zahlen bei den Hebraern," *RE* 'de 21, 598 ff.
- Laubacher, E. *Phanomene der Zahl in der Bibel*. Neuwelt, 1955.
- Weinreb, Friedrich. *Zahl, Zeichen, Wort. Das symbolische Unversum der Bibelsprache*. Rowohlts deutsche Enzyklopadie, vol. 383. Reinbek bei Hamburg, 1978.

YAHUDİ GELENEĞİ

- Fredmann, Ruth Gruber. *The Passover Seder*. Philadelphia, 1981.
- Müller, Ernst, ed. *Der Sohar. Das Heilige Buch der Kabbala*. Cologne, 1982.
- "Numbers, Symbolic and Rhetorical Use." : *Encyclopedia Judaica*, da Jerusalem, 1971.

- Reichstein, H. *Pratisches Leherbuch der Kabbala*. Berlin, 1954.
- Scholem, Gerschom. *Zur Kabbala und ihrer symbolik*. Zürich 1960, Frankfurt 1973.
- Trachtenberg, Joshua. *Jewish Magic and Superstition*. New York, 1974.
- Wünsche, August. "Die Zahlensprüche im Talmud und Midrasch." *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft* 65 (1911)
- Zohar, *The Book of Enlightenment*. Çeviren ve sunuş yazan: Daniel Chanan Matt. New York, 1983.

ORTAÇAĞ SAYI TEMSİLİ ANLATIMLARI

- Blüm, Hans Jürgen. *Der Altdeutsche Exodus. Strukturuntersuchungen zur Zahlenkomposition und Zahlensymbolik*. Amsterdam, 1974.
- Brooks, D. *Number and Pattern in the Eighteenth-Century Novel*. Boston, 1973.
- Butler, Christian. *Number Symbolism. Ideas and Forms in English Literature* 1. London, 1970.
- Clark, Susan L. *The Poetics of Conversation: Number Symbolism and Alchemy in Gottfried Tristan*. Bern, 1977.
- Grossmann, Ursula. "Studien zur Zahlensymbolik des Frühmittelalters." *Zeitschrift für katholische Theologie* 76 (1954),
- Hellgart, E. *Zum Problem symbolbestimmter und formalästhetischer Zahlenkomposition in mittelalterlicher Literatur*. Munich, 1973.
- Hopper, Vincent F. *Medieval Number Symbolism*. New York, 1938.
- Knapptisch, A. *St. Augustins Zahlensymbolik*. Programm Graz, 1905.

- Knopf, W. "Zur Geschichte der typischen Zahlen in der deutschen Literatur des Mittelalters." *Doktora tēzi*, Leipzig Üniversitesi, 1902.
- Kretschmar, P. *Mittelalterliche Zahlensymbolik und die Einteilung der Digesten-Vulgata*. Berlin, 1930.
- Langesch, K. "Komposition und Zahlensymbolik in der mittelalterlichen Dichtung." *Méthode in Wissenschaft und Kunst des Mittelalters'da*, ed. Albert Zimmermann., Berlin, 1970.
- Meyer, Heinz. *Die Zahlenallegorese im Mittelalter*. Munich, 1975.
- Peck, russel A. "Number as Cosmic Language." *Essay in the Numerical Criticisms of Medieval Literature'de* ed. Caroline D. Eckhardt., Lewisburg, 1980.
- Rathofer, Johannes. "Structura Codicis-Ordo salutis. Zum Goldenen Evangelienbuch Heinrichs III." *Miscellanea Medievalia'da* 16/2, Berlin ve New York, 1984.
- Reichmann, E. *Die Herrschaft der Zahl. Quantitatives Denken in der deutschen Aufklärung*. Stuttgart, 1968.
- Schmitt, A. "Mathematik und Zahlenmystik Augustins." *Festschrift der Görres-Gesellschaft'da*, Cologne, 1930.
- Taeger, Burkhard. *Zahlensymbolik bei Hraban, bei Hincmar und im "Heliand"?* Studien zur Zahlensymbolik im Frühmittelalter. Munich, 1970.
- Thibaut de Langers. *Traite sur le symbolisme des nombres: un aspect de la mystique chrétienne au XIIe siècle*. Derleyen ve Çeviren; René Deleflie. Langers, 1978.
- Tschirch, F. "Die Bedeutung der Rundzahl Hundert für den Umfang Mittelalterlicher Dichtungen." *Gestalt und Glaube*, *Festschrift für Oskar Söhngen'de*. Witten-Berlin, 1960.
- Zimmermann, Albert, ed. *Mensura. Mass, Zahl, Zahlensymbolik im Mittelalter*. 2 c. Berlin ve New York, 1983-1984.

İSLAM

- Ahrens, Wilhelm. "Studien über die magischen Quadrate der Araber." *Der Islam* 7 (1917),
- Bergstrasser, Gotthelf. "Zu den magischen Quadraten." *Der Islam* 13 (1923),
- Birge, John K. *The Bektashi Order of Dervishes*. Londra, 1937. 1965.
- Casanova, P. "Alphabetes magiques arabes." *Journal Asiatique* II 18 (1921), 19 (1922),
- Corbin, Henry. "Le Livre du Glorieux de Jabir ibn Hayyan." *Eranos-Jahrbuch* 18 (1950),
- Doerfer, Gerhard. *Die türkischen Elemente im Neupersischen*. C. 4. Wiesbaden, 1975.
- Faddegon, J. M. "Note au sujet de l'aboujad." *Journal Asiatique* 220 (1932),
- Fahd, Toufic. *La divination arabe*. Paris, 1970.
- Goldstein, B. R. "A Treatise on Number Theory from a Tenth-Century Arabic Source." *Centaurus* 10 (1964),
- Goldziher, Ignaz. "Über Zahlenaberglauben im Islam." *Globus* 80 (1901),
- "Über umschreibende Zahlenbezeichnungen in Arabischen." *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 49 (1895),
- Gölpinarlı, Abdülkâki. *Tasavvuftan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*. İstanbul, 1977.
- Hasluck, F. W. *Christianity and Islam under the Sultans*. Oxford, 1929.
- Horten, Max. *Die religiösen Vorstellungen des Volkes im heutigen Islam*. Halle 1917.
- Huart, Clement. *Textes persans relatifs a la secte des Houroufis*. Leiden, London, 1909.
- Kraus, Paul. *Jabir ibn Hayyan*. Kahire, 1943, c. 2.

- Kriss, Rudolf, and Hubert Kriss-Heinrich. *Volkslaube im Bereich des Islam*. Wiesbaden, 1950-1962.
- Marquet, Yves. *La philosophie des Ihwan al-Safa*. Algiers, 1973.
- Marzolph, Ulrich. *Die Vierzig Papageien*. Wiesbaden, 1983.
- Typologie des persischen Volksmarchens*. Wiesbaden, 1984.
- Melikoff, Irene. "Nombres symboliques dans la litterature apiko-religieuse des Turcs d'Anatolie." *Journal Asiatique* 250 (1962),
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *An Introduction to Islamic cosmological Doctrines*. Cambridge, Mass., 1964.
- Science and Civilizations in Islam*. Cambridge, Mass., 1968.
- Önder, Mehmet, "Mevlevilikte 18." *Türk Folklor Araştırmaları* 85 (1956),
- Winkler, Hans Alexander. *Siegel und Charaktere in der muhammadanischen Zauberei*. Berlin, 1930.

MÜSTAKİL SAYILAR HAKKINDA İNCELEMELER
İKİ, DÖRT, VE BEŞ

- Backland, A. W. "Four, as a Sacred Number." *Journal of the Anthropological Institute* 25 (1895),
- Buchmann, Monika. "Zwei+Zwei?" *Neue Zürcher Zeitung*, Mart 1984.
- Geil, William Edgar. *The Sacred 5 of China*. Boston, 1926.
- Knapp, Martin. *Pentagramma Veneris*. Basel, 1934.

ÜÇ

- Abbot, A.E. *The Number Three: Its Occult Significance in Human Life*. Londra, 1963.
- Brieger, Annemarie. "Die urchristliche Trias Glaube, Hoffnung, Liebe." Doktora tezi, Heidelberg Üniversitesi, 1925.

- Deonna, W. "Trois, superlatif absolu." *L'Antiquite Classique* 23 (1954),
- Dumezil, Georges. *L'ideologie tripartite des Indo-Europeens*. Brussels, 1958.
- Dundes, Alan. "The Number Three in American Culture." *Every Man His Way*. da Ed. Alan Dundes. Englewood Cliffs, NJ, 1968.
- Erben, K:J. "O dvojici a trojici v bajeslovi slovanskem." *Casopis musea kralovstvi ceskeho* 31 (1857),
- Gerlitz, Peter. "Au(er)christliche Einflüsse auf die Entwicklung des christlichen Trinitatsdogmas." *Doktora tezi Marburg Üniversitesi*, 1960.
- Göbel, Fritz. *Formen und Formeln der epischen Dreiheit in der griechischen Dichtung*. Stuttgart, 1935.
- Goudy, H. *Trichotomy in Roman Law*. Oxford, 1910.
- Guenon, Rene. *La Grande Triade*. Paris, 1957.
- Günther, R.F. "Worauf beruht die Vorherrschaft der Drei im Menschen?" *Nord und Süd* 142 (1912),
- Kaltenbrunner, Gerd-Klaus. "Magie der Zahl 3." *MUT* 237 (May 1987).
- Kirfel, Willibald. *Die Dreiköpfige Gottheit*. Bonn, 1948.
- Lease, Emory B. "The Number Three, Mysterious, Mystic, Magic." *Classical Philology* 14 (1919),
- Lehmann, A. *Dreiheit and dreifache Wiederholung im deutschen Volksmärchen*. Leipzig, 1914.
- Lüthi, Max. "Die Dreizahl." *Enzyklopadie des Märchens*, c. III, Berlin und New York, 1981,
- Müller, Raimund. *Die Zahl Drei in Sage, Dichtung und Kunst*. Programm Teschen, 1903.
- Nielsen, D. *Der dreieinige Gott in religionshistorischer Bedeutung*. 2 c. Copenhagen, 1922-1942.
- Paine, Levi Leonard. *The Ethnic Trinities and their Relations to the Christian Trinity*. Boston, 1901.

- Philipp, Wolfgang. *Trinität ist unser Sein*. Hildesheim, 1983
- Quecke, Kurt. "Die Lehre von den drei Körpern Buddhas, trikaya." *Doktora tezi Marburg Üniversitesi*, 1948.
- Schöll, Hans-Christoph. *Die drei Ewingen*. Jena, 1936.
- Seifert, Josef Leo. *Sinnbedeutung des Mythos: Die Trinität in den Mythen des Urvölker*. Vienna, 1954.
- Söderblom, Nathan. *Vater, Sohn und Geist unter den heiligen Dreieinheiten*. Tübingen, 1909.
- Stade, B. "Die Dreizahl im Alten Testament." *Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft*, 1906,
- Strand, T. A. *Tri-Isim, The Theory of the trinity in Nature, Man and His Works*. New York, 1958.
- Stuhlfauth, Georg. *Das Dreieck. Die Geschichte eines religiösen Symbols*. Stuttgart, 1937.
- Tavamer, E. "Three as a Magic Number in Latin Literature." *American Philological Association 'in çevirisi* 47 (1916), pp. 117-143.
- Usener, Heinrich. "Dreiheit." *Rheinisches Museum für Philologie* 58 (1903), pp. 1-47, 161-208, 321-362.

YEDİ

- Adrian, F.von. "Die Siebenzahl im Geistesleben der Völker." *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*, 31 (1901),
- Bindel, Ernst. "Die Zahl Sieben in der Rosenkreuzerströmung." *Die geistigen Grundlagen der Zahlen*. Stuttgart, 1958.
- Boll, F. "Hebdomas." *Pauly-Wissowa, Realenzyklopadie des klassischen Altertums* da c. 14/2., Stuttgart, 1893 ff.
- Curtis, J. A. *Dissertation upon Odd Numbers, Particularly Number 7 and Number 9*. London, 1909.
- Graf, J:H. *Die Zahl Sieben*. Basel, 1917.
- Hartmann-Schmitz, Ursula. *Die Zahl Sieben im Sunnitischen Islam. Studien anhand von Koran und Hadit*. Göttingen, 1989.

Hehn, Johannes. *Siebenzahl und Sabbat bei den Babyloniern und im Alten Testament*. Leipzig, 1907.

"Zur Bedeutung der Siebenzahl." *Abhandlungen zum Alten Testament. Festschrift für Karl Marti*. Giesses, 1925,

Moin, Mohammad. *Tahlil-i Haft Paykar-i Nizami*. Tahrān, 1338hş/1959.

Röck, F. "Die Götter der sieben Planeten." *Anthropos* 14-15 (1919-1920)

Roscher, W. H. "Die Sieben-und Neunzahl in Kult und Mythologie der Griechen." *Abhandlungen der Sachsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, Leipzig, 1903.

Die hippokratische Schrift von der Siebenzahl. Paderborn, 1913.

Roux, Jean-Poul. "Les chiffres symboliques 7 et 9 chez les Turcs non musulmans." *Revue de l'histoire des religions* 168 (1965),

Seligman, S. "Das Siebenschlafer-Amulett." *Der Islam* 5 (1915),

Varley, Desmond. *Seven-the Number of Creation*. Londra, 1976.

Zöckler, O. "Siebenzahl in der Bibel." *Albert Hauck, ed. Real-Enzyklopedie für protestantische Theologie und Kirche*, Leipzig, 1896-1913, c. 18,

SEKİZ

Schulz, W. "Das System der Acht im Lichte des Mythos." *Memnon* 4 (1910).

Underwood, P.A. "The Fountain of Life." *Dumbarton Oaks Papers* 5 (1950)

DOKUZ

Kaegi, Adolf. "Die Neunzahl bei den Ostariern." *Philologische Abhandlungen für Schweizer-Sidler*, Zurich, 1891,

Röck, F. "Neunmalneun und Siebenmal sieben im Alten Mexico." *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*. 1933.

Roscher, E.H. "Enneadische Studien." *Abhandlungen der Sachsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, Leipzig, 1907.

Weinhold, Karl. "Die mystische Neunzahl bei den Deutschen." *Abhandlungen der Berliner Akademie der Wissenschaften*, 1897.

ONİKİ VE ONUÇ

Böcklen, Ernst. *Die "Unglückzahl" Dreizehn und ihre mythische Bedeutung*. Leipzig, 1913.

Graf, J. H. *Über Zahlenaberglauben, insbesondere die Zahl 13*. Bern, 1904.

Hoffman, Paul. "Trisdekaidekaphobia Can Strike When You're Most Expecting It." *Smithsonian Magazine*, 1987,

Mehlein, H. "Dreizehn" *Reallexikon für Antike und Christentum*, ed. J. Th. Klauser. Leipzig, 1941

Weinreich, Otto. *Lykische Zwoölgötterreliefs*. Heidelberg, 1913. *Triskaidekadische Studien*. Giessen, 1916.

KIRK VE DAHA BÜYÜK SAYILAR

Berque, Jacques. "Les quarante." *Studia Orientalia* 1 (1956)

Borchardt, H. *55: der Schlüssel zur deutschen Sprache*. Stuttgart, 1974.

Burrows, E. "The number seventy in Semitic." *Orientalia*, NS 5 (1936),

Deny, Jean. "70-72 chez les Turcs." *Melanges Louis Massignon I*, Damascus, 1956,

Karahan Abdulkadir. "Apercu general sur les 'Quarante hadith' dans la litterature islamique." *Studia Islamica* 4 (1955),

- Türk-Islam Edebiyatında Kırk hadis.* İstanbul, 1950.
- König, Eduard. "Die Zahl 40 und Verwandtes." *Zeithschrift der Deutschen Morgenlandschen Gesellschaft* 61 (1907),
- Rescher, Otto. "Einiges über die Zahl 40." *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft* 65 (1911)
- Rocher, W. H. "Die Zahl 40 im Glauben, und Schrifttum der Semiten." *Königlich Sachsische Gesellschaft der Wissenschaften*, Leipzig 1908
- "Die Zahl 50 in Mythos, Kultus, Epos und Taktik der Hellenen und anderer Völker." *Abhandlungen der Königlich Sachsischen Akademie, phil. hist. Kl.* 33. Leipzig, 1917.
- Rosenthal, Franz. "Nineteen." *Studia Biblica et Orientalia* 3 (1959),
- Saintyves, P. *Deux mythes evangeliques. Les douze apotres et les 72 disciples.* Paris, 1938.
- Steinschneider, Moriz. "Die kanonische Zahl der muhammedanischen Sekten und die Symbolik der Zahlen 70-73." *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft* 4 (1856),
- Weigang, H.J. "The 72 Languages of the World." *Germanic Review* 17 (1942),